

Petre Andrei
University of
Iași

Transilvania
University

INFOR ELEA
Smart Business
Academy

University of
European Studies
of Moldova

DANUBIUS
University of
Galati

Baku Business
University

WSG University
in Bydgoszcz

Universitatea de Studii Europene din Moldova

CULEGERE DE LUCRĂRI

Volumul I

Conferința științifică Internațională
PROMOVAREA VALORILOR SOCIAL-ECONOMICE ÎN CONTEXTUL
INTEGRĂRII EUROPENE,
Ediția a 6-ea

**01-02 decembrie 2023,
Chișinău, Republica Moldova**

CZU

T

Sectiunile conferinței

1. Științe economice
2. Drept
3. Psihologie
4. Științe politice

Coordonatorul ediției

Șargu Lilia conferențiar universitar, doctor

Comitetul de redacție

Sedlețchi Iurie profesor universitar, doctor în drept Republica Moldova

Colomba Carlo profesor, doctor Italia

Sicora Filip, profesor, doctor Polonia

Coman Claudiu profesor universitar, doctor, România

Absalamova Nodira profesor universitar, doctor Uzbekistan

Nuța Florian conferențiar universitar, doctor România

Ignat Gabriela conferențiar universitar, doctor, România

Gojayeva Elmira conferențiar universitar, doctor, Azerbaijan

Valeeva Iulia conferențiar universitar, doctor Tatarstan

Timuș Angela conferențiar universitar, doctor Republica Moldova

DESCRIEREA CIP ACAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene", conferință științifică internațională (6 ; 2023 ; Chișinău). Conferința Științifică Internațională "Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene", Ediția a 6-a, 1-2 decembrie 2023, Chișinău : Culegere de lucrări / coordonatorul ediției: Șargu Lilia ; comitetul științific: Sedlețchi Iurie (Moldova), Pușca Andy (România) [et al.]. – [Chișinău] : [USEM], 2023 – . – ISBN 978-9975-3611-0-1.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Vol. 1. – 2023. – 241 p. : fig., tab. – Antetit.: Universitatea de Studii Europene din Moldova [et al.]. – Texte, rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-3611-1-8 (PDF). 3(082)=135.1=111

P 94

ISBN 978-9975-3611-0-1.

© USEM

Toată responsabilitatea privind originea manuscriselor aparține exclusiv autorilor

SCIENTIFIC COMMITTEE:

SEDLEȚCHI Iurie Ph.D. in Law, professor, president of University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
PUȘCA Andy, Ph.D. in Law, Associate Professor, president of DANUBIUS University of Galati (Romania)
COLOMBA Carlo, PhD in Economics, President and CEO, Infor Elea, (Italy)
SICORA Filip PhD in Economics, University of Economy in Bydgoszcz, (Poland)
NUȚA Florian, PhD. Ass. Prof, DANUBIUS University of Galati (Romania)
ABBASOVA Maleyka Nazim PhD., Ass. Prof., Baku Business University (Baku, Azerbaijan)
COJOCARU Daniela, PhD, habil., Prof., "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi (Romania)
IGNAT Gabriela PhD., Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
JITĂREANU Andy Felix PhD, Ass. „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
AVARVAREI Simona Catrinel PhD, Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
HLACIUC Elena, PhD, habil., Prof., USV, Stefan cel Mare University of Suceava (Romania)
PENTIUC Radu, PhD, habil., Prof., Stefan cel Mare University of Suceava, (Romania)
COMAN Claudiu, PhD, habil., Prof., University Transylvania of Brasov, (Romania)
PRELIPCEAN Teodora-Liliana PhD, habil., Prof., University Petre Andrei, Iasi (Romania)
MUNTEANU Florentina, PhD, habil., Prof., University Aurel Vlaicu of Arad (Romania)
CUC Lavinia Denisia PhD, habil., Ass. Prof., University Aurel Vlaicu of Arad (Romania)
STRATAN Alexandru, correspondent member ASM, PhD., habil. Prof., ASEM, (Republic of Moldova)
TIMUȘ Angela, PhD., Ass. Prof., INCE, (Republic of Moldova)
COBZARI Ludmila, PhD., habil., Prof., Academy of Economic Studies of Moldova, (Republic of Moldova)
STIHI Ludmila, PhD., Ass. Prof., Academy of Economic Studies of Moldova, (Republic of Moldova)
ULIAN Galina, PhD., habil., Prof., State University of Moldova (Republic of Moldova)
HĂMURARU Maria, PhD., Ass. Prof., State University of Moldova (Republic of Moldova)
ȘARGU Lilia PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
CATAN Petru, PhD., habil., Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
MANOLI Mihail PhD Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
LUPU Constantin PhD Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
BĂIEȘU Aurel, PhD., habil, Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
AIRAPITEAN Artur, PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
BÎȚCA Ion, PhD. Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
SPÎNU Igor PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)
COJOCARU Aurelia PhD, University of European Studies of Moldova (Republic of Moldova)

Chairman of the organizing committee

ȘARGU Lilia PhD., Ass. Prof., University of European Studies of Moldova

Members of the organizing committee

NUȚA Florian, PhD. Ass. Prof, DANUBIUS University of Galati (Romania)
ONOFREI Victoria DANUBIUS University of Galati (România)
IGNAT Gabriela PhD., Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
JITĂREANU Andy Felix PhD, Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
AVARVAREI Simona Catrinel PhD, Ass. Prof., „Ion Ionescu de la Brad” University of Life Sciences, Iași (Romania)
COMAN Claudiu, PhD, habil, Prof., University Transylvania of Brasov, (Romania)
CORSEI Andreea, PhD students, University Petre Andrei (România)
MIHAI Ana-Iuliana, MPhil, DANUBIUS University of Galati (România)
BURBULEA Rodica, PhD., Ass. Prof., State University of Moldova (Republic of Moldova)
COREȚCHI Boris PhD., Ass. Prof., State Technical University of Moldova (Republic of Moldova)
BĂNCILĂ Natalia PhD habil, profesor, Academy of Economic Studies of Moldova
ULINICI Andrian, PhD, University of European Studies of Moldova
COJOCARU Aurelia, PhD, University of European Studies of Moldova
SEDLEȚCHI Nicolae PhD students, University of European Studies of Moldova
SITARI Daniela PhD Students University of European Studies of Moldova

CUPRINS

Autor/i	Denumirea articolului	pagina
	SECȚIUNEA COMUNICĂRI ÎN PLENARĂ	
TRACI Dumitru	The model of development and placement of productive forces of the agro-industrial complex as the most important condition for the sustainable development of the prdnestrovian region	6
PISARENCO Constantin PISARENCO Sergphei	Secure digital healthcare: adjusting to socio-economic change and the challenges of european integration	16
	SECȚIUNEA ECONOMIE	
ULINICI Andrian STRYZHYCHENKO Kostyatyn	DIRECTIONS FOR THE MODERNIZATION OF THE MECHANISM OF ECONOMIC ORGANIZATION OF THE MANAGEMENT OF EXTERNAL ECONOMIC ACTIVITIES IN THE REGION	24
CADOCINICOV Evgheni	FUNCTIONALITY OF THE DEPARTMENT RESPONSIBLE FOR RECRUITMENT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF PERSONNEL EMPLOYED IN THE BANKING SYSTEM	36
CHISILI Serghei	THEORETICAL-PRACTICAL MARKERS REGARDING THE DEVELOPMENT OF TOURISM TYPES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION	42
SÂRBU Olga CIMPOIEȘ Liliana	DIAGNOSIS OF THE CURRENT SITUATION AND TRENDS OF THE EDUCATION AND INNOVATION SYSTEM IN THE AGRICULTURE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA	46
ROMAN Ana-Maria SPÎNU Ana	TRANZIȚIA MODELELOR CLASICE ȘI CONTEMPORANE SOCIALE CENTRATE PE PROTECȚIA SOCIALĂ	55
DELIU Angela	ACTIVELE CIRCULANTE ALE ÎNTREPRINDERII ȘI REZULTATELE ACCELERĂRII VITEZEI DE ROTAȚIE	63
ULINICI Andrian CATAN Petru	STRATEGII COMERCIALE UTILIZATE DE AGENȚII ECONOMICI REZIDENȚI PE PIAȚA REPUBLICII MOLDOVA ȘI MODALITĂȚI DE PERFEȚIONARE A ACESTORA	73
ȘARGU Lilia GUZUN Sorina	ROLUL, IMPORTANȚA ȘI PARTICULARITĂȚILE RESURSELOR ENERGETICE SI OBIECTIVE STRATEGICE DE DEZVOLTARE A SECTORULUI ENERGETIC ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE	82
RAEVSKAIA Irina	PLANIFICAREA STRATEGICĂ CA PROCES MANAGERIAL AL DEZVOLTĂRII DE DURATĂ AL FIRMEI	91
TCACI Alexandru	ANALIZA PERFORMANȚELOR ÎN BAZA MODELELOR FACTORIALE LA NIVEL MICROECONOMIC	98
NOVIȚCHII Natalia	ARHITECTURA MANAGEMENTULUI FINANCIAR AL SISTEMULUI DE SĂNĂTATE DIN REPUBLICA MOLDOVA	104
CORETCHI Boris	ARBORELE DE DECIZIE CA INSTRUMENT DE SUCCES ÎN MANAGEMENTUL PREȚURILOR ȘI DECIZIILOR ECONOMICE	118
BURBULEA Rodica	MODERNIZAREA AMBALAJELOR - STRATEGIE DE PROMOVARE A PRODUSELOR ȘI FIDELIZARE A CLIENȚILOR	125
DELIU Angela	EFICIENȚA UTILIZĂRII ACTIVELORE CIRCULANTE – INDICATORI ȘI PRINCIPII	130
BREZULEANU Mădălina-Maria	"A QUALITATIVE PERSPECTIVE OF RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC FREEDOM AND INDIVIDUAL WELL-BEING.,,	138
DUHLICHER Grigore	ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII FINANCIARE ÎN CADRUL ÎNTREPRINDERII	143
SCUTARI Sofia LÎSÎI Aliona	MANAGEMENTUL SECTORULUI AGRAR ȘI IMPACTUL ACESTUIA ASUPRA BUNĂSTĂRII SOCIETĂȚII	148

DASCALIUC Daniela	PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE ALE IMM-LOR SPECIALIZATE ÎN CULTIVAREA PLANTELOR MEDICINALE ȘI AROMATICE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REGIONALE	153
LÎȘÎ Aliona SCUTARI Sofia	GESTIONAREA RESURSELOR FINANCIARE ÎN CADRUL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE	161
	SECȚIUNEA DREPT	
BIVOL Serghei BÎTCĂ Ion	CONDIȚIILE REZOLUȚIUNII LEGALE A CONTRACTULUI ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOV	166
CUCIURCĂ Angela FRUNZE Ion	STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE PRIVIND PROTECȚIA MINORILOR ÎMPOTRIVA VIOLENȚEI SEXUALE	174
COJOCARI Dorel SPÎNU Igor	TERMENUL SPECIAL DE PRESCRIȚIEI A RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE. ANALIZA ASPECTELOR PRACTICE PRIN PRISMA PREVEDERILOR ART.30 ALIN.(3) COD CONTRAVENȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA	182
PRISAC Alexandru	COMPETENȚA GENERALĂ A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI ÎN DIFERITE FELURI DE PROCEDURĂ CIVLĂ	186
CUCIURCĂ Angela FRUNZE Ion	PREVENIREA INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL TRANSPORTULUI RUTIER: MĂSURI GENERALE ȘI SPECIALE	193
	SECȚIUNEA ȘTIINȚE POLITICE	
REPEZ Filofteia	PROMOVAREA CULTURII CA ELEMENT ESENȚIAL ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE UNIUNII EUROPENE	201
SÎTARI Daniela	REGLEMENTAREA STATALĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN SPAȚIUL POST-SOVIETIC CA FACTOR AL REFORMĂRII DEMOCRATICE	209
PÎRȚAC Grigore	AFIRMAREA STATULUI DE DREPT ÎN REPUBLICA MOLDOVA – CONDIȚIE A INTEGRĂRII EUROPENE	218
PLEȘCA Ana	INTERACȚIUNEA DINTRE COMUNICAREA POLITICĂ ȘI AUTORITATEA POLITICĂ	224
	SECȚIUNEA PSIHOLOGIE	
DIȚA Maria BUBUIOC Libi	FLEXIBILITATEA COGNITIVĂ ȘI PERSONALITATEA UMANĂ	228
ROȘCA Tatiana ROȘCA Neonil	COMUNITATEA ÎNTRE ONLINE ȘI OFFLINE. NOI INTERPRETĂRI ȘI CONSIDERAȚII PSIHOLOGICE	232

SECȚIUNEA PLENARĂ

THE MODEL OF DEVELOPMENT AND PLACEMENT OF PRODUCTIVE FORCES OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX AS THE MOST IMPORTANT CONDITION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE PRIDNESTROVIAN REGION

TRACI Dumitru
Ph.D., Associate Professor,
Shevchenko State University,
Rybnitsa branch, Republic of Moldova,
dtrach72@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6575-5725

Abstract. *After the collapse of the single economic mechanism and the formation of new economic zones a number of problems to ensure the effectiveness of economic organizations arose. The main requirements for this are the following: the availability of raw materials, the proximity of the sales market, the availability of labor resources and optimal transport logistics. The compliance with the listed requirements for the placement of productive forces of the agro-industrial complex (AIC) will ensure the efficiency of capital investments, increase profits, profitability, financial stability of agricultural organizations and socio-economic development of the region as a whole.*

The proposed article develops a model for the placement and development of productive forces of the agro-industrial complex of the region as a condition for its sustainable development.

Keywords: *agro-industrial complex, productive forces, production capacity, raw materials market, consumption market, capital investments, cost, price, efficiency, payback period.*

JEL code: M1, Q01, Q12, Q14, R51, R58.

INTRODUCTION. Successful socio-economic development is always the main task of both a single economic entity and the state as a whole. This requires constant scientific research of internal and external factors of development. This task is of particular importance in the context of fundamental transformations in the economy, in general, and in the agro-industrial complex, in particular. The fragmentation of the main means of production (land) by small users, the incompleteness of transformations in the relations of ownership forms in rural areas affect negatively the efficiency of its use and the socio-economic development of both individual regions and the state as a whole.

At the end of the XX century, fundamental political and economic changes took place in the post-Soviet space. The single economic mechanism ceased to exist and the relations of ownership forms were transformed. The single economic mechanism has split into many independent economic regions. Significant changes have occurred in the AIC of the region. Collective agricultural organizations (collective farms) have ceased to exist and the formation of new organizational forms of management is extremely slow. At the same time, the reform of the most important industry for the region is not provided with sufficient scientific support, which leads to an inefficient use of land resources, inefficient structure of this industry, imbalance between the raw material base and the production capacity of the food industry. This

may also affect the food security of the region. These changes brought to the fore the problem of developing a new model of spatial distribution of productive forces, as one of the most important factors in improving the efficiency of the functioning of the AIC and socio-economic development in general.

MATERIALS AND METHODS. The insufficiency of scientific and practical support for the reform of the agro-industrial complex led to the hasty liquidation of large collective agricultural organizations (collective farms) and the fragmentation of land by small users (tenants). As a result, it became impossible to ensure the effective operation of enterprises, obtaining extra cost, providing jobs for the economically active rural population, ensuring the sustainable development of the region as a whole.

The information base of this study was statistical data of the regional management bodies and economic entities.

The following methods were used: the method of statistical observation, the method of generalization and comparison, economic and mathematical method, which made it possible to develop a model of the distribution of productive forces of the AIC of the pridnestrovian region in order to increase its sustainable development.

RESULTS. The scientific theory of the spatial development of regions originates in the works of mercantilists. They paid their attention to foreign trade and the relations of states separated in territorial terms. Physiocrats made a significant addition to the study of economic science by studying territorial contradictions between the city and the countryside [2, 8].

Classical bourgeois economic theory paid special attention to the spatial division of labor. A. Smith attached decisive importance to the absolute costs of production. D. Ricardo was the first to put forward the law of comparative costs – countries should produce and export goods that cost them relatively cheaper, and, accordingly, import those goods whose production abroad requires fewer costs than domestically.

In countries with market economies the tasks of ensuring economic growth, full employment, price stability and balance of foreign economic activity are in the focus of attention of state authorities.

The solution of these most important state tasks cannot be provided without taking into account the spatial development of production. In 1909 the German economist A. Weber published a well-known work “On the placement of industry. The pure theory of the ‘standard’”, in which the analysis of the factors of production placement is given. The paper proposed methodological techniques for determining the location of enterprises using izodapan, i.e. lines of equal transport costs per unit of production [3, 8].

Recognizing in general the great contribution of A. Weber to the formation of the theory of production placement, experts are almost unanimous in assessing the weaknesses of his theoretical concept [4, 8]. A serious drawback was the justification for choosing a place for an industrial enterprise with the lowest production costs, while in reality, the profit indicator plays a decisive role in the localization of production. The main limitation of Weber was his approach to the problem of placement from the standpoint of a single enterprise

A. Lesh and other researchers of this problem went even further, they began to study the problems of the placement of enterprises and industries within various territorial entities (cities, districts, regions), as well as the development of methods of spatial analysis of intra and intersectoral relationships in the economy as a whole.

Researchers and practitioners considered the work of A. Lesh “Geographical location of the economy” to be the classical theory of the location of the economy [6, 8]. In this book the author radically reworks the methodology of choosing the location of the enterprise, set out in the works of A. Weber and some of his other predecessors. He concludes that neither total costs nor gross revenues, not to mention their individual elements, allow such a choice. During the analysis each of these indicators is considered separately, however, the final and only factor determining the choice of the location will be their result – net profit.

The founder of the neoclassical direction of spatial problems of management A. Marshall in his work "Principles of political economy" examines in detail the regional aspect of the organization of production, analyzes the causes of localized production, draws attention to the negative results of territorial concentration and indicates the ways to eliminate them [7, 8].

During the Soviet period a positive experience of spatial organization of the AIC activities on a scientific basis was accumulated in Moldova [1, 8]. However, the transition to a market economy, the reform of ownership forms poses new challenges to the scientific community and business to ensure the effective functioning of the most important branch of the economy in new conditions [5, 8].

Of particular interest are the studies of regional problems in the context of economic areas. This is especially relevant at the present time, when after the collapse of the single economic mechanism, the emergence of new economic entities, the supply and sales logistics of previously established enterprises has fundamentally changed.

Given the historically well-established geographical location of rural settlements in the region, as well as the fragmentation of land resources by small and medium-sized producers, an extremely difficult problem arises: ensuring the financial stability of agricultural organizations, effective use of available land resources, preservation and development of unique settlements with their social infrastructure. This should be the most important state task for the region.

In the current geographical and economic boundaries, the fragmentation of the land by small users, their right to choose types of activities, the supply and marketing logistics of the productive forces of the AIC is extremely inefficient. This led to the liquidation of such large enterprises as Cannery (Grigoriopol), Meat processing plant (Rybnitsa), Dairy Plant (Rybnitsa) and Sugar distillery (Rybnitsa) [8, 9]. The remaining food industry enterprises, due to the inability to be provided with raw materials, use production capacity by 30-40%, while ensuring their activities entails significant unproductive transportation costs, which increases the cost of production, and, accordingly, retail prices for socially significant products. The radius of delivery of raw materials to these enterprises and delivery of finished products to consumers has increased 3-5 times. Excessive loads on the road infrastructure lead to its premature destruction, and, accordingly, additional budget expenditures for their repair.

Thus, the inherited by the region allocation of productive forces, their slow reform, both from the point of view of the economic efficiency of their activities and from the point of view of social efficiency, which implies the impact of the allocation of productive forces on the demographic situation, the preservation and development of rural settlements, health, education, culture in the current economic conditions cannot be considered effective.

From all that has been said, it follows that the state should take control of the development of a general scheme for the allocation of productive forces, taking into account the current administrative boundaries and territorial characteristics of the region.

The solution to this problem may be the creation of mini-productions in the region that will provide the population with food.

In this case the efficiency of capital investments invested in such enterprises and full, year-round, not seasonal employment of the personnel will be ensured.

To calculate the optimization of the development and placement we use the following economic and mathematical production and transport model [8].

The following symbols are introduced:

i – index of the product production point, $i=1,2,\dots,a$;

a – number of the production points;

j – index of the product consumption point, $j=1,2,\dots,n$;

n – number of the product consumption points;

m_i – index of the capacity options in the ith production point, $m_i = 1, 2, \dots, v_i$;

v_i – number of the capacity options in the ith production point;

$A_i^{m_i}$ – number of the product that can be produced in the ith point when using the m_i power option;

B_j – need for the product of the jth consumption point;

$Z = (C_i^{m_i} + EK_i^{m_i}) + T_{ij}$, (1) – given costs of production in the ith production point with the m_i^{th}

variant of capacity and for transporting a unit of production from the ith production point to the jth consumption point;

$C_i^{m_i}$ – cost of a product unit produced in the ith production point when using the m_i^{th} power option;

$K_i^{m_i}$ – capital investments per production unit in the ith production point when using the m_i^{th} power option;

T_{ij} – transportation costs for the unit production transportation from the ith production point to the jth

consumption point;

E – capital investments efficiency coefficient;

X_{ij} – required product quantity to be delivered to the jth consumption point from the ith production point;

\bar{m}_i – i^{th} production point required capacity.

Economic and mathematical formulation

The problem will take the following form:

Find the required quantity of product (X_{ij}) that should be delivered to the jth consumption point from the ith production point and the required capacity of the ith production point (\bar{m}_i), so that the total reduced costs:

$$\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n X_{ij} T_{ij} + \sum_{i=1}^m \bar{m}_i (\bar{C}_i + E\bar{K}_i), \quad (2)$$

where \bar{C}_i, \bar{K}_i – the cost and capital investments corresponding to the capacity were minimal when the conditions were met:

- $\sum_{j=1}^n X_{ij} = \bar{m}_i$, $i=1, 2, \dots, m$. – i.e. the total amount of product sent to all consumption points

from the ith production point is equal to the capacity \bar{m}_i of this point;

- $\sum_{i=1}^m X_{ij} = B_j$, $j=1, 2, \dots, n$. – i.e. the total amount of product received in the jth point of

consumption from all production points is equal to the specified need;

- $X_{ij} \geq 0$, $i=1, 2, \dots, m$; $j=1, 2, \dots, n$; (deliveries must be non-negative);

- $\bar{m}_i = A_i^{m_i}$, i.e. the selected capacity option in each production point must coincide with one of the specified options.

When preparing the initial information, it is necessary to adhere to the condition that the total amount of the product for the maximum possible capacity options of all production points should significantly exceed the total demand for the product for all consumption points.

When choosing equipment for a mini enterprise, one should proceed from the possibilities of fully loading its capacity. To do this, it is advisable to use the following mathematical model:

$$M = B_{lot} * K_o * \frac{T_u}{t_{cycle}}, (3)$$

where,

M – production capacity value,

B_{lot} – weight of the raw materials lot loaded into the unit (kg, tons),

K_o – output ratio of the finished product (useful substance),

T_u – useful fund of the unit operating time during the year (season), hour,

t_{cycle} – duration of one processing cycle of a raw materials lot (hour).

A prerequisite for the correct choice of equipment capacity is the equality:

$$M = B_{lot} * \frac{T_u}{t_{cycle}}, (4)$$

where, $\frac{T_u}{t_{cycle}}$ – number of processing cycles of a raw materials lot per year (season),

$B_{lot} * \frac{T_u}{t_{cycle}}$ – amount of raw materials that can be processed with the appropriate equipment and operating mode per year (season).

Using the above proposed economic and mathematical production and transport model we will determine the optimal options for the placement of modular dairy shops in the northern region, which will ensure a reduction in consumer prices for dairy products and minimize possible risks in satisfying the population in the products produced.

The calculations allow us to propose the following scheme for the placement of production facilities for the production of dairy products in the Rybnitsa and Kamenka districts (Table 1).

Table 1. The project of placement of modular dairy shops in the Rybnitsa and Kamenka districts, people

№	Production point	Production capacity / t per year	Dairy products consumption market (consumption point)				The average distance between the point of production and consumption, km.
			Villages, number of people	Total number of residents, people.	Consumption rate per year, kg.	Total demand per year, tons.	
1	Zhura KOLAKS-3000 Module	1 095	Zhura, 1298; Popenki, 1233 Vikhvatensi, 1211 Butuchani 1290 Mikhailovka, 641 Gidirim, 960	6633	116	769	12,3
2	Mokra KOLAKS-2000 Module	730	Mokra, 1277 Voronkovo, 2191 Lenino, 98 Andreevka, 429 Kolbasna, 982	4977	116	577	12,9
3	Stroentsi	730	Stroentsi, 537	4873	116	565	12,7

	KOLAKS-2000 Module		Vadaturkovo, 518 Malii Molokish, 370 Bolshoi Molokish, 830 Garaba, 557 Katerinovka, 629 Sloboda-Rashkovo, 1432				
4	Krasnenko KOLAKS-3000 Module	1 095	Krasnenkoe, 1570 Erzhovo, 2301 Saratseya, 302 Plot', 847 Sovetskoye, 318 Broshtyani, 368	5706	116	661	13
5	Kamenka KOLAKS-7000 Module	2 555	Rashkov, 1994 Podoima and Podoimitsa, 326 Grushka, 915 Kuz'min, 768 Severinovka, 668 Khrustovaya, 2028 Others, 10782	20481	116	2 375	14,7

Source: designed by the author

The optimal option will be the introduction of one mini-workshop for the production of milk for 3000 tons per day in points № 1-4 and one mini-workshop for the production of milk for 5000 tons in point № 5. However, in order for production to be efficient, it must be provided with the necessary amount of raw materials.

The calculation of the required amount of raw materials used in the production is carried out according to scientifically based cost standards and is presented in Table 2.

Table 2. The need for raw materials and auxiliary materials for each workshop

	Accommodation Center	Total number of residents, people	Total demand per year			Average milk yield per cow per year	The need for milk cows
			Milk, kg	Plastic bag, kg	Detergents, kg		
	Zhura	6633	979020	7524	3029	4410	222
	Mokra	4799	705600	5444	2192	4410	160
	Stroentsi	4873	718830	5528	2225	4410	163
	Krasnenkoe	5706	842310	6473	2606	4410	191
	Kamenka	20481	3016440	23233	9354	4410	684

Source: designed by the author

To provide the workshops with the necessary amount of whole milk, it will be necessary to have a dairy herd from 160 (workshop № 2) to 684 cows (workshop № 5). The average annual milk yield from one cow in 2020 was 4410 kg.

With the production capacity of the workshop of 3000 kg of milk per day, it is possible to meet the demand for dairy products of about 8 thousand people. Since 3 115 kilograms of milk per day are needed for the operation of the mini-shop, this volume is 1 136 975 kilograms per year.

In order to minimize transportation costs for the delivery of finished products to consumers, it is proposed to limit the sales market within a radius of no more than 15 km.

The costs of purchasing and installing a mini-workshop for the production of KOLAKS milk are presented in Table 3.

Table 3. Costs for 1 mini-workshop KOLAKS, rub.

Indicators	KOLAKS-2000cost	KOLAKS-3000cost	KOLAKS-5000cost
Equipment purchase costs	800 377	1 310 230	2 766 877
Delivery and installation costs	131 123	131 123	131 123
Total	931 500	1 441 353	2 898 000

Source: designed by the author

The calculation of the costs of production and sale of products is presented in Tables 4, 5, 6, 7, 8.

Table 4. The milk production cost at the production point № 1, rub.

Indicator	Cost	
	1 kg	For the year of the entire production
Raw materials and basic materials, rub.	7,5	18 242 574
including, skimmed milk	2,0	4 925 495
Auxiliary materials, rub.	2,2	5 326 299
Electricity	0,3	653 682
Employees' wages	0,5	1 220 207
UST, 25%	0,1	305 052
Equipment maintenance costs	0,04	96 842
Total cost	8,7	20 919 160
Income	1,2960825	3 137 874
Price	9,9366325	24 057 034
Profitability	15%	15%

Source: designed by the author

Table 5. The milk production cost at the production point № 2, rub.

Indicator	Cost	
	1 kg	For the year of the entire production
Raw materials and basic materials, rub.	7,535	13 688 119
including, skimmed milk	2,03445	3 695 792
Auxiliary materials, rub.	2,2	3 996 531
Electricity	0,162	294 290
Employees' wages	0,504	915 569
UST, 25%	0,126	228 892
Equipment maintenance costs	0,04	72 664
Total cost	8,53255	15 500 273
Income	1,2798825	2 325 041
Price	9,8124325	17 825 314
Profitability	15%	15%

Source: designed by the author

Table 6. The milk production cost at the production point № 3, rub.

Indicator	Cost	
	1 kg	For the year of the entire production
Raw materials and basic materials, rub.	7,535	13 402 090
including, skimmed milk	2,03445	3 618 564
Auxiliary materials, rub.	2,2	3 913 019
Electricity	0,162	288 140
Employees' wages	0,504	896 437
UST, 25%	0,126	224 109
Equipment maintenance costs	0,04	71 146
Total cost	8,53255	15 176 377
Income	1,2798825	2 276 457
Price	9,8124325	17 452 834
Profitability	15%	15%

Source: designed by the author

Table 7. The milk production cost at the production point № 4, rub.

Indicator	Cost	
	1 kg	For the year of the entire production
Raw materials and basic materials, rub.	7,535	15 693 069
including, skimmed milk	2,03445	4 237 129
Auxiliary materials, rub.	2,2	4 581 918
Electricity	0,27	562 326
Employees' wages	0,38	791 422
UST, 25%	0,095	197 856
Equipment maintenance costs	0,04	83 308
Total cost	8,48555	17 672 770
Income	1,2728325	2 650 916
Price	9,7583825	20 323 686
Profitability	15%	15%

Source: designed by the author

Table 8. The milk production cost at the production point № 5, rub.

Indicator	Cost	
	1 kg	For the year of the entire production
Raw materials and basic materials, rub.	7,535	56 328 382
including, skimmed milk	2,03445	15 208 663
Auxiliary materials, rub.	2,2	16 446 243
Electricity	0,621	4 642 326
Employees' wages	0,38	2 840 715
UST, 25%	0,095	710 179
Equipment maintenance costs	0,04	299 023
Total cost	8,83655	66 058 204
Income	1,3254825	9 908 731
Price	10,1620325	75 966 934
Profitability	15%	15%

Source: designed by the author

After analyzing the tables, we can conclude that the average profit for the year is 3 094 465 rubles. This figure will average 20 479 725 rubles per year.

Knowing the total costs of the project and the estimated profit, it is possible to calculate the approximate payback period of the mini-workshop (Table 9).

Thus, according to the calculations of table 8, it is expected that the invested funds will pay off within 3-6 months.

Table 9. Calculation of efficiency by production points, rub.

Production point number	Number of residents	Revenue per year	Cost per year	Profit	Equipment cost	Payback period, months
1	6 633	24 057 034	20 919 160	3 137 874	1 441 353	5
2	4 977	17 825 314	15 500 273	2 325 041	931 500	5
3	5 347	17 452 834	15 176 377	2 276 457	931 500	5
4	6 935	20 323 686	17 672 770	2 650 916	1 441 353	6
5	2 0481	75 966 934	66 058 204	9 908 731	2 898 000	3

Source: designed by the author

The proposed project for the placement of production facilities indicates its advantages in comparison with the current system of production and provision of dairy products to the population.

Table 10. Calculation of the efficiency of each production unit

№	Наименование показателей	Production point №1	Production point №2	Production point №3	Production point №4	Production point №5
1	Payback period, $T = \text{Cap. Investments/Profit}$	1441353/3137874=0,46 year or 5 moths	931 500/2325041=0,4 year or 5 moths	931 500/2276457=0,41 year or 5 moths	1441354/2650916=0,54 year or 6 moths	2898000/9908731=0,3 year or moths
2	Efficiency coefficient, $E=1/T$	1/5=0,2	1/5=0,2	1/5=0,2	1/6=0,16	1/3=0,3

Source: designed by the author

Table 11. Retail prices for 1 liter (milk of 2.5% fat content) as of October 2023

	Retail prices of existing organizations				Estimated price by production points				
	JSC "Tiraspol Dairy Plant"	LLC "Blagoda"	LLC "Ulma"	LLC "Rist"	№1	№2	№3	№4	№5
The cost of 1 liter milk of 2.5% fat content, rub.	10,5	11,6	10	10	9,94	9,81	9,81	9,75	10,16

Source: designed by the author

CONCLUSION. As a result of the study, a number of problems were identified in the organization of the activities of enterprises of the agro-industrial complex of the Pridnestrovian region. The violation of the basic conditions, which were taken as a basis for the construction of large enterprises in the industry,

led to their financial crisis. The inability to provide existing production facilities with raw materials has a decisive impact on the current situation.

To solve this problem in the new economic conditions, the article proposes a model for the allocation of productive forces of the agro-industrial complex as the most important condition for its sustainable development.

The implementation of this model will allow diversifying the activities of existing agricultural organizations based on the land concentration, use of new equipment and technology, which will lead to an improvement in their financial stability.

In addition, the following social effect will be achieved: reduction of retail prices for a socially significant range of food products, creation of additional jobs, reduction of existing risks in providing the population with essential food products.

REFERENCES

1. Bodiul I.I. Vospominaniia. Tiraspol – 1990.– 354 p.
2. Bos Kh. Razmeshchenie khoziaistva. Per. s angl. M., 1970. – 398 p.
3. Veber A. Teoriia razmeshcheniia promyshlennosti. – L.; M., 1926. – 220 p.
4. Dem'ianenko A.N. Teoriia promyshlennogo shtandorta A. Vebera: diskussii nachala XX v. // Prostranstvennaia ekonomika. 2008. – № 4. – S. 146-155.
5. Izard U. Metody regional'nogo analiza: vvedenie v nauku o regionakh: sokr. Per. s angl. – M., 1966. – 237 p.
6. Lesh A. Geograficheskoe razmeshchenie khoziaistva: per.s angl. M., 1959. – 417 p.
7. Marshal A. Printsipy politicheskoi ekonomii. Per. s angl. M. 1983-1984, t. 1. P. 349; t. 1. P 353.
8. Trach D., Tuhari T. Improving the spatial distribution of the agro-industrial complex (AIC) productive forces in the Transnistria region as the most important condition for its sustainable development. Management and Economic Development. Journal of Research on Trade. – VOLUME 6, ISSUE 2 (12)/2019. – P.71-79
9. Sait Ministerstva ekonomicheskogo razvitiia [Elektronnyi resurs]. Ministerstvo Ekonomicheskogo Razvitiia – Rezhim dostupa <http://mer.gospmr.org/>

SECURE DIGITAL HEALTHCARE: ADJUSTING TO SOCIO-ECONOMIC CHANGE AND THE CHALLENGES OF EUROPEAN INTEGRATION

PISARENCO Constantin,
Doctor of Law, Associate Professor
Free International University of Moldova
e-mail: constantin.pisarenco@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5548-4653

PISARENCO Sergphei
Doctor Hab. of Medical Sciences, Associate Professor
Phthisiopneumology Institute "Chiril Draganiuc"
e-mail: serghei.pisarenco@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0638

Abstract

Research Objective. Optimization of safety management in digital healthcare in the context of socio-economic changes and European integration.

Materials and Methods. Analysis of current research and publications related to digital healthcare, patient safety, and international cooperation.

Results and Discussion. Examined the role and place of modern medical technologies in digital healthcare, including telemedicine, electronic medical records, and artificial intelligence. Identified the impact of social and economic factors on the accessibility, quality, and safety of digital medical services. Highlighted the importance of European integration in standardizing and regulating digital healthcare.

Conclusion. Effective safety management in digital healthcare requires an integrated approach that considers both technological and socio-economic aspects, as well as the processes of European integration.

Keywords: digital healthcare, eurointegration, safety, socioeconomics.

Rezumat

Obiectivul cercetării. Optimizarea gestionării siguranței în sănătatea digitală în contextul schimbărilor socio-economice și al integrării europene.

Materiale și metode. Analiza cercetărilor și publicațiilor actuale legate de sănătatea digitală, siguranța pacientului și cooperarea internațională.

Rezultate și discuții. S-a examinat rolul și locul tehnologiilor medicale moderne în sănătatea digitală, inclusiv telemedicina, registrele medicale electronice și inteligența artificială. S-a identificat impactul factorilor sociali și economici asupra accesibilității, calității și siguranței serviciilor medicale digitale. S-a subliniat importanța integrării europene în standardizarea și reglementarea sănătății digitale.

Concluzie. Gestionarea eficientă a siguranței în sănătatea digitală necesită o abordare integrată care să ia în considerare atât aspectele tehnologice, cât și pe cele socio-economice, precum și procesele de integrare europeană.

Cuvinte cheie: sănătate digitală, integrare europeană, siguranță, socioeconomie.

JEL K14 Criminal Law, I18 Health

INTRODUCTION

In the last decades, digital technology has revolutionized many aspects of life, including the healthcare sector. Digital healthcare combines innovative technologies such as big data, artificial intelligence, telemedicine, and mobile health applications to improve the quality of healthcare services and access to healthcare.

The transition to digital healthcare is particularly relevant in the context of the global COVID-19 pandemic. The pandemic stimulated the explosive growth of telemedicine and online consultations as they allowed patients to receive medical care from their homes [12].

Artificial intelligence and big data also play an important role in modern healthcare. They are used to analyze medical records, predict the course of diseases, develop personalized treatment plans, and improve diagnosis. For example, artificial intelligence systems can analyze medical images with high accuracy, which is confirmed by numerous studies [19].

However, as digitalization increases, so do the challenges related to data security and privacy. The protection of personal medical data is a key aspect to consider when developing and implementing digital health technologies.

Overall, digital health offers new opportunities to improve the efficiency of health care, accessibility and quality of care.

At the same time, socio-economic changes, including urbanization, ageing populations and changing lifestyles, are placing new demands on health systems. Digital technologies provide tools to better manage healthcare resources, improve the quality of care and reduce costs.

In the context of European integration, digital health facilitates the harmonization of standards of care and the exchange of knowledge and experience between countries. This is particularly important for countries seeking to join or strengthen their relationship with the European Union. The integration of digital healthcare systems can help to improve health services across the European continent.

From an economic perspective, investment in digital healthcare can stimulate economic growth by creating new jobs and promoting related industries such as software development and biotechnology. In addition, digital healthcare can help reduce overall healthcare costs by improving efficiency and preventing disease.

However, despite these benefits, there are also significant challenges. In particular, attention must be paid to data privacy and security issues. It is also important to ensure equal access to digital health services for all segments of the population, including those living in remote and low-income areas.

Digital healthcare is thus a key element in responding to socio-economic challenges and accelerating the European integration process. Its role and importance will only increase in the future as technology continues to evolve and integrate into everyday medical practice.

Purpose of the study. To optimize safety management in digital healthcare in the context of socio-economic changes and European integration.

MATERIALS AND METHODS

Relevant publications related to digital healthcare, health care safety and international collaboration selected from PubMed, Scopus and Web of Science scientific databases were selected and analyzed. Research methods included data extraction and synthesis, analysis and interpretation.

RESULTS AND DISCUSSION

Global trends in digital healthcare reflect the rapid development of technology and its increasing use in medicine. These trends have a significant impact on the way healthcare services are provided, population health management, and medical research is conducted.

One of the major global trends is the expansion of telemedicine and mobile healthcare. Recent years have seen a dramatic increase in the use of mobile applications and platforms to monitor health and

communicate with medical professionals. These technologies make health services accessible to a wide range of population, including those living remotely and in low-population areas [17].

Artificial intelligence and machine learning have also become key elements in the development of digital healthcare. Applications of artificial intelligence in medicine include medical image processing, clinical decision support, and personalized medicine. Studies show that artificial intelligence can significantly improve diagnostic accuracy and treatment efficiency, especially in oncology and cardiology [15].

Big Data and data analytics also have a significant impact on healthcare. They make it possible to collect, analyze and use huge amounts of medical data to improve the quality of treatment, optimize the work of medical institutions and conduct epidemiological studies [1].

In addition, there is an increasing trend in the use of wearable devices and sensors for health monitoring. These devices help patients to lead an active lifestyle and manage chronic diseases such as diabetes and hypertension, providing physicians with real data about patients' health status [5].

Digital healthcare technologies in Europe are a dynamic field with a significant impact on the quality and accessibility of healthcare services. The analysis of these technologies includes their current applications, challenges and development prospects.

Europe is actively adopting technologies such as Electronic Health Record (EHR), telemedicine and mobile health applications. Countries such as Denmark, Sweden and Estonia are leaders in digitalization of healthcare, offering innovative solutions to improve population health management and efficiency of healthcare services [6].

One of the main challenges is keeping data secure and confidential. With the increasing amount of digital health information, the protection of patients' personal data becomes a priority. Interoperability and integration of EHR systems at the European level is also an important aspect [6].

It is foreseen that the use of artificial intelligence and big data in medicine will increase significantly. These technologies can improve diagnostic accuracy, optimize treatment, and improve predictive analytics in healthcare. In addition, telemedicine is expected to continue its expansion, facilitating access to healthcare services for people living remotely [4].

Socioeconomic factors play a crucial role in the development of digital healthcare. These factors include the income level of the population, access to education, infrastructural capabilities, and socio-political attitudes. Differences in these factors can significantly affect the availability and effectiveness of digital health technologies.

In high-income countries, investment in digital technologies and infrastructure is more widespread, facilitating faster innovation in medicine. For example, countries such as the United States and Western European countries have adopted advanced telemedicine, artificial intelligence and big data technologies to improve the quality of health care.

Education also plays a key role in the diffusion and adoption of digital healthcare technologies. A high level of education promotes better utilization of digital health tools by both health care providers and patients.

Infrastructure, especially the availability of reliable internet connections and digital devices, is another important factor influencing the development of digital healthcare. In regions with limited access to the Internet or insufficient technological infrastructure, the implementation of digital health solutions may be difficult.

In addition, socio-economic factors also influence the health of populations and their health care needs. Low-income regions with limited access to health services may have an increased need for digital technologies that can offer more affordable and effective digital healthcare solutions.

One of the key aspects in the context of digital healthcare is cybersecurity and the protection of

patients' personal data. With the increase in digital health data and its integration into cloud-based systems, there is a need for stricter security measures to protect sensitive information.

Cyberattacks on healthcare institutions and healthcare systems have become more frequent and complex. These attacks can include phishing, malware, denial-of-service attacks, and other methods aimed at stealing or damaging data. As the 2020 study shows, cyberattacks can have serious consequences, including disruption of healthcare institutions and risk to patients' lives [26].

To protect patients' personal data, it is necessary to use a comprehensive approach that includes data encryption, regular software updates, use of strong passwords and multi-factor authentication. It is also important to train medical staff on the basics of cybersecurity and the proper handling of sensitive information [20].

Another key aspect in the context of digital healthcare is the legal issues of medical data processing. With the increasing amount of medical data being collected and processed, there is a need to carefully regulate its use to ensure that patient privacy is protected and legal requirements are met.

One of the main legal tools governing the processing of medical data is the General Data Protection Regulation (GDPR) in the European Union. This regulation sets strict requirements for the processing of personal data, including medical data, and gives patients' rights to access, rectify and delete their data [24].

In the United States, a similar role is played by the Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA), which sets standards for the protection of medical records and other personal health information. This law requires health care institutions and health care service providers to ensure the privacy and security of patient data [26].

In addition, different countries have national laws and regulations aimed at protecting medical data. These laws may differ in their requirements and approaches to data protection, which creates additional challenges for international healthcare organizations and digital healthcare companies [13].

Legal aspects of medical data processing also include liability and compliance issues in the event of data leaks or security breaches. Organizations handling medical data must take all necessary measures to prevent such incidents and, if they occur, respond promptly in accordance with the law.

The digitalization of health services represents a significant step forward in providing more efficient and accessible health care. However, along with the opportunities, it brings with it a number of risks and challenges that need to be considered and overcome.

One of the main risks relates to data privacy and security. As mentioned above, data leaks and cyberattacks can put patients' personal data at risk. It is important that health care institutions and digital service providers implement strong data protection systems and adhere to strict security protocols [4].

Another challenge relates to inequalities in access to digital health services. There is a risk that some groups, including the elderly, people living in remote areas or low-income individuals, may not have access to digital health technologies. This may lead to increased health inequalities.

There is also a risk of "dehumanization" of health care. With the increasing use of digital technologies such as chatbots and artificial intelligence systems, there is a risk of losing personal contact and individualized treatment. It is important to maintain a balance between technological innovations and the human aspect of medical care [3].

Another important challenge concerns the quality and reliability of digital health services. There is a risk of using unproven or insufficiently researched technologies, which may lead to errors in diagnosis or treatment. Careful regulation and quality control of digital health products and services is needed.

The digital healthcare environment has seen the emergence of new challenges related to systemic and individualized defects in medical care. These defects include errors in diagnosis, incorrect management of treatment processes and other problems caused by defects in technological solutions or their unauthorized use. Legal assessment of such defects is complicated by the newness and complexity of technologies, in

particular artificial intelligence in medicine. Existing medical and legal standards must be adapted to the digital environment, as emphasized in published studies [18].

A comprehensive approach is required to prevent defects in medical care related to digital technologies. One of the key aspects is to enhance the skills of medical professionals in the field of digital technologies, including mastering the technical aspects and understanding the potential risks and limitations.

In addition, rigorous testing and certification of digital health technologies prior to their introduction into clinical practice is important. Testing standards and procedures must meet strict criteria to minimize risks to patients.

It is also critical to develop and implement clear liability protocols for medical care defect cases involving digital health technologies. This includes defining responsibilities between equipment manufacturers, software developers, and health care institutions [22].

Adapting digital healthcare to the challenges of European integration deserves special attention, including harmonizing technology standards and protocols, ensuring the protection of confidential information, and integrating digital innovations into health care.

To ensure the smooth sharing of health information between countries, harmonization of technological standards and protocols becomes particularly important. The European Commission is actively working in this direction, aiming to create common standards for electronic health records and international compatibility of health information systems [24].

Ensuring privacy and data protection in the context of the implementation of the General Data Protection Regulation (GDPR) is becoming a key aspect for organizations working in digital healthcare. These organizations are required to guarantee a high level of protection for personal data, including medical information, especially when it crosses international borders [14].

Another significant aspect is the integration of digital innovation into health care, taking into account the unique needs of different member states. An example of such integration is the development of telemedicine, which provides greater access to health services, especially in remote and low-population areas of Europe [21].

Digital healthcare adaptation finally involves the development and implementation of innovative solutions that take into account cultural and language differences between countries. This requires the creation of multilingual medical interfaces and systems that can function effectively in a multinational European context [17].

Several examples of successful adaptations of digital healthcare in different European countries demonstrate how digital healthcare innovations can be effectively implemented into existing healthcare systems.

One prominent example is the implementation of an electronic health record system in Estonia. Estonia is one of the leaders in the digitalization of public services, and their EHR system is one of the most advanced in the world. This system allows patients and doctors to access medical data online, which simplifies treatment management and improves the quality of health care [7].

Finland has successfully implemented the Kanta project, which includes national electronic medical records, e-prescriptions and other digital health services. The Kanta system provides secure and convenient access to health information for both patients and health care providers, contributing to improved health care efficiency [8].

Another example of successful adaptation is the introduction of telemedicine services in Germany. Telemedicine allows patients to receive consultations and treatment at a remote location, which is especially important to ensure accessibility of medical care in remote areas. Germany is actively developing telemedicine platforms and applications that meet European standards for data security and privacy [9].

These examples demonstrate how digital healthcare innovations can be effectively integrated into national healthcare systems, while complying with European standards and providing a high level of medical care.

We emphasize that for successful integration of digital health systems, a number of key factors need to be considered and certain guidelines need to be followed.

First, it is important to ensure compatibility and interoperability of different digital systems. This will allow data sharing between different health care institutions and professionals, facilitating treatment coordination and patient data management. Standardization of data formats and exchange protocols can significantly improve this process [21].

The second important aspect is to ensure data security and protect patient privacy. It is necessary to implement multi-layered security systems including data encryption, two-factor authentication and regular vulnerability checks. It is also important to comply with international data protection regulations and legislation [10]. The involvement and training of healthcare staff is also critical for successful integration.

Healthcare professionals must have the skills and knowledge to use digital systems effectively. Regular training and refresher courses can help with this [10].

In addition, to improve the integration of digital health systems, innovation and collaboration among various stakeholders, including government organizations, the private sector, research institutions, and patients, should be encouraged. Working together can help to develop more efficient and user-friendly solutions [27].

CONCLUSION

Digital healthcare stands out for its ability to adapt to key socioeconomic changes such as aging populations, urbanization, and changes in diseases patterns. This adaptability leads to improved accessibility and quality of healthcare services, making the healthcare system more targeted and efficient.

Digital healthcare also plays a key role in the European integration process. Harmonization of standards, interoperability of systems, and data protection are important aspects that contribute to strengthening cooperation and integration in healthcare at the European level.

Data security and privacy issues are a key aspect of digital healthcare. The development and implementation of multi-layered security systems that comply with international standards is required to reliably protect patients' personal data.

Equally important is the stimulation of innovation and training of medical staff. Continuous learning and the development of innovative solutions are necessary to work effectively in the dynamically changing technological environment of healthcare.

The perspectives for the development of safe digital healthcare in the context of socio-economic change and European integration represent a vast and promising field. In an era of digitalization and globalization, digital healthcare is becoming not just a trend, but a necessity, adapting to the changing conditions and demands of society.

To better understanding secure digital healthcare, the following key aspects need to be further explored: the effectiveness of digital technologies in healthcare, privacy and data security issues, social and cultural aspects, and economic impact.

In summary, secure digital healthcare in the context of socio-economic change and European integration is key for the future of healthcare. Its role in creating a sustainable, accessible and quality healthcare system adapted to current and future challenges makes it an important area for research, investment and research.

BIBLIOGRAPHY

1. Batko, K., Ślęzak, A. The use of Big Data Analytics in healthcare. *J Big Data*. 2022;9(1):3.

2. Bauer, J. C. (2019). Telemedicine and the Reinvention of Healthcare: The Seventh Revolution in Medicine. *Health Economics*, 28(3), 345-353.
3. Blease, C., Bernstein, M. H., Gaab, J., et al. (2019). Computerization and the Future of Primary Care: A Survey of General Practitioners in the UK. *PLoS ONE*, 14(12), e0225046.
4. Building a safer future in Healthcare, Kaspersky Lab. (2021) [Accesat: 25.11.2023] Disponibil: go.kaspersky.com/healthcare
5. Deng, Z., Guo, L., Chen, X., Wu, W. Smart Wearable Systems for Health Monitoring. *Sensors (Basel)*. 2023 Feb 23;23(5):2479.
6. European Commission. Digital Health Transformation in the EU: Overview and Key Initiatives. 2019. Digital transformation [Accesat: 25.11.2023] Disponibil: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633171/EPRS_BRI\(2019\)633171_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633171/EPRS_BRI(2019)633171_EN.pdf)
7. FDA Issues Updated Guidance on the Regulation of Digital Health Technologies [Accesat: 25.11.2023] Disponibil: <https://www.covingtondigitalhealth.com/2019/10/fda-issues-updated-guidance-on-the-regulation-of-digital-health-technologies/>
8. Finnish Model for Secure Digital Health and Social Services. [Accesat: 25.11.2023] Disponibil: <https://www.kanta.fi/en/system-developers/benefits-for-everyone>
9. German Federal Ministry of Health. (2020). Digital Healthcare Act (DVG). <https://www.frontiers.health/german-digital-healthcare-act/>
10. Guze, P. A. Using Technology to Meet the Challenges of Medical Education. *Trans Am Clin Climatol Assoc*. 2015; 126:260-70.
11. Herberz, C., Steidl, R., Werner, P., Hagen, J. Der lange Weg von der Idee bis zur Erstattung – ein Reisebericht. *Bundesgesundheitsblatt Gesundheitsforschung Gesundheitsschutz*. 2018 Mar;61(3):298-303. German.
12. Hincapié, M. A., Gallego, J. C., Gempeler, A., Piñeros, J. A., Nasner, D., Escobar, M. F. Implementation and Usefulness of Telemedicine During the COVID-19 Pandemic: A Scoping Review. *J Prim Care Community Health*. 2020 Jan-Dec; 11:2150132720980612.
13. Hoofnagle, C. J., King, J., Li, S., & Turov, J. (2010). How Different are Young Adults from Older Adults When it Comes to Information Privacy Attitudes and Policies? Federal Trade Commission.
14. Longhini, J., Rossetini, G., Palese, A. Digital Health Competencies Among Health Care Professionals: Systematic Review. *J Med Internet Res*. 2022 Aug 18;24(8):e36414.
15. Martinez, D. S., Noseworthy, P. A., Akbilgic, O., et. al. Artificial intelligence opportunities in cardio-oncology: Overview with spotlight on electrocardiography. *Am Heart J Plus*. 2022 Mar; 15:100129.
16. Meszaros, J., Minari, J., Huys, I. The future regulation of artificial intelligence systems in healthcare services and medical research in the European Union. *Front Genet*. 2022 Oct 4; 13:927721.
17. Mishkind, M. C. Serving remote locations and isolated population. *Mhealth*. 2020 Jul 5; 6:24.
18. Naik, N., Hameed, B. M. Z., Shetty, D. K., et al. Legal and Ethical Consideration in Artificial Intelligence in Healthcare: Who Takes Responsibility? *Front Surg*. 2022 Mar 14; 9:862322.
19. Najjar, R. Redefining Radiology: A Review of Artificial Intelligence Integration in Medical Imaging. *Diagnostics (Basel)*. 2023 Aug 25;13(17):2760.
20. Nifakos, S., Chandramouli, K., Nikolaou, C. K., Papachristou, P., Koch, S., Panaousis, E., Bonacina, S. Influence of Human Factors on Cyber Security within Healthcare Organisations: A Systematic Review. *Sensors (Basel)*. 2021 Jul 28;21(15):5119.
21. Noumeir, R. Active Learning of the HL7 Medical Standard. *J Digit Imaging*. 2019 Jun;32(3):354-361.
22. Price, W. N., & Cohen, I. G. (2019). Privacy in the Age of Medical Big Data. *Nature Medicine*, 25(1), 37-43.

23. Regulation (EU) 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA and on information and communications technology cybersecurity certification and repealing Regulation (EU) No 526/2013 (Cybersecurity Act) Internet. European Commission. 2019. Apr, [2023-04-17]. [Accesat: 25.11.2023] Disponibil: [http://data.europa.eu/eli/reg/2019/881 /oj/eng](http://data.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj/eng).
24. Regulation 2016/679 - Protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)
25. Tiik, M, Ross, P. Patient opportunities in the Estonian Electronic Health Record System. *Stud Health Technol Inform.* 2010; 156:171-7.
26. U.S. Department of Health & Human Services. (2020). Health Insurance Portability and Accountability Act (HIPAA). Public Law 104-191.
27. World Health Organization. (2021). Global strategy on digital health 2020-2025. World Health Organization. [Accesat: 25.11.2023] Disponibil: <https://iris.who.int/handle/10665/344249>. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO

SECȚIUNEA ECONOMIE

DIRECTIONS FOR THE MODERNIZATION OF THE MECHANISM OF ECONOMIC ORGANIZATION OF THE MANAGEMENT OF EXTERNAL ECONOMIC ACTIVITIES IN THE REGION

ULINICI Andrian, PhD,
University of European Studies of Moldova
Email: ulinici@gmail.com
ORCHID: 0000-0001-8766-7788

STRYZHYCHENKO Kostyatyn, D.Sc in Economics
Simoin Kuznets Kharkiv National University of Economics
ORCHID: 0000-0002-3099-6430

***Abstract** This article explores the directions of modernization of the mechanism of economic organization of the management of external economic activities in a specific region. The main purpose of the study is to identify and analyze how the mechanism of economic organization of the management of external economic activities can be improved and adapted in the context of current economic and social changes. The research methodology is based on a mixed approach, combining qualitative and quantitative methods. Through interviews with economic experts and analysis of relevant statistical data, the challenges and opportunities associated with managing external economic activities in the study region were identified and assessed. The results of the research highlight several directions of modernization of the mechanism of economic organization of the management of external economic activities. These directions include strengthening the commercial infrastructure, promoting international cooperation, improving the business environment, developing entrepreneurial capacities and facilitating access to financial resources. The article also emphasizes the importance of involving stakeholders, including government authorities, commercial organizations, academics and the local business environment, in the process of modernizing the mechanism of economic organization. Through effective collaboration and coordination between these stakeholders, a more efficient and effective management of external economic activities in the region can be achieved .*

***Keywords** , modernization, region, commercial infrastructure, international cooperation, business environment.*

JEL code: M1, Q12

INTRODUCTION

The essence of the article is to explore and analyze the depth of the process of managing external economic activities in a certain region, with the aim of proposing improvements and innovations to face the new challenges and opportunities in the context of globalization. The motivation behind this research

is the essential importance of an effective economic organization mechanism in managing external economic activities for the development and competitiveness of the region.

The rationale of the research is based on the need to identify the existing problems and vulnerabilities within the current mechanism for managing external economic activities. This involves the detailed analysis of factors that may limit the effectiveness and impact of this mechanism in the respective region. It is also important to assess global economic trends and changes in the geopolitical landscape, as these can directly affect how the region interacts with external economies.

Identifying specific problems will allow the authors to address issues such as excessive bureaucracy, inadequate infrastructure, restrictive or insufficiently adapted regulations and trade policy, lack of cooperation between government institutions and the private sector, etc. In addition, it is essential to assess the challenges of rapid technological change, increased protectionism, fierce competition from other regions, and the impact of geopolitical events on external economic activities in the region. Ideas to be addressed in the content of the paper may include proposals for simplifying procedures and reducing bureaucracy in foreign economic activities, promoting modern and connected infrastructure to support trade, developing appropriate trade policy, encouraging innovation and adapting to technological changes, strengthening international collaborations and identifying external investment opportunities.

The purpose of the research is to identify and propose improvements for the economic organization mechanism used in the management of external economic activities in a certain region. This involves careful analysis and assessment of the way external economic activities are currently organized in order to identify possible problems, gaps and development needs. Through research, it aims to identify the specific modernization directions that could contribute to the optimization and efficiency of this mechanism for managing external economic activities. The aim is to propose innovative solutions, appropriate strategies and policies, adapted to economic and geopolitical changes in the global context.

The results of this research could provide significant benefits to the respective region, such as increasing economic competitiveness, stimulating foreign investment, facilitating international trade and strengthening economic relations with external partners. Thus, research could contribute to promoting sustainable economic development and strengthening the region's position in the global economy

RESULTS OBTAINED AND DISCUSSIONS

Currently, it is important to ensure conditions favorable for economic growth and stability, for the protection of the domestic producer, the preservation and increase of material and social standards. These objectives are dictated by the geopolitical position of the country and its place in the world system of economic relations and contacts.

According to the authors' opinion, in order to achieve this goal, it is essential to strengthen all creative domestic resources and exploit all opportunities in the process of realizing the national concept and national goals. The proposed approach does not involve changing the direction of development towards isolation from the global economy, but suggests the application of rational protectionism and maintaining the openness of the economy, provided that this is in harmony with the fundamental interests of the Republic of Moldova. In addition, it contributes to the incorporation of the country in the context of the world economy. The essential elements of this integration at the macro level include the coordination of economic processes between states, the phasing of the formation of regional economic associations with common production structures and proportions, the diversification of options for the internationalization of labor and capital markets, as well as the standardization of internal economic conditions in the member states of the associations created .

Also, the integration mentioned *above* means the consolidation of resources, their irrational use to achieve the national objectives, the choice of the strategy and the mechanisms for its realization. The

balancing of these multifaceted interests, including those of the state and those of non-governmental structures, of the central and local administration, as well as of economic subjects, is one of the conditions for solving possible contradictions related to interests, which appear at the state, branch and local level .

In order to understand these problems, it is necessary to clarify the main objectives, which economic actors face in terms of the impetus of the external economic activity of the region. The authors believe that the essential priorities should be the following:

Table 1

Objective	Description
Drawing the final result of a certain stage in the realization of economic reforms	Ensuring that economic reforms are implemented effectively and lead to the desired results.
Identifying the ways and opportunities for the optimal development of the subject of the republic	Ensuring that the subject of the republic develops optimally and reaches its full potential.
Elaboration of concepts, economic models for the management of external economic activity in the region	Ensuring that external economic activities in the region are managed effectively and lead to the desired results.
Elaboration of external economic activity management strategies, taking into account the external and internal development factors of the region	Ensuring that external economic activities in the region are adapted to global market conditions and requirements.
The formation of tactics to achieve the objectives based on the analysis of information and the synthesis of accumulated experience	Ensuring that external economic activities in the region are effectively implemented and lead to the desired results.
Approval of the programs and the activity plan, which, step by step, will lead to the achievement of the expected result	Ensuring that external economic activities in the region are systematically implemented and lead to the desired results.
Identifying an appropriate level of economic security risk, as well as the measures to ensure it	Ensuring that external economic activities in the region are conducted safely and securely.
Gradual training of the necessary specialists for the efficient management of the external economic activity of the country, regions, municipal organizations and economic subjects	Ensuring that external economic activities in the region are managed by qualified specialists who have experience in this field.

The issue of interaction between the authorities of the subjects of the republic and the national authorities regarding the development of external economic relations is particularly important. This question is now not so much a theoretical one as a purely practical one. It is obvious that the regions have a lot of possibilities to really influence the processes of forming the foreign policy of the Republic of Moldova. However, a secure mechanism for cooperation with the Center in carrying out external economic activities has not yet been established. The obvious gaps in the federal legislation are partially compensated by the creation of regulations at the regional level, which, unfortunately, has inevitable inconsistencies with the interests of the state, which led to the need to approve the Law "On the coordination of economic relations of the subjects of the Republic of Moldova". However, this law did not solve all existing problems. The further improvement of the coordination mechanism, in our opinion, must go the way of establishing

horizontal relations, the creation of market structures in regions that would ensure the development of external economic activity. As a result, there should be a high efficiency in work, an adequate response to the questions posed by the regions, a better correspondence with the fairly high level of development of external economic relations. In the activity of the advisory councils attached to the national ministries and departments, it is necessary to bring partnership interactions with the interested regional structures. It would be useful to create an interdepartmental commission for the problems of international and foreign economic activities of the Republic of Moldova with the participation of representatives of all interested federal and regional ministries and departments.

In the opinion of the authors, such a commission must include working bodies in the form of working groups (thematic, branch, on programs), some of which operate permanently, others - temporarily (for example, those formed for the realization of concrete projects) .

The creation of such commissions would facilitate the successful overcoming of the existing isolation from the goals and objectives of the federal and regional administration. International experience shows that establishing an effective mechanism for coordinating external economic relations is a complex and laborious process, associated with the formation of the state's regional policy. The commission will allow the elaboration not only of the general concept for the development of external economic relations, but will also facilitate the identification of the most priority directions of regional cooperation within the Republic of Moldova, which will certainly contribute to the consolidation of relations and the creation a real foundation for the country's practical integration into the world economy. Equally important for the implementation of this task is the creation of the necessary infrastructure to ensure external economic activities.

An increasing role is attributed to domestic banks, especially in terms of attracting financial resources from abroad and the resources of international financial bodies. The authors are of the opinion that domestic banks, along with the state, must assume the risks when carrying out investment projects with foreign investors. At the same time, the state, in the person of the Government and the regional administration, can and is obliged to participate as a guarantee in a limited number of projects, carried out within the national and regional priority programs.

The involvement of domestic banks in the financing of projects will provide foreign investors with guarantees regarding the proper reimbursement of funds and monitoring of the development of the financed project. An even wider involvement of Moldovan banks in project financing is expected – with a share of 5-10 percent of the total project cost, which will allow real involvement in investment risk management and ensuring a more effective control of repayment over time return on investment.

It is also known that the increase in the volume of external economic operations, the expansion of the circle of external partners, as well as the increase in the degree of unpredictability of the situation on foreign markets generate new, more complex problems related to the informational support of external economic activity . Therefore, in the opinion of the authors, it is very important for the regions of the republic to solve the problem of inclusion in the National Information System on Foreign Trade (SINCE) and to ensure the permanent exchange of information between the region and the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Moldova. To achieve this task, in the view of the authors, it is necessary:

1. creation and maintenance of databases regarding external economic activity;
2. the creation of an informational structure capable of ensuring free access to information on foreign trade for Moldovan and foreign participants in external economic activity;
3. the use of modern information technologies and state-of-the-art computing techniques for the purpose of information assurance;
4. the integration of the National Information System regarding foreign trade in the global information space and the organization of information exchange between the corresponding Moldovan and

foreign services;

5. creation of the mechanism for the operative use of media sources in the informational support of external economic activity.

The authors believe that one of the necessary elements of SINCE should be the creation of the national register of information resources, which would include the list of databases on foreign trade and general issues of the economy, the addresses of the owners, the conditions of access to information. At the same time, the author is of the opinion that the formation of the Register depends, to a large extent, on the regional structures, given the fact that it is in the regions that the databases of potential investment resources, of producers, large exporters and importers are created. Experience shows that this information is of particular interest to foreign business circles.

In this sense, it is possible to establish a specialized functional body – *Committee on External Economic Information within the Interdepartmental Commission for External and International Economic Activity of the Regions*.

An important tool in solving commercial and economic problems for the promotion and protection of the interests of the Republic of Moldova in the bilateral relations between our country and other states are the Intergovernmental Commissions for commercial-economic and technical-scientific cooperation (CIG). During the work of the commissions and working groups, the practical problems of mutual trade, the problems of forming and improving the legal framework of cooperation and creating the conditions for the development of external economic activity by business entities with different forms of ownership are solved. Regional representatives must get involved not only in interregional working groups, but also in branch ones of intergovernmental commissions and focus their attention on such priority issues as: protecting the interests of Russian exporters on foreign markets, adopting common solutions regarding the prevention of commercial disputes, attracting foreign capital, technological transfer, protection of the domestic market and others.

The existing experience regarding the participation of representatives of regional administrations in the Coordinating Councils of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Moldova can be used expressly for informing the central apparatus of the republic regarding the situation and problems of developing the external economic relations of the regions, these being taken into account when drafting and adopting a single policy in the field of external economic relations.

The issue of developing the external economic relations of the state's regions is closely related to the issue of ensuring the country's national security. In this sense, it is necessary to strengthen all the forces of the center and the regions to prevent internal and external threats related to economic destabilization. National security depends directly on the politics of the country's regions, while the socio-economic security of the regions is ensured by the stability and capacity of the Centre. This is confirmed by the following trends: with the strengthening of the Center, the centripetal tendencies increase, when the Center weakens, the centrifugal ones.

It is known that the basis of socio-economic security of any region are resources. The effective use in external economic relations of the relative and absolute advantages of holding a variety of resources allows the realization of multiple economic interests and, above all, the achievement of economic independence and increased income for enterprises and individuals in the region. The development of external economic activities in the regions makes it possible to mitigate economic disproportions and thus reduce the level of economic and social instability in the entire country, ensuring more sustainable economic growth. Therefore, the process of solving the problems mentioned above reflects the content of the external economic activity management strategy, taking into account the interests of all management levels.

In this sense, in our opinion, in general, the management strategy of external economic activity

should be conceived as a system of long-term objectives and the selection of the most effective methods of achieving them.

Experience shows that the development of the management strategy of external economic activity is a complex and creative process, which requires an in-depth analysis of the current situation and possible directives, knowledge of modern management technologies and highly qualified professionals. Certain difficulties in the formation of the international economic relations management strategy consist in the fact that it is not constant, but requires periodic adjustments, in response to changing environmental conditions (political situation, financial crisis, exchange rates, fiscal and customs barriers, etc.) and the emergence of new opportunities for the development of the external economic relations of the regions.

Considering that the strategic plan of external economic activity in the region is developed from the point of view of the majority, but not of a particular economic entity, then it must meet the following requirements: be substantiated by extensive research and statistical data, be sufficiently flexible, so that, if necessary, it can be modified and adapted to the constantly changing conditions in the region. The authors believe that *the strategic plan* of external economic activity in the region should include the following stages :

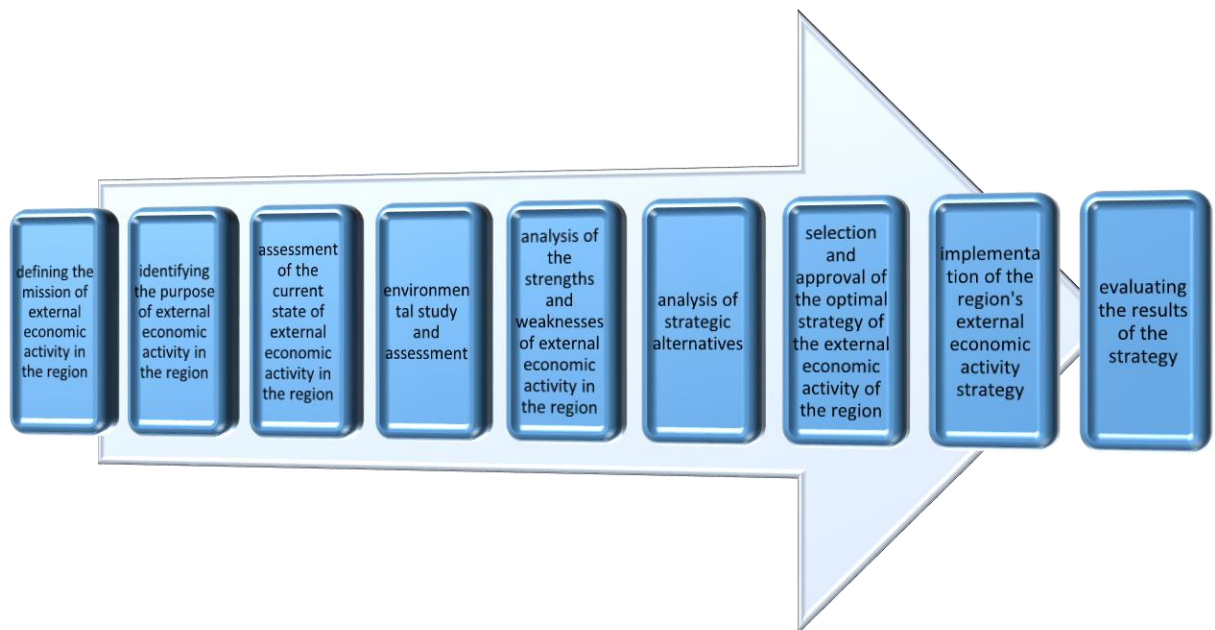

Figure 1. the strategic plan

Without describing in detail all the stages of developing the international economic relations management strategy in the region, the authors propose to examine the key moments that would ensure the formation of a strategy agreed with all interested parties and its successive implementation.

It is clear that the objectives of the external economic activity of the region aim, first of all, at the development strategy of economic entities in the territory. Therefore, in this case, it is necessary to establish the degree of coincidence of regional interests and companies located in this region. If, as a result of this assessment, the synergy effect appears, then the regional authorities can act as an additional guarantee of security in individual projects for foreign investors and stimulate the external economic activities of these enterprises through regional and other programs.

In the process of evaluating the current situation of the external economic activity of the regions of the Republic of Moldova, its strengths and weaknesses, as well as the external environment, which influences the efficiency of the implementation of the strategy, special attention is paid to the identification

of new opportunities and the development of mechanisms for reducing losses due to the action of adverse external factors. In our opinion, it is rational for this activity to be carried out taking into account the following aspects:

- ✓ evaluating the changes that would influence, under various aspects, the implementation of the chosen strategy;
- ✓ establishing the factors that represent a threat to the chosen strategy;
- ✓ identifying the factors that would reveal more opportunities for achieving the goals set by the management of external economic activity in the region.

The authors believe that the list of strategic factors, which prevent the implementation of competitive advantages, is rational to be completed with the following *factors* :

- ✓ the amplification of the Moldovan export trend for the export of raw materials and the loss of traditional markets for the production of industrial and high-tech goods;
- ✓ the absence, practically total, of the organizational, financial and informational infrastructure in the regions, which would ensure the competitiveness of exports and optimize the structure of imports;
- ✓ the concentration of the critical mass of competitive technologies in the defense industry and the objective difficulties of their conversion. For many technologies, the conversion of domestic production is equivalent to the transition to a qualitatively new stage of their life cycle;
- ✓ low efficiency and extremely high specific consumption of materials, even in branches of industry with dynamic competitive advantages and unique technical solutions;
- ✓ the low level of management, the inability to adapt the management structures of many enterprises to active market strategies, to survival in the conditions of the market economy;
- ✓ reduction of state orders for innovative products. This leads to the lack of stimulation of the innovation activity of the producers, which complicates the increase of the competitiveness of their products and the increase of the production efficiency.

In the opinion of the authors, taking into account the mentioned factors, the strategy for the implementation of competitive advantages and the integration of the Republic of Moldova and its regions in international economic relations also includes several *directions* :

1. The implementation of competitive advantages, conditioned by the low cost of the basic components of production – skilled labor, production factors, material resources, technological knowledge.
2. Implementation of the advantages of innovative technologies. First of all, the aerospace industry, nuclear industry, laser industry, space industry, biotechnology, information technologies and others. Namely these sectors, being export-oriented, can become a factor for multiplying the progressive structural changes and oriented restructuring of the industry.
3. Stabilizing the traditional export of goods from the machine building industry to ensure the promotion of machines and technologies for foreign markets, as well as participation in international technical cooperation projects.

The main aspects of the strategy, set out above, should not be implemented in isolation from each other or in stages. A multifaceted coordinated intervention is needed in all directions, even if the strategic priority is the use of concrete advantages, specific to innovative technologies, implemented in unique technologies and scientific developments.

In the opinion of the authors, it is very important to connect the regions to well-developed commercial and distribution networks that serve extremely competitive and selective markets. Options can be made through foreign trade associations or through regional financial-industrial groups or corporations.

In general, the authors are of the opinion that the use of competitive advantages is not possible without versatile, constant and strong support from the state. It must organically merge with market forces, without substituting or inhibiting their action. At the same time, the main directions of state support for

external economic activity and the management of international economic relations of both regions and economic agents, in the new political and socio-economic conditions, should be:

Encouraging the supply of scarce innovative products needed for the export market. For this you need:

- investments in research and new technologies;
- infrastructure development and information networks;
- stimulation of investment demand;
- investment guarantee;
- protection of the intellectual property of Russian producers on foreign markets.

The active participation of the state in improving the structure of the mixed demand , which includes:

- competitive distribution of orders for high-tech products;
- the introduction of an effective certification system for exported goods;
- monitoring technological innovations in developed countries;
- financial and tax exemptions for companies investing in new technologies.

The support given by the state to new competitive branches through investments in infrastructure, by attracting foreign capital by granting guarantees, etc.

The analysis of strategic alternatives is conditioned by the multi-functional character and the uncertainty of the strategy. The latter will be remedied by the presence of competing advantages, by the limited possibilities of forecasting the situation. Considering that in order to reveal the strategic uncertainty from the multitude of situations, the most important ones in terms of their consequences must be highlighted, in particular, in order to develop measures to increase the probability of their occurrence (if they are reasonable) or to reduce the probability of occurrence of them (in the absence of their opportunity).

After the description of the strategic alternatives follows the phase of selection and adoption and the common strategy for managing external economic activity in the region. This is perfected in a certain form, concisely formulated and understandable by those who will continue to participate in its realization. The implementation of the international economic relations management strategy will be ensured by coordinating actions and not by using restrictive functions, which would reduce efficiency to a minimum.

The final stage of the strategic planning of the external economic activity in the region is the evaluation of the chosen strategy. It not only provides an analysis of the quantitative results of external economic activity, but also the level of achievement of the proposed objectives. The mission of this phase is to determine the level of achievement of the proposed objectives, identify problems and failures, develop corrective measures of the strategy.

Foreign investments often avoid the regions, which are isolated for several reasons. In this context, the authors specify the most important:

1. The economic crisis in the Republic of Moldova does not facilitate investment activity, in general, and foreign investments, in particular. In economic theory, a stable opinion has been formed such as that investments are directed to the national economy, which is not in decline, but in the stage of ascent. Foreign investments cannot be effective without the activation of national investments, because the branches of the economy and its various industries are connected to each other, therefore foreign investments would not work without the combined national investments.

2. In the Republic of Moldova there is no single investment concept (investment policy concept), which would not divide investors into national and foreign, but would allow the creation of progress and the exit from the crisis. The objects of an effective activity of foreign investments, as well as of national ones, can and must be the regions. Unfortunately, a division of powers between local, regional and federal authorities regarding foreign investments has not been achieved.

3. International methods of analysis and evaluation of investment projects are not applied in the Republic of Moldova, which are recognized as an important and accessible tool for examining and discussing investment projects. This situation does not allow the organization of an efficient company for presenting Moldovan investment projects to potential investors. It can be said with certainty that the Republic of Moldova, as one of the most important world markets for goods and services, is very poorly known in the world.

4. Double standards in the market of banking services, in the hotel business, in railway transport, in air transport, in theaters, museums, etc.

5. The increased level of risk, which depends on the instability of credit-financial, fiscal, currency, customs policies, as well as the insufficient assurance of the personal security of foreign citizens.

However, according to the authors, Moldovan regions have a number of undoubted advantages compared to potential competitors for foreign investments. We will highlight the most important *advantages* :

✓ A large volume of the domestic market for both consumer goods and means of production. In our country there is an urgent need for modernization and technical equipment of the industry, the population's demand for goods and services can be huge, but a balanced policy is needed, which would regulate the population's income and create a demand capable of payment.

✓ Rich raw material resources, but for their processing technologies are needed, which would ensure the efficient use of raw material reserves. The need to solve ecological problems and the implementation of modern technologies also require substantial investment.

✓ The relatively high level of training of technical and engineering personnel, the use of which allows the organization of a competitive export of goods produced at Moldovan enterprises according to Western technologies with low production costs.

The analysis of the results recorded in the case of offering preferential conditions for foreign investors demonstrates that in most cases the requirement for foreign investments to ensure greater efficiency than national investments is not realized, and the expenses of the country, which receives the foreign investments, are quite high. These expenses of the receiving country are composed of various exemptions (taxes, customs, etc.).

At the same time, it is necessary to take into account the following *conclusions* :

✓ the need to create favorable conditions for both foreign and national investors;

✓ investment stimulation must be carried out in certain sectors of the economy and in certain regions of the country;

✓ the stimulation of foreign investments should preferably be carried out in accordance with the legislation of the regions;

✓ the necessity and usefulness of the privileges made available to foreign investors in the field of taxation, customs duties, credits, in some cases can be biased.

Enterprises with 100% foreign capital and mixed enterprises, as well as national ones, encounter the following *problems in their activity on the territory of the Republic* of Moldova: risk factors, factors related to the quality of the labor force, factors related to resources - the existence of energy resources, the volume of the market and its saturation period, the appearance of potential competitors, the attitude towards ecology in the country.

Currently, the objective necessity has become urgent for the creation of the optimal structure of the mechanism for managing the external economic activity of the region, which, in our opinion, must include the *national authorities* . They must elaborate the general directions of the economic policy strategy of the Republic of Moldova region, including in the sphere of external economic activity. The second group includes the local authorities, which must facilitate the external economic activity of economic entities. The

management of economic entities is part of the third group.

Obviously, the basic component of the regulation of external economic activity in the region is to ensure an optimal level of competition. On the foreign market, special attention is paid to the exclusion of unfair competition and the non-admission of abuse conditioned by the dominant position on the market. This fact is all the more important as the competition on the foreign market is even tougher than on the domestic market, and the consequences of unfair actions have a lasting character.

important characteristics must be clarified which, in general, condition the specificity of the regulation of external economic activity, causing the participants to introduce changes to their principles and methods in foreign economic policy, such as:

- ✓ spatial dimensions of the world economy, which determine the considerable distance between sellers and buyers, that is, the substantial role of the problem of transportation and the expenses related to it;

- ✓ reduced mobility, in other words mobility of resources which, first of all, is attributed to terrestrial, natural resources, in particular, natural deposits. Labor mobility is also limited, even if it is more mobile, especially recently. State involvement often influences the reduction of resource mobility (protectionism in the field of foreign trade, migration rules, prohibitions on the sale of land to foreign citizens and the activity of foreign companies);

- ✓ the use of national currencies in international exchange makes calculations in foreign trade operations difficult. Or, the last one involves the organization of currency control, the introduction of an effective system of currency regulation;

- ✓ standardization and international certification of the resources of the Republic of Moldova, compliance with requirements that are related to additional expenses, sometimes quite substantial.

An important role in the management mechanism of the region's international economic relations belongs to such a component as informational assurance. Secure information allows participants in external economic activity to reduce expenses for carrying out external economic activity operations, to optimize financial activity, to reduce risks.

Taking into account the particularities highlighted for the creation of a regional information system *to ensure external economic activity*, in the opinion of the authors, it is necessary to carry out the following *measures* :

- ✓ elaboration of the operating principles of the regional information system for external economic activity;

- ✓ determining the structure and volume of accumulated information;

- ✓ determining the technical and methodical parameters of the system;

- ✓ determining information protection and security needs;

- ✓ determining the principles of certification of information products regarding international economic relations, which take place on regional markets;

- ✓ establishing the category of participants in the external economic activity for which a preferential regime for obtaining information can be ensured (higher educational institutions, small businesses, beginner importers and exporters, etc.);

- ✓ developing the conditions for the creation of the regional network of information and consulting services, which would ensure the operative and professional dissemination of information.

Thus, the development, approval and implementation of international economic relations management decisions, aimed at the regulation of external economic activity, is impossible without informational, analytical-statistical elaborations, which would reflect the real state of affairs in the field of international economic relations of the region. In this context, already at the first stage of the targeted process, the system of indicators is to be determined, which characterizes the state of external economic

activity. At the second stage, the factors that operate on different sectors of the market and are able to influence the situation in the external economic sphere of the region are established. The following factors are worth mentioning:

- ✓ the level and dynamics of inflation;
- ✓ exchange rate dynamics;
- ✓ product structure and geographical orientation of foreign trade of the region's enterprises;
- ✓ the economic situation on the international markets, the demand for import products on the internal market of the region;
- ✓ the business reputation of the Republic of Moldova, regions and enterprises in the environment of potential partners and investors.

After studying the influence of the listed factors on the result indicators, the factors that exert a positive influence on the development of the external economic environment of the region are to be identified. Based on their analysis, a system of concrete recommendations and actions will be developed, which will ensure the achievement of the identified priorities and the progressive development of external economic activity in the region.

Thus, the analysis of information flows and analytical-statistical elaborations is a part of the economic analysis and is based on its principles. The essence of the economic analysis consists in ensuring the validity of the approval of concrete management decisions in the field of regulating the external economic activity of the region, emerging from the cause-effect relationships that characterize this activity.

The further expansion of the powers of the regions in the sphere of the external economic activity of the Republic of Moldova, the reaction of the regional mechanisms for regulating the external economic activity established in the current conditions of the economic crisis are conditioned, in large part, by the efforts and the own level of activity of the regions.

CONCLUSIONS

In conclusion, the article addresses with importance and attention the need to modernize the mechanism of economic organization in terms of managing external economic activities in the region. This modernization process is an essential step towards sustainable development and prosperity in the context of a constantly changing global economy. By adopting well-grounded strategic directions, the region can strengthen its position in the international market, stimulate foreign investment and diversify its sources of income. Successful implementation of these modernization directions requires close cooperation between the public, private and academic sectors, along with effective governance and clear regulations. Adaptability to new technologies and global economic trends will also play a crucial role in ensuring long-term sustainable development. Therefore, continuous efforts for modernization and innovation in the management of external economic activities can significantly contribute to increasing competitiveness and creating an enabling framework for the region's prosperity in an interconnected world

REFERENCES

1. Smith, John A. (2020). "Globalization and Economic Restructuring: Implications for Regional Management of External Economic Activities." *Journal of Economic Studies*, 45(2), 123-145.
2. Jones, Mary B. (2019). "Modern Approaches to Economic Organization: A Comparative Analysis." *International Journal of Business Management*, 35(4), 567-589.
3. Williams, David C. (2018). "Challenges in the Modernization of Regional Economic Mechanisms." *Journal of Regional Development*, 25(3), 211-230.
4. Brown, Emma L. (2017). "The Role of Technology in Enhancing External Economic Activities Management." *Technology and Economics*, 12(1), 45-67.

5. Garcia, Maria R. (2016). "Policy Perspectives on Regional Economic Organization in the Global Context." *Journal of Economic Policy*, 32(4), 789-808.
6. Yang, Li Q. (2015). "Innovation and Economic Organization: A Case Study of Regional Development in East Asia." *International Journal of Innovation Management*, 21(2), 201-220.
7. Patel, Rajesh K. (2014). "Trade Liberalization and Regional Economic Governance: Lessons from the European Union." *World Trade Review*, 18(3), 321-345.
8. Chen, Wei H. (2013). "Sustainable Development and the Modernization of Economic Organization in Regional Contexts." *Sustainability*, 15(1), 56-78.
9. Turner, Laura M. (2012). "External Economic Activities in the 21st Century: Trends and Implications for Regional Management." *Economic Trends*, 28(4), 167-189.
10. Rodriguez, Carlos S. (2011). "Global Economic Integration and the Challenges for Regional Economic Organization." *Journal of International Economics*, 22(5), 601-623

FUNCTIONALITY OF THE DEPARTMENT RESPONSIBLE FOR RECRUITMENT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF PERSONNEL EMPLOYED IN THE BANKING SYSTEM

CADOCINICOV Evgheni, PhD,
University of European Studies of Moldova
ORCID: 0009-0009-5460-5834

Rezumat: *Resursele umane constituie factorul determinant în asigurarea funcționalității, eficacității și competitivității băncii, influențând decisiv utilizarea optimă a resurselor tehnico-materiale, financiare și informaționale și contribuind în mod direct la crearea noilor valori instituționale. Astfel, banca poate obține succese și performanțe prin intermediul angajaților. În acest context, Politica de resurse umane a Băncii Comerciale stabilește principiile și liniile directoare în cadrul managementului resurselor umane în vederea creării, menținerii și dezvoltării unei echipe de angajați profesioniști, stabili, cu nivel ridicat de competențe care să poată asigura atingerea obiectivului strategic al băncii - furnizarea serviciilor de calitate clienților săi.*

Cuvinte cheie: *resurse umane, trainingul personalului, strategia băncii, planificare, evaluare, managementul resurselor umane, departament, performanță.*

Abstract: *Human resources are the determining factor in ensuring the bank's functionality, effectiveness and competitiveness, decisively influencing the optimal use of technical-material, financial and informational resources and contributing directly to the creation of new institutional values. Thus, the bank can achieve success and performance through its employees. In this context, the Human Resources Policy of the Commercial Bank establishes the principles and guidelines in the framework of human resources management in order to create, maintain and develop a team of professional, stable employees with a high level of skills that can ensure the achievement of the bank's strategic objective - providing quality services to its customers.*

Keywords: *human resources, staff training, bank strategy, planning, evaluation, human resource management, department, performance.*

JEL: R51

INTRODUCTION

The workforce is undoubtedly the most important resource within a company. The efficient use of labor and the possibilities of employee evaluation, the optimal implementation of recruitment processes, the development of appropriate programs for staff training - these are only some of the duties of the human resources department. Human resource management is very important for increasing the company's profitability, and the main duties of the Human Resources Department are to: attract, reward, train and hire staff. The decision made by the Human Resources Department can affect the change of every department of the company.

The planning process begins with the 4 major questions: Where are we now? Where do we want to go? How do we get there? How do we measure progress? Among the main objectives in strategic planning in the bank, from the point of view of human resources, are the following:

1. Correct assessment of personnel needs and skills needed in the organization in relation to the company's development plans.

2. Performance management plus the preparation of a compensation and benefits system to maintain employee motivation.

3. Competitors' study regarding their talent recruitment and retention strategy.

4. Preparing competitive salary and benefit packages, as well as updating them according to the evolution of the labor market.

5. Preparation of training programs.

Therefore, the more the human resources department is involved in building the bank's strategy, the greater will be the ability of the organization to anticipate and respond to the needs of employees and customers, and implicitly the easier it will be to maintain its competitive advantage.

An important role in this process is played by management, which must allow the HR department to become a key player in planning and building the business strategy and at the same time give it access to key information.

The responsibilities of the Human Resources Department within the Commercial Bank are:

1. attracting, selecting and hiring new employees using CV information, referrals and interviews;

2. communicating information about the new positions both to the employees of the company and to other companies;

3. ensuring that employees have the education, training and schooling to fulfill their obligations;

4. using an effective process to review employee performance and determine bonuses and raises;

5. calculation of salaries and benefits of each employee;

6. communication of salary changes, benefits;

7. proposing management plans for changes in the company (expansions, withdrawals, etc.) so that competent employees are available to support the business.

HR executives have a unique view of the company and the people within it, which puts them in a perfect position to make the best organizational decisions.

An effective HR department understands very well how employees work and monitors all available data to support any suggestion or decision. A study conducted by EY in 2014 discovered an interesting phenomenon. Companies where HR and finance work closely together have seen an impressive increase in profits and a visible improvement in performance indicators such as employee engagement¹. For these reasons, it is very important for the company to ensure the efficiency of the human resources department. If it works properly, employee performance is ensured, and thus the company is on the right track.

It's time for HR to be more than an archive of personnel files, and more of an enabler of organizational development. Currently, the bank needs:

people suited to its culture and the HR department is able to identify them;

specific rules and procedures;

analysis of the ever-changing environment and HR identifies the ways through which the organization can adapt;

a supporter of employees and through the systems built helps to retain talent and valuable employees;

HR, as a supporter of the company's management in establishing the mission, vision and objectives which it then communicates to the employees;

HR proposes and participates in the construction of effective remuneration and compensation systems for employees according to the importance of the positions held;

¹ How the governance of human capital and talent is shifting key findings from a survey of public company directors, a corporate board member/ey center for board matters report, disponibil la <https://assets.ey.com>.

□ HR in the position of consultant to the company's management, especially when borderline situations can destabilize its organizational climate;

□ HR, in the position of Champion of communication, knows what is happening in the organization and facilitates the dissemination of information regularly, correctly and honestly.

The key to opening effective communication is to gain trust. HR is not only management's ally or employees' advocate, it is equally ally and advocate. He is equidistant, a binder of collaboration between employee and employer. Active and effective listening that conveys that what both the bank and the employee want is understood is the right way to increase the level of trust.

- Why does the bank need it? A professional HR department demonstrates that it is able to:
 - □ brings added value to the organization by contributing to the achievement of objectives;
 - □ recognize and treat all its members as customers of the organization and hence satisfy their needs;
 - □ recognize the need for change and offer solutions. Continuous improvement is the key to success;
 - □ be able to analyze the organization and contribute to its recovery. Organizational climate analysis is a tool that provides answers;
 - □ identifies the training needs of the employees so that they manage to increase the level of performance in carrying out the tasks.

Subsequently, retaining trained employees in the bank is a process that involves recognizing their value, incentivizing and increasing their ownership of the company.

In recent years, the recruitment department and its role in the bank have changed significantly. For the last 4 years, recruitment was done through simple media advertisements. Social media now dictates and transforms our lives, and the way companies recruit and hire is no exception. Nowadays we live our lives on the Internet, we wake up and go to bed with our phone or tablet in hand, which has caused a radical change in all the business models around us. And HR departments are no exception.

But despite the impact of technology, experts say the recruiting function leaves a lot to be desired in many organizations. Faced with a rather high rate of departures and a low level of employee engagement, on top of which there is also a fierce struggle for talent acquisition, the entire responsibility falls on the shoulders of HR departments, which do not yet have a well-developed ability to search and check the best candidates. In fact, technology has come with pluses but also with many minuses. A mediocre candidate can, through social media and Internet viralization, create a real brand for himself that can convince anyone that he is the best. The ability of HR departments to verify such personal brands before trusting them is still low. It's also a matter of time – some experts claim very little time – before artificial intelligence enters our lives and takes over some of our responsibilities. Thus, many of the recruiters' activities will be automated. It remains to be seen how well computers will be able to identify the best candidates for a company.

Thus, Victoriabank's human resources specialists say that the biggest recruitment challenges in the coming years will be the following:

- Talent acquisition and talent management will become recruiters' main and most pressing concern;
- People will no longer apply for jobs through tracking systems, but jobs will come to them, through applications on mobile phones, based on their preset preferences;
- When they have a position to fill, the bank will primarily look internally or they will try to outsource the service.

If none of the 3 options will be possible, only then will they hire, but they will want the best candidate at the lowest price. And this is where intelligence is needed on the part of recruiters. Consequently, the main challenge for the bank's HR department will continue to be recruitment, and this will be closely linked to the bank's strong brand and organizational culture.

In many companies, the HR and Marketing departments do not communicate with each other as they should and do not interact enough to give candidates the best image that will convince them to hire. At the same time, many executives do not yet recognize the importance of the recruiting function for the future of the business and do not allow HR managers to get involved and take over part of their duties to implement a certain culture that attracts talent.

Under these conditions, HR specialists from the Commercial Bank claim that human resources will transform in the next 10 years as follows:

1. They will be flexible. Flexible working hours have become the main requirement of job candidates and will continue to be so. Young professionals are looking for companies that allow them to be creative and not be judged for their choices. At the same time, they want to be able to take a day off when they need to or, more importantly, to be able to work from home on pre-negotiated terms. So, employees want flexibility to deliver performance and want to be able to adjust their professional life to their personal life and not the other way around, as before. HR departments need to understand this, if they haven't already, and workplaces will look very different 10 years from now – companies will cut back massively on office rent and logistics expenses as more and more employees they will work from home and will be able to attract and retain talented employees who will perform best if they are allowed a flexible work style.

2. They will be social. Intranets, internal social media platforms, internal "Facebooks" and many other online ways of communication and collaboration will be an integral part of HR departments' responsibilities in the very near future. HR can use social tools to reward top employees or those who turn into brand ambassadors. The work experience will become "live" and become a strong component of the organizational culture.

3. They will be mobile. Mobile devices are already the new trend in almost every industry, and HR is no exception. The recruiter will have a series of applications installed on his mobile phone that he will check during breakfast or on the way to work, to consult the HR community, to see the new applications in the system, to comment and draw tasks. When the recruiter arrives at the office, the team already knows what to do, and the recruiter will have all the answers before the meeting with the company's board. During the meeting, he can check the degree of satisfaction in the company, also through a mobile phone application, he can present the CEO with a candidate profile or the problems faced by the company's employees. All this information can be found on the mobile phone, at a distance of a touch, not even a click, because the time of desktops has already set. This will be the new recruiter's lifestyle – available anywhere, anytime.

4. Everything will come down to data. How long does it take to hire someone? When is the best time to hire a new manager? When are employees happiest during the year? Who are the top performing employees? What are the skills that the future employee must have? The answers to these questions and more are available through analytics. But the abundance of employee data is meaningless if it is not interpreted and put into context, and HR departments will have the responsibility to analyze and interpret this data, in order to make the best decisions related to new "acquisitions". training, development and talent retention.

5. They will be integrated. Human resources will become an integral part of the business. As strange as it may sound, the HR department will no longer be responsible only for human resources, but will actively participate in decision-making in the bank. The human resources department will also include IT specialists, and specialists in the interpretation of analytical data, recruitment experts, but also specialists

in brand development. So, this field will be so vast that it will become one of the main pillars in business development. HR people will be able to read data and make predictions, they will know the latest trends in social media and online recruiting, they will have people specialized in technology that will bring additional benefits to the company.

By managing the most important resource in an organization, namely the human resource, HR departments will become the key in developing business strategies. So, the next decade is crucial for the development of HR departments, which will become crucial for any organization. HR will no longer be just an inscription on the door of an office, at the end of the corridor, but will become an integral part of the business strategy. And HR professionals will need to be prepared for what lies ahead.

Human Resources contribute to staff development perspectives within the bank to motivate and retain staff for many years to come as motivated people put in more effort to be productive than those who are unmotivated.

That is why they always evaluate staff motivation factors, develop/update the non-financial staff motivation program, as appropriate, and the financial motivation program, organize, coordinate and monitor the implementation of the procedure for evaluating the individual professional performance of employees. As the main motivation criterion is the financial one, this is considered as the most important way of creating the desired motivation among employees because the remuneration received for the work done must be sufficient to ensure a decent living. That is why there are financial rewards such as: a 13th salary once a year, New Year's bonuses, Easter, Payment for incapacity for work, payment for the death of a person of the first degree, payment for the quarterly fulfillment of the submitted work plan.

There are also non-financial rewards that: Give praise and thanks to the public employee who has achieved performance by awarding diplomas, mentioning the activity and work done. Benefits have appeared for each employee through the introduction of the Medical Check-up program, developed and carried out together with Medpark International Hospital, participation in training and professional development within the bank, several corporate offers have been launched (discounts on various services , products), meetings with the bank's top management, "Having a coffee with the top management", training opportunities, professional development, appropriate working conditions.

CONCLUSION

The cooperation between these two elements responsible for the personnel activity within the bank also implies the delimitation of the attributions in the various personnel management activities. Concrete responsibilities in this field are established by each individual, depending on its specifics. Broadly speaking, however, senior managers have the mission of knowing the specific activities of personnel management, motivating the effective cooperation between the various functional departments of the bank and the personnel department.

The bank's personnel specialists have the responsibility of promoting a correct conception of the content of the activities in the field managed. Also, for the effective performance of personnel activities within the bank, horizontal cooperation is also necessary - the collaboration of personnel specialists with specialists from other functional departments in order to solve various management problems and effective personnel management. That collaboration is vitally necessary, especially with the functional specialists within the economic and technological departments. This collaboration/coordination is institutionalized by the bank's senior managers through the bank's internal functioning documents, namely: - the internal functioning regulation; - functional services sheet (job sheet).

Regula principală de organizare a activităților de personal în cadrul Victoriabank constă în asigurarea unei legături inverse permanente (feedback) între specialiștii de personal și managerii inferiori (supervizorii), în scopul identificării operative și corecte a necesităților viitoare de personal pentru subdiviziunile instituției. Managerii inferiori/supervizorii, exercitând conducerea nemijlocită a grupurilor

primare de muncă în bancă, cunosc cel mai bine fiecare lucrător (angajat) aflat în subordonarea lor, în special în ceea ce privește potențialul de muncă și dezvoltare, gradul de implicare în activitatea prestată în cadrul băncii, sistemul de valori, nevoile dominante, planurile de viitor.

The main rule for organizing personnel activities within Victoriabank consists in ensuring a permanent reverse link (feedback) between personnel specialists and lower managers (supervisors), in order to identify operatively and correctly future personnel needs for the institution's subdivisions. The lower managers/supervisors, exercising the direct leadership of the primary work groups in the bank, know best each worker (employee) under their subordination, especially in terms of work and development potential, the degree of involvement in the activity performed within the bank, the value system, the dominant needs, the future plans.

1. Sistemul bancar moldovenesc comportă un caracter similar cu sistemele bancare existente în Statele Uniunii Europene., implementat în Republica Moldova cu suportul Uniunii Europene, disponibil la www.bnm.md/ro/content/proiectul-twinning-consolidarea-supravegherii-guvernantei-corporative-si-gestionarii .
2. CEO/Președintele Comitetului de Conducere/Direcție – denumire specifică unei sau altei bănci comerciale din RM.
3. Conformity assessment – Risk management, art. disponibil la <https://casco.iso.org/files/live/sites/cascoregulators/files/PDF/Annex%208%20-%20Conformity%20assessment%20-%20Risk%20assessment.pdf> .

THEORETICAL-PRACTICAL MARKERS REGARDING THE DEVELOPMENT OF TOURISM TYPES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

CHISILI Serghei
Associate Research, PhD
University of European Studies of Moldova
ORCID: 0000-0001-8941-9622

Abstract: *The types of tourism differ from country to country, ensuring variety and, through this, the attraction for local and foreign tourists. One of the current basic riches in the field of tourism concerns the study of regional elements, according to which tourist activities typical of certain areas are organized, and the possibilities of their complex arrangement are highlighted. Tourism, which involves the idea of the deliberate choice of destinations, itineraries, the period and duration of the stay by each individual tourist, aims to satisfy certain social, cultural, spiritual, medical, etc. needs. and, in the last resort, satisfying tourist consumption needs. Taking these considerations into account, various classifications of the types of tourism practiced have crystallized in the specialized literature, depending on the criteria pursued for a more homogeneous grouping of them.*

Keywords: *tourist potential, accommodation, wine tourism, cultural tourism, tourist attraction*

Rezumat: *Tipurile de turism se diferențiază de la țară la țară, asigurând varietatea și, prin acesta, atracția asupra turiștilor autohtoni și străini. Una dintre bogățiile actuale de bază în domeniul turismului privește studiul elementelor regionale, în funcție de care se organizează activități turistice tipice anumitor zone, și se pun în evidență posibilitățile de amenajare complexă a acestora. Turismul, care implică ideea alegerii deliberate a destinațiilor, a itinerariilor, a perioadei și duratei sejurului de către fiecare turist în parte are ca scop satisfacerea anumitor necesități de ordin social, cultural, spiritual, medical etc. și, în ultimă instanță, satisfacerea nevoilor de consum turistic. Ținând seama de aceste considerente, în literatura de specialitate s-au cristalizat diferite clasificări ale tipurilor de turism practicate, în funcție de criteriile urmărite pentru o cât mai omogenă grupare a lor.*

Cuvinte cheie: *potențial turistic, cazare, turism viti-vinicol, turism cultural, atracție turistică*

JEL Classification: M10, L83, O10

INTRODUCTION

Although it has a small area, the Republic of Moldova has a considerable tourist potential, represented, first of all, by the geomorphological aspect of the territory - an unusual diversity of landscape reserves or natural landscapes and unique geological monuments, of European and world value.

The priority forms of tourism practiced in the last decade in the Republic of Moldova are rural, wine, cultural, health and beauty tourism.

RESULTS AND DISCUSSION

Rural tourism. Our agricultural communities and picturesque villages can offer different services to tourists who want to rest in the heart of nature:

- accommodation in traditional rural houses;
- the possibility of employment in rural activities and concerns;
- familiarization with folklore, pastimes and local traditions;

familiarization with the crafts practiced in the given locality, as well as the possibility of those wishing to participate in the crafting process;

the possibility of procuring handicraft products [14, p. 15].

Wine tourism. Our vineyards are also an important tourist attraction in the rural sector. For centuries, rich traditions of vine cultivation and wine production have been formed in Moldova. Currently, 142 wineries operate in the country. 23 of these have conditions and experience in terms of receiving visitors. Here tourists have the opportunity to get to know the technology of wine production, to watch how they are bottled and, of course, to taste the finished product. Due to their quality, many of the wines produced in our country enjoy a good reputation internationally.

As a wine-growing country, the Republic of Moldova offers the chance to choose some preferred routes, so that tourists can visit, as desired, cellars and underground cities, wine cellars, primary wine processing enterprises, production of champagne, divin, sherry, balms, etc. The wineries, as a whole, being part of the "Wine Road in the Republic of Moldova" tourist route, present an essential motivation to visit our country. They are a means of promoting the best local tourist product.

Cultural tourism. The Republic of Moldova has a rich cultural heritage, which can be successfully exploited in tourism. In total, 140 cultural heritage monuments have been identified, which can be included in the tourist circuit. The earliest monuments are the Geto-Dacian settlements and the Roman fortifications. A diversity of attractions for tourists offers the vestiges of medieval fortifications, various archaeological complexes, first of all, Old Orhei, rock monasteries, noble mansions and peasant houses. And in the capital of the country there is an impressive number of monuments, representative examples of local architecture from the 19th and 20th centuries, capable of arousing the interest of tourists.

There are 87 museums operating in the Republic of Moldova, they have rich collections of exhibits. In addition, most of them are located in buildings of particular architectural importance. Basically, museums are intended for a special contingent of visitors, but at least 20 of them deserve the attention of the general public.

An attractive point of the national tourist product is the variety of cultures from different areas of the country. The Republic of Moldova presents an amalgam of nationalities and cultures, therefore, of traditions, spoken languages, folklore, cuisine, etc. There are about 880 folklore groups in the country, a good part of them reflecting the traditions specific to the region and their origin. The national handicraft is also worth mentioning - both as a cultural value and as a handicraft product offered for sale.

Health tourism. In the Republic of Moldova, there are balneoclimatic and rest resorts that offer health and beauty tourism services. They are located in attractive picturesque places, offering different treatment services. In these resorts rest the local population and an insignificant number of permanent customers from abroad.

To mention the most important resorts:

a) balneoclimate: "Nufărul Alb" (Cahul); "Wood" (Ungheni, Hîrjauca); "Joy-Sind"; "Dniester" (Ford of Vodă), etc.;

b) for rest and recreation: "Victoria" (Sorocea); "Albinuta" (Ungheni); "Wood" (Ungheni, Bahmut); "White Forest" (Balti); "Albasadorf" (Taraclia, Albota), etc.

The most requested are the resorts on the perimeter of the aquatic areas: Vadul lui Vodă, Ghidighici and Costești, where there is an effective potential for the development of international tourism as well.

The Republic of Moldova also owns a number of balneo-climate and recreation resorts located on the territory of Ukraine (Truskavet, Sergheevka, Odesa, Koblevo, Zatoka, etc.).

The favorable climatic features of the Republic of Moldova allow the application of different treatment methods in balneo-climate resorts: heliotherapy, air therapy, thalassotherapy, terencurotherapy, ampelotherapy, peloidotherapy, balneotherapy, etc.

The springs with mineral waters in the Republic of Moldova (more than 47), having high curative qualities, represent a determining factor in the development of spa tourism.

Tourist attractions in the Republic of Moldova. Natural monuments: "Toltrele Prutului", "One hundred mounds", "Emil Racoviță" Cave, Țaul Park. Reserves: Padurea din Domneasca, Codrii, Iagorlic, Prutul de Jos, Plaiul Fagului. Museums: House-museums "Alexei Mateevici", "Aleksandr Pușkin", "Constantin Stamati", "Igor Vieru", Museum Complex "Orheiul Vechi", National Museum of Ethnography and Natural History, National Museum of Archeology and History of Moldova, Museum Folk Crafts, Gagauz National Museum "Dumitru Cara-Ciobanu". Mansions: "Zamfir Ralli Arbore" mansion, Manuc Bei's hunting castle. Monasteries and churches: Căpriana, Hîncu, Rudi, Saharna, Țipova, Curchi, Frumoasa, Cosăuți, Japca. Church of the Dormition of the Mother of God from Causeni. Wineries: Cricova, Mileștii Mici, Purcari, Cojușna.

Ecological tourism. "Ecological tourism" or "ecotourism" involves the development of all forms of tourism, tourism management and marketing that respect the natural, social and economic integrity of the environment by exploring natural and cultural resources in the interest of future generations.

The Republic of Moldova has a rich natural heritage, which is protected by the state. The total area taken under state protection is 66467.3 ha or 1.96% of the country's territory. According to ecologists' estimates, it is necessary for the surface of protected natural areas to reach at least 5% of the country's territory in 2017. Currently, in the structure of the fund of protected natural areas, the landscape reservations comprise 34,200 ha or 51.5% of this fund (Trebujeni, which also includes the medieval town of Orheiul-Vechi, Țipova, Saharna, Climăuți, Holoșnița, Rudi-Arionești, Naslavcea, Corjeuți, Brînzeni, Fetești, Butești, etc.) and 19,378 ha or 29.4% scientific reserves with a special protection regime. The other categories of protected natural areas are: nature reserves - 8009 ha, resource reserves - 523 ha, areas with multifunctional management - 1030 ha, botanical gardens - 104 ha, monuments of landscape architecture - 191.1 ha. The most representative natural heritage is part of the fund of natural protected areas, but it can be mentioned that there are many other territories that can be included in the perimeter and in the criteria of representative natural values. The basic areas in the republic that can constitute, through their natural and anthropic framework, a real and attractive offer for ecological tourism are: the Codrilor area, the "Toltrele Prutului" area, the Middle and Lower Dniester area, the Tigheci area [17, p. 32].

In the Republic of Moldova, a large part of the country's regions - agricultural lands, forests, parks, rivers, both state-owned and private, although they do not have the status of protected natural areas, form a segment of the ecotourism offer.

Special interest tourism. In the Republic of Moldova there are many opportunities for practicing tourism of special interest, including: ornithology, botany, hunting, fishing, speleology, hang gliding flights, etc.

There are possibilities for the development of the hunting sector and its transformation into a commercial activity that can attract foreign visitors (hunters).

For the development of hunting tourism, measures must be taken to manage wildlife, protect the environment within animal habitats, regulate and maintain strict control of this sector.

Conclusion

Tourism, which involves the idea of the deliberate choice of destinations, itineraries, the period and duration of the stay by each individual tourist, aims to satisfy certain social, cultural, spiritual, medical, etc. needs. and, in the last resort, satisfying tourist consumption needs. Taking into account these considerations, different classifications of the types of tourism practiced have crystallized in the specialized literature, depending on the criteria pursued for a more homogeneous grouping of them.

The types of tourism reflect the structure of the environment that generated them, that is, the structure of human society, the ways of covering the motivations and the technical-economic possibilities of

processing the tourist phenomenon. In the contemporary specialized literature, there are different classifications of the types of tourism according to several criteria. The most important of these can be found in the following presentation.

Bibliografie

1. Cristureanu C. Economy and politics of international tourism. Bucharest: Publishing House for Tourism and Culture, 2005. 363 p.
2. Cîndea M. Tourist potential and tourism. Bucharest: University, 2000. 350 p.
3. Hunziker W. Tourism in Europe. Bucharest: Pitman, 2002. 326 p.
4. Jolodcovschi A., Florea, S. International tourism in European countries. Bucharest: Teora, 2018. 465 p.
5. Lazar S. Rural tourism. The householder's guide. Chisinau: Sirius, 2004. 112 p.
6. Miron V. Tourism in the natural areas of the Republic of Moldova (local investor's guide). Chisinau: Science, 2018. 230 p.
7. Minciu R. Economy of tourism. Bucharest: Uranus, 2002. 256p.
8. Neașu N. Tourism and sustainable development. Bucharest: Expert, 2000. 325 p.
9. Neagu V. Tourism management and tourist services. Bucharest: Sylvi, 2000. 386p.
10. Pascariu G. International tourism. Iasi: "Gh. Zane" Foundation, 2017. 345p.
11. Serafim F. Tourist potential of the Republic of Moldova. Chisinau: Labyrinth, 2005. 520 p.
12. Șargu L. The influence of atypical situations at macroeconomic level in Republic of Moldova: case study. În: Cogito, Multidisciplinary Research Journal, Bucharest, 2020, Vol. XII, no. 1, March, 2020, pag 160-179
13. Skhvediani, Anghi, Plotnikov, Alexander, Ivanov, Alexey, Șargu, Lilia. Development of methodology for assessing effectiveness of online store promotion tools. În: Global Challenges of Digital Transformation of Markets, New York, SUA, 2021, pag. 533–548
14. Sargu L., Valeeva Yu., Arslanovna, G.E., Evgeniy Yurievich, Y. Research of the need for training financial literacy under economic uncertainty in the framework of the educational process at schools, 2022 8th International Conference on Energy Efficiency and Agricultural Engineering, EE and AE 2022 - Proceedings, 2022

DIAGNOSIS OF THE CURRENT SITUATION AND TRENDS OF THE EDUCATION AND INNOVATION SYSTEM IN THE AGRICULTURE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

SÂRBU Olga
PhD., Assoc.prof.,
State University of Moldova
olga.sarbu@usm.md

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6333-0101>

CIMPOIEȘ Liliana
PhD., Assoc.prof.,
Academy of Economic Studies of Moldova
lcimpoies@ase.md

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3709-9406>

Abstract. *Agricultura este o ramură a economiei naționale care furnizează hrană populației și materii prime pentru alte industrii. Acest sector este prezent în aproape fiecare țară din lume, deoarece de el depinde securitatea alimentară a țării. Totodată, menționăm că într-o economie de piață, agricultura nu poate concura cu alte sectoare ale economiei și, prin urmare, nivelul sprijinului guvernamental este direct legat de bunăstarea țării. Dezvoltarea cu succes a acestei ramuri, dar și implementarea inovațiilor depinde de sistemul de educație a cadrelor pentru agricultură, de cercetare și inovare. În ultimii ani, migrația populației tinere din mediul rural către cel urban a înregistrat creșteri foarte mari. Pregătirea personalului pentru agricultură și mediul rural a fost și rămâne una dintre cele mai importante sarcini ale statului. Funcționarea sectorului agricol și creșterea în continuare a producției sunt posibile sub rezerva sprijinului necesar de resurse, inclusiv și de personal. Introducerea metodelor și tehnologiilor moderne în producția și managementul întreprinderilor complexului agroindustrial este imposibilă fără dezvoltarea avansată a resurselor umane.*

Keywords: *agricultura, inovații, învățământ agricol, cercetare, dezvoltare.*

Abstract. *Agriculture is a sector of the national economy that delivers food for the population and raw materials for other industries. This sector is present in almost every country, because the food security depends on it. In a market economy, agriculture cannot compete with other sectors, thus the level of government support is directly related to the country's well-being. The successful development of agriculture and implementation of innovations, depends on the educational and research system. In recent years, the migration of the young population from rural to urban areas has registered very large increases. Therefore, the role of education is to ensure the market labour demand according to the training needs requested by the young generation, which also comes from the rural environment, so that the phenomenon of migration from the rural to urban areas is reduced.*

Keywords: *agriculture, innovations, agricultural education, research, development.*

CLASSIFICATION GEL: Q16

INTRODUCTION

Training personnel for agriculture and rural environments has been and remains one of the government most important tasks. The functioning of the agricultural sector and the continued growth of production are possible with the necessary support of resources, including personnel. The introduction of modern methods and technologies into the production and management of agro-industrial complexes is impossible without the advanced development of human resources. One of the main problems of personnel shortages in the agricultural sector is the lack of prestige associated with agricultural professions, the low motivation of young people to enter agricultural education institutions, and to pursue modern agricultural studies. Thus, the foundations of agricultural professional activities and professional culture should be laid from an early age through appropriately organized career guidance activities at each level of education.

The strengthening and improvement of the agricultural resource potential are crucial elements for increasing agricultural production efficiency and ensuring the country's food security. In the agro-industrial complex, no organizational or economic measure will yield positive results without the development of personnel potential.

In the efforts to integrate the Republic of Moldova into Europe, which intends to invest more in family farms, biodiversity conservation, and equitable incomes for farmers, Moldova, with its numerous small farms, diverse landscapes, and potential for organic farming, is well positioned to enhance the competitiveness of its agriculture and increase the importance of this sector in the economy.

In the face of global and national instability, it is necessary to consider all the changes currently taking place in agriculture, and the main approaches of the new agricultural education model should contribute to the formation of important value orientations for adapting to the new technological order: leadership, ecological thinking, the ability to work, and make decisions in conditions of uncertainty.

Given the challenges of global changes, especially climate change, new research activities in agriculture need to be launched to allow for the efficient use of natural and human resources, models of best practices, as well as an increase in agricultural productivity, knowledge transfer, and promotion of cooperation and innovation. It must meet general requirements for ensuring food and energy security, as well as modern requirements aimed at reducing the impact of climate change on the production chain and reducing greenhouse gas emissions. It is also necessary to strike a balance between food production and the conservation of biodiversity, the functioning of ecosystems, and the conservation and protection of renewable natural resources.

Sources of information for the study included publications from leading foreign economists specializing in innovative agricultural development, academic websites, specialized journals, as well as official data from the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Traditional analysis methods such as abstract-logical and monographic approaches, observation, and various statistical methods were used during the study.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Agriculture can be considered a sector of the future, given the increasing role of food in health and the necessity of maintaining a balance between people and the environment in a world that aims to invest more in family farms, biodiversity protection, and fair incomes for farmers. The natural resources of the Republic of Moldova are insignificant, making human capital the most important resource necessary for the country's development. Human capital is the product of the education system and is entirely dependent on its "health." Our country's education system faces a series of problems, such as outdated educational infrastructure, inadequate funding levels, irrelevant study programs for the labor market, declining birth rates, migration, and international competition, all of which leave their mark on functional competence, academic performance, labor market skills, and economic competitiveness.

Diagnosing the current situation and trends of the education and innovation system in Moldova's agriculture involves evaluating several key aspects, such as educational infrastructure, scientific research, access to technology and innovation, human resource development, and government policies.

As rural environments are a primary element of economic development, diversifying economic activities, improving the quality of life in rural areas, and acquiring innovative knowledge can only be achieved through continuous investment in enhancing the quality of the educational system. [3] The research and innovation system, education, and rural development in the Republic of Moldova consist of research and innovation institutions, the Technical University of Moldova (formerly responsible for the State Agricultural University of Moldova), Comrat State University, six colleges, two Centers of Excellence, 14 vocational schools, as well as 25 providers of consultancy and training services for farmers, mainly funded from the state budget or through investment projects and technical assistance. Agricultural colleges and centers of excellence in agriculture are subordinate to the Ministry of Agriculture and Food Industry, and they collaborate with the Ministry of Education on curriculum and educational materials. Currently, the agricultural education system should become a driver of development for the agro-industrial complex, implying a shift from the role of a resource framing tool to the position of a generator of qualitative changes, technological modernization, and expert support for the development of agricultural and rural businesses.

Since 2020, higher education institutions have been funded through hybrid mechanisms, with 20% of funds allocated based on performance indicators, which does not encourage efficient resource management. At the same time, consultancy and training services provided by public or private sector institutions are currently free. For this reason, technical equipment, research methods, and tools used are outdated and inadequate, and researchers' salaries are very low, making them non-competitive in the labor market.

Demographic changes have a negative impact on scientific potential. Out of a total of 770 people working in research and innovation in public institutions, the proportion of innovative scientific personnel is 50.26%, and auxiliary personnel is 49.74%. Of the total scientific staff, 44.18% have reached retirement age, meaning that almost one in two agricultural researchers is retired. The same problem is typical for teaching staff in vocational training units, indicating that young professionals are not motivated to work in the education system due to working conditions, remuneration, and perhaps the geographical location of educational units, etc. The sector's problems are also reflected in the employment rate of graduates from vocational training centers and universities. This, in 2013, was approximately 33%, and currently stands at the limit of 36%. About 38%, or around 38%, of them continue their studies in higher education institutions. Among the graduates of higher education institutions, according to statistical data, only about 3% (in 2022) start their own businesses.

Existing rural extension services in the Republic of Moldova mainly offer their services to small farmers, whose share in commercial agricultural and food production is very small. The increasing demand for specialized and high-quality services from many commercial farmers cannot be met to the necessary extent by existing service providers.

Consultancy services are provided to farmers free of charge, and the institutions providing them are largely dependent on public funding. Overall, the agricultural research, education, consultancy, and extension system do not function optimally and do not respond to the needs of the agri-food sector, with a mismatch between investments made in the system and outcomes achieved. It does not operate as an integrated system. There is a low or practically non-existent link between institutions, research themes and products, and the specific needs of farmers and business people. Research projects are developed based on the existing capacities of scientific institutions and do not adequately meet the needs of the real sector, and candidates' interest in agricultural science study programs is low. [4] Neglecting this area in the near future will lead to the disappearance of agricultural education institutions and colossal losses in agricultural and

food production due to the use of varieties, hybrids, and animal breeds that are not adapted to local conditions. Additionally, unadopted and non-compliant technologies for the cultivation, processing, and export of agri-food products will lead to additional costs and non-competitive prices in the market. [6] In recent years, there has been an increase in spending on research and development activities (Table 1). In 2021, compared to 2020, spending on research and development activities increased by 90.9 million or 19.4%. For 2022, spending on research and development activities amounted to 630.2 million MDL, constituting 0.23% of the gross domestic product. In 2022, compared to 2021, spending on research and development activities increased by 69.7 million MDL (or 12.4%), in public institutions - by 74.6 million MDL (or 16.4%). Out of the total spending on research and development activities in 2022, 84.1% represented the expenses of public institutions, compared to 2021 (81.2%) they increased by 2.9 percentage points.

Table 1. The evolution of research and development expenditures in the Republic of Moldova in 2020-2022, in millions MDL.

	2020		2021		2022	
	Total	including public institutions	Total	including public institutions	Total	including public institutions
Total expenditures	469,6	418,6	560,5	455,3	630,2	529,9
Current expenditure	448,2	400,2	537,3	436,9	598,9	504,1
Capital expenditure	21,4	18,4	23,2	18,4	31,3	25,8

Source: elaborated by the author based on NBS data [1]

As research indicates, during the period of 2020-2022, the highest share in the total expenditures for research and development activities is held by current expenses, accounting for approximately 95%, while the remaining 4% is allocated to capital expenditures.

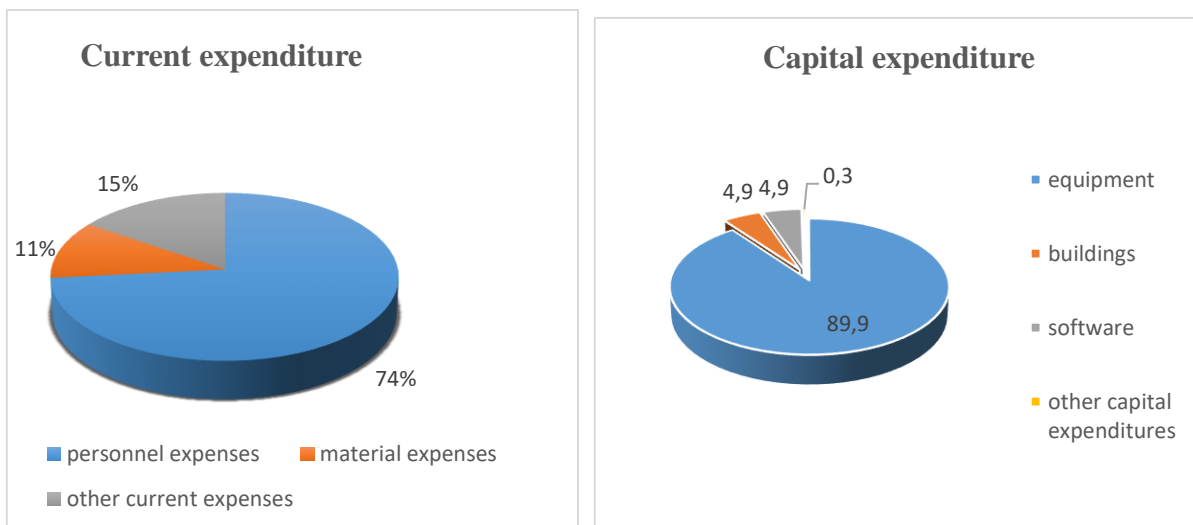

Figure 1. Analysis of the structure of current and capital components of research and development expenditures in the 2022 year, %

Source: elaborated by the author based on NBS data [1]

As indicated by the data in Figure 1, personnel expenses dominate the total current expenditures with a share of 73.4%, followed by material expenses at 11.2%, and other current expenses constituting 15.4%. In 2022, compared to 2021, personnel expenses increased by 11.6%. In the total capital expenditures, the highest share belongs to machinery and other fixed assets, accounting for 89.9%.

The significant proportion of current expenses compared to capital ones speaks to an insufficient allocation for the development of this sector and may lead, over an extended period, to negative effects. This is because current expenses, such as salaries and operational costs, support day-to-day activities, but capital investments can contribute to the long-term development of research and development capacities. Capital expenditures can be crucial for implementing new technologies, advanced equipment, or modern infrastructure, which can enhance innovation and competitiveness in research and development. Excessive inclusion of maintenance and repair costs in current expenses could indicate outdated or deficient infrastructure, which can impact the efficiency of research and development activities. Capital expenses can contribute to the long-term sustainability of the institution, while an excessive focus on current expenses may indicate a short-term approach.

Table 2. Analysis of the structure of current expenditures for research and development by scientific domains

Scientific domains	2019		2020		2021		2022	
	mln. MDL	Share, %	mln. MDL	Share, %	mln. MDL	Share, %	mln. MDL	Share, %
Total current expenditure	484,5	100	448,2	100	537,3	100	598,9	100
<i>including by scientific domains</i>								
- natural sciences	178,8	36,9	178,8	39,9	189,6	35,3	210,9	35,2
- engineering and technological sciences	90,0	18,6	81,7	18,2	87,4	16,3	87,6	14,6
- medical sciences	57,5	11,8	52,4	11,7	101,8	18,9	105,4	17,6
- agricultural sciences	81,2	16,8	63,7	14,2	77,2	14,4	103,7	17,3
- social sciences	39,2	8,1	41,4	9,2	35,5	6,6	54,5	9,1
- humanities	37,8	7,8	30,2	6,8	45,8	8,5	36,8	6,2

Source: elaborated by the author based on NBS data [1]

The largest share in total current expenditures belongs to the natural sciences domain, whose proportion varies during the analyzed period from 37% in 2019 to 35% in 2022, indicating a decreasing trend. A considerable share also belongs to the medical sciences, which, in dynamic terms, shows a growing trend from 11.8% in 2019 to 17.6% in 2022, an increase of 5.8 percentage points. The dynamic evolution of expenditures dedicated to agricultural sciences has practically not undergone considerable changes, as in 2019 they constituted 16.8%, and in 2022 – 17.3%. This indicates a low level of resources and an increase in the incapacity of this field to generate innovative scientific results. A decreasing trend in current expenditures for research and development is also recorded in the field of engineering and technological sciences, from 18.6% in 2019 to 14.6% in 2022, a decrease of 4 percentage points. Limited or insufficient funding for the research and development field creates difficulties in retaining scientific personnel due to the low level of remuneration.

Table 3. Analysis of the number and structure of employees in research and development activities by occupations, in 2021-2022

	Persons				Structure, %			
	2021		2022		2021		2022	
	Total	including women	Total	including women	Total	including women	Total	including women
Total, including	4.157	2.150	3.889	2.023	100	100	100	100
- researchers	2.920	1.459	2.809	1.429	70,2	67,9	72,2	70,6
- technicians	245	172	173	125	5,9	8,0	4,4	6,2
- auxiliary staff	561	291	430	248	13,5	13,5	11,1	12,3
- other categories of employees	431	228	477	221	10,4	10,6	12,3	10,9

Source: elaborated by the author based on NBS data [1]

In 2022, 3.9 thousand employees were engaged in research and development, representing a decrease of 6.4% compared to the number recorded at the end of 2021. Out of the total employees in research and development, 2.0 thousand were women, accounting for 52%. According to the work schedule, 56% of employees engaged in research and development worked full-time. 89.3% of these employees were affiliated with public institutions, compared to 87.3% in 2021.

Investments in education and training in the field of research and development are insufficient, intensifying the shortage of well-prepared specialists, affecting competitiveness in the labor market, and consequently, salaries.

The ongoing processes of digital transformation and increasing automation are fundamentally changing the employment structure. On one hand, there is a reduced reliance on low-skilled labor and questioning the relevance of certain professions. On the other hand, there are increasing demands and rapid changes in key skills. Alongside other main trends in the global agro-industrial complex transformation, this leads to the formation of a new model of agricultural education and research that addresses key global challenges and focuses on adapting quickly to new conditions. Volatility in yield, technological lag, intensification of the negative effects of climate change, require a transition to a new technological stage, including the development of infrastructure for climate-independent agriculture and precision farming throughout its components.

In terms of professional training levels, 41.7% of employees engaged in research and development held doctoral and postdoctoral degrees, 43.5% had master's and bachelor's degrees, 4.9% had post-secondary technical professional training, and 9.9% had other levels of training.

Regarding occupations, the majority of employees in research and development were researchers (72.2%), followed by other categories of employees performing related functions (12.3%), auxiliary staff (11.1%), and technicians (4.4%). Compared to 2021, the percentage of researchers increased by 2 percentage points, with female researchers increasing by 2.7 percentage points, constituting 50.9% of all researchers.

If investments in education and training in research and development are inadequate, there may be a lack of well-prepared specialists, affecting competitiveness in the labor market, and consequently, salaries.

The distribution of researchers by age groups reveals that in 2022, higher proportions were maintained for researchers over the age of 64 (22%) and those aged between 35-44 (21.5%). Compared to 2021, there is a decrease in the proportion of young researchers under the age of 35 (by 2.4 percentage points), while the proportion of researchers aged between 55-64 increased by 1 percentage point.

Another specific problem in the rural extension sector in Moldova is the lack of interest from farmers themselves in these services. Unprofessionally trained farmers, with incomplete mandatory education and without relevant qualifications, work in Moldova's agriculture. The low level of education among those cultivating agricultural land is one of the factors slowing down the competitiveness of the agricultural sector. Therefore, increasing the percentage of farmers with a higher level of education than the current one is necessary for agriculture to move towards knowledge-based farming. Counseling and guidance for career development, vocational training through specialized education, higher education, and continuous professional training, as well as specialized research for specific areas of the agri-food sector, play an important role. The introduction of professional advice and recommendations is a critical and indispensable element of transitioning to knowledge-based agriculture.

The role of innovation and research is crucial in increasing the competitiveness and performance of agricultural enterprises, especially for new enterprises emerging from the consolidation of smaller and inefficient ones. To facilitate the introduction of new technologies, research units need to work together and respond to the practical needs of farmers, which can be achieved through future innovation partnerships.

Another aspect that influences the quality and necessity of consultancy services is the size of the entity. Large farms usually entail greater complexity in resource management, operations, and personnel. They may face challenges related to diversifying production, expanding agricultural land, and managing a variety of activities. As a result, they need consultancy to develop effective management strategies compared to small farms. Large farms also require significant investments in equipment, technologies, and infrastructure. Experts are needed to evaluate, select, and implement these technologies and equipment, as well as to develop appropriate financing and business plans.

As a farm becomes larger and more diversified, the need for specialized knowledge in fields such as agronomy, animal husbandry, natural resource management, financial planning, and advanced agricultural technology increases. [10] Specialized consultants can provide expertise in these areas. Large farms are often subject to multiple government and industry regulations, including those related to the environment, animal health, food safety, and labor standards. Therefore, they require consultancy services to ensure compliance with these complex regulations.

Agricultural activities are exposed to various risks, such as price fluctuations, climate change, and plant and animal health issues. Large farms may need consultancy to develop effective risk management strategies and to ensure they are prepared to face challenges. Large farms tend to adopt advanced technologies, such as telemetry systems, drones, sensors, and agricultural management software. The implementation and management of these technologies require specialized knowledge, and consultants can assist in integrating these solutions into agricultural operations.

Large farms, especially those oriented toward exports, may face challenges related to international market requirements, product quality, and standardization requirements. Consultants can provide guidance in this regard. Overall, large farms, due to their size and complexity, can substantially benefit from consultancy services to optimize their operations and remain competitive in an ever-changing agricultural environment. All of these factors underscore the need for consolidation and cooperation among farmers.

CONCLUSIONS

Based on the conducted research, we can formulate the following conclusions:

Many farmers lack sufficient knowledge to operate in the field of agriculture. This reduces the competitiveness of the agricultural sector, limits innovation, and results in low efficiency in the activities developed in this sector. There is a need to enhance professional training in this field through broader involvement of consultancy services.

The lack of collaboration between universities, research institutes, agricultural colleges, and high schools, and farmers is evident. These institutions are not recognized by the majority of small and medium-sized farmers as accessible sources of information with services tailored to their needs. Both farmers and representatives of these institutions should invest in bidirectional communication, translating research results into practice, and obtaining feedback from farmers in this process.

Participating in some professional training, farmers often do not receive the necessary services; the information is too general and unspecialized, and the services provided are fragmented and not monitored in terms of service quality.

From the perspective of consultancy services, farmers' top needs include specific advice on a given issue and short-term courses.

Farmers believe that many input providers are well-prepared, and the fact that they visit the farm and work in the field is very convenient for them. However, many farmers do not trust their advice, considering it subjective and leading farmers to use too many chemicals in production. This perspective is validated by researchers and experts, who raise concerns about how farmers haphazardly use certain inputs due to their interactions with distributors.

In terms of territorial coverage, farmers, as well as representatives of the academic environment, believe that both Local Action Groups (GALs) and agricultural cooperatives could serve as agricultural consultancy providers if they develop separate departments with trained personnel and resources.

REFERENCES

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, edițiile 2002-2022. https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/5
2. BACHEV, H. (2020): State and Evolution of Public and Private Research and Development in Bulgarian Agriculture, *International Journal of Sustainable Development & World Policy*, Vol. 9, 1, 10-25.
3. KALIM QAMAR, M., BURTON E. Poland – History of Extension and the Enabling Environment, 2013, disponibil online pe platforma Global Forum for Rural Advisory Services: <https://www.g-fras.org/en/world-wide-extension-study/europe/eastern-europe/poland.html#history>
4. MOROZ, V., IGNAT, A. Local food systems development in the Republic of Moldova: challenges and opportunities. In: *Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2013, vol. 13, issue 2, pp. 251-259. ISSN 2284-7995; E-ISSN 2285-3952.
5. MOROZ, V., IGNAT, A., LUCĂȘENCO, E.. Small and large farms in the Republic of Moldova: trends and perspectives. In: *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2014, vol. 36, no. 4, pp. 902 – 912. ISSN 1822-6760; eISSN 2345-0355.
6. NUNES A., LEE K., O'RIORDAN, T. The importance of an integrating framework for achieving the Sustainable Development Goals: the example of health and well-being. *BMJ Glob Health*. 2016. <https://gh.bmj.com/content/bmjgh/1/3/e000068.full.pdf>
7. SÂRBU, O., CIMPOIEȘ, L. Rolul agriculturii în dezvoltarea spațiului rural al Republicii Moldova. În: *Economic growth in conditions of globalization: sustainable development models*, 12th International Conference on theoretical and applied practices, Chisinau 2017, vol I, Institutul Național de Cercetări în Economie, p. 210-215, 0.7 c.a., ISBN 978-9975-4185-1-5
8. SEVILLA GUZMÁN, E. *Introduction to agroecology and sustainable rural development*. Madrid: Oxford University Press, 2000
9. SHIK, O., STRATAN, A., IGNAT, A., LUCĂȘENCO, E. Evaluation of agricultural support in the Republic of Moldova. In: *Agrarian Economy and Rural Development - Realities and perspectives for Romania: international symposium, VII-th edition.*, november 2016, Bucharest. 2016, pp. 30-36. ISSN

2285-6803

10. TODERIȚĂ, A., MEIROȘU, C. Consultanța agricolă în România, evoluție și propuneri de politici publice. In „CRPE Policy Memo”, nr. 75, februarie 2019, p. 12. https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2019/03/CRPE-Policy-Memo-75_Consultan%C8%9Ba-agricol%C4%83-%C3%AEn-Rom%C3%A2nia.-Evolu%C8%9Bie-%C8%99i-propuneri-de-politici-publice-1.pdf

TRANZIȚIA MODELELOR CLASICE ȘI CONTEMPORANE SOCIALE CENTRATE PE PROTECȚIA SOCIALĂ

ROMAN Ana-Maria
Doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
romananamaria97@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9751-8938

SPÎNU Ana
Conf. univ. dr.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
aspinu@ulim.md
ORCID: 0000-0002-9878-571X

Rezumat Premisa centrală a acestui articol este aceea că o relație eficientă și durabilă între sănătatea publică, munca, capitalul, îngrijirea formală și asistența socială informală este mecanismul central de generare a unei economii de bunăstare care funcționează bine. În lumina acestui lucru, susținem că trebuie să investim substanțial în strategii de bunăstare conduse local, care să abordeze inegalitățile interregionale, precum și inegalitățile cu care se confruntă oamenii la nivel individual care trăiesc și muncesc în Europa. Modelul social european a dus la numeroase realizări concrete, așa cum se observă din calitatea relativ înaltă a serviciilor publice și accesul la educație și îngrijiri medicale din Europa. Acest model a oferit baza stabilității și păcii sociale și a determinat dezvoltarea economică și socială integrată ca parte a unei identități europene. Reformele din țările europene sunt necesare pentru a asigura sustenabilitatea sistemelor economice și sociale ale acestora, prin presiunea din schimbările demografice și problemele de sustenabilitate pe termen lung, precum și șomajul structural. Astfel, modelul se confruntă în multe țări cu provocări, uneori implementate brusc și, în unele cazuri, în mod arbitrar, încercând continuu metode de îmbunătățire a protecției sociale.

Cuvinte cheie: bunăstare, justiție socială, model social, politică socială

Abstract The central premise of this article is that an efficient and sustainable relationship between public health, work, capital, formal care, and informal social assistance is the central mechanism for generating a well-functioning welfare economy. In the light of this, we argue that we need to invest substantially in locally led welfare strategies that address interregional inequalities, as well as the inequalities faced by people at the individual level living and working in Europe. The European social model has led to many concrete achievements, as can be seen from the relatively high quality of public services and access to education and healthcare in Europe. This model provided the basis for social stability and peace and determined integrated economic and social development as part of a European identity. Reforms in European countries are needed to ensure the sustainability of their economic and social systems, through pressure from demographic change and long-term sustainability issues, as well as structural unemployment. Thus, the model faces challenges in many countries, sometimes suddenly implemented and, in some cases, arbitrarily, constantly trying to improve social protection.

Keywords: well-being, social justice, social model, social policy

Clasificare JEL: A13, D60, F52, I31

INTRODUCERE

Problema ocrotirii populației față de riscurile sociale a făcut necesară apariția unui sistem de asigurări care să-i protejeze în fața unor astfel de situații. Aspectele primare ale unor metode de protecție a populației față de riscurile sociale au apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu dezvoltarea forțelor de producție pe fondul revoluției industriale. Anterior revoluției industriale, protecția socială era realizată prin intermediul asistenței și actelor de caritate ale bisericii. Problemele care au fost ridicate prin sistemul economiilor în perioada contemporană a impulsionat guvernarea prin responsabilitatea găsirii unor soluții capabile să ofere o finanțare sustenabilă ansamblului acțiunilor destinate protecției sociale.

Astfel, în secolul XX, a fost conceput și dezvoltat în Europa, statul de bunăstare care este principiul de bază al europenilor cu privire la modul nostru de a înțelege viața, relațiile dintre oameni și între oameni și instituții. Scopurile în diferite țări sunt variate în funcție de ierarhizarea obiectivelor naționale.

Sistemul unic de coordonare și metoda deschisă a coordonării au ca rezultat colectarea datelor relevante din sistemele de securitate naționale și utilizarea lor în studii comparative [2, p.51].

Coordonarea are ca scop încurajarea liberei circulații și a persoanelor și garantarea tratamentului egal în comunitate. Ea implică respectarea caracteristicilor proprii ale legislației naționale și elaborarea unui sistem unic de coordonare. Sistemul de asigurări sociale este ales de fiecare țară, care prin sistemul legislativ adoptat hotărăște cine este asigurat și în ce condiții.

Uniunea Europeană (UE) a lansat metoda deschisă a coordonării (The Open Method of Coordination - OMC) ce reprezintă o metodă de guvernare soft care are ca scop răspândirea celor mai bune practici și realizarea convergenței către obiectivele UE în aceste domenii de politică care intră sub competența parțială sau deplină a statelor membre. Întrucât normele UE obligatorii nu pot să fie utilizate ca mijloc pentru a obține convergența între statele membre în astfel de cazuri, OMC se bazează pe alte mecanisme. Aceste mecanisme implică stabilirea de orientări, indicatori cantitativi și calitativi și valori de referință și ținte naționale și regionale, susținute de evaluări și analize periodice. În acest cadru s-au definit indicatorii de evaluare a performanțelor sistemelor de securitate socială. Scopul acestui proces este îmbunătățirea politicilor prin facilitarea schimbului de informații și învățarea din experiența altora.

Motivul de bază pentru introducerea indicatorilor a fost ideea că utilizarea lor ar permite factorilor de decizie să știe ce criterii sunt utilizate pentru a judeca progresele înregistrate. De asemenea, ar favoriza punerea în aplicare a celor mai potrivite politici promoționale pentru incluziunea socială: natura multidimensională a excluderii, clarificată de indicatori, ar sublinia necesitatea unei mai mari colaborări între diferitele agenții guvernamentale și între diferitele niveluri de guvernare.

Chiar și OMC, care implică direct instituțiile statului, se concentrează foarte mult pe reuniunile interpersonale care au loc și în conferințe, grupuri de lucru, rețele științifice și profesionale; implicarea opiniei publice; și rolul de lider jucat de unii politicieni, intelectuali sau părți interesate care recunosc necesitatea unei direcții europene comune privind politicile sociale specifice.

Diseminarea modelului de lansare a sistemelor europene de asistență socială a cunoscut o revizuire a formelor tradiționale de bunăstare și formarea de noi sisteme hibride care se combină la amestecul de elemente din diferite politici culturale și modele sociale. Instituțiile europene au jucat un rol cheie în promovarea acestui proces de hibridizare prin strategia europeană de ocupare a forței de muncă.

Una din provocările de bază este de a asigura accesul deplin și egal la noile tehnologii care vor oferi tuturor celor care trăiesc și lucrează în Europa conectivitate tehnologică cuprinzătoare în această nouă lume. Dotarea persoanelor cu drept la acces deplin și egal la abilități și resurse digitale va facilita funcționarea incluzivă și eficientă a pieței muncii, a sistemului de învățământ și a serviciilor sociale. În opinia noastră, acest drept la conectivitate tehnologică este un drept al omului.

Mecanismele prin care sunt generate și alocate fonduri în sistemele de asigurări sociale sunt deosebit de complexe și diferă de la o țară la alta.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Problema ocrotirii populației față de riscurile sociale a făcut necesară apariția unui sistem de asigurări care să-i protejeze în fața unor astfel de situații. Aspectele primare ale unor metode de protecție a populației față de riscurile sociale au apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea odată cu dezvoltarea forțelor de producție pe fondul revoluției industriale. Anterior revoluției industriale, protecția socială era realizată prin intermediul asistenței și actelor de caritate ale bisericii. Problemele care au fost ridicate prin sistemul economiilor în perioada contemporană a impulsionat guvernații prin responsabilitatea găsirii unor soluții capabile să ofere o finanțare sustenabilă ansamblului acțiunilor destinate protecției sociale.

Conceptul de *protecție socială* include: asigurările sociale, asistența socială, indemnizații și ajutoare sau orice alte cheltuieli necesare satisfacerii nevoilor unor membri ai societății în cazul apariției unor evenimente pentru care aceștia nu au garantat sprijinul financiar necesar. În multe țări cu tradiție, sistemul asigurărilor sociale împreună cu *sistemul asistenței sociale* sunt cunoscute sub denumirea generic de *securitate socială* aspect ce indică *sinonimia* sintagmelor "*protecție socială*" și "*securitate socială*", uneori folosite alăturat pentru a evidenția faptul că este vorba despre același concept.

Securitatea socială este un drept fundamental al omului și un factor de stabilitate economic și socială [3]. Cele mai multe abordări referitoare la securitatea socială privesc corelarea dreptului de securitate socială de fenomenul migrației, propagat de liberalizarea pieței muncii și de libera circulație a persoanelor, precum și de faptul că securitatea socială este conectată sistematic de asigurarea veniturilor în cazul producerii riscurilor la care persoanele și/sau familiile lor sunt expuse.

Putem aprecia că securitatea socială este concepția noastră asupra stării de siguranță particulară în cadrul comunității de care aparținem, un set de standarde sociale, sistemele de garantare a nivelului admis al standardelor în cadrul instituțional și legal.

Totodată, securitatea socială este un concept amplu ce cunoaște o diversitate de interpretări, în funcție de specificul istoric al țării respective și de nivelul de dezvoltare.

Comparând sistemele de asigurări sociale din țările europene și din întreaga lume am constatat că între acestea există diferențe, fiind posibilă identificarea a două tipuri de modele (sisteme): Bismarck și Beveridge [2, p.36].

Sistemul Bismarck era construit ca un tip de sistem socialist, bazat pe ajutor reciproc și asigurări sociale diferențiate pentru populație în funcție de câștigurile salariale. Era conceput ca un mecanism redistributiv și se baza pe contribuții voluntare. În anul 1883, Otto von Bismarck a introdus și primul sistem de asigurări de sănătate.

Caracteristicile acestui sistem sunt reflectate în figura 1.

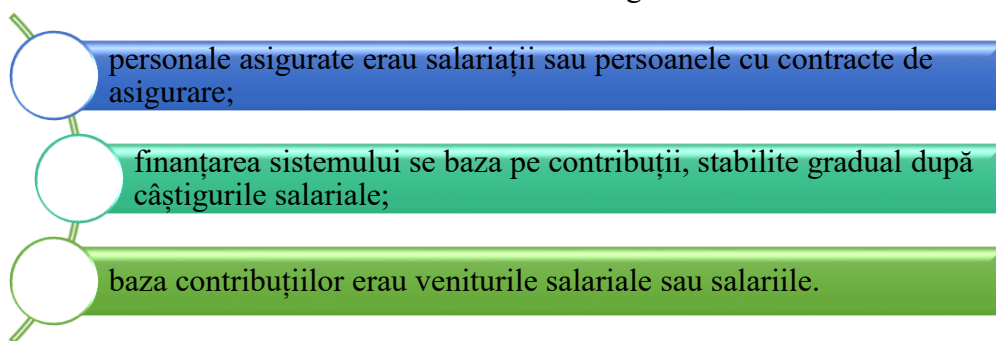

Figura 1. Caracteristicile primului sistemului de asigurări de sănătate propus de Otto von Bismarck

Sursa: elaborat de autori în baza sursei [2]

Sistemul propus de Beveridge cuprindea elementele reprezentate în Figura 2.

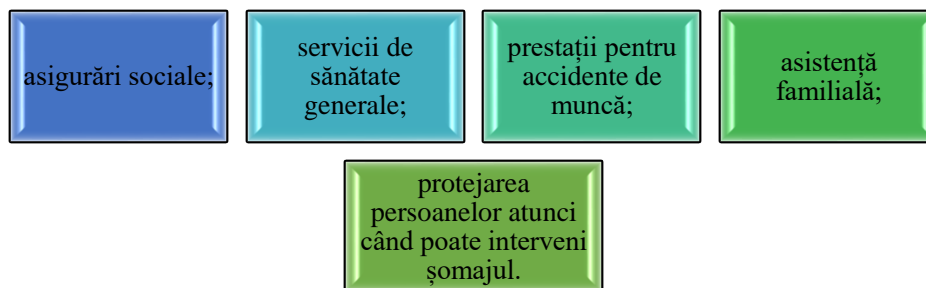

Figura 2. Elementele sistemului integrat de asigurări sociale formulat de William Henry Beveridge

Sursa: elaborat de autori în baza sursei [2]

Astăzi, fiecare cercetare a unui sistem de securitate socială face referire la cele două tipuri de sisteme. Toate sistemele din țările europene au ca surse de finanțare contribuțiile salariaților, ale angajatorilor, ale persoanelor autoasigurate, dar și din alocări bugetare.

Din cele studiate constatăm că sistemele de securitate socială au ca scop acoperirea majorității riscurilor cu care se pot confrunta oamenii: bătrânețe, șomaj, invaliditate, accidente de muncă, deces, incapacitate temporară de muncă.

Din analiza datelor statistice efectuată la nivel european a rezultat faptul că majoritatea țărilor redistribuie către sistemul de securitate socială între 17 și 32% din PIB. Rezultă că, pentru asigurarea drepturilor de securitate socială este important *nivelul de dezvoltare economică al țării* pe care se ancorează sistemul de securitate socială [2, p.59].

Pentru protecția unei scheme de securitate socială, a elaborării unui model de securitate socială un alt factor de primă importanță este *structura demografică* a țării. Cel de-al treilea factor este *nivelul de dezvoltare al societății* în ansamblu și modul cum este tratată problema fiscalității veniturilor.

Sistemul de securitate socială influențează la rândul-i economia. Contribuțiile, beneficiile sistemului și rezervele constituite influențează veniturile disponibile, costul forței de muncă, productivitatea muncii, cererea de forță de muncă, distribuția veniturilor, consumul și economiile populației [1, p.59].

Între bugetul de stat și sistemul de securitate socială există o legătură directă. Schemele de pensii ale funcționarilor publici influențează numărul contribuitorilor din schema generală de pensii publice, cheltuielile publice influențează subvențiile publice, nivelul taxelor și impozitelor influențează baza contribuției și împrumuturile publice.

Beneficiile redistribuite prin sistemul public de securitate socială și nivelul rezervelor influențează alocările către asistență socială sau alocările către alte destinații ale protecției sociale sau către alte sectoare publice cum ar fi educația, învățământul, sănătatea.

Nivelul beneficiilor influențează rata de activitate și structura forței de muncă.

Un alt factor care își pune amprenta asupra sistemului de securitate socială este *gradul de urbanizare*. Acesta determină o anumită structură a forței de muncă pe activități și ocupații și implicit niveluri diferențiate ale veniturilor.

În opinia noastră, între economie și securitate socială există o legătură bijectivă, în timp ce demografia este arhitectura de bază pe care se construiesc cele două asocieri. Proiecția, cercetarea și schimbarea sistemelor de securitate socială a necesitat efectuarea unor studii statistice care solicită pregătiri pluridisciplinare.

Statul bunăstării, în diferitele sale forme naționale, cu siguranță nu este perfect și, pe măsură ce societatea se schimbă, modelul social trebuie modernizat și reformat. Dar ar trebui păstrată datorită capacității sale unice de a combina justiția socială cu creșterea economică.

Cu precădere, modelul social european a contribuit la creșterea economică prin asigurarea faptului că marea majoritate a populației, inclusiv persoanele în vârstă și șomerii, ar putea participa la viața economică.

În al doilea rând, a făcut posibilă coeziunea socială și stabilitatea politică, fără de care ar fi imposibil să modernizăm economia noastră.

În al treilea rând, a promovat justiția socială prin redistribuirea bogăției. Dacă doar forțele pieței ar distribui bogăția, un procent mare din toate gospodăriile din Europa s-ar afla sub pragul sărăciei. Sistemele fiscale și de protecție ale Europei au salvat sute de milioane de oameni de această soartă. După anul 1980, au fost adoptate noi măsuri politice, prin intermediul statului, respectiv al puterii legislative, iar ponderea tot mai mare a finanțelor în economie și rolul redistributiv redus al statului au produs diferențe tot mai mari în toate țările.

Lunga criză economică și schimbările structurale majore care decurg din ritmul tot mai mare al globalizării au lovit puternic Europa și poporul său. Ca urmare, o parte considerabilă a populației europene trăiește în condiții dificile și grele.

Necesitatea statului bunăstării a însemnat trecerea de la organismul conservator la organismul contemporan de tip comercial, fiind generat împreună cu inițiativa economică de extindere economică încă din secolul XX. Evoluția economică înaltă a oferit creșterea resurselor valabile în termeni absoluți pentru sistemele sociale, precum și a procentului înregistrat de produsul intern brut într-o mărime determinată. În sprijinirea statului bunăstării au existat diferențe majore în diferite țări ce au derivat din contribuția diverselor componente ale sistemului, din nivelul atitudinii generoase a unor forme de protecție socială variate, dar cu o fluctuație neînsemnată de structură.

O preocupare permanentă a Uniunii Europene în privința politicilor sociale a dus, la un moment dat, la elaborarea unui model social european (MSE). Nevoia stabilirii unui MSE a izvorât în dezbaterile despre globalizarea economică, din efectele acesteia asupra varietății modelelor sociale și economice ale țărilor membre, din faza de schimbare a sistemelor sociale și posibilitatea clarificării unui model social european la nivel european.

Statele de bunăstare din Europa dezvăluie mai multe caracteristici generale, dar nu folosesc toate un singur model social. Aceste caracteristici, cuprind, în principal, susținerea socială a cetățenilor, incluziunea socială, democrația și acceptarea răspunderii politice pentru modurile și cerințele de angajare.

Sistemele de protecție socială și organizarea muncii s-au adaptat treptat la noile riscuri și realități ale modelului social european și la o economie a bunăstării. Cu toate acestea, este clar că acestea nu merg suficient de repede și se înregistrează progrese la viteze foarte diferite în diferite regiuni ale Europei.

Modelele noastre sociale trebuie să se adapteze în mod continuu și să investească masiv în capitalul uman și în comunități rezistente la incluziune. Unul dintre motivele pentru care trebuie să modernizăm statul bunăstării este problema îmbătrânirii populației. Asistența medicală se schimbă radical din cauza apariției unor populații din ce în ce mai îmbătrânite. Aceasta reprezintă problema adesea dramatică a spitalizării pe termen lung, a asistenței familiale și a îngrijirii bolnavilor în fază terminală.

MSE s-a caracterizat prin procesul său de aliniere între țările europene la un model de bunăstare care a abordat principiile durabilității economice și competitivității sistemelor economice la scară globală, chiar dacă acest lucru contrazice abordarea tradițională social-democratică a bunăstării.

Având în vedere că unele state europene se concentrează pe diferite aspecte ale modelului, s-a susținut că există patru modele sociale distincte care acoperă patru zone geografice diferite: nordic, britanic, mediteranean și continental.

Diversificarea dintre aceste grupuri de țări nu este numai operativă la nivelul bunăstării sociale, dar se aplică mai ales conceptului de reglementare diferit al rolurilor statului. Fiecare dintre aceste modele are un consens puternic la nivelul opiniei publice naționale individuale, nu numai că sunt adânc înrădăcinate în tradițiile culturale respective, dar și pentru că cetățenii și-au planificat viața pe baza schemelor de protecție socială existente și se opun oricăror schimbări care ar putea modifica radical aceste planuri.

Tabelul 1. Modelele sociale existente în unele state europene

Tipul modelului	Țări adeptе UE	Conținutul modelului	Direcții cheie
Modelul nordic/scandinav	Danemarca, Finlanda, Suedia, Norvegia și Olanda	Deține cel mai înalt nivel al cheltuielilor de protecție socială și securitatea universală a prosperității. Aceste țări se descriu prin acțiuni fiscale extinse pe piața forței de muncă având ca obiectiv reintroducerea rapidă a șomerilor pe piața muncii. Sindicatele au o putere de decizie importantă și asigură o repartizare justă și uniformă a veniturilor salariale.	Rolul acestui acestui este de a încuraja înputernicirea oamenilor și familiilor și a asociațiilor acestora, astfel încât să poată dezvolta potențialul de a-și schimba viața. Aceasta înseamnă că serviciile trebuie să furnizeze familiilor cadre care să le permită să creeze noi conexiuni și să favorizeze schimbările, caracterizându-se printr-un nivel ridicat al cheltuielilor pentru protecția socială, un mecanism al prosperității universalizat și un demers fiscal vast pe piața muncii. - este o structură hibridă de piață autonomă, iar statul are control asupra economiei; - asigură rate ridicate ale ocupării pieței muncii; - risc scăzut de sărăcie; - combină eficiența și echitatea.
Modelul continental	Austria, Belgia, Franța, Germania, Luxemburg, Republica Cehă, Ungaria, Polonia și Slovenia	Se bazează pe principiul "securității" și pe un mecanism de asigurări și subvenții care nu depind de angajarea cetățenilor în funcție de nevoile sociale, precum și pensii pentru limită de vârstă. Sindicatele au competență decizională importantă în sfera negocierilor colective.	- se bazează pe asigurările sociale și pe sistemele de pensii; - oferă fie echitate, fie eficiență; - sunt, de regulă, finanțate din contribuțiile angajatorilor și angajaților, în principiu, în părți egale; - are particularități ale unui sistem corporatist prin faptul că sistemul economic al unităților constitutive este orientat, limitat și controlat de stat.
Modelul anglo-saxon	Irlanda și Regatul Unit	Prezintă un nivel al cheltuielilor mai scăzut decât modelul continental, unde principala sa caracteristică constă în faptul că acesta beneficiază de asistență socială în cele din urmă, iar subvențiile sunt orientate mai ales către populația cu vârsta necesară pentru muncă și în mică măsură către pensii. Pe piața muncii strategiile active sunt foarte importante, iar accesul la subvenții este condiționat de capacitatea de angajare. Sindicatele au o capacitate decizională mult mai mică decât celelalte două modele de unde se explică și distribuția mai mare a veniturilor și impactul relativ mare a locurilor de muncă cu salarii mici.	- se caracterizează printr-o adaptabilitate crescută a pieței muncii; - oferă fie echitate, fie eficiență; - lipsa unui program de protejare a șomerilor și existența unei protecții sociale scăzute; - colectarea taxelor se efectuează la nivel centralizat, în mare parte către guvernul central;
Modelul mediteranean	Grecia, Italia, Portugalia și Spania	Se concentrează pe o pondere foarte mică a cheltuielilor sociale pentru pensii și un grad scăzut de asistență socială. Specificul important al politicii pe piața muncii este reprezentat de legislația severă privind protecția ocupării locurilor de muncă și pensionarea anticipată ca mijloc de îmbunătățire a condițiilor de angajare. Sindicatele aspiră în a avea un reprezentant esențial ceea ce explică o dispersie mai mică a veniturilor decât în modelul anglo-saxon.	- deține reglementări aspre referitor la protecția locurilor de muncă; - structură relativ omogenă a salariilor, obținută prin negocieri colective; - se caracterizează printr-un grad redus de ocupare și risc ridicat de sărăcie; - nu oferă nici echitate, nici eficiență.

Sursa: elaborat de autori în baza sursei [5]

Autorul Elena D. Olteanu menționează în cartea sa faptul că Sapir (2005) propune ca mijloc general de evaluare a diferitelor modele sociale, următoarele două criterii: eficiența (dacă modelul oferă stimulente pentru a obține cel mai mare număr posibil de persoane ocupate, adică cea mai mare rată de ocupare) și echitatea (dacă modelul social atinge un risc de sărăcie relativ scăzut). Conform acestor două criterii, cea mai bună performanță este obținută de modelul nordic. Modelul continental ar trebui să își îmbunătățească eficiența, în timp ce modelul anglo-saxon își modelează capitalul propriu. Modelul mediteranean este sub-eficient în ambele criterii [5, p.38].

Dată fiind multitudinea sistemelor de securitate socială, practicile sociale, economice și politice caracteristice fiecărui stat, Codul european de securitate socială, revizuit, promovează un model de securitate socială bazat pe justiție socială, unde sunt prevăzute obiective de atins ce sunt lăsate la latitudinea fiecărui stat membru în vederea punerii în aplicare, în practică, a prevederilor sale.

La nivelul Uniunii Europene, existența unor norme comune de reglementare a securității sociale este nu doar o nevoie, ci promovează și asupra procedurii de ajustare prin realizarea contextului politic care să ne asigure siguranța standardelor noastre sociale.

Încă de la înființarea Comunității Economice Europene, dispozițiile Uniunii Europene privind coordonarea securității sociale există de 66 de ani, normativele armonizându-se permanent la modificările sociale, economice și juridice.

Politica socială a Uniunii Europene (UE) are ca scop modernizarea și adaptarea societății la condițiile economice aflate în permanentă schimbare printr-un set de instrumente de coeziune, și politici sectoriale ce s-au dezvoltat și multiplicat pe parcursul timpului, și care acționează în acele sectoare de activitate care afectează sau generează și influențează gradul de bunăstare individuală și socială. Obiectivele politicii sociale și Carta drepturilor fundamentale ale UE bazate pe valori sociale comune, intrinseci identității europene au contribuit la consolidarea democrației și a drepturilor fundamentale, evidențiind un puternic angajament în favoarea unor societăți bazate pe coeziune și incluziune socială, și pe un set minim de elemente de coordonare a sistemelor de securitate socială în cadrul pieței economice unice [4, p.167].

Statele membre ale UE au arătat un interes deosebit cu privire reforma sistemului de pensii și a sistemului de asistență medicală, flexibilitatea și furnizarea de competențe, gestionarea bugetară multianuală, îmbunătățirea mediului de afaceri, inovare, combaterea sărăciei și a excluziunii sociale. Astfel, fiecare stat membru a înregistrat succese privind aplicarea reformelor și aceasta reliefează posibilitățile ample pentru continuarea procesului de învățare reciprocă și de împărtășire a bunelor practici, ținând cont de contextele naționale și de tradiții.

CONCLUZII

În viziunea noastră, articolul demonstrează relația simbiotică dintre arhitectura modelului social european, caracterizată prin redistribuire, guvernanta de rețea bazată pe loc și infrastructuri economice distincte inovatoare.

În același timp, argumentăm că eficiența strategiilor de guvernare a rețelei bazate pe loc depinde de recalibrarea muncii și a bunăstării în economie, precum și de investiții substanțiale în servicii coerente, relevante la nivel local și intersectoriale, interorganizaționale și măsuri ale pieței muncii.

Susținem că relevanța și eficacitatea modelului social european depind de furnizarea echitabilă și durabilă a serviciilor publice universale și de măsuri vitale la sănătatea și bunăstarea tuturor celor care trăiesc și muncesc în Europa.

Uniunea Europeană a urmărit să însufle statelor membre, în diverse moduri și acțiuni de omogenizare a securității sociale, printre care: adoptarea unor măsuri politice generale de combatere a riscurilor sociale, finanțarea unor proiecte care implică colaborarea între țări, crearea unor grupuri de lucru pentru dezvoltarea practicilor culturale și teritoriale ce vizează facilitarea gestionării politicilor de protecție socială și schimbul

de bune practici pentru îmbunătățirea măsurilor și procedurilor de protecție socială în statele europene, evidențind importanța competențelor de inovare socială.

Concluzionăm astfel că în țara noastră este necesară regândirea criteriilor economice ale eficienței politicii sociale ținând cont de bunele practici precursore utilizate de țările mai dezvoltate prin propunerea unor forme eficiente de inovare socială diseminate prin metoda socială deschisă de coordonare și prin evaluarea comparativă a eficacității noutăților sociale în spații teritoriale distincte și în contexte naționale diverse.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BISTRICEANU, GH.D. *Sistemul asigurărilor și reasigurărilor din România*, Editura Economică, București, 2010.
2. CARP, A. *Acumularea și distribuirea resurselor în sistemul asigurărilor sociale: studiu pe bază de modele*, Editura Economică, București, 2012.
3. ILO (2011), *World Social Security Report 2010/11, Providing coverage in times of crisis and beyond*, Disponibil: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_146566.pdf
4. MOARCĂȘ COSTEA, C.-A., *Instrumente de coordonare a sistemelor de securitate socială*, Editura C.H. Beck, București, 2011, ISBN 978-973-115-887-7
5. OLTEANU, E.D., *Sisteme de asistență socială în Uniunea Europeană*, Editura Creator, Brașov, 2021.

ACTIVELE CIRCULANTE ALE ÎNTREPRINDERII ȘI REZULTATELE ACCELERĂRII VITEZEI DE ROTAȚIE

DELIU Angela,
inginer-economist, dr.,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0002-0142-2972

REZUMAT: În articolul dat se dezvăluie esența eliberarea absolută și relativă a activelor circulante ale întreprinderii. În articol s-au expus indicatorii necesari pentru calculul indicatorilor analizați. S-au descris criteriile de eficiență pentru fiecare indicator propus și esența lor. La fel, s-a efectuat exemplificarea teoriei expuse.

Cuvinte cheie: active circulante, eliberarea absolută, eliberarea relativă, viteză de rotație, eficiență, active, agent economic, resurse economice.

ABSTRACT: The given article reveals the essence of the absolute and relative release of the current assets of the enterprise. The article presented the necessary indicators for calculating the analyzed indicators. The article described the efficiency criteria for each proposed indicator and their essence. Also, was carried out an example of the stated theory.

Keywords: current assets, absolute release, relative release, speed of rotation, efficiency, assets, economic agent, economic resources.

JEL Codification: Q16, M10, O 10

INTRODUCERE

Activele circulante sunt activele întreprinderii utilizate în activitatea economică, pe lângă activele imobilizate, la obținerea de profit, la producerea de mijloace bănești, prin fabricarea produselor și/sau prestarea serviciilor.

După cum cunoaștem, în activitatea economică, cu cât mai rațional sunt utilizate resursele economice, cu atât mai eficient își desfășoară activitatea agenții/agentul economic, cu atât mai efectiv și eficient activează întreprinderile.

Acest principiu, desigur, se referă și la activele circulante/curente, care sunt primite în cadrul întreprinderilor ca nevoi temporare, nevoile permanente revenind activelor imobilizate. Respectiv, criteriul de eficiență în dependență de acest principiu se redă, ca în timp nivelul activelor circulante trebuie să fie mai mic, în funcție de utilitate, sau să fie egal cu nivelul pus la bază de către întreprindere sau precedent celui curent.

Este de admis, că acest criteriu de eficiență poate fi realizat, dacă activele circulante puse în circulație se recuperează cât mai rapid posibil, adică nimic din factorii de influență, luați în calcul, nu au stopat recuperarea, nu au blocat capitalurile firmei în activele curente. Deci, trebuie urmărită o anumită viteză de recuperare / viteză de rotație, ce prevede pentru o perioadă de timp determinată *un anumit nivel rațional de active circulante* cu care să se obțină *cantitatea de venituri* prevăzută în obiectivele și scopurile finale ale întreprinderii de la desfacerea producției.

Pentru a urmări realizarea criteriului de eficiență, în viața economică se utilizează anumiți indicatori de eficiență, care vor arăta,

- *menținere* de viteză sau - *accelerare* de viteză sau - *încetinire* de viteză,
care pentru fiecare caz au consecințele sale, privind mărimea absolută a activelor circulante.

Mai cu seamă trebuie de ținut cont, că activele ca nevoi temporare se finanțează pe baza resurselor temporare sau cunoscutele datorii curente ale pasivului, ce revin ca surse de finanțare. De aceea cu cât nivelul nevoilor temporare este mai mic, desigur în aspectul utilității și eficacității, cu atât nivelul surselor împrumutate sau mărimea absolută a datorii pe termen scurt va fi mai mică, și în așa fel structura financiară se va menține în proporțiile optime ← 70-10-20.

Este de admis, că principalii indicatori, cu care se operează în analiza respectivă, în analiza efectelor de la aceste fenomene, sunt indicatorii financiari ai utilizării eficiente a activelor circulante și indicatorii echilibrului financiar, și anume

- coeficientul vitezei de rotație- C_r - durata unei rotații- D_r -

indicatori necesari pentru descifrarea factorilor agregați în specifici, și când se menționează despre viteza de rotație anume acești indicatori sunt cei ce o reflectă, prin numărul de rotații și durata unui circuit din totalul rotațiilor [1, 2].

CONȚINUT DE BAZĂ

➤ Primul indicator, cu ajutorul cărui se determina modificarea în dinamică a vitezei de rotație, este eliberarea absolută a activelor circulante- ΔAC_a , pe lângă eliberarea relativă, specifică și totală-

Eliberarea absolută – este un indicator calitativ, exprimat în mărime absolută, și este o mărime reală, ce arată dacă la întreprindere în urma desfășurării activității economice curente se urmărește economie de active circulante sau surplus de fonduri /resurse –

revine ca o abatere absolută, ce arată sporul eliberării din circulație al capitalurilor/resurselor financiare, ce au fost închise în activele curente, în aspect absolut, real.

Formula de calcul a eliberării absolute se redă în felul următor:

$$\Delta AC_{at/0} = AC_t - AC_0, \pm, \rightarrow AC_t = VV_t / C_{rt} \rightarrow AC_0 = VV_0 / C_{r0}, \text{ unde}$$

$\Delta AC_{at/0}$ – eliberarea absolută a activelor circulante-AC în perioada/anul curent- T_t față de perioada/anul de bază- T_0 , \pm , unități monetare-u.m.:

$AC_t (AC_0)$ – mărimea absolută a AC a perioadei/anului curent- T_t (de bază sau precedent- T_0), u.m.:

$VV_t (VV_0)$ – valoarea veniturilor din vânzări în perioada curentă de activitate- T_t (de bază- T_0), u.m.;

$C_{rt} (C_{r0})$ – coeficientul vitezei de rotație în perioada curentă- T_t (de bază- T_0), rotații

PS: Unii specialiști din domeniu determină indicatorul dat ca diferența dintre bază și perioada curentă - momentul principal este, că trebuie în esență de urmărit rezultatul obținut, ce este plus, ce este minus la rezultat, ca apoi în diferite analize sau concluzii de luat în calcul esența rezultatului $\rightarrow \Delta AC_{t/0} = AC_0 - AC_t$.

Criteriul de eficiență al acestui indicator – *valoarea curentă a AC* trebuie să fie în comparație cu baza:

- în aspect optimal - *mai mică* $\rightarrow AC_t < AC_0$ ← rezultatul eliberării absolute va fi cu semnul minus, ceea ce înseamnă că se va dispune de economie de resurse, de eliberare din circulație a anumitor capitaluri, care își vor găsi utilizare în alte activități în cadrul întreprinderii, și respectiv, vom urmări accelerare de viteză (vezi tabelul T.1.);

- în aspect optimist - *egală* $\rightarrow AC_t = AC_0$ ← rezultatul eliberării absolute va fi 0, nu se va urmări accelerare de viteză, se menține viteza bazei (vezi T.3.);

- în aspect neoptimal - *mai mare* $\rightarrow AC_t > AC_0$ ← rezultatul eliberării absolute va fi cu semnul plus, ceea ce înseamnă surplus de resurse, imobilizări de capitaluri/fonduri, și nu se va urmări accelerare de viteză (vezi T.4.):

- * *accelerare de viteză în timp* (vezi tabelele T.1.-T.2.): numărul de rotații - crește, durata unei rotații - scade → numai dacă în timp nivelul AC este mai mic, iar valoarea veniturilor-VV nu se modifică, dar dacă se modifică valoarea veniturilor, ce respectiv nu a necesitat resurse financiare suplimentare – atunci și în acest caz urmărim accelerare de viteză, dar și eficiență în utilizarea resurselor – însă dacă este modificare în timp a veniturilor, ea ca condiție se referă la o altă eliberare și anume la cea relativă (vezi teoria eliberarea relativă);
- * *stabilitate în timp* (vezi T.3.): numărul de rotații - egal, durata unei rotații - egală, – adică nivelele factorilor de influență ai vitezei din perioada curentă sunt de aceeași mărime cu cele a bazei;
- * *încetinire de viteză în timp* (vezi T.4.): numărul de rotații - scade, durata unei rotații - crește.

În continuare propunem câteva situații de utilizare a activelor circulante în cadrul firmelor prin care vom exemplifica teoria, privind eliberarea absolută, și prin care vom reflecta situații de accelerare, încetinire și de menținere a vitezei de rotație (vezi T.1.-T.4. – situații bazate pe date convenționale).

În T.1. vom expune situație în care vom urmări eliberare absolută, în aspectul optimal al accelerării.

Tabelul T.1. Nivelul eliberării absolute în aspectul optimal al accelerării pe anii T₀-T₁

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor					
				dinamica economică				ritmul de creștere, %	
				curent - 20T1		baza - 20T0			
0			1	2		3		4	
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	AC ₁	352*	AC ₀	401	%AC _{1/0}	87,8
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	VV ₁	2020	VV ₀	2020	%VV _{1/0}	100,0
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-	-	-	-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _t	rotații	C _{r1}	5,7	C _{r0}	5,0	%C _{1/0}	113,9
5	3.2. durata unei rotații	D _t	zile	D _{r1}	63,6	D _{r0}	72,5	%D _{1/0}	87,8
6	4. Eliberarea absolută a activelor circulante, ±	ΔAC _{at/0}	mii u.m.	ΔAC _{a1/0}	-49 = 352 - 401	-	0	-	12,2

Notă NI.: „, * ” - simbolul desemnează că datele inițiale sunt convenționale.

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Analizând informația din T.1. și rezultatul obținut, putem admite că se urmărește economie de resurse și este evidentă esența eliberării absolute sau a accelerării vitezei de rotație, deoarece eliberarea absolută s-a manifestat când veniturile curente în timp nu s-au schimbat → %VV_{1/0} = 100% și s-au realizat cu un nivel mai mic de AC → %AC < 100%. Deci, la așa situație toți indicatorii de eficiență ai activelor circulante corespund criteriilor de eficiență și rezultatul obținut în perioada curentă față de cea de bază, desemnează că este optimal.

În continuare în T.2. vom expune situație, în care va fi eliberare absolută, prin modificare de venituri.

T.2. Eliberarea absolută și eficiența activității în anii T₀-T₁

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor		
				dinamica economică		ritmul de creștere, %
				curent - 20T1	baza - 20T0	
0			1	2	3	4
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	352	401	87,8
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	2280	2020	112,9
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _{rt}	rotații	6,5	5,0	128,6
5	3.2. durata unei rotații	D _{rt}	zile	56,4	72,5	77,8
6	4. Eliberarea absolută a activelor circulante, ±	ΔAC _{at/0}	mii u.m.	-49 = 352 - 401	0	12,2

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Analizând datele din T.2. și rezultatul obținut, putem observa și eliberarea absolută și eficiență în utilizare de resurse economice, deoarece urmărim creștere de venituri → %VV_{1/0} > 100%, cu nivelul curent de AC ce este mai mic ca baza → %AC < 100%. Deci, la așa situație toți indicatorii de eficiență ai activelor circulante corespund criteriilor de eficiență și rezultatul este optimal. Deci, activele circulante sunt utilizate efectiv în cadrul întreprinderii, ce au permis economie reală de resurse în mărime de 49,0 mii u.m. Însă este de menționat, că modificarea pozitivă a veniturilor impune că în cadrul firmei date se va urmări și o economie ascunsă, relativă (vezi teoria eliberarea relativă).

În continuare în T.3. redăm situație în care vom urmări eliberarea absolută în aspectul neoptimal al accelerării.

T.3. Eliberarea absolută în urma menținerii vitezei în anii T₀-T₁

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor		
				dinamica economică		ritmul de creștere, %
				curent - 20T1	baza - 20T0	
0			1	2	3	4
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	401	401	100,0
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	2020	2020	100,0
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _{rt}	rotații	5,0	5,0	100,0
5	3.2. durata unei rotații	D _{rt}	zile	72,5	72,5	100,0
6	4. Eliberarea absolută a activelor circulante, ±	ΔAC _{at/0}	mii u.m.	0 = 401 - 401	0	-

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Analizând informația expusă în T.3. și rezultatul obținut în urma calculelor speciale, putem admite că rezultatul obținut nu indică economie în timp și nici surplus. Deci, la așa situație toți indicatorii în perioada curentă corespund perioadei de bază. În așa fel, urmărim aceeași viteză de rotație, respectiv, stabilitate în timp în aspect optimist și menținere de viteză de rotație.

În T.4. redăm situație în care vom urmări eliberarea absolută în aspectul neoptimal al accelerării.

Tabelul T.4. Nivelul eliberării absolute în aspectul neoptimal al accelerării pe anii T₀-T₁

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor		
				dinamica economică		ritmul de creștere, %
				curent - 20T1	baza - 20T0	
0			1	2	3	4
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	425	401	106,0
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	2020	2020	100,0
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _{rt}	rotații	4,8	5,0	94,4
5	3.2. durata unei rotații	D _{rt}	zile	76,8	72,5	106,0
6	4. Eliberarea absolută a activelor circulante, ±	ΔAC _{at/0}	mii u.m.	+24 = 425 - 401	0	6,0

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Analizând informația din T.4. și rezultatul obținut, putem admite că nu se urmărește economie de resurse și este evidentă lipsa eliberării absolute sau a accelerării vitezei de rotație, deoarece eliberarea absolută nu se manifestă când veniturile curente în timp nu s-au schimbat → %VV_{1/0} = 100% și s-au realizat cu un nivel mai mare de AC → %AC > 100%. Deci, la așa situație toți indicatorii de eficiență a activelor circulante nu corespund criteriilor de eficiență al eliberării absolute și rezultatul obținut în perioada curentă față de cea de bază, desemnează că nu este optimal, redă ineficiență. În așa fel, putem admite despre manifestarea încetinirii vitezei de rotație, la care se urmărește rotații reduse în număr, durată - majorată și este evidentă imobilizarea de capitaluri în mărime absolută de 24,0 mii u.m.

➤ Următorul indicator, cu ajutorul cărui se determina modificarea în dinamică a vitezei de rotație, este eliberarea relativă a activelor circulante-ΔAC_r.

Eliberarea relativă sau *eliberarea relativă totală* – indicator calitativ, ce arată în aspect convențional, dacă se urmărește economie/eliberare sau surplus/imobilizări de resurse în perioada curentă în comparație cu perioada de bază actualizată – este diferența dintre nivelul real al AC a perioadei curente și nivelul calculat al AC al perioadei de bază, cu condiția că se va lua în calcul calitatea utilizării AC a perioadei date pentru realizarea rezultatului cantitativ a perioadei curente, indiferent de eliberarea absolută înregistrată – *revine ca o abatere absolută*.

Formulele de calcul a eliberării relative/relative totale, se redau în felul următor:

$$\text{formula de bază: metoda I: } \Delta AC_{rt/0} = AC_t - AC_{ct}, \pm \rightarrow AC_t = VV_t / C_{rt}$$

$$\rightarrow AC_{ct} = VV_t / C_{r0} \text{ sau } \rightarrow AC_{ct} = VV_{24ht} * D_{r0}$$

metoda II: $\Delta AC_{rt/0} = \Delta AC_{st/0} + \Delta AC_{at/0}$, unde

$\Delta AC_{rt/0}$ – eliberarea relativă în perioada/anul curent- T_t față de perioada/anul de bază- T_0 , \pm , u.m.:

AC_{ct} – mărimea calculată a activelor circulante pentru perioada curentă, u.m. – este nivelul activelor circulante a perioadei de bază recalculat în funcție de producerea/desfacerea perioadei curente:

formula de bază: metoda I: $\rightarrow AC_{ct} = VV_t / C_{r0}$ – este raportul dintre veniturile perioadei curente- VV_t și coeficientul de rotație a perioadei de bază- C_{r0}

metoda II: $\rightarrow AC_{ct} = VV_{24ht} * D_{r0}$ – este produsul dintre veniturile zilnice a perioadei curente- VV_{24h} și durata unui circuit a bazei- D_{r0}

VV_{24ht} – veniturile medii zilnice în perioada curentă, u.m./ $24h$:

$$\text{Formula de bază } \rightarrow VV_{24ht} = VV_t / F_{ct}$$

F_{ct} – fondul de timp calendaristic în perioada curentă, zile;

$\Delta AC_{at/0}$ – eliberarea absolută în perioada T_t față de perioada T_0 , \pm , u.m. - $\Delta AC_{at/0} = AC_t - AC_0$;

➤ *Eliberarea specifică*- ΔAC_s - indicator, cu ajutorul cărui se determina modificarea în dinamică a vitezei de rotație, este *eliberarea specifică* a activelor circulante:

$\Delta AC_{st/0}$ – eliberarea specifică / eliberarea relativă specifică în perioada curentă- T_t față de bază- T_0 , \pm , u.m. – arată abaterea absolută obținută dintre nivelul real al AC al perioadei de bază- AC_0 și nivelul calculat al activelor circulante- AC_{ct} :

$$\text{formula de bază: } \Delta AC_{st/0} = AC_0 - AC_{ct}$$

Se argumentează existența accelerării de viteză în perioada curentă cu ajutorul ritmurilor de creștere ale veniturilor-% $VV_{t/0}$ și ale activelor circulante-% $AC_{t/0}$, conform principiului ritmurilor de creștere, se urmărește accelerare în condițiile eliberării relative, dacă % $VV_{t/0} > \%AC_{t/0}$.

Criteriul de eficiență al eliberării relative – *valoarea curentă a AC trebuie să fie în raport cu baza*:

- în aspectul esenței - *egală* $\rightarrow AC_t = AC_0 \Rightarrow \%AC_{t/0} = 100\%$ ← eliberarea absolută va fi nulă, dar se va urmări accelerare de viteză (v. T.5.);

- în aspect optimal - *mai mare* $\rightarrow AC_t > AC_0 \Rightarrow \%AC_{t/0} > 100\%$ ← rezultatul eliberării absolute va fi cu semnul plus, surplus de resurse, dar se va urmări accelerare de viteză (vezi T.6.);

- în aspect neoptimal - *mai mare* $\rightarrow AC_t > AC_0 \rightarrow \%AC_{t/0} > 100\%$ ← rezultatul eliberării absolute va fi cu semnul plus, surplus de resurse, și nu se va urmări accelerare de viteză dar va fi încetinire de viteză/imobilizări de capitaluri/fonduri (v. T.7.):

* *accelerare de viteză în timp* (v. T.5.-T.6.): numărul de rotații - crește, durata unei rotații - scade \rightarrow numai dacă, conform principiului ritmurilor de creștere $\rightarrow \%VV_{t/0} > \%AC_{t/0}$.

* *încetinire de viteză în timp* (vezi T.7.): numărul de rotații - scade, durata unei rotații – crește \rightarrow numai dacă, conform principiului ritmurilor de creștere $\rightarrow \%VV_{t/0} < \%AC_{t/0}$.

* *stabilitate în timp*:

conform esenței se manifestă numai la eliberarea absolută $\rightarrow \%VV_{t/0} = \%AC_{t/0} = 100\%$ (vezi T.3.).

În continuare propunem câteva situații de utilizare a activelor circulante în cadrul firmelor prin care vom exemplifica teoria, privind eliberarea relativă, și prin care vom reflecta situații de accelerare și încetinire a vitezei de rotație (vezi T.5.-T.7. – situații bazate pe date convenționale).

În T.5. vom expune situație în care vom urmări eliberare relativă, în esență.

Tabelul T.5. Nivelul eliberării relative în aspectul esenței pe anii T₀-T₁

Indicatorii		U.m.	Valoarea indicatorilor				ritmul de creștere, %
			dinamica economică			calculat	
			curent - 20T1		baza - 20T0		
			real	real	calculat		
0		1	2	3	4	5	
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	401	401	453 = 2280 / 5,0	100,0
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	2280	2020	2280	112,9
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-	-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _{rt}	rotații	5,7	5,0	5,0	112,9
5	3.2. durata unei rotații	D _{rt}	zile	64,2	72,5	72,5	88,6
6	4. Eliberarea relativă a activelor circulante, :	ΔAC _{rt/0}	mii u.m.	-52 = 401 - 453	-	0	-
				-52 = 0 + (- 52)			
7	4.1. eliberarea absolută	ΔAC _{at/0}	mii u.m.	0 = 401 - 401	-	0	-
8	4.2. eliberarea specifică	ΔAC _{st/0}	mii u.m.	-52 = 401 - 453	-	0	-

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Analizând informația din T.5. și rezultatul obținut, putem admite că se urmărește economie relativă de resurse și este evidentă esența eliberării relative, prin lipsa eliberării absolute

→ $AC_1 = AC_0 \rightarrow \%AC_{1/0} = 100\%$ și creșterea veniturilor curente în timp → $\%VV_{1/0} > 100 = 112,9\%$, ceea ce a condus la accelerarea vitezei de rotație: creștere de număr de rotații → $5,7 > 5,0$, diminuare de durată → $64,2 < 72,5$. Deci, la așa situație toți indicatorii de eficiență ai activelor circulante corespund criteriilor de eficiență și rezultatul obținut în funcție de eliberarea relativă este optimal.

În T.6. vom expune situație în care vom urmări eliberare relativă, în aspect optimal.

Analizând datele din T.6. și rezultatul obținut, urmărim economie și eliberare relativă, în aspect optimal, unde se manifestă creștere de AC în timp → $AC_1 > AC_0 \rightarrow \%AC_{1/0} > 100\%$ și creștere de venituri curente în timp → $VV_1 > VV_0 \rightarrow \%VV_{1/0} > 100\%$, și ritmul de creștere

→ $\%VV_{1/0} > \%AC_{1/0} \Rightarrow 112,9\% > 106,0\%$, ceea ce a condus la accelerarea vitezei de rotație: creștere de număr de rotații → $5,4 > 5,0$, diminuare de durată → $68,0 < 72,5$.

Tabelul T.6. Nivelul eliberării relative în aspectul optimal pe anii T₀-T₁

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor				
				dinamica economică			ritmul de creștere, %	
				curent - 20T1		baza - 20T0		
				real	real	calculat		
0			1	2	3	4	5	
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	425	401	453 = 2280 / 5,0		106,0
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	2280	2020	2280		112,9
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-		-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _{rt}	rotații	5,4	5,0	5,0		106,5
5	3.2. durata unei rotații	D _{rt}	zile	68,0	72,5	72,5		93,9
6	4. Eliberarea relativă a activelor circulante, ±:	ΔAC _{rt/0}	mii u.m.	-28 = 425 - 453		-	0	-
				-28 = (+24) + (- 52)				
7	4.1. eliberarea absolută, ±	ΔAC _{at/0}	mii u.m.	+24 = 425 - 401		-	0	-
8	4.2. eliberarea specifică, ±	ΔAC _{st/0}	mii u.m.	-52 = 401 - 453		-	0	-

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Deci, rezultatul obținut în funcție de eliberarea relativă este optimal și surplusul este argumentat prin principiul ritmurilor de creștere → %AC_{1/0} < %VV_{1/0} > 100% => 106,0 < 112,9.

În T.7. vom expune situație în care vom urmări eliberare relativă, în aspect neoptimal.

Tabelul T.7. Nivelul eliberării relative în aspectul neoptimal pe anii T₀-T₁

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor				
				dinamica economică			ritmul de creștere, %	
				curent - 20T1		baza - 20T0		
				real	real	calculat		
0			1	2	3	4	5	
1	1. Activele circulante ale firmei	AC _t	mii u.m.	425	401	415 = 2090 / 5,0		106,0
2	2. Veniturile din vânzări	VV _t	mii u.m.	2090	2020	2090		103,5
3	3. Indicatorii eficienței ai AC:	-	-	-	-	-		-
4	3.1. coeficientul vitezei de rotație	C _{rt}	rotații	4,92	5,0	5,0		97,6
5	3.2. durata unei rotații	D _{rt}	zile	74,22	72,5	72,5		102,4
6	4. Eliberarea relativă a activelor circulante:	ΔAC _{rt/0}	mii u.m.	+10 = 425 - 415		-	0	-
				+10 = 24 + (- 14)				

7	4.1.	eliberarea absolută	$\Delta AC_{at/0}$	mii u.m.	+24 = 425 - 401	-	0	-
8	4.2.	eliberarea specifică	$\Delta AC_{st/0}$	mii u.m.	-14 = 401 - 415	-	0	-

Sursă: Elaborat de autor în baza sursei [3].

Analizând informația și rezultatul obținut din T.7., urmărim surplus, ce presupune imobilizări de fonduri și este evidentă eliberarea relativă în aspect neoptimal, unde se manifestă creștere de AC în timp $\rightarrow \%AC_{1/0} > 100\%$ și creștere de venituri curente în timp $\rightarrow \%VV_{1/0} > 100\%$, însă ritmul de creștere al vânzărilor este mai mic ca al activelor, creșterea veniturilor este într-un ritm neaccelerat, $\rightarrow \%VV_{1/0} < \%AC_{1/0} > 100 \Rightarrow 103,5 < 106,0$, ceea ce nu a condus la accelerarea vitezei, dar la încetinirea ei, ce s-a redat prin reducere de număr de rotații $\rightarrow 4,92 < 5,0$, și creștere de durată $\rightarrow 74,2 > 72,5$. Deci, rezultatul obținut în funcție de eliberarea relativă nu este optimal și surplusul nu este argumentat prin principiul ritmurilor de creștere.

CONCLUZII

În final, este de admis că în articolul dat s-a expus esența eliberării absolute și eliberării relative a activelor circulante ale întreprinderii. S-au redat formulele de bază și metode de calcul ale indicatorilor de bază și indicatorilor auxiliari ai tematicii articolului. S-a expus esența economică a indicatorilor, s-au descifrat criteriile de eficiență, atât a indicatorilor agregați, cât și particulari.

În articol s-a arătat rolul indicatorilor vitezei de rotație, rolul accelerării vitezei de rotație și efectele accelerării și încetirii vitezei. S-a arătat că, eliberarea de resurse financiare din circulație revine ca rezultat al accelerării vitezei de rotație al activelor circulante și care este rezultatul prin lipsa accelerării.

S-a descris principiul ritmurilor de creștere în argumentarea creșterii în dinamică a activelor circulante, unde esența de bază constă în faptul că ritmul de creștere al veniturilor trebuie să fie mai mare ca ritmul de creștere al activelor circulante, unde se manifestă principiul raționalității, cu un nivel mai mic de resurse de atins un nivel mai mare de venituri/producție.

Deci, printr-o utilizare rațională de resurse, prin accelerare de viteză, orice întreprindere poate să elibereze din circulație fonduri blocate în activele circulante.

În așa fel, am finisat redarea esenței indicatorilor cu ajutorul cărora se determina modificarea în dinamică a vitezei de rotație. Unde am arătat rolul eliberării absolute a activelor circulante și a eliberării relative, prin prisma rezultatelor accelerării vitezei de rotație. Respectiv, am arătat în articol efectele accelerării vitezei de rotație.

Considerăm că acești indicatori trebuie utilizați în analiza activității economice, în analiza utilizării eficiente a resurselor economice și în analiza financiară. Deoarece prin analiză putem depista factorii de influență, urmări abaterile, și în urma deciziilor primite privind rezultatele analizei, putem corecta sau îmbunătăți situația economico-financiară a întreprinderii, mai cu seamă că scopul principal este obținerea de profit.

REFERINTE ȘI SURSE BIBLIOGRAFICE

1. Deliu, A. *Eficiența utilizării activelor circulante – indicatori și principii*. Ediția a 6-ea a Conferinței științifice Internaționale, promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Chișinău: 2023.
2. Deliu A. *Economia - analiza întreprinderilor contemporane: Culegere de probleme*. Chișinău: 2017. 76 p. coli de autor 5,37.
3. Deliu A. *Economie - Analiza întreprinderii*. Lucrare metodică. Ch.: USEM, 2017. 64 p. Deliu A., Frăsineanu P., Șargu L., Duhlicher A. *Economie - Analiza – Mediile și exprimarea lor*. Culegere de probleme. Ch: USEM, 2017. 76 p. coli de autor 5,37. ISBN 978-9975-3001-4-8.

4. Burbulea R., Duhlicher A., Frăsîneanu P., Deliu A. Economia întreprinderii. Lucrare metodică – lucrare de verificare. Chișinău: 2017, 72 p. coli de autor 4,5. ISBN 978-9975-3001-9-3.
5. Deliu A., Frăsîneanu P., Duhlicher A. Economie - Microeconomie – Costuri și cheltuieli. Sinteză și probleme. Chișinău: USEM, 2016. 80 p. coli de autor – 4,56.
6. Deliu A., Frăsîneanu P., Donciu A., Duhlicher G., Dascaluic D. Economia unităților economice. Lucrare de verificare. Chișinău: Universitatea de Studii Europene din Moldova, 2012.
7. Deliu A., Frăsîneanu P. Statistica și indicatorii ei. Lucrare de verificare. Moldova, 2018. 88 p. ISBN 978-9975-3257-1-4. coli de autor 4,7.
8. Deliu A. Economia și statistica întreprinderii – indici în aplicare. sinteze - probleme. Chișinău, 2018. 96 p. coli de autor 4,7. ISBN 978-9975-3185-6-3.
9. Ignat, G., Șargu, L., Bivol, T.. Performanță prin management și comunicare financiară, Chișinău, 2020, 219 p., ISBN 978-9975-3287-8-4,
10. Ignat, G., Șargu, L., Manoli, Mihail, ș.a. Introducere în audit de la concept la misiune, Varșovia, 2021, 582 pag., ISBN 978-83-66216-43-3,
11. Ungureanu, Gh., Ignat, G., Șargu, L., Performanța, Obiectiv al Procesului Managerial, Varșovia, Polonia, 2021, 154 pag

STRATEGII COMERCIALE UTILIZATE DE AGENȚII ECONOMICI REZIDENȚI PE PIAȚA REPUBLICII MOLDOVA ȘI MODALITĂȚI DE PERFECTIONARE A ACESTORA

ULINICI Andrian
Dr., lector universitar
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0001-8766-7788

CATAN Petru,
profesor universitar, doctor habilitat
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID : 0000-0002-9343-606X

Abstract: *An important component in the company's commercial activity is the organization of physical distribution. This has the role of coordinating and planning the activities of transportation, handling, storage of products. Namely, through active involvement in the trade process, this directly influences the degree of satisfaction of consumer needs. Within the company, the logistics system is organized in accordance with the best management methods. For these reasons, the authors created a real study based on the data provided by an economic agent in order to succeed in presenting a trade development strategy.*

Keywords: *Commercial strategy, commercial activity, logistics, distribution, economic agent*

Rezumat: *O componentă importantă în activitatea comercială a întreprinderii o constituie organizarea distribuției fizice. Aceasta are rolul de a corela și a planifica activitățile de transport, manipulare, stocare a produselor. Anume prin implicarea activă în cadrul procesului de comerț aceasta influențează direct gradul de satisfacție a nevoilor consumatorilor. În cadrul companiei sistemul logistic este organizat în concordanță cu cele mai bune metode de management. Dina ceste considerente autorii au realizat un studio real ă baza datelor furnizate de la un agent economic pentru a reuși să prezinte o strategie de dezvoltare a comerțului.*

Cuvinte cheie: *Strategie comercială, activitatea comercială, logistică, distribuție, agent economic*

JEL: M10; M12; M29

INTRODUCERE

În condițiile economice moderne, comerțul este ramura cea mai dinamică a economiei naționale. Comerțul ca sistem industrial independent este înțeles ca un ansamblu de entități comerciale angajate în achiziționarea și vânzarea de bunuri de larg consum și furnizarea de alte servicii comerciale, a căror funcționare este reglementată prin măsuri organizatorice, economice și de reglementare generale și speciale în scopul pentru a realiza armonizarea pieței a ofertei de produse și a cererii consumatorilor

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Formularea conținutului strategiei comerciale și operaționalizarea acesteia constituie una din cele mai semnificative probleme cu care se confruntă întreprinderea Efes Vitanta. Elaborarea strategiei comerciale implică anumite etape ce trebuie parcurse în consecutivitate strictă pentru a corela strategia cu obiectivele întreprinderii.

În prima etapă de elaborare a strategiei de comercializare a produselor managerii întreprinderii trebuie să studieze factorii ce pot influența aceasta și anume:[14, p. 197]

1. Scopul și viziunea întreprinderii;
2. Caracteristicile produselor întreprinderii;
3. Natura întreprinderii și capacitatea sa tehnico – economică;
4. Categoriile de clienți sau piața țintă vizată;
5. Criteriile de natură politică, juridică, tehnică, socială, culturală, conjuncturală;
6. Mixul de marketing al întreprinderii pentru realizarea politicii de produs propuse;

În continuare propunem o analiză a fiecărui factor ce a influențat adoptarea strategii corecte în domeniul distribuției

1. Scopul Î.M. Efes Vitanta Moldova Brewery S.A. este fabricarea berii și comercializarea pe scară largă a acesteia. Pornind de la viziunea de „*A deveni cea mai admirată companie de producere a băuturilor pe piața locală*”, strategia de distribuție trebuie să fie formulată în așa fel încât să acopere o suprafață teritorială cât mai mare cu un timp minim de livrare a mărfii, în scopul păstrării calității optime a produsului.

2. Produsul de bază a companiei „beria” face parte din categoria produselor alimentare, cu termen de valabilitate cuprins între 30 și 365 zile., caracteristicile produsului dat sunt stabilite de către Guvernul Republicii Moldova prin intermediul *Hotărârii Nr. 473 din 03.07.2012 cu privire la reglementarea tehnică a „Berii și produselor pe bază de bere”* ce includ indicatori importanți ca: fracția volumică de alcool, conținutul de PH, aciditatea, culoarea, spumarea, valoarea nutritivă, valoarea energetică. Astfel la conceperea strategiei de distribuție, întreprinderea trebuie să opteze pentru metode de transport a mărfii adaptate cerințelor produsului, pentru păstrarea calității optime și livrarea într-un timp cât mai scurt

3. Societatea pe acțiuni Efes Vitanta este o întreprindere mare, funcția principală fiind producerea și comercializarea berii și produselor pe bază de bere. Întreprinderea dispune de un capital propriu în valoare de 570727417 lei, cu capacitate de producere de 900000 hectolitri de bere anual. Având în vedere volumul de bere fabricat, strategia de distribuție trebuie concepută în corelație cu volumul de vânzări prognozate pe un an de activitate, pentru a asigura transportarea lotului optimal de bere către punctele de desfacere en-gros și en-detail.

4. Pornind de la caracteristicile berii și specificul de consum al acestui produs, conchidem că consumatorii de produse marca Efes Vitanta se încadrează în categoria populației ce a atins vârsta de majorat, preponderent de gen masculin.

5. La elaborarea strategiei comerciale trebuie luate în considerare anumite aspecte ce țin de politică și anume partidele ce se află la guvernare și ideologia promovată de acestea, reglementările juridice privind calitatea și comercializarea produselor. De asemenea strategia trebuie concepută în așa mod, încât să corespundă criteriilor tehnice, sociale și culturale.

6. Scopul politicii de marketing al companiei este prezența berii în toate categoriile de preț, acoperind un segment cât mai larg de consumatori. Componentele mixului de marketing sunt adaptate încât să coreleze perfect cu scopul primar al politicii de produs și au menirea de a atrage un număr cât mai mare de consumatori potențiali, transformându-i în consumatori fideli categoriilor de produse Efes Vitanta. Astfel în cadrul concepției strategiei trebuie luat în considerare scopul primar al politicii generale de marketing al companiei.

Etapă numărul doi în cadrul identificării strategiei comerciale o reprezintă analiza și identificarea intermediarilor antrenați în procesul distribuției și vânzării produselor. Intermediarii au rolul de reglator a fluxului de bunuri, ce reprezintă un lucru absolut necesar pentru evitarea rupturii dintre sortimentul de bunuri creat de întreprinderea Efes Vitanta și sortimentul cerut de către comercianții en-detail.

Prin intermediul intermediarilor întreprinderea Efes Vitanta a delegat o serie de funcții specifice ce ajută la finalizarea tranzacțiilor.

Astfel pe lângă procesul distribuirii produselor propriu zise, intermediarii asigură îndeplinirea următoarelor funcții:

- asigură colectarea și distribuirea informațiilor referitoare la clienți și tranzacții, necesare întreprinderii în procesul de planificare și conclucrare ulterioară cu entitățile economice;
- urmărește răspândirea campaniilor promoționale planificate de către departamentul de marketing al întreprinderii, prin crearea comunicării persuasive despre ofertă;
- asigură contactul direct cu clienții și identificarea potențialilor cumpărători;
- asigură adaptarea berii la nevoile cumpărătorului prin schimbarea unor caracteristici fizico-chimice a produsului;
- asigură desfășurarea procesului de negociere a prețului la produs în punctele de vânzare;

Prin intermediul delegării acestor funcții întreprinderea este scutită de cheltuielile suplimentare pentru întreținerea relațiilor cu clienții.

În urma analizei sistemului de distribuție, implementat în cadrul companiei Efes Vitanta au fost identificați 13 întreprinderi intermediare, specializate în distribuirea produselor companiei pe piață cu 19 puncte de desfacere amplasate pe întreg teritoriul Republicii Moldova. De asemenea intermediari de vânzare sunt considerați totalitatea agenților economici care comercializează produsele fabricate de către Efes Vitanta.

Conform analizei efectuate, constatăm divizarea intermediarilor de distribuție pe trei regiuni economico-geografice importante ale țării: Nord, Centru și Sud.

Pentru Zona de Nord (figura 3.1) sunt caracteristici următorii distribuitori: „Centaur SRL”, „Magirus SRL”, „Speranța 2 SRL”, „TG-Grup”, care au sub controlul lor toate punctele de desfacere endetail amplasate în regiunea de Nord a țării.

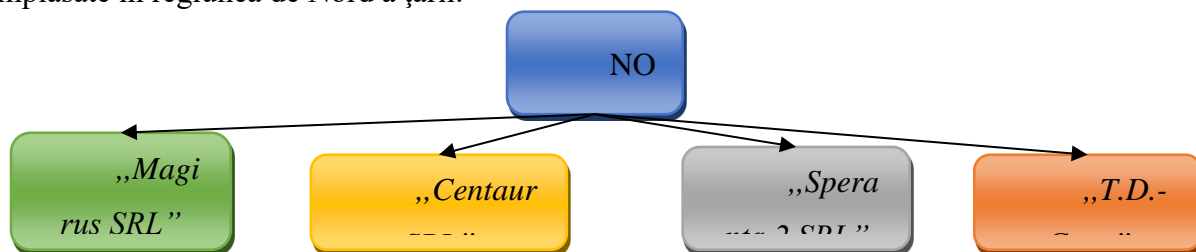

Fig. 3.1 Distribuitori zona Nord

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

Pentru Zona Centru (figura 3.2) ce reprezintă capitala Chișinău și suburbiile acesteia, în activitatea de distribuție sunt antrenați următorii distribuitori: „Auro mex SRL”, „Consonanța SRL”, „Boyal SRL. Sub controlul acestora se află toți agenții economici dislocați în orașul Chișinău, împreună cu orașele aflate în suburbie.

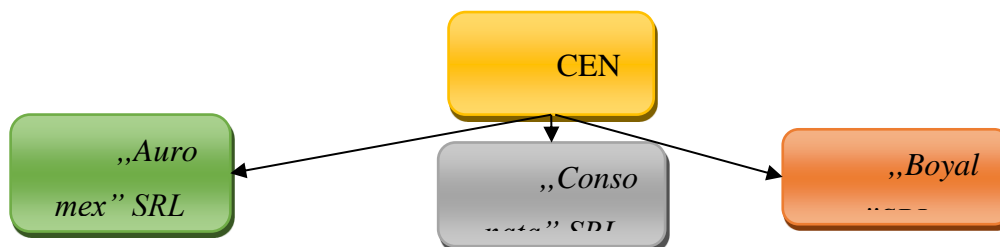

Fig. 3.2. Distribuitori Zona Centru

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de Vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

Pentru Zona de Sud a republicii (figura 3.3), fabrica de bere Efes Vitanta a încredințat activitatea de distribuție următorilor distribuitori : „Bias-Trans Comert SRL”, „Cornelia Prim SRL”, „Grand Depot SRL”, „Gupa Grup SRL”, „Olimp SRL”, „Testareprim Auto SRL”.

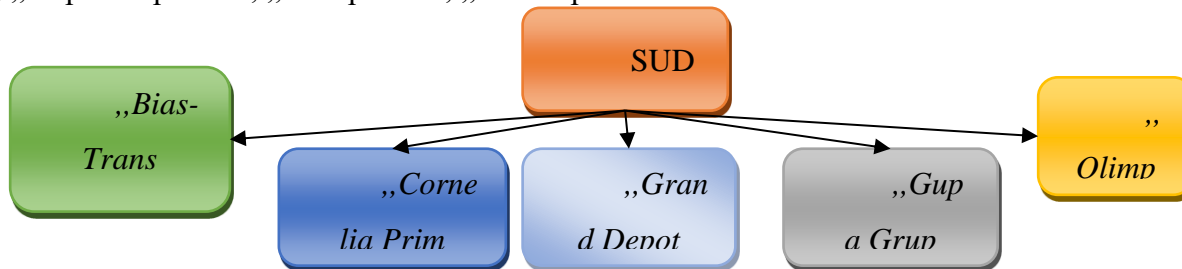

Fig. 3.3. Distribuitor Zona Sud

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de Vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A

Întreprinderea Efes Vitanta impune o serie de cerințe specifice pentru activitatea fiecărui distribuitor. Fiecare companie ce se ocupă cu distribuția produselor trebuie să dispună mașini proprii pentru a asigura transportul produselor. Acestea nu trebuie să aibă defecțiuni tehnice, trebuie să fie utilizate cu instalații frigorifice pentru menținerea produsului la o temperatură favorabilă. De asemenea distribuitorii din regiunile Sud și Nord trebuie să dispună de depozite cu capacitate minimală de 420 m2, utilizate de asemenea cu sisteme de răcire a aerului pentru a nu permite alterarea produsului sau schimbarea caracteristicilor gustative ale acestuia. Printre cerințele stabilite în contract se numără și prezența unui anumit număr de angajați posesori de permis de conducere și experiență în circulație de 2 ani.

Fiecare din distribuitorii produselor dispun de un număr de echipe formate din agenți de vânzări (angajați ai întreprinderii Efes Vitanta), de la unu, pe regiunile Nord și Sud până la trei în regiunea orașului Chișinău, conduse de un lider de echipă. Fiecare agent de vânzări are în activitatea sa, un anumit număr de entități economice în care promovează produsele cu scopul de a mări valoarea comenzii, urmărește amplasarea produselor pe raft, vine cu sugestii către proprietarul entității.

La o a treia etapă de elaborare a strategiei comerciale, trebuie analizate canalele de desfacere practicate. Datorită faptului că întreprinderea comercializează produsele mărcii Chișinău în Republica Moldova dar și peste hotarele țării, rezultă o bifurcare a canalelor de distribuție utilizate, în dependență de piața de desfacere.

Pentru piața de desfacere externă întreprinderea utilizează un singur canal de distribuție: Canalul indirect scurt Producător – Intermediar de comerț – Consumator

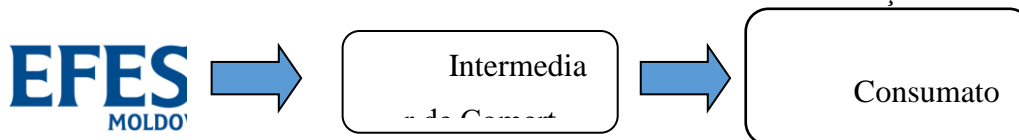

Fig. 3.4 Canal de distribuție pe piața externă

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de Vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

Comerțul pe piața internațională a produselor companiei se efectuează de către o companie specializată în acest domeniu, ce dispune de mașini și utilaje moderne adaptate la cerințele pieții Europene.

Iar pentru piața internă întreprinderea utilizează trei tipuri de canale de distribuție ilustrate în figura 3.5.

Figura 3.5. Tipologia canalelor de distribuție la Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de Vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

1. Canal indirect scurt (figura 3.6), *Producător - Comerciant cu amănuntul - Consumator Final*, acest canal de distribuție a fost implementat la începutul anului 2017. Este folosit pentru livrarea produselor întreprinderii către marii comercianți en-gros din municipiul Chișinău, rețeaua de hypermarkete „METRO Cash and Carry” cu subdiviziunile METRO 1 și METRO 2, rețeaua de supermarketuri „Green Hills” cu extensia „VellMart”, și rețeaua de magazine MoldRetail cu subdiviziunile „Linella” și „Unimarket”

Implementarea canalului de distribuție scurt este datorată volumului de vânzări ce se înregistrează în punctele date de vânzare și are drept scop supravegherea minuțioasă a procesului de transportare a produselor către punctele de desfacere. Utilizarea circuitului dat permite întreprinderii Efes Vitanta să manifeste un control ridicat asupra canalului, de asemenea prețul produselor beneficiază de o încărcare relativ redusă cu adaos comercial.

Fig. 3.6. Canalul de distribuție indirect scurt

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de Vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

2. Canalul de distribuție indirect lung (figura 3.7), *Producător – Comerciant en-gros – Comerciant cu amănuntul – Consumator*, canalul dat de distribuție este caracteristic rețelei de hypermarkete „METRO Cash and Carry”, unde produsele fabricate de întreprinderea Efes Vitanta sunt procurate în cantități reduse de către persoanele juridice în scopul recomercializării ulterioare a acestora. Acest canal se formează artificial din cauza necesităților minime de cumpărare a detailiștilor.

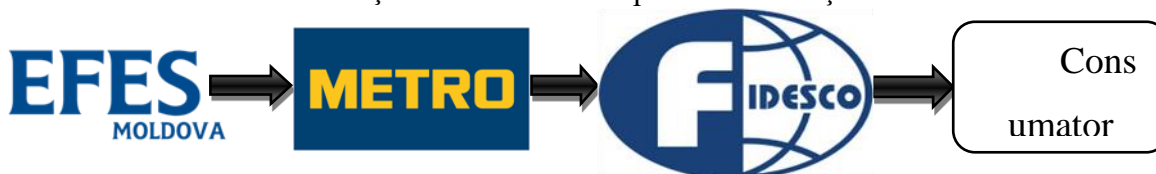

Figura 3.7 Canalul indirect lung de distribuție

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de Vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

3. Canalul de distribuție indirect lung *Producător – Distribuitor Specializat – Comerciant cu amănuntul – Consumator* (figura 3.8), este canalul de distribuție tradițional utilizat de către întreprindere, unde de preluarea mărfii, depozitarea și transportul acesteia se ocupă distribuitorii specializați.

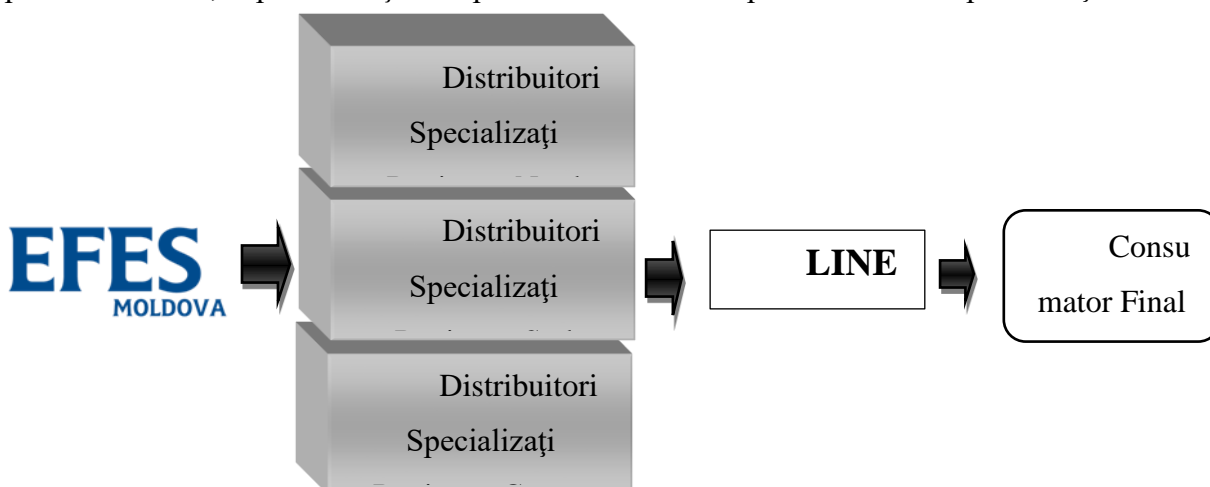

Fig. 3.8. Canalul indirect lung de distribuție

Sursa: Elaborat de autor în baza anlaizei Departamentului de vânzări al Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A.

În urma parcurgerii etapelor de identificare a caracteristicilor sistemului de distribuție-vânzare din cadrul Î.M „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A deducem că ca strategie de bază în domeniul comerțului produselor pe piață locală și internațională a fost selectată: **strategia comerțului intensiv.**

Strategia comerțului în masă a produselor se aliniază perfect cu scopul și misiunea întreprinderii de a fi prezentă cu gama de bere în toate punctele de desfacere angro și en-detail din Republica Moldova. Astăzi produsele comercializate sub brandul Efes Vitanta le întâlnim în orice punct de vânzare de la magazinele mici din localitățile rurale ale republicii până la hypermarketurile din Chișinău. Realizarea activității de comerț este efectuată într-un ritm foarte intens: procesul de transportare a produselor către comercianți este efectuat constant de 2 ori pe săptămână în regiunile economico-geografice Sud și Nord și 3-4 ori pe săptămână în zona economico-geografică Centru.

Unul din motivele principale ce au dus la alegerea strategiei de comerț intensive a fost atingerea unor cifre de vânzări importante ca volum raportate la cheltuielile întreprinderii privind fabricarea și importarea produselor. Astăzi cifra totală a vânzărilor întreprinderii o constituie 760987254 lei.

Întreprinderea Efes Vitanta recurge la serviciile intermediarilor specializați în procesul de comerț, economisind o parte din capitalul propriu. Această economie a resurselor financiare permite întreprinderii să implementeze strategii de dezvoltare a gamei de produse și să perfecționeze sistemul de distribuție propriu.

Pe lângă punctele forte ale strategiei intensive, aceasta presupune și unele riscuri pentru Efes Vitanta. În urma analizei canalelor de distribuție și a intermediarilor au fost identificate următoarele puncte slabe:

1) Diminuarea calității produselor livrate în urma schimbării caracteristicilor fizico-chimice (gust, miros, culoare). Cauza principală o constituie absența parțială a mijloacelor de transport moderne, asigurate cu echipament frigorific corespunzător. Aceasta se manifestă prin:

a) mijloace de transport învechite – în medie intermediarii de distribuție dispun de 10-15 mijloace de transport (camioane, mașini cu utilaje frigorifice) fabricate în perioada anilor 2005-2010 cu o uzură fizică sporită. Conform reglementării stabilite prin contract individual între Efes Vitanta și distribuitor, durata maximă de exploatare a autovehiculelor este de 10 ani;

b) Folosirea de echipamente, utilaje frigorifice necorespunzătoare reglementărilor tehnice, uneori nefuncționabile de către distribuitori;

c) Infrastructura precară a drumurilor naționale și rurale, influențează în mare măsură calitatea berii livrate către clienți.

2) Alterarea preventivă a berii și produselor din bere. Problema dată este cauzată de condițiile nefavorabile de întreținere a producției de către agenții economici prin expunerea îndelungată a producției la razele solare, variabilitatea temperaturii instalațiilor frigorifice din magazine, stocarea incorectă a produselor în cadrul depozitelor proprii ale agenților economici mici sau lipsa acestora.

3) Încărcarea excesivă a prețului produselor cu adaos comercial de către agenții economici. Din cauza lipsei contactului direct între întreprinderea Efes Vitanta și comercializator, prețul produselor este în unele cazuri excesiv de ridicat în raport cu așteptările consumatorului final și categoriile de preț stabilite de întreprindere. Astfel produsele din gama main-stream cu un preț de vânzare mediu per unitate (berea „Chișinău”) de 11 lei inclusiv TVA, pot atinge prețul de 15-16 lei ce este caracteristic gamei de produse premium.

4) Întârzierea livrărilor către punctele finale de vânzare. Din cauza lipsei unui sistem electronic de operaționalizare a procesului de transportare a produselor și realizarea acestei sarcini de către un manager responsabil de domeniul logistic, au fost sesizate unele rețineri ale livrării produselor de la întreprindere, ceea ce cauzează efecte negative agenților economici.

Pornind de la problemele sesizate în cadrul cercetării caracteristicilor strategiei și sistemului de distribuție pentru realizarea activității comerciale utilizat de Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” S.A., propunem următoarele metode de perfecționare a acestora:

1. Proiectarea unui canal de distribuție direct: *Producător – Consumator*, cu deschiderea punctelor exclusive, proprii de comercializare a produselor. În esență se presupune lărgirea gamei de produse proprii (Familia de bere și produse din bere Chișinău) pe categoriile premium și super premium, fabricarea și comercializarea prin intermediul acestora a suvenirilor personalizate: sticle de bere cu inscripția personală a consumatorilor, fotografii, maiouri, carduri postale cu emblema întreprinderii

După părerea autorului îmbunătățirea dată va spori cu 20% identitatea brandurilor autohtone ale companiei pe piața Republicii Moldova, de asemenea se presupune o mărire a numărului consumatorilor potențiali din categoria persoanelor cu venituri mari și medii.

2. Crearea sau procurarea unui sistem automatizat propriu bazat pe inteligența artificială pentru analizarea și optimizarea procesului de planificare a traseelor distribuției. Planificarea va fi efectuată zilnic în conformitate cu următoarele criterii: volumul comenzii, lungimea și starea infrastructurii drumurilor până la punctul de destinație final, disponibilitatea mijloacelor de transport proprii și a distribuitorilor, timpul efectiv pentru efectuarea comenzii, urgența aprovizionării.

În urma implementării sistemului automatizat estimăm o reducere a cheltuielilor întreprinderii în domeniul distribuției cu 20%. Economisirea acestora se va îndrepta în domeniul cercetare dezvoltare cu scopul de a edifica o gamă nouă de produse.

3. Monitorizarea situației mijloacelor de transport a intermediarilor prin efectuarea controalelor regulate (săptămânale, lunare, anuale) la punctele de amplasare a acestora la intermediari. Alocarea unui procent din vânzările companiei (10%) pentru dotarea mijloacelor de transport proprii și a intermediarilor (selectiv) cu sisteme frigorifice moderne.

Conform opiniei autorului îmbunătățirea dată va permite reducerea gradului de deviere a proprietăților fizico-chimice a produselor de la normele stabilite de reglementarea de stat, ceea ce va duce ulterior la sporirea satisfacției consumatorilor în urma consumului produselor companiei.

4. Extinderea canalului prezent de comerț pentru agenții economice ce înregistrează cifre de vânzări ridicate ale produselor companiei. Aceasta presupune efectuarea unei cercetări a celor mai reprezentative companii din orașele: Bălți, Soroca, Cahul, Hâncești, Ungheni, etc. și ulterior utilizarea mijloacelor proprii pentru distribuția produselor în punctele respective.

Implementarea dată va permite asigurarea controlului strict asupra procesului de transportare a produselor de către Efes Vitanta și păstrarea caracteristicilor fizico-chimice la un standard înalt al calității. De asemenea va permite monitorizarea prețurilor atribuite de către comercianții en-detail cu evitarea încărcării excesive cu adaos comercial.

CONCLUZII

Concluzionând rezultatele analizei ilustrate anterior, putem cu certitudine afirma că strategiei de comerț din cadrul Î.M. „Efes Vitanta Moldova Brewery” îi este acordată o atenție deosebită. Acest fapt se remarcă prin multitudinea canalelor de distribuție (externe și interne, lungi și scurte), diversitatea intermediarilor de distribuție cu care conlucrează compania, și flexibilitatea procesului de distribuție proiectat astfel încât să satisfacă cerințele clienților companiei în condiții de maximă eficiență economică.

BIBLIOGRAFIE

1. BERMAN, B., EVANS, J., CHATTERJEE, P. Retail Management: A Strategic Approach, 13th Edition. New York: Pearson; 2017, 592 p. ISBN 0133796841
2. CONVERSE, P. D. Introduction to Marketing - Principles of Wholesale and Retail Distribution. Boston: Meisel Press. 2008, 620 p. ISBN 1443722995
3. HAMMOND, R. Modern Retail Management: Practical Retail Fundamentals in the Connected Age. London: Kogan Page Limited, 2013, 304 p. ISBN 0749465867
4. JAIN, J.N., SINGH, P.P. Modern Retail Management: Principles and Techniques. India, New Delhi: Regal Publications. 2007. 494 p. ISBN 8189915290
5. KOTLER PH., ARMSTRONG G., Principiile Marketingului , București: Teora, 2005, 1066 p.
6. MYERSON, P. Lean Retail and Wholesale. New York: McGraw Hill; 1st edition, 2014, 336 p. ISBN 9780071829854
7. PEKAR V., Strategii de Marketing, Iași: Libris, 1995, 240 p.
8. PERCIUN, R., ȘAVGA, L., OLEINIUC, M., GARBUZ, V. Management comercial: Curs universitar. Chișinău: INCE, 2021. 167 p. ISBN 978-9975-3486-7-6.

9. PISTOL, M. Gh. Bazele comerțului. București: Editura Fundației România de Mâine, 2004, 260 p.; ISBN 973-725-000-1339.1
10. PITUȘCAN, F., SCUTARU, A. Organizarea și tehnica comerțului. Chișinău: ed. UCCM, 2015. 328 p. ISBN 9789975753746
11. RIȘTEA A-L., PURCĂREA TH., TUDOSE C., Distribuția Mărfurilor, București: Didactică și Pedagogică, 2016, 191 p.
12. SCHROEDER, C. L. Specialty Shop Retailing: How You Can Succeed in Today's Market. Wisconsin, United States: Henschel HAUS Publishing; 4th edition, 2018, 470 p. ISBN 159598576X
13. SHARAFUTDINOVA, Natalia, SARGU, Lilia, VALEEVA, Yulia. Customer-oriented approach in retail networks management. În: Innovation Management, Entrepreneurship And Corporate Sustainability (IMECS), Proceedings Paper 4th International Conference on Innovation Management, Entrepreneurship and Corporate Sustainability (IMECS) Prague, Czech Republic, pag. 657-667, ISBN 0,8 c.a. Disponibil: <http://imecs.vse.cz/conference-proceedings/>
14. ȘARGU, Lilia. The influence of atypical situations at macroeconomic level in Republic of Moldova: case study. În: Cogito, Multidisciplinary Research Journal, Bucharest, 2020, Vol. XII, no. 1, March, 2020, pag 160-179
15. TURCOVA, E., PETROVICI, S., PETROVICI, A. Tehnologiile comerciale și logistica. Chișinău: ASEM, 2005, 327 p. ISBN 9975-75-324-8
16. VISEAN, M. O. Tehnologii comerciale. Bucuresti: Editura ASE, 2004. 260 p. ISBN 9735944588
17. WANG, Z. The Principle of Trading Economics. New York: Springer; 2019. 890 p. ISBN 9811503788
18. БРАГИН, Л. Организация и управление торговым предприятием. Учебник М.: Инфра-М. 2009, 303с. ISBN 978-5-16-002352-6
19. ИВАНОВ, Г.Г. Экономика торгового предприятия: учебник. М.: Издательский центр «Академия», 2010. 320 с. ISBN 978-5-7695-5744-6
20. РАЗНОДЕЖИНА, Э. Н., РАЗНОДЕЖИН, А.Ю. Организация и управление торговыми предприятиями современных форматов: учебное пособие. Ульяновск: УлГТУ, 2020. 81 с. ISBN 978-5-9795-1994-4
21. ШАБУНЯ, О. Н. Экономика торговли. Минск: БГАТУ, 2017. 136 с. ISBN 978-985-519-820-9.

ROLUL, IMPORTANȚA ȘI PARTICULARITĂȚILE RESURSELOR ENERGETICE ȘI OBIECTIVE STRATEGICE DE DEZVOLTARE A SECTORULUI ENERGETIC ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE.

ȘARGU Lilia, conferențiar universitar, doctor
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
ORCID: 0000-0001-7495-0656
GUZUN Sorina, masterand
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
ORCID: 0009-0007-4524-9896

Rezumat: Subiectul securității energetice reprezintă un subiect actual pentru zona europeană de est și în special pentru Republica Moldova. Autorii au studiat și au prezentat în acest articol problema resurselor energetice din contextul rolului, importanței și particularităților pentru Republica Moldova. În acest context sunt stabilite și obiectivele strategice ale unui stat privind aceste resurse, mai mult decât atât atunci când este dependent de importul acestora. Pe parcursul anilor obiectivele legate de strategia resurselor energetice a variat, iar în prezent Republica Moldova se află exact ca 20 de ani în trecut. La acest subiect autoritățile ar trebui să stabilească obiective legate de investiții majore pentru asigurarea țării cu resurse energetice la prețurile burselor internaționale dar și dezvoltarea surselor de energie regenerabilă

Cuvinte cheie: resurse energetice, obiective strategice, gaze, energie electrică, cărbune.

Abstract: The subject of energy security is a current subject for Eastern Europe and especially for the Republic of Moldova. The authors studied and presented in this article the problem of energy resources in the context of the role, importance and particularities for the Republic of Moldova. In this context, the strategic objectives of a state regarding these resources are established, even more so when it is dependent on their import. Over the years, the objectives related to the strategy of energy resources have varied, and currently the Republic of Moldova is exactly like 20 years in the past. On this subject, the authorities should establish objectives related to major investments to provide the country with energy resources at the prices of international exchanges, but also the development of renewable energy sources

Key words: energy resources, strategic objectives, gas, electricity, coal.

JEL CLASSIFICATION: Q01, M1

INTRODUCERE

În alte state, cu caracteristici economice, geografice și sociale diferite de cele ale Republicii Moldova, sectorul energetic are, respectiv, o structură diferită. Să luăm exemplul Indoneziei – un stat insular, cu o populație mult mai mare ca a Republicii Moldova, și având condiții geografice (inclusiv climatice) radical diferite de cele ale Republicii Moldova, unde sectorul energetic cuprinde cinci domenii (i) petrol și gaze, (ii) energie electrică, (iii) cărbune, (iv) energie nucleară, și (v) energie regenerabilă.²

O altă modalitate de structurare a sectorului energetic se bazează pe regenerabilitatea surselor utilizate:

² SKHA: The Energy Industry: Types and Examples of Companies. Poate fi consultat pe: <https://skha.co.id/insights/public-sector/energy-utilities-mining/the-energy-industry-types-and-examples-of-companies/>

- *Surse de energie regenerabilă*, cuprinzând printre altele:
 - Hidroenergia;
 - Energia solară;
 - Energia eoliană;
 - Energia geotermală; și
 - Biomasa,
- *Surse convenționale de energie (fosile)*, cuprinzând printre altele:
 - Gaze naturale;
 - Petrol și produse petroliere;
 - Cărbune.³

Sectorul energetic este strâns legat de dezvoltarea economică, se consideră că nivelurile mai ridicate ale produsului intern brut (PIB) sunt corelate cu o mai mare utilizare a energiei electrice, acces, fiabilitate și accesibilitate. În timp ce cercetătorii se luptă să înțeleagă legătura cauzală dintre creșterea economică și energie, în cele din urmă nu există nicio cale spre dezvoltare fără un consum mai mare de energie. Istoria ne oferă un exemplu bun, înainte de revoluția industrială, economiile erau legate de disponibilitatea și utilizarea surselor de energie organică, inclusiv lemn de foc, forță umană și cai. Când inovația și tehnologia au permis utilizarea cărbunelui ca sursă de energie, au fost deblocate substanțial mai multe posibilități de producție, ceea ce a dus la o producție exponențială și o creștere economică. Întrebarea deschisă este una de cauzalitate: investițiile în infrastructura energetică pot duce direct la creștere sau pur și simplu urmează creșterea.⁴

Infrastructura energetică poate contribui la creșterea și dezvoltarea economică în mai multe moduri. În primul rând, electricitatea servește ca un factor cheie de producție pentru entități care, după cum arată cercetările, au o substituibilitate scăzută cu alți factori de producție și, prin urmare, poate limita producția atunci când nu este disponibilă. În al doilea rând, statul folosește energia pentru a furniza servicii publice cheie, inclusiv în domeniul sănătății și educației. În al treilea rând, consumul de energie electrică poate îmbunătăți în mod direct bunăstarea gospodăriilor și poate crea câștiguri de eficiență, cum ar fi economisirea de timp, comunicare și investiții educaționale. Pentru ca utilizatorii să prețuiască și să utilizeze energia, aceasta trebuie să fie accesibilă și fiabilă. Accesibilitatea este determinată de infrastructură, inclusiv de apropierea de rețea, dar și de accesibilitatea conexiunilor la rețea, evidențiindu-se legătura dintre tarifele mari de conectare și accesul scăzut. Fiabilitatea este importantă pentru a permite gospodăriilor și societăților comerciale să planifice investiții și activități. Cu toate acestea, în multe țări cu venituri mai mici, întreruperile de curent sunt frecvente, iar accesul la electricitate fluctuează pe parcursul zilei, din cauza infrastructurii, piețelor și politicii. Prețul energiei electrice determină, de asemenea, valoarea și utilizarea acesteia, care sunt informate de costurile de furnizare și de măsura în care utilizatorii își plătesc facturile. Accesibilitatea și fiabilitatea interacționează cu prețurile – de exemplu, gospodăriile ar putea să nu fie dispuse să plătească un anumit tarif pentru un serviciu imprevizibil. În același timp, lipsa plăților sau chiar utilizatorii ar putea împiedica investițiile în îmbunătățirea serviciilor.⁵

Cercetătorii economici care studiază relația dintre infrastructura energetică și dezvoltarea economică au găsit rezultate mixte.⁶ Concentrarea asupra întregii rețele de infrastructură poate ajuta la deblocarea

³ MET Group: Energy sector definition: How does the energy industry work? (28.02.2022). Poate fi consultat pe: <https://group.met.com/en/media/energy-insight/energy-sector-industry>

⁴ Kelsey Jack. How much do we know about the development impacts of energy infrastructure (29.03.2022). Poate fi consultat pe: <https://blogs.worldbank.org/energy/how-much-do-we-know-about-development-impacts-energy-infrastructure>

⁵ Idem.

⁶ Ugur Soytaş, Ramazan Sari. Energy consumption and GDP: causality relationship in G-7 countries and emerging markets. *Energy Economics* 25 2003 33-37.

potențialului infrastructurii energetice pentru dezvoltare. Diferite părți ale infrastructurii energetice, și în special rețeaua electrică, sunt puternic legate și interdependente. Fiecare conexiune trebuie să funcționeze bine; investițiile în cea mai slabă verigă pot avea cel mai mare impact transformator. De exemplu, vizarea investițiilor în infrastructura de transport din Filipine a constatat câștiguri substanțiale ale bunăstării pe termen scurt. În Africa de Sud, s-a constatat că investițiile în infrastructura de contorizare au efecte majore asupra consumului, veniturilor și investițiilor în infrastructură de către utilități. Infrastructura energetică se bazează pe alte forme de infrastructură, care se pot completa reciproc și contribuie la sprijinirea dezvoltării economice mai ample. De exemplu, costul construirii infrastructurii rețelei electrice ar putea fi mai mic acolo unde există deja drumuri. Drumurile și porturile sunt, în general, piese importante de infrastructură care ajută la furnizarea de servicii energetice, cum ar fi achiziționarea de combustibil utilizat în generarea de energie. Altă infrastructură influențează prețurile altor factori de producție, care la rândul lor afectează impactul infrastructurii energetice asupra creșterii și dezvoltării. Infrastructura energetică va fi mai transformatoare atunci când și alte piețe sunt pregătite pentru creștere, cum ar fi piețele care funcționează bine pentru producție și credit și piețele active ale muncii.⁷

După cum ne dăm bine seama, sectorul energetic este o industrie cheie pentru multe țări din lume (inclusiv pentru Republica Moldova) din punct de vedere economic, social și politic. Importanța sectorului energetic este motivul pentru care acest domeniu se află sub control special de stat și este destul de strict reglementat, indiferent de forma de proprietate a companiilor energetice. De starea domeniului energetic depinde atât nivelul de securitate națională în general, cât și nivelul de securitate a componentelor sale economice.⁸

Domeniul energetic a devenit un laborator al guvernărilor internaționale și europene și al legiferării internaționale la care sistemele de drept naționale ale statelor se aliniază. Până nu demult, sectorul energetic a fost aproape exclusiv o chestiune de interes național, supus legislației interne a fiecărei țări.⁹ Creșterea gradului de internaționalizare și globalizare a sectorului energetic, precum și întărirea interdependenței energetice a țărilor individuale, confirmă teza conform căreia este imposibil să se asigure securitatea energetică națională fără rezolvarea problemei securității energetice internaționale la nivel regional și global. La începutul secolului XXI, două procese influențează în mod principal dezvoltarea energiei mondiale. Pe de o parte, pe piețele mondiale de energie este în creștere concurența dintre principalii lor participanți - companii de profil energetic susținute de guvernele statelor în care își au sediul, precum și de asociațiile acestor state. Pe de altă parte, interacțiunea și reglementarea interstatală în sectorul energetic global este în mod semnificativ activată, ceea ce contribuie la dezvoltarea centrelor de politică energetică globală și regională. Unul dintre motivele unei astfel de interacțiuni este legat de dorința "jucătorilor" fruntași ai câmpului energetic global de a evita concurența haotică și necivilizată, precum și să ia în considerare noile riscuri și amenințări la adresa securității energetice.¹⁰

După criza energetică de la mijlocul anilor 1970, o serie de state au format domenii funcționale ale politicii lor externe și diplomației legate de asigurarea securității energetice naționale - politică externă energetică și diplomație energetică. Securitatea energetică globală înseamnă, de obicei, furnizarea pe termen lung, fiabilă și acceptabilă din punct de vedere economic a combinației optime de diferite tipuri de

⁷ Ugur Soytaş, Ramazan Sari. Energy consumption and GDP: causality relationship in G-7 countries and emerging markets. *Energy Economics* 25 2003 33-37.

⁸ С. З. Жизнин. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика. УДК: 620.9: 327: 628.5. Disponibil pe pagina www.kantiana.ru.

⁹ Idem.

¹⁰ Idem.

energie pentru dezvoltarea economică și socială durabilă a lumii cu daune minime asupra mediului înconjurător.¹¹

Conceptul de securitate energetică a evoluat în ultimele decenii, fiind adaptată continuu pentru a se încadra în realitățile geopolitice reglementate de dreptul internațional, regionale și globale. În anii 1980-1990, securitatea energetică a fost definită drept "disponibilitatea energiei în orice moment sub diferite forme, în cantități suficiente și la prețuri accesibile".¹² În timp, noțiunea securității energetice a inclus aspecte ecologice "disponibilitatea fizică neîntreruptă la un preț accesibil, respectând preocupările legate de mediu".¹³

Adaptarea conceptului de securitate energetică la locația geografică a fiecărui stat, la politicile și relațiile energetice naționale (diplomatice, de afaceri și politice), la cooperarea și parteneriatele regionale a generat definiția unui concept mai localizat și specific a "securității energetice naționale". Sensul securității energetice naționale depinde în mare măsură de perspectiva fiecărui stat (sau regiune), de rolul său de producător, consumator sau entitate de tranzit pe harta globală a energiei.

O gamă largă de indicatori au fost creați pentru a măsura conceptul de securitate energetică. Spre exemplu, Consiliul Mondial al Energiei a dezvoltat un set de indicatori denumiți *Energy Trilemma Index*, care evaluează capacitatea fiecărei țări de a furniza energie durabilă prin trei dimensiuni: securitate energetică, echitate energetică și durabilitate ecologică. În acest complex de concepte reciproc interdependente, securitatea energetică este definită ca fiind "gestionarea eficientă a rezervelor de energie primară din surse interne și externe, fiabilitatea infrastructurii energetice și capacitatea furnizorilor de energie de a răspunde cererii actuale și viitoare". Astfel, conform celei mai recente definiții, asigurarea securității energetice nu se bazează doar pe "disponibilitatea în orice moment" a resurselor, ci mai ales pe gestionarea eficientă, infrastructura fiabilă și preocupările legate de cererea viitoare. Necesitatea de a asigura energie accesibilă pentru populație face parte din conceptul de "echitate energetică", în timp ce sustenabilitatea mediului înglobează eficiența energetică și dezvoltarea energiei regenerabile și a altor surse cu conținut redus de carbon.¹⁴

Dacă e să vorbim despre Republica Moldova, trebuie să menționăm că, odată cu obținerea independenței Republicii Moldova, toată industria energetică, inclusiv infrastructura gazului natural și energiei electrice construită pe timpul Uniunii Sovietice, a trecut sub controlul noilor autorități constituționale. În cazul sistemului gazier aceasta presupune întreaga ramificație de transportare, tranzitare și distribuirii a gazului natural (toate proprietățile au fost transmise de la balanța întreprinderii regionale "Priropattransgaz" la balanța întreprinderilor de stat ale Republicii Moldova "Moldovatransgaz" și "Tiraspoltransgaz"), în cazul energiei electrice se includ și centralele electrice, care sunt situate pe întreg teritoriu al Republicii Moldova în limitele frontierelor recunoscute pe plan internațional. Însă, odată cu declanșarea conflictului din regiunea transnistreană, atunci când Chișinăul oficial pierde controlul asupra zonei nistrene, o parte din acest patrimoniu trece sub controlul autorităților separatiste și implicit al Federației Ruse, care susține activ politic, financiar și militar acest regim autoproclamat.¹⁵

¹¹ С. З. Жизнин. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика. УДК: 620.9: 327: 628.5. Disponibil pe pagina www.kantiana.ru.

¹² European Environment Agency (EEA) multilingual glossary, EEA, Brussels, Belgium. Poate fi consultat pe <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary>

¹³ Jessica Jewell. The IEA Model of Short-term Energy Security (MOSES). Primary Energy Sources and Secondary Fuels, International Energy Agency Working Paper, Paris, France, 2011. Poate fi consultat pe <https://energy.ceu.edu/sites/default/files/publications/mosespaper.pdf>

¹⁴ Robu-Cepoi Alexandrina. Reconfigurarea sistemului energetic (fluxurilor energetice) zona Marea Neagră – Marea Baltică, consecințele asupra Republicii Moldova. Aspecte juridico-politice. USEM 2021. C.Z.U: 34:620.9(043.3)

¹⁵ ADEPT. Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: Oportunități interne și externe. Poate fi consultat pe <http://www.e-democracy.md/files/asigurarea-securitatii-energetice-moldova.pdf>

Un prim act juridic care a constatat starea de fapt în domeniul energetic al Republicii Moldova și a stabilit o serie de obiective de dezvoltare, inclusiv în ceea ce privește asigurarea securității energetice a Republicii Moldova, a fost Hotărârea Guvernului nr. 958 din data de 21 august 2007 "cu privire la Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2020" ("**Strategia 2020**").¹⁶

În acest sens, Strategia 2020 constată că sistemul energetic al Republicii Moldova este caracterizat de următoarele *puncte slabe*:

- ❖ lipsa de resurse energetice autohtone (gaze naturale, petrol, cărbune);
- ❖ nevoia de a importa masiv nu doar combustibili fosili, dar și energie electrică;
- ❖ eficiența energetică redusă;
- ❖ nivelul redus de utilizare a surselor de energie regenerabilă;
- ❖ devierea mixului de combustibil de la cel optimal (cu dominarea gazelor naturale importate);
- ❖ amplasarea neuniformă a capacităților de generare a energiei electrice pe teritoriul Republicii Moldova, ceea ce creează un dezechilibru considerabil între livrare și cerere (capacitate de generare insuficientă pe malul drept al râului Nistru, unde generarea de energie electrică reprezintă doar 30% din totalul de consum);
- ❖ operarea separată a componentelor sistemului energetic al Republicii Moldova amplasate pe malul drept și pe malul stâng al râului Nistru;
- ❖ uzura avansată a echipamentelor energetice (circa 60-70%) la centrale electrice, linii de tensiune înaltă și rețele de distribuție;
- ❖ volumul insuficient al investițiilor în sectorul energetic;
- ❖ nivelul redus de livrare a gazelor naturale în zonele rurale.

Punctele slabe menționate mai sus reprezintă provocări considerabile la adresa securității furnizărilor de energie, precum și a dezvoltării economice. În particular provocările la adresa securității furnizărilor de energie rezultă din următoarele:

- ❖ dependența aproape totală de resurse energetice primare importate;
- ❖ numărul limitat de surse de import a combustibilului și energiei electrice;
- ❖ importul gazelor naturale doar de la un singur furnizor;
- ❖ ponderea de circa 52% a gazelor naturale în balanța consumului total de resurse energetice primare;
- ❖ lipsa capacităților necesare de generare a energiei electrice în partea dreaptă a Nistrului, pentru acoperirea propriului consum;
- ❖ capacitatea redusă a liniilor electrice de conexiune cu Europa de Sud-Est și Vest;
- ❖ necesitatea modernizării rețelei electrice de transport.¹⁷

În anul 2013 Strategia 2020 a fost abrogată prin intermediul Hotărârii Guvernului nr. 102 din data de 5 februarie 2013 "cu privire la Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2030" ("**Strategia 2030**").¹⁸

Strategia 2030 menționează că, în ceea ce privește realizarea obiectivelor securității energetice până în anul 2020, pot fi evidențiate câteva aspecte:

- s-a realizat aderarea Republicii Moldova la Tratatul Comunității Energetice;
- rețeaua internă de transport a energiei electrice a fost îmbunătățită datorită sprijinului oferit Moldelectrica Î.S. de către Banca Mondială și au fost realizate investiții ale statului și ale Moldovagaz S.A. pentru extinderea conectării orașelor și satelor la rețeaua de gaze naturale. În

¹⁶ Actul poate fi consultat pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=78008&lang=ro#

¹⁷ Punctele 40 și 41 din Strategia 2020.

¹⁸ Actul poate fi consultat pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=68103&lang=ro

aceeași direcție, Banca Europeană de Investiții (BEI) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) au aprobat recent credite pentru consolidarea rețelei interne de transport a energiei electrice;

- au fost îmbunătățiți indicatorii de calitate ai serviciilor de aprovizionare cu energie electrică și gaze naturale;
- dintre acțiunile programate pentru asigurarea accesului real al sistemelor naționale de energie electrică și de gaze naturale la sistemele din Uniunea Europeană au fost finalizate: linia electrică Fălciu – Gotești, studiul de fezabilitate pentru linia de 400 kV Suceava – Bălți și a fost obținută aprobarea de către programul operațional comun România – Republica Moldova – Ucraina a grantului pentru studiul de fezabilitate privind conectarea la sistemul ENTSO-E, iar finalizarea tuturor acțiunilor este un proces de durată, menit să permită realizarea beneficiilor estimate în urma aderării la Tratatul Comunității Energetice;
- a fost stopat procesul de acumulare a datoriilor în sistemul centralizat de alimentare cu energie termică din municipiul Chișinău și a fost elaborat și aprobat Conceptul de restructurare corporativă, instituțională și financiară a acestuia;
- sursele de aprovizionare cu energie electrică au fost diversificate față de anul 2007, dar beneficiile nu au contribuit la consolidarea concurenței, acest fapt având, drept consecință, creșterea tarifelor;
- nu au fost implementate tehnologii energetice eficiente de generare cu impact redus asupra mediului și, în general, nu au fost atrase investiții în noi capacități de generare de energie electrică și cele de cogenerare, precum și în sistemul centralizat de alimentare cu energie termică;
- tipurile de resurse de energie și combustibili au fost diversificate prin extinderea rețelelor de distribuție a gazelor naturale, dar nu au fost diversificate sursele de energie regenerabilă prin utilizarea acestora pentru producerea energiei electrice;
- consolidarea rolului Republicii Moldova de culoar de tranzit pentru energie electrică nu a putut fi realizată în lipsa finalizării procesului de extindere a interconexiunilor atât cu România, cât și cu Ucraina. În aceste condiții, valorificarea deplină a capacității de generare de la Moldavskaya GRES nu poate avea loc și nici concurența pe piață nu s-a intensificat.¹⁹

Țintele naționale energetice ale Republicii Moldova, în ceea ce privește domeniul specific al securității energetice, au fost:

- realizarea interconexiunilor energetice: 139 de km de linii de energie electrică și 40 de km de conducte de gaze naturale în 2020;
- stimularea utilizării energiei produse din surse de energie regenerabilă raportate la consumul total brut intern: 20% în 2020, cu un obiectiv intermediar de 10% în anul 2015;
- asigurarea ponderii biocarburanților din totalul carburanților de 10% în 2020, cu un obiectiv intermediar de 4%;
- majorarea capacităților interne de producere a energiei electrice cu până la 800 MW în 2020;
- asigurarea ponderii producției anuale de energie electrică din surse de energie regenerabile de 10% în 2020.²⁰

Din păcate, țintele energetice stabilite prin intermediul Strategiei 2030 fie nu au fost atinse, fie nu au fost suficiente, în contextul în care, în anul 2022, Republica Moldova s-a pomenit în mijlocul unei crize energetice fără precedent, fără surse sigure de aprovizionare cu energie electrică și gaze naturale, iar pe o perioadă scurtă, și cu riscuri de insuficiență de produse petroliere.

¹⁹ Punctul 41 din Strategia 2030.

²⁰ Punctul 59 din Strategia 2030.

Consider că este nevoie de implementare urgentă a unor pași concreți, pe alocuri radicali, în domeniul energetic al Republicii Moldova. În anul 2022 Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale a Republicii Moldova a prezentat Conceptul Strategiei Energetice a Republicii Moldova 2050.²¹ Conceptul recunoaște că Republica Moldova este un importator net de energie, fiind capabilă să asigure cu resursele energetice doar 23% din cererea de energie primară de pe malul drept al Nistrului. O astfel de dependență puternică de resursele energetice externe face ca economia țării să fie vulnerabilă la orice întrerupere externă a aprovizionării cu energie sau la fluctuațiile prețurilor la energie, ce implică un grad ridicat de imprevizibilitate în viitor. Această situație reprezintă și o amenințare la adresa securității sociale și un risc major pentru dezvoltarea economică durabilă a țării. Republica Moldova nu dispune de resurse energetice tradiționale, cum ar fi cărbunile și petrolul, și încă nu a exploatat pe deplin potențialul surselor sale de energie regenerabilă (SER). Energia eoliană, energia solară și biomasa sunt cele mai importante resurse interne în vederea obținerii de energie (potențialul tehnic global al SER este estimat la circa 65 TWh). Biomasa, care reprezintă aproximativ 24% din consumul final de energie, este utilizată în mod deosebit pentru a produce energie termică în zonele rurale. Începând cu 2018, capacitatea instalată a centralelor eoliene și solare utilizată pentru producerea de energie electrică a crescut continuu și a atins 103.8 MW la sfârșitul anului 2021, dar acest lucru nu este încă suficient pentru a avea un impact semnificativ asupra mixului energetic global. În lipsa resurselor locale de combustibili fosili, Republica Moldova își poate reduce la minimum dependența de importuri prin valorificarea potențialului surselor de energie regenerabilă și prin creșterea ponderii energiei electrice în structura consumului de energie, inclusiv în sectorul transporturilor și al construcțiilor. Aceste măsuri trebuie să fie însoțite de o creștere a flexibilității sistemului energetic pentru a compensa caracterul variabil al surselor de energie regenerabilă.

În tabelul de mai jos pot fi analizate măsurile de consolidare a securității energetice a Republicii Moldova, așa cum sunt expuse în Conceptul Strategiei Energetice a Republicii Moldova 2050:

Tabelul 1.1 Măsuri de consolidare a securității energetice a Republicii Moldova

Orizontul 2022-2030	
1	Creșterea securității aprovizionării cu energie electrică prin creșterea interconectivității și diversificarea surselor de aprovizionare.
2	Dezvoltarea rețelei de transport al gazelor naturale și a capacităților de interconectare bidirecționale; diversificarea rutelor și surselor de aprovizionare cu gaze naturale.
3	Eliminarea blocajelor interne din sistemul de transport al gazelor naturale.

²¹ Conceptul Strategiei Energetice a Republicii Moldova 2050 poate fi consultat pe https://midr.gov.md/files/shares/Concept_Strategia_Energetica_act_.pdf

4	Îmbunătățirea procesului de evaluare a riscurilor și de pregătire pentru situații de risc, actualizarea Planurilor de prevenire și de urgență pentru energie electrică și gaze naturale.	Adoptarea măsurilor necesare pentru transpunerea și implementarea Regulamentului (UE) 2017/1938 privind măsurile de garantare a securității aprovizionării cu gaze naturale și a Regulamentului (UE) 2019/941 privind pregătirea pentru riscuri în sectorul energiei electrice.
5	Crearea stocurilor minime de gaze naturale.	Transpunerea și implementarea propunerii Comisiei Europene unei Decizii a Consiliului ministerial de integrare a Regulamentului (UE) 2022/1032 privind înmagazinarea gazelor în <i>acquis</i> -ul Tratatului de constituire a Comunității Energetice.
6	Crearea stocurilor minime de petrol.	Adoptarea măsurilor necesare pentru transpunerea și implementarea Directivei 2009/119/CE din 14 septembrie 2009 privind obligația statelor membre de a menține un nivel minim de rezerve de țiței și/sau de produse petroliere.
7	Creșterea capacităților interne de generarea și diversificarea mixului energetic.	Instalarea de noi capacități de surse de energie regenerabilă, modernizarea centralelor de cogenerare existente (CET), precum și evaluarea potențialului de transformare a deșeurilor în energie.
8	Îmbunătățirea flexibilității sistemului de energie electrică.	Sprrijinirea tehnologiilor care pot contribui la creșterea flexibilității și la favorizarea producției de surse de energie regenerabilă (de exemplu, baterii de stocare a energiei electrice, proiecte potențiale de centrale hidroelectrice cu acumulare prin pompare).
9	Modernizarea rețelelor existente.	Implementarea rețelelor inteligente (acolo unde este rentabil din punct de vedere economic) și a producției distribuite; dezvoltarea sistemelor automate de contorizare, precum și a îmbunătățirii gestionării și utilizării datelor.
10	Obținerea de către Moldelectrica Î.S. a statutului de observator ENTSO-E și, ulterior, a statutului de membru cu drepturi depline.	Semnarea și implementarea Acordului-cadru privind zona sincronă (Synchronus Area Framework Agreement). Asigurarea implementării cerințelor ENTSO-E de către operatorul sistemului de transport.
11	Explorarea posibilității de a construi instalații de stocare a gazelor (subterane sau terestre) în Republica Moldova.	Revizuirea studiilor de fezabilitate anterioare, luând în considerare condițiile geologice și tehnice pentru construcția de depozite subterane. În cazul în care o astfel de analiză conchide că stocarea subterană nu este posibilă, se va evalua dacă ar putea fi construită stocarea pe teren.
Orizontul 2030-2050		
12	Continuarea eforturilor de îmbunătățire a adecvanței generării, utilizând toate resursele și tehnologiile energetice disponibile, asigurând în același timp conformitatea cu legislația aplicabilă a Tratatului de constituire a Comunității Energetice / Uniunii Europene.	Pe măsură ce cadrul legal continuă să se îmbunătățească, sectorul energetic trebuie să se adapteze și să îndeplinească noile cerințe și obiective stabilite în noile documente strategice.
13	Utilizarea hidrogenului verde ca alternativă la gaz.	Având în vedere strategia Ucrainei de a deține un rol important în calitate de centru regional și de partener puternic pe piața UE a hidrogenului și a biometanului, ar trebui să se analizeze posibilitatea de utilizare a hidrogenului amestecat (<i>blended</i>) sau separat (<i>dedicated</i>).
14	Continuarea lucrărilor de modernizare și consolidare a rețelelor.	Optimizarea funcționării sistemului de transport al energiei electrice, integrând tehnologii inovatoare — FACTS, STATCOM, Dynamic Line Rating, etc.

Sursa: Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale a Republicii Moldova.

Consolidarea capacităților actorilor din domeniul energetic și consolidarea mecanismelor de coordonare instituțională pentru a aborda și a preveni riscurile implicate de criza energetică recentă și

potențiale viitoare cât și creșterea gradului de conștientizare și comunicare în rândul populației pentru a adopta cele mai bune practici și măsuri de economisire a energiei și pentru a încuraja utilizarea surselor regenerabile, dar și operaționalizarea programelor energetice la nivel național și aplicarea soluțiilor pentru creșterea accesibilității energetice în clădiri rezidențiale și publice, vizând în mod specific cele mai vulnerabile și afectate grupuri ale populației

BIBLIOGRAFIE

1. SKHA: The Energy Industry: Types and Examples of Companies. Poate fi consultat pe: <https://skha.co.id/insights/public-sector/energy-utilities-mining/the-energy-industry-types-and-examples-of-companies/>
2. MET Group: Energy sector definition: How does the energy industry work? (28.02.2022). Poate fi consultat pe: <https://group.met.com/en/media/energy-insight/energy-sector-industry>
3. Kelsey Jack. How much do we know about the development impacts of energy infrastructure (29.03.2022). Poate fi consultat pe: <https://blogs.worldbank.org/energy/how-much-do-we-know-about-development-impacts-energy-infrastructure>
4. Ugur Soytaş, Ramazan Sari. Energy consumption and GDP: causality relationship in G-7 countries and emerging markets. *Energy Economics* 25 2003 33-37.
5. С. З. Жизнин. Энергетика в современном мире и международная энергетическая политика. УДК: 620.9: 327: 628.5. Disponibil pe pagina www.kantiana.ru.
6. Environment Agency (EEA) multilingual glossary, EEA, Brussels, Belgium. Poate fi consultat pe <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary>
7. Jessica Jewell. The IEA Model of Short-term Energy Security (MOSES). Primary Energy Sources and Secondary Fuels, International Energy Agency Working Paper, Paris, France, 2011. Poate fi consultat pe <https://energy.ceu.edu/sites/default/files/publications/mosespaper.pdf>
8. Robu-Cepoi Alexandrina. Reconfigurarea sistemului energetic (fluxurilor energetice) zona Marea Neagră – Marea Baltică, consecințele asupra Republicii Moldova. Aspecte juridico-politice. USEM 2021. C.Z.U: 34:620.9(043.3)
9. ADEPT. Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: Oportunități interne și externe. Poate fi consultat pe <http://www.e-democracy.md/files/asigurarea-securitatii-energetice-moldova.pdf>
10. Punctele 40 și 41 din Strategia 2020.
11. Actul poate fi consultat pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=68103&lang=ro
12. Conceptul Strategiei Energetice a Republicii Moldova 2050 poate fi consultat pe https://midr.gov.md/files/shares/Concept_Strategia_Energetica_act_.pdf

PLANIFICAREA STRATEGICĂ CA PROCES MANAGERIAL AL DEZVOLTĂRII DE DURATĂ AL FIRMEI

RAEVSKAIA Irina, asistent universitar
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
irina.raevskaia@usm.md
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7749-1237>

Rezumat *Societatea contemporană cunoaște schimbări importante determinate de evoluția unor strategii competitive pe piață, cu influență deosebită, asupra existenței și dezvoltării acesteia. Tema aleasă este una de mare actualitate datorită faptului că planificarea strategică în cadrul întreprinderi rămâne a fi, principala resursă a oricărei organizații. Strategia cercetării este determinată de planificarea strategică fiind desemnată baza tuturor deciziilor de management, precum și funcțiile de organizare, motivare și control, fiind orientate spre elaborarea planurilor strategice din cadrul întreprinderii. Procesul de planificare strategică oferă un cadru clar de evaluare a obiectivelor și direcțiilor de dezvoltare, pentru gestionarea și poziționarea organizației pe piață. În cadrul lucrării sunt analizate și cercetate evoluția, definițiile și particularitățile planificării strategice, cât și importanța planificării strategice pentru întreprindere.*

Cuvinte cheie: *planificarea, planificare strategică, strategia, misiunea, scopurile, obiectivele.*

Abstract. *Contemporary society is experiencing important changes determined by the evolution of competitive strategies on the market, with particular influence on its existence and development. The chosen topic is a very topical one due to the fact that strategic planning within the enterprise remains the main resource of any organization. The research strategy is determined by strategic planning, being designated as the basis of all management decisions, as well as the functions of organization, motivation and control, being oriented towards the development of strategic plans within the enterprise. The strategic planning process provides a clear framework for evaluating objectives and development directions, for managing and positioning the organization in the market. The evolution, definitions and particularities of strategic planning, as well as the importance of strategic planning for the enterprise, are analyzed and researched in the work.*

Keywords: *planning, strategic planning, strategy, mission, goals, objectives.*

JEL CLASSIFICATION: M1

INTRODUCERE

Cea mai bine dezvoltată parte a managementului strategic al unei companii, este planificare strategică. Identificarea principalelor obiective pe termen lung, cursul de aprobare a acțiunilor și alocarea resurselor necesare pentru atingerea acestor obiective – reprezintă strategia de dezvoltare a întreprinderii.

Planificarea strategică reprezintă una dintre funcțiile managementului strategic, care este caracterizată prin procesul de selectare a scopurilor și modalități de implementare al acestora de către compartimentele organizației.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Termenul "*planificare strategică*" a apărut la intersecția dintre anii 1960 și 70, pentru a face diferență între planificarea actuală, la nivelul de producție și de planificare la cel mai înalt nivel. Acest lucru a fost necesar pentru a trece la un nou model de dezvoltare a organizației într- un mediu care se află în o permanentă schimbare, precum și pentru a asigura funcționarea eficientă și stabilă a întreprinderilor.

Scopul planificării strategice este acela de a identifica cele mai perspective domenii ale organizației, care să asigure creșterea și prosperitatea ei. De asemenea, acest termen a fost introdus în economie în scopul delimitării și diferențierii conceptului de planificare pe termen lung și: [11, p. 34]

- planificarea care se realizează la nivelul de gestiune a organizației în întregime, sau a unităților sale economice independente,

- planificarea, care se realizează la nivelurile inferioare de gestiune.

Așa dar, planificarea strategică constituie baza tuturor deciziilor de management. Funcțiile de organizare, motivare și control, în acest sens vor fi orientate spre elaborarea planurilor strategice.

Companiile care nu utilizează în activitatea sa funcția de planificare strategică, vor fi lipsite de un mod clar de evaluare a obiectivelor și direcțiilor de dezvoltare. Procesul de planificare strategică oferă un cadru pentru gestionarea membrilor organizației.

Până de curând, planul strategic a fost pe larg utilizat de marile corporații internaționale.

Cu toate acestea, situația a început să se schimbe, și, după cum arată ultimele sondaje, tot mai multe companii care reprezintă întreprinderile mijlocii încep să abordeze planificarea strategică.

În cadrul planificării strategice sunt soluționate întrebări cu privire la care direcții ale companiei trebuie dezvoltate, și care trebuie de lichidat. Deoarece planurile strategice pot fi adaptate pe termen lung sau anual, planificarea strategică studiază și direcțiile de adaptare a organizațiilor la schimbările condițiilor de mediu și obținerea beneficiilor din noile oportunități. [5, p. 56]

Din păcate, planificarea strategică nu poate prezice viitorul pe deplin. Imaginea viitorului, pe care aceasta o formează, descrierea scenariului – poartă un caracter probabilistic. Totuși, descrierea probabilă a viitorului este mult mai bună decât absența acesteia, iar, planificarea strategică este o simbioză a intuiției și artei a managementului superior la formularea și atingerea scopurilor organizației, care se bazează pe dezvoltarea planurilor strategice și implementarea metodelor specifice de efectuare a analizei situaționale.

Deseori, elaborarea unui plan strategic reprezintă sarcina principală la realizarea planificării strategice. Cea mai importantă componentă al acestuia, este, de asemenea realizarea planului strategic, care presupune întâi de toate, crearea unei culturi organizaționale, care permite atingerea unui grad de flexibilitate al organizației, formarea sistemelor de motivare și de organizare a muncii, și anume, utilizarea unor instrumente de management strategic. [2, p.31]

Scopul principal al oricărei companii este obținerea profiturilor rezultate din investițiile efectuate. Pentru ca investițiile să fie mai profitabile decât a concurenței, avantajul competitiv al companiei, trebuie să fie durabile. În acest sens, strategia depinde de determinarea avantajelor competitive ale resurselor de dezvoltare și a capacităților de producție care oferă un avantaj durabil în acest mediu în schimbare.

Strategia este un indicator al participării organizației în concurență. Strategie creează poziții ramurile ale companiei și asigură coerența internă a politicii sale, care își propune să atingă aceste poziții. Mai mult ca atât, strategia determină direcția de dezvoltare și domeniul de activitate a companiei.

Savanții care s-au ocupat de cercetarea proceselor de planificare strategică în cadrul strategiei economice a companiei, au determinat un sistem dinamic de reguli și metode interdependente, cu ajutorul cărora se asigură formarea și menținerea unui avantaj competitiv pe termen lung al companiei pe piețele interne și externe de consum individual și public. Dezvoltarea ideilor cu privire la management strategic și planificarea strategică s-au regăsit în lucrările autorilor, cum ar fi A. Chandler (1962), Ansoff (1972), Andrews K. (1974), Irwin (1974), G. Hofer și D. Schendel (1979) și alții.

Ideea de bază, care reflectă esența tranziției de la planificarea operațională la planificarea strategică,

a fost ideea transferării atenției managementului de vârf la factorii schimbători ai mediului pentru a răspunde în mod adecvat și în timp util la schimbările business mediului. [10, p.13]

A. *Chandler*, autorul uneia dintre lucrările în domeniul planificării strategice în 1962, presupune că strategia reprezintă definirea principalelor scopuri și obiective pe termen lung ale companiei, precum și aprobarea acțiunilor de efectuat și alocarea resurselor necesare pentru atingerea acestor obiective" Această definiție este o abordare clasică a esenței strategiei.

Deoarece la bazele planificării strategice stă termenul de strategie, în continuare vom analiza evoluția definițiilor acestui concept.

I. *Ansoff (1969)* în lucrarea sa *Planificarea pentru managementul superior* tratează strategia ca „în centrul tuturor acțiunilor companiei stă un mecanism din mai multe componente: compania trebuie să lucreze cu fiecare din aceste componente conform instrucțiunilor, iar apoi să le assembleze în conformitate cu instrucțiunile - și aici este rezultatul - strategiei corporative. În viziunea sa, strategia cuprinde patru componente: [1, p.29]

- ✓ vectorul de creștere geografică, bazat pe relația produs/piață, care punctează orientarea și mărirea activităților viitoare ale organizației;
- ✓ avantajul competitiv, care se referă la câștigarea unei poziții concurențiale mai puternice, prin identificarea proprietăților relației produs/piață;
- ✓ sinergia utilizării resurselor interne a organizației;
- ✓ flexibilitatea strategică, bazată pe resurse și competențe transmisibile de la un domeniu de activitate la altul, etc.

K. *Andrews (1974)* în lucrarea *Business policy: text and cases* consideră că strategia generală este elaborată în baza rezultatelor conștiente și a unui proces gândit amănunțit. [3, p.11]

Michael Porter, în lucrarea sa *Strategia concurențială* care a fost publicată în 1980, spune că fiecărei ramuri de activitate îi corespunde un număr limitat de strategii, iar strategia se formează în rezultatul calculelor analitice, prin ocuparea unei poziții anumite față de restul jucătorilor pieței. Strategia „constă în specificarea abordării fundamentale pentru obținerea avantajului competitiv urmărit de companie, ce furnizează contextul acțiunilor luate în fiecare domeniu funcțional. [12, p. 600]

H. *Mintzberg (1987)* referindu-se la domeniul economic trebuie de remarcat cercetările întreprinse de unul din cei mai mari specialiști în management. Pe baza examinării a 1495 de lucrări consacrate strategiei, el a identificat 10 școli de gândire managerială din care au făcut parte savanții de mai sus, în ceea ce privește strategia consideră că strategia nu poate fi redusă la o simplă definiție, de aceea propune prezentarea conceptului în cinci moduri, într-o manieră complexă: [10, 540 p.]

- Strategia ca plan, prin care desemnează un curs prestabilit de acțiune, o linie directoare sau un set de linii directoare pentru a soluționa o situație. Astfel definită, strategia prezintă două caracteristici: premerge situația careia i se aplică; este dezvoltată conștient și cu un anumit scop.

- Strategia ca tactică, manevră, aplicată în scopul dejucării intențiilor concurenților sau oponentilor.

- Strategia ca model, stabilește o multitudine de acțiuni în plan comportamental, deoarece strategia rezultă din acțiunile oamenilor și nu din intențiile lor.

- Strategia ca poziție, care specifică modalitățile de identificare a locului pe care-l ocupă organizația în mediul său, cel mai adesea pe piață. Prin această definiție, strategia devine o forță de mediere între contextul intern și extern al organizației.

- Strategia ca perspectivă, care implică nu doar o poziționare pe piață, dar și o modalitate proprie de a percepe mediul extern. Această ultimă definiție sugerează că, înainte de toate, strategia rămâne un concept, o reprezentare abstractă. [6, p.39]

De fapt, strategia - este un set de recomandări, de care compania intenționează să țină cont, pentru

atingerea scopului final. Cu alte cuvinte, strategia - nu este doar ceea ce companiava face în viitor, dar, de asemenea, limitările: societatea nu are planuri de a face. Astfel, planul reprezintă un instrument de concretizare și realizare a strategiei, un document elaborat sub o anumită formă scrisă pe baza unei metodologii bine punctate prin care se concretizează prevederile strategiei, luată în ansamblul ei sau pe diferite componente și se precizează sarcinile care revin compartimentelor de producție și funcționale pe anumite perioade de timp. [13, p.50]

Planificarea strategică poate fi privită ca unui set de procese de management dinamic interdependente, care reiese unul din altul în mod logic. În același timp, se observă existența stabilă de feedback și influența reciprocă asupra procesului.

Așa dar, procesul planificării strategice, include următoarele etape:

1. Determinarea misiunii organizației,
2. Formularea scopurilor și obiectivelor de funcționare a organizației;
3. Analiza și evaluarea mediului intern și mediului extern al organizației;
4. Elaborarea și analiza alternativelor strategice;
5. Alegerea strategiei;
6. Evaluarea și controlul implementării strategiei

Un punct important în dezvoltarea strategiei este de a evalua fezabilitatea sa. Principalul criteriu pentru fezabilitatea strategiei și a obiectivelor acesteia este disponibilitatea resurselor disponibile implementării acesteia.

1. *Determinarea misiunii organizației.* Acest proces constă în determinarea sensului de activitate a companiei, rolului și locului acesteia în economia de piață. Direcția spre care compania trebuie să se orienteze, ținând cont de necesitățile pieței, particularitățile producției și existența avantajelor concurențiale sunt caracterizate prin intermediul acestui proces. [15]

2. *Formularea scopurilor și obiectivelor de funcționare a organizației.* Scopul și obiectivele companiei trebuie să reflecte nivelul de deservire a consumatorilor. Ele trebuie să fie motivații pentru angajații companiei. Scopul unei companii trebuie să fie constituit din aproximativ patru tipuri de scopuri:

- calitative;
- cantitative;
- strategice.

Scopurile, pentru nivelele inferioare ale companiei, sunt privite ca obiective. Principiile principale de elaborare a sistemului de obiective a planului strategic constă în:

- comensurabilitate;
- structura ierarhică;
- accesibilitate;
- promovarea realizării rezultatelor dorite;
- flexibilitate;
- formulare clară;

3. *Analiza și evaluarea mediului intern și mediului extern al organizației.* Analiza strategică a mediului intern și extern este necesară de efectuat pentru înțelegerea mai clară despre etapa ciclului de dezvoltare a întreprinderii, necesară pentru a determina "situația actuală" și identificarea condițiilor de funcționare viitoare și de dezvoltare în continuare a întreprinderii. Deoarece acest proces asigură un fundament pentru elaborarea strategiei de comportament a companiei, el este considerat etapa de plecare în planificarea strategică.

Analiza mediului extern presupune studierea factorilor de influență directă și indirectă asupra activității companiei. Iar, analiza mediului intern determină posibilitățile și potențialul intern, pe care se

poate baza compania în lupta concurențială pentru atingerea scopurilor sale. Inclusiv, această analiză permite formularea misiunii și înțelegerea mai corectă a scopurilor companiei. Mediul intern se cercetează pe direcțiile: finanțe, marketing, resurse umane, producție, structura organizațională etc.

4. *Elaborarea și analiza alternativelor strategice*. În această etapă se primesc decizii cu privire la atingerea scopurilor și realizarea misiunii corporative. Managerul companiei trebuie să elaboreze o concepție de dezvoltare partajată de toți subiecții activității companiei, pentru a alege strategia cea mai eficientă. Alegerea strategică trebuie să fie sigură și lipsită de ambiguitate. Trebuie de menționat că la etapa alegerii strategice se conturează: [14, p.45]

- elaborarea strategiei generale de dezvoltare,
- elaborarea strategiilor funcționale, care asigură susținerea și realizarea strategiei de bază.

Ciclul de dezvoltare a companiei arată că în procesul de funcționare al acestuia apar situații când la apariția amenințărilor externe și punctelor slabe interne, aceasta trece de la dezvoltarea cu succes al activității, la scăderea activității economico-financiare. Din această cauză, sarcina managerilor constă în minimizarea perioadei între etapele 2 și 3 ale procesului de planificare, și maximizarea perioadei de creștere economică.

5. *Alegerea strategiei*. Implementarea planului strategic este un proces critic, deoarece realizarea unui plan real va asigura companiei succesul. Totuși se întâmplă și cazuri când planurile elaborate corect au eșuat, sau companiile nu sunt în stare să realizeze strategia adoptată, cauze pot fi multiple:

- schimbările imprevizibile ale mediului extern;
- analiza efectuată cu greșeli care a condus la concluzii greșite;
- incompetența companiei de a încadra resursele interne în realizarea strategiei.

6. *Evaluarea și controlul implementării strategiei*. Acestei etape îi este caracteristic asigurarea relației inverse între procesul de atingere a obiectivelor, care sunt prevăzute de planul strategic și însăși obiectivele. Sarcina principală a controlului asupra implementării strategiei, constă în înțelegerea dacă realizarea obiectivelor strategice a dus la atingerea misiunii și scopului companiei. Dacă obiectivele nu au fost atinse, din cauza schimbărilor mediului extern sau intern, actualizarea și corectarea strategiei în rezultatul controlului poate atinge obiectivele companiei. [4, p.70]

În practica de afaceri, adesea se utilizează o planificare pe termen lung, generalizând principiile de planificare strategică și tactică. "Planificare pe termen lung poate fi definită ca un proces sistematic și formal, scopul cărui este gestiunea operațiunilor viitoare, pentru atingerea obiectivelor dorite, în perioada de peste un an". Un exemplu elocvent în acest sens pot fi strategiile de produs.

Strategiile de produs semnifică principalele direcții în care întreprinderea poate să-și mobilizeze potențialul uman, material și financiar, pentru a realiza indicii economico-financiari pe care și i-a stabilit. În cadrul planificării strategice, produsul reprezintă obiectul central asupra căruia acționează totalitatea forțelor motrice ale întreprinderii și mediul de afaceri. Planificarea strategică a produselor face parte, în același timp, din arsenalul strategic al întreprinderii.

CONCLUZII

Totuși, țintele strategice ale unei întreprinderi pot fi grupate și după cum urmează mai jos. [7, p. 70]

- Majorarea rentabilității companiei, se referă la mărimea profitului, venitul la capitalul investit și venitul la o acțiune, rentabilitatea activelor.
- Îmbunătățirea situației pe piața existentă se referă la segmentul de piață, volumul vânzărilor produselor, capitalului, etc.
- Majorarea productivității, se referă la productivitatea muncii personalului, capitalizarea pieții și valoarea companiei, etc.

- d. Reînnoirea producției, se referă la valorificarea noilor tipuri de producție, lărgirea sortimentului, diversificarea, creșterea exportului. [8, p. 50]
- e. Scopurile ce țin de utilizarea resurselor companiei, se referă la majorarea capitalului statutar, activelor, a fondurilor de rezervă, etc.
- f. Dezvoltarea capacității de producție a companiei, se referă la construcții capitale, reconstrucția și modernizarea utilajului existent.
- g. Dezvoltarea inovațiilor și cercetărilor, introducerea produselor inovatoare, procurarea echipamentelor noi, atragerea noilor clienți.
- h. Dezvoltarea capitalului uman, se referă la disciplina muncii, reciclarea profesională, motivația și devotarea socială a colectivului.
- i. Ameliorarea protecției mediului înconjurător, dezvoltarea relațiilor cu societatea se referă la PR.

În concluzie trebuie de remarcat faptul planificarea activității întreprinderii include următoarele aspecte:

1. Libera asigurare a dezvoltării tehnico-productive și socio-economică a tuturor societăților comerciale din propriile resurse financiare;
2. Interesul motivațional a personalului organizației pentru atingerea rezultatelor necesare în activitățile de producție, financiare, comerciale și de comunicare, care au un impact direct asupra rezultatelor finale;
3. Responsabilități completă a conducerii de nivel superior și a experților organizației pentru rezultatele generale ale activităților de afaceri, inclusiv pentru îndeplinirea tuturor obligațiilor contractuale cu clienții, autoritățile fiscale și instituțiile de credit;
4. Obținerea veniturilor planificate sau a profitului ca bază financiară necesară;
5. Stabilirea unei relații directe între planurile de producție și de desfacerea produselor cu nivelul venitului general, nivelul eficienței producției și veniturile personale a angajaților.

Reieșind din cele analizate mai sus, în concluzie, putem afirma că crearea, în cadrul companiei, a posibilităților de atingere a avantajelor competitive prin utilizarea celor mai eficiente metode este sarcina principală a planificării strategice în condițiile economiei de piață. Pentru ca compania să poată dezvolta propriul ciclu concurențial pe termen lung, ea trebuie să crească mai repede, decât potențialul propriilor concurenți.

Astfel, potențialul companiei presupune totalitatea indicatorilor sau factorilor care caracterizează forța, posibilitățile, rezervele, mijloacele, sursele, oportunitățile și multe alte resurse care pot fi utilizate în activitatea economică a întreprinderii. Potențialul fiecărei companii influențează atât rezultatul final al activității, cât și limitele creșterii și structurii economice de dezvoltare al acesteia.

Alegerea direcției sau a strategiei de dezvoltare a potențialului companiei, depinde de componența, structura și calitatea resurselor economice existente, nivelul competitivității producției și serviciilor, poziția existentă pe piață și a scopurilor companiei, de exemplu a fi lider pe piață, consolidarea poziției concurențiale, evitarea falimentului, etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BĂCANU, B., *Management strategic*, Editura Teora, București, 1997, p. 223
2. BĂRBULESCU C. *Sisteme strategice ale întreprinderii*. București: Economică, 1999. 226 p.
3. BORZA A. *Management strategic. Concepte și studii de caz*. București: Risoprint, 2008. 264 p.
4. BRĂTIANU C. *Management strategic*. Craiova: Universității din Craiova, 2002. 178 p
5. CAPRARESCU G. *Management strategic, manual de studiu individual*. București: Universitara, 2012. 302 p.
6. DUMITRESCU M. *Strategii și management strategic*. București: Economica, 2002. 304 p.

7. FLOREA R. Management strategic. Iași: Tehnopress, 2008. 275 p.
8. MAXIM E. Strategie și planificare strategică. Proiect economic. București: Secondlibris, 2012. 324 p
9. MINTZBERG H. Ascensiunea și declinul planificării strategice. Traducere. București: Economica, 2008. 424 p
10. MINTZBERG H. Strategy-Making in Three Modes. USA: Management Review, 1973. 540 p.
11. POPA I. Management strategic. București: Economica, 2004. 324 p.
12. PORTER M. Competitive Advantage of Nations. London: The Mac Mill Press Ltd, 1990. 600 p.
13. PORUMB E.M. Managementul strategic al resurselor materiale. București: Economică, 2000. 430 p.
14. TĂNȚU N. Management strategic. De la teorie și practică. București: C.H. Beck, 2011. 240 p.
15. Planificarea strategică, [online]. Disponibil: <https://e-koncept.ru/2016/86217.htm> [citată la 18.11.2023]

ANALIZA PERFORMANȚELOR ÎN BAZA MODELELOR FACTORIALE LA NIVEL MICROECONOMIC

TCACI Alexandru,
Dr., conf.univ., USM
a.tcaci@cie.md
ORCID: 0000-0003-3865-298X

Abstract This article specifies the concept of performance in the economic and financial field. The performance criterion reflecting the company's ability to make a profit is also highlighted. According to the way of connecting effects and efforts, it is proposed to use two categories of indicators: profit and rates of return. It is also stated that only rates of return characterise real performance that is efficiency of expenditure or of capital utilisation. The measurement of enterprise performance using rates of return is addressed. Possible variants of quantifying the rates of return on assets, which allow expressing the performance of the use of capital invested in the entity's activity, are presented. The author proposes the calculation formula and the factorial model of the rate of return on assets intended for production, based on the branch specificity of agricultural enterprises. Performing the analysis based on factorial models showed the quantitative influence of factors and reserves to increase rate of return on assets.

Keywords: analysis, factorial model, profitability, performance

Rezumat Acest articol precizează conceptul de performanță în domeniul economic și financiar. Este evidențiat și criteriul de performanță care reflectă capacitatea companiei de a obține profit. După modul de conectare a efectelor și eforturilor, se propune utilizarea a două categorii de indicatori: profit și rate de rentabilitate. De asemenea, se afirmă că numai ratele de rentabilitate caracterizează performanța reală, adică eficiența cheltuielilor sau a utilizării capitalului. Este abordată măsurarea performanței întreprinderii folosind rate de rentabilitate. Sunt prezentate variante posibile de cuantificare a ratelor de rentabilitate a activelor, care permit exprimarea performanței utilizării capitalului investit în activitatea entităților. Autorul propune formula de calcul și modelul factorial al ratei de rentabilitate a activelor destinate producției, pe baza specificului de ramură a întreprinderilor agricole. Efectuarea analizei pe baza modelelor factoriale a evidențiat influența cantitativă a factorilor și rezervelor pentru creșterea ratei de rentabilitate a activelor.

Cuvinte cheie: analiză, model factorial, rentabilitate, performanță

JEL CLASSIFICATION B41, O12, Q12

INTRODUCERE

În literatura de specialitate conceptul de performanță în domeniul economico-financiar are accepțiuni diferite cum ar fi: creștere, rentabilitate, productivitate, randament [1; 2; 3; 4]. Astfel, în opinia E. Cohen performanța exprimă raportul dintre rezultatele degajate de întreprindere și mijloacele folosite [2]. Conform acestei abordări cea mai sintetică formă de exprimare a performanței poate fi rentabilitatea, deoarece ea reprezintă comensurarea efectelor obținute în venituri cu eforturile reflectate în cheltuieli aferente. În acest context majoritatea savanților consideră că rentabilitatea este un criteriu de performanță fiind definită ca capacitatea unei întreprinderi de a obține profit prin utilizarea factorilor de producție sau a capitalurilor indiferent de proveniența acestora [5; 7; 6; 8].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

După modul în care se realizează comparația între efecte și eforturi, în analiza rentabilității se utilizează două categorii de indicatori: profitul și ratele rentabilității. Indicatorii de profit se calculează ca diferența dintre venituri și cheltuieli, iar ratele de rentabilitate exprimă raportul dintre rezultatele financiare (profit, pierdere) și cheltuielile suportate sau capitalurile utilizate. Indicatorii de profit caracterizează insuficient nivelul de rentabilitate, deoarece pot exista întreprinderi cu profituri mari, dar un grad scăzut de rentabilitate și invers. Astfel, numai ratele caracterizează nivelul real al rentabilității exprimând sub formă sintetică performanța entității. În practica economică se utilizează următoarele rate de rentabilitate: rata rentabilității vânzărilor, rata rentabilității resurselor consumate, rata rentabilității economice, rata rentabilității financiare.

Una din cele mai importante rate de rentabilitate se consideră rata rentabilității economice. Această rată pune în evidență capitalul investit în capitalul întreprinderii folosit pentru obținerea performanțelor. Literatura de specialitate recomandă mai multe variante de calcul și estimare a rentabilității economice. Acestea sunt:

- rata rentabilității activelor totale (R_{TA})

$$R_{TA} = \frac{P_{imp}}{TA} \times 100 \quad (1)$$

- rata rentabilității activelor cu destinație de producție (R_{ADP})

$$R_{ADP} = \frac{P_{imp}}{MF+SMM} \times 100 \quad (2)$$

- rata rentabilității capitalului permanent (R_{CP})

$$R_{CP} = \frac{P_{imp}}{Cpr+DTL} \times 100 \quad (3)$$

unde: P_{imp} – profit până la impozitare; TA – valoarea activelor totale; MF – valoarea mijloacelor fixe; SMM – valoarea stocurilor; Cpr – valoarea capitalului propriu; DTL – suma datoriilor pe termen lung. Prima etapă de analiză prevede studierea ratelor de rentabilitate în dinamică conform tabelului 1.

Tabelul 1. Evoluția ratelor de rentabilitate în întreprinderile agricole din regiunea Centru al Republicii Moldova (în procente)

Denumirea ratei	Anul								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.Rata rentabilității resurselor consumate și utilizate	18,51	22,17	26,52	24,05	25,89	30,96	24,58	18,33	16,22
2.Rata rentabilității comerciale	15,62	18,15	20,96	19,39	20,56	23,64	18,18	15,21	13,33
3.Rata rentabilității activelor	2,85	5,02	6,38	3,19	4,91	7,76	5,64	3,78	2,05
4.Rata rentabilității capitalului propriu	2,89	8,97	11,37	5,31	13,4	21,81	12,38	7,46	5,17

Sursa: Calculele autorului în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova

Concomitent, rezultatele calculelor prezentate în tabelul 1 denotă că în anii favorabili după condițiile climaterice cum ar fi 2014, 2016 și 2017 s-au obținut cele mai înalte rate ale rentabilității. De exemplu, în anul 2017 la fiecare leu a resurselor consumate și utilizate s-a obținut profit brut în valoare de 30,96 bani

sau cu 6,91 bani mai mult decât în anul 2015. În anul 2017 se constată o creștere a rentabilității activelor și a capitalului propriu față de 2015 respectiv cu 6,57 și 19,5 puncte procentuale.

În medie pe anii 2015-2017 s-a accentuat o tendință de creștere a tuturor ratelor de rentabilitate, mai cu seama în anul 2017 ceea ce se datorează majorării profitului brut cu 11,2%, profitului până la impozitare cu 63,8% și profitului net cu 67,7% față de anul 2016.

Însă în anul 2018 constatăm o scădere semnificativă a tuturor ratelor rentabilității în comparație cu 2017. Tendința accentuată de reducere se atestă și în anii 2019-2020. În opinia noastră diminuarea rentabilității este un rezultat al influenței nefavorabile al factorilor climaterici, crizei pandemice și creșterii prețurilor la motorină, îngrășăminte și pesticide.

Rezultatele obținute (tab. 1) demonstrează, că între ratele rentabilității există o conexiune dat fiind faptul că creșterea sau diminuarea ratei rentabilității resurselor consumate și utilizate implică aceleași tendințe în modificarea celorlalte rate. Astfel, în perioada 2015-2017 rata rentabilității resurselor consumate și utilizate a alcătuit 27,01%, iar în media 2018-2020 această rată a scăzut până la 19,71% sau cu 7,3 puncte procentuale. La fel se constată diminuarea ratei rentabilității activelor cu 1,51 p.p. și a rentabilității capitalului propriu cu 5,17 p.p.

Pemtru a surprinde cauzele diminuării ratelor de rentabilitate următoarea etapă de analiză prevede formarea modelului factorial și calcularea influenței factorilor. Există mai multe modalități de formare a modelelor factoriale. În acest caz vom înmulți numărătorul și numitorul formulei de calcul a rentabilității activelor totale (R_{TA}) cu veniturile din vânzări (VV). Astfel obținem modelul factorial al ratei rentabilității activelor totale:

$$R_{TA} = \frac{Pimp}{\frac{VV}{TA}} \times \frac{VV}{VV} = \frac{Pimp}{VV} \times \frac{VV}{TA} \quad (4)$$

Conform modelului factorial factorii ce modifică rata rentabilității activelor sunt:

$\frac{Pimp}{VV}$ - profitabilitatea vânzărilor;

$\frac{VV}{TA}$ - numărul de rotații a activelor totale (eficiența activelor).

Între acești doi factori ai rentabilității activelor există o corelație inversă. Aceasta se manifestă prin faptul că creșterea numărului de rotații a activelor implică reducerea profitabilității vânzărilor (prin diminuarea prețurilor de vânzare), în timp ce majorarea profitabilității vânzărilor (prin creșterea prețurilor de vânzare) determină scăderea numărului de rotații al activelor (prin reducerea volumului vânzărilor).

Opțiunea managementului pentru îmbunătățirea performanțelor prin una din aceste două variabile trebuie să țină cont de natura activității întreprinderii și a sectorului său de activitate. Astfel, diferențele notabile ale rentabilității economice la diferite entități pot apărea pe seama accelerării rotației activelor sau prin creșterea marjei comerciale [4].

În tabelul 2 prezintăm calculul influenței acestor factori la modificarea ratei rentabilității activelor totale utilizând metoda diferențelor absolute.

Calculule efectuate în tabelul 2 ne permit să constatăm următoarele:

- diminuarea rentabilității activelor totale față de media 2015-2017 cu 3,05 puncte procentuale a fost determinată de acțiunea negativă a ambilor factori;

- reducerea profitabilității vânzărilor de la 21,11% până la 15,51% a cauzat scăderea rentabilității activelor totale cu 1,467 puncte procentuale;

- o influență dominantă a avut-o scăderea eficienței activelor totale care a cauzat reducerea indicatorului rezultativ cu 1,582 puncte procentuale sau 51,9%.

Tabelul 2. Analiza factorială a ratei rentabilității activelor totale în întreprinderile agricole din regiunea Centru

Indicatori	În medie		Abaterea absolută, ±	Inclusiv sub influența:	
	2015-2017	2018-2020		$\Delta \frac{P_{imp}}{VV}$	$\Delta \frac{VV}{TA}$
Rezultativ					
1. Rata rentabilității activelor totale ($\frac{P_{imp}}{TA}$), %	5,53	2,48	-3,05	-1,467	-1,582
Factoriali					
2. Profitabilitatea vânzărilor ($\frac{P_{imp}}{VV}$), %	21,11	15,51	-5,6	X	X
3. Numărul de rotații a activelor totale, coeficient	0,262	0,16	-0,102	X	X

Sursă: Calculele autorului

Rezultatele analizei factoriale ne permit să deducem că întreprinderile agricole din regiunea Centru trebuie să adopte măsuri privind creșterea calității produselor și lărgirea piețelor de desfacere ce ar permite majorarea veniturilor din vânzări și în consecință sporirea eficienței activității operaționale.

O altă formă de exprimare a rentabilității economice reprezintă rata rentabilității activelor cu destinație de producție (formula 2). Această rată nuanțează elementele care măsoară performanțele prin utilizarea mijloacelor fixe și a stocurilor [8].

În agricultură spre deosebire de alte ramuri a economiei naționale în procesul de producție participă nu numai mijloacele fixe și materialele dar și activele biologice. Conform SNC „**Particularitățile contabilității în agricultură**” se deosebesc **active biologice imobilizate** și **active biologice circulante**. Acest SNC stipulează că în componența activelor biologice imobilizate se include valoarea contabilă a animalelor de muncă și productive (vacii, oi, scroafe, caprine, tauri, cai etc.) și valoarea plantațiilor perene (livezi, vii, arbuști fructiferi, pepeni etc.). În componența activelor biologice circulante se include valoarea animalelor la creștere și îngrășat (viței, porci, miei, animale rebutate din cireada de bază, păsări adulte, iepuri de casă etc.).

În legătură cu prevederile SNC propunem calculul **ratei rentabilității activelor (mijloacelor) cu destinație de producție în agricultură** după formula:

$$R_{MP} = \frac{P_{imp}}{AIP + ACP} \times 100 \quad (5)$$

unde: \overline{AIP} - valoarea medie a activelor imobilizate de producție care include valoarea medie a mijloacelor fixe,;

\overline{ACP} - valoarea medie a activelor circulante de producție care include: materiale și OMVSD, active biologice circulante (animale la creștere și îngrășat), producția în curs de execuție și produse.

Formula 5 exprimă legătura rentabilității mijloacelor de producție cu factorii de gradul I, calculul influenței cărora se efectuează după metoda substituțiilor în lanț.

Pentru aprofundarea analizei factoriale apare necesitatea descompunerii factorilor de gradul I după factorii de gradul II, ce aderă la profitul până la impozitare, activele imobilizate de producție și activele circulante productive. În acest caz formula dependenței factoriale a rentabilității activelor cu destinație de producție se obține prin descompunerea numărătorului și numitorului formulei 5 în elementele componente și poate fi exprimată:

$$R_{MP} = \frac{Rop + Rf + Rinv}{MF + ABI + materiale \text{ și } OMVSD + ABC + PEP} \times 100 \quad (6)$$

unde: Rop – rezultatul financiar din activitatea operațională; Rf – rezultatul din activitatea financiară; Rinv – rezultatul din operațiuni cu active imobilizate și evenimente excepționale; MF - valoarea medie a mijloacelor fixe, ABI – active biologice imobilizate (animale productive și de muncă și plantații perene); ABC – active biologice circulante (animale la creștere și îngrășat); PEP - producția în curs de execuție și produse.

Calculul influenței factorilor de gradul II la modificarea ratei rentabilității mijloacelor de producție propunem prin aplicarea următoarelor formule:

$$\Delta Rmp^{Pimp_i} = \Delta Rmp^{Pimp} \times \frac{\Delta Pimp_i}{\Delta Pimp} \quad (7)$$

$$\Delta Rmp^{\overline{AIP}_i} = \Delta Rmp^{\overline{AIP}} \times \frac{\Delta \overline{AIP}_i}{\Delta \overline{AIP}} \quad (8)$$

$$\Delta Rmp^{\overline{ACP}_i} = \Delta Rmp^{\overline{ACP}} \times \frac{\Delta \overline{ACP}_i}{\Delta \overline{ACP}} \quad (9)$$

unde: $\Delta Pimp_i$ – modificarea elementelor componente ce aderă la profitul până la impozitare (ΔRop , ΔRf , $\Delta Rinv$); $\Delta \overline{AIP}_i$ – modificarea elementelor componente ale activelor imobilizate de producție (ΔMF , ΔABI); $\Delta \overline{ACP}_i$ - modificarea elementelor componente ale activelor circulante de producție (Δ materiale și OMVSD; ΔABC , ΔPEP).

În tabelul 3 prezintăm calculul influenței factorilor de gradul 2 la modificarea rentabilității în baza formulelor 7, 8, 9, aplicând metoda participării prin cotă.

Tabelul 3. Calculul influenței factorilor de gradul II la modificarea ratei rentabilității activelor cu destinație de producție în SRL Glia

Denumirea factorilor	La finele anului, mii lei		Abaterea absolută, ± mii lei	Cota factorilor de gr.II, %	Influența factorilor, ± p.p.
	precedent	de gestiune			
1. Modificarea profitului până la impozitare	2332,3	1479,0	-853,3	100,00	-2,99
1.1. profitului din activitatea operațională	4227,5	4834,0	+606,5	-71,07	+2,125
1.2. profitului din activitatea financiară	887,5	529,5	-358,0	+41,95	-1,254
1.3. pierderilor din evenimente excepționale	(2782,7)	(3884,5)	-1101,8	+129,12	-3,861
2. Modificarea valorii activelor imobilizate de producție – total	16219,1	15915,9	-303,2	100,00	+0,05
2.1. mijloacelor fixe	15121,7	14509,1	-612,6	+202,04	+0,101
2.2. animalelor product și muncă	971,8	1315,3	+343,5	-113,29	-0,057
2.3. plantațiilor perene	125,6	91,5	-34,1	+11,25	+0,006
3. Modificarea valorii activelor circulante de producție – total	12344,7	14703,8	+2359,1	100,00	-0,4
3.1. materialelor și OMVSD	2638,4	3288,2	+649,8	+27,54	-0,11
3.2. animalelor la creștere și îngrășat	935,3	1411,4	+476,1	+20,18	-0,081
3.3. producției în curs de execuție	8771,0	10004,2	+1233,2	+52,28	-0,209

Sursă: Calculele autorului

Din calcule efectuate în tabelul 3 rezultă că la SRL Glia rata rentabilității activelor cu destinație de producție a diminuat sub influența reducerii profitului până la impozitare cu 2,99 puncte procentuale. Această abatere se datorează majorării pierderilor din calamități naturale cu 1101,8 mii lei și reducerii profitului din activitatea financiară cu 358 mii lei, sub influența cărora indicatorul rezutativ s-a redus respectiv cu 3,861 și 1,254 puncte procentuale. Concomitent creșterea profitului din activitatea operațională cu 606,5 mii lei a contribuit la majorarea ratei rentabilități cu 1,125 p.p. Deasemenea negativ a influențat creșterea valorii activelor circulante de producție cu 2359,1 mii lei, ce a cauzat diminuarea ratei rentabilității

cu 0,4 p.p. Abaterea în cauză se datorează pe seama următorilor factori detaliați: producției în curs de execuție cu 0,209 p.p.; materialelor și OMVSD cu 0,11 p.p.; animalelor la creștere și îngrășat cu 0,081 puncte procentuale.

O influență pozitivă neînsemnată (+0,05 p.p.) a exercitat-o reducerea valorii medii a activelor imobilizate de producție (pe seama mijloacelor fixe și a plantațiilor perene).

Rezultatele analizei factoriale ne atestă că entitatea dispune de rezerve interne privind majorarea pe viitor a ratei rentabilității activelor cu destinație de producție.

CONCLUZII

1. Una din particularitățile analizei ratelor rentabilității în agricultură constă în aprecierea caracterului evolutiv al acestora (4 – 5 ani), deoarece rezultatele financiare nu sunt uniforme, ca urmare a influenței extrem de variabile a factorilor climaterici și biologici.

2. În întreprinderile agricole analiza factorială a ratelor rentabilității trebuie efectuată pe perioade care includ un număr egal de ani (2 sau 3 ani), ceea ce poate să reducă parțial influența factorilor climaterici și să identifice mai obiectiv efortul entității.

3. Aplicarea modelului factorial propus al ratei rentabilității activelor cu destinație de producție în întreprinderile agricole va permite estimarea influenței factorilor de gradul I și II, ce țin de modificarea rezultatelor financiare pe tipuri de activități, activelor biologice imobilizate și activelor circulante productive.

4. Rezultatele investigațiilor denotă că întreprinderile agricole din regiunea Centru trebuie să adopte măsuri privind creșterea calității produselor și lărgirea piețelor de desfacere ce ar permite majorarea veniturilor din vânzări și în consecință sporirea eficienței activității operaționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bourguignon A. Peut-on définir la performance? Revue Française de comptabilité. Paris, 1995.
2. Cohen E. Analyse financière. Editions d'Organisation, Paris, 2002.
3. Lorino P. Comptes et recits de la performance. Editions d'Organisation, Paris, 1995.
4. Niculescu M. Diagnostic financiar. Vol. II București, Ed. Economică, 2005.
5. Petrescu S. Analiza financiară aprofundată, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 2005
6. Robu V., Anghel I., Scerban E.. Analiza economico-financiară a firmei. București. Editura Economică, 2014.
7. Vâlceanu, G., Robu, V., Georgescu, N. Analiza economico-financiară. Ed. a II-a. București: Ed. Economică, 2005.
8. Țiriulnicova, N., Paladi V și alții. Analiza rapoartelor financiare. Instrumente, metode, procedee și tehnici de aplicare a informației contabil-financiară în procesul decizional. Ed. a II-a, rev. Chișinău, ACAP RM, 2011.

ARHITECTURA MANAGEMENTULUI FINANCIAR AL SISTEMULUI DE SĂNĂTATE DIN REPUBLICA MOLDOVA

NOVIȚCHII Natalia Drd.
Academia de Studii Economice din Moldova
natalia.novitchii@gmail.com
ORCID: 0009-0002-9031-6828

Rezumat. *Articolul reprezintă rezultatele cercetării privind arhitectura managementului financiar al sistemului de sănătate din Republica Moldova. Managementul financiar al sistemului de sănătate este ansamblul activităților de administrare, mobilizare, gestionare și optimizare a resurselor financiare al sistemului.*

Scopul prezentei lucrări constă în perfecționarea managementului financiar al sistemului de sănătate din Republica Moldova, prin prisma analizei efectuate de autor pentru a asigura sustenabilitatea financiară și reziliența sistemului de sănătate.

Summary. *The article represents the research results regarding the architecture of the financial management of the healthcare system in the Republic of Moldova. The financial management of the health system is the administration, mobilization, management and optimization set of activities of the financial resources of the system.*

The purpose of this paper is to improve the financial management of the healthcare system in the Republic of Moldova, through the performed analysis by the author to ensure the financial sustainability and resilience of the healthcare system.

Cuvinte-cheie: *sistem de sănătate, management financiar, servicii de sănătate, parteneriat public – privat în sănătate.*

Key words: *health system, financial management, health services, public-private partnership in health.*

JEL CLASSIFICATIONS: I10, I18, I19, H59.

INTRODUCERE

Sistemul de sănătate mobilizează și repartizează resursele între organizații și instituții, pe care acestea le utilizează, în vederea creării de beneficii pentru populație, ceea ce duce la îmbunătățirea stării de sănătate a acesteia.

În toate țările, sistemele de sănătate continuă să evolueze ca urmare a factorilor, precum schimbarea demografiei și a tipurilor bolilor, progresele tehnologice rapide și mecanismele de finanțare din ce în ce mai sofisticate, etc. În procesul acestor schimbări în sistemul de sănătate un rol de importanță majoră îi revine managementului financiar, având rolul primordial de administrare, mobilizare, gestionare și optimizare a resurselor financiare al sistemului de sănătate pentru asigurarea sustenabilității financiare și rezilienței sistemului de sănătate cu scopul îmbunătățirii stării de sănătate a populației.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Sistemul de sănătate al Republicii Moldova este organizat conform principiilor accesului universal la serviciile de sănătate de bază și echității, și solidarității în finanțarea serviciilor de sănătate atât de la stat, cât și de către persoane fizice și juridice prin mecanisme obligatorii de asigurări de sănătate. Structura sistemului de sănătate reprezintă o serie de entități medicale publice și private, precum și agenții publice și autorități implicate în prestarea, finanțarea, reglementarea și administrarea serviciilor de sănătate [3, p. 13,

4, p. 14]. Conform Strategiei Naționale de Sănătate „Sănătatea 2030”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 387/2023, structura sistemului de sănătate al Republicii Moldova este reprezentată în Figura 1.

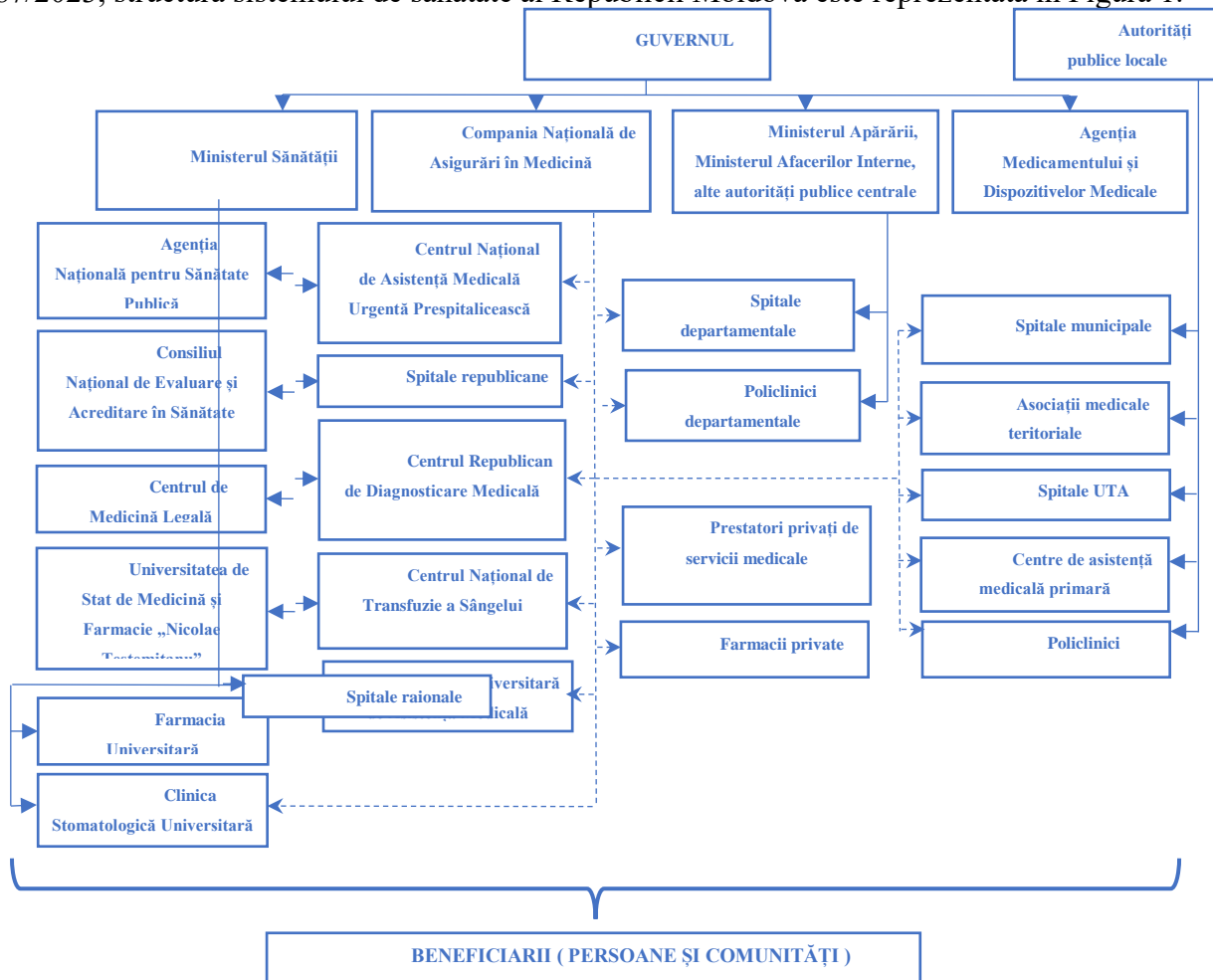

Figura 1. Structura sistemului de sănătate al Republicii Moldova

Sursa: [4, p. 14]

Ministerul Sănătății și instituțiile din subordinea acestuia dețin responsabilitatea pentru organizarea, funcționarea și reglementarea serviciilor individuale și publice de sănătate, cât și pentru asigurarea supravegherii de stat a sănătății populației, iar finanțarea majorității serviciilor de sănătate ține de responsabilitatea Companiei Naționale de Asigurări în Medicină [3, p. 17].

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova, *Parlamentul* stabilește structura sistemului național de sănătate și mijloacele pentru ocrotirea sănătății fizice și mintale a persoanelor. În temeiul *Legii ocrotirii sănătății* nr. 411-XIII/ 1995, cu modificările și completările ulterioare, *Parlamentul* deține dreptul să reorganizeze sistemul național de sănătate. Totodată, *Parlamentul* aprobă anual *Legea bugetului de stat*, care include bugetul Ministerului Sănătății și *Legea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală* [3]. Comisia parlamentară protecție socială, sănătate și familie examinează proiectele de legi și propunerile legislative cu privire la sectorul sănătății, elaborează rapoarte sau comentarii, conduce cercetările și dezbaterile parlamentare și ia decizii cu privire la problemele intersectoriale de sănătate [3, p. 17].

Guvernul Republicii Moldova promovează politica de stat pentru sănătatea populației, asigură condițiile socio-economice și creează baza tehnico-materială, cât și fondurile speciale pentru dezvoltarea

serviciilor de sănătate [3, p. 18]. Conform Legii nr.136/2017 *cu privire la Guvern*, Guvernul este autoritatea publică care reprezintă și exercită puterea executivă în stat, având, următoarele funcții de bază: de organizare și planificare strategică, prin care se asigură elaborarea și aprobarea documentelor de politici; de reglementare, prin care se asigură elaborarea și aprobarea cadrului normativ și instituțional necesar executării legilor; de administrare a proprietății și finanțelor publice, etc [6].

Ministerul Sănătății, conform Hotărârii Guvernului nr.148/2021 *cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății*, este organul central de specialitate al administrației publice care asigură realizarea politicii guvernamentale în domeniul sistemului de sănătate, precum și îmbunătățirea gestionării finanțelor publice în domeniul sănătății. Ministerul are la bază următoarele funcții: elaborarea documentelor de politici, proiectelor de acte normative în domeniul ocrotirii sănătății; elaborarea, aprobarea și implementarea strategiilor sectoriale de cheltuieli, prezentarea propunerilor pentru elaborarea cadrului bugetar pe termen mediu, elaborarea propunerilor de buget în domeniul ocrotirii sănătății; coordonarea activității autorităților administrative din subordine și a instituțiilor publice în care Ministerul Sănătății deține calitatea de fondator [7]. Ministerul Sănătății are misiunea de a asigura accesul echitabil la servicii de sănătate de calitate și cost-eficiente, protecția împotriva riscurilor financiare asociate cu serviciile de sănătate, îmbunătățirea receptivității sistemului la necesitățile, preferințele și așteptările populației, precum și susținerea, promovarea intervențiilor de prevenție, protecție, promovare a sănătății și prin oferirea posibilităților de alegere a unui mod de viață sănătos [23, p. 40].

Totodată, *Ministerul Sănătății* abordează provocările majore din sectorul sănătății și promovează principiul „sănătate în toate politicile” prin colaborarea multi- și intersectorială, incluzând coordonarea activităților de sănătate publică în cadrul sectorului și dincolo de acesta, conform prevederilor *Legii privind supravegherea de stat a sănătății publice* nr. 10/2009, cu modificările și completările ulterioare [3, 27].

Compania Națională de Asigurări în Medicină, conform Hotărârii Guvernului nr. 156/2002 *cu privire la organizarea și funcționarea CNAM*, cu modificările și completările ulterioare, este o organizație de stat autonomă, inclusiv cu autonomie financiară de nivel național, nonprofit, care este creată de Guvern în anul 2001 în subordinea acestuia, este obligată să realizeze următoarele obiective: organizarea, desfășurarea și dirijarea procesului de asigurare obligatorie de asistență medicală, cu aplicarea procedurilor și mecanismelor admisibile pentru formarea fondurilor financiare destinate acoperirii cheltuielilor de tratament și profilaxie a maladiilor și stărilor, incluse în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, controlul calității asistenței medicale acordate și implementarea cadrului normativ aferent asigurărilor de asistență medicală [8]. Pentru aceasta *Compania Națională de Asigurări în Medicină* exercită atribuțiile în următoarele domenii [8]: gestionarea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală; evidența persoanelor fizice în sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală și a primelor de asigurare obligatorii de asistență medicală; contractarea prestatorilor de servicii medicale și farmaceutice; evaluarea și monitorizarea prestatorilor de servicii medicale și farmaceutice contractați. *Compania Națională de Asigurări în Medicină* dispune și de o rețea teritorială de agenții cu statut de filială. *Scopul strategic general al CNAM este creșterea satisfacției persoanelor asigurate*, fiind prevăzute 4 obiective strategice pentru realizarea acestuia: asigurarea dezvoltării durabile a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală și creșterea acoperirii populației cu AOAM; *Compania Națională de Asigurări în Medicină* – instituție eficientă; asigurarea accesului și îmbunătățirea calității serviciilor medicale; asigurarea protecției drepturilor persoanelor asigurate.

Ministerul Finanțelor este responsabil de elaborarea politicilor în domeniul finanțelor publice, având impact asupra mărimii primelor de asigurare; de procesul de elaborare a bugetului pentru sistemul de sănătate; „*examinează propunerile bugetului de stat pentru sănătate și prognozează indicatorii asigurării obligatorii de asistență medicală, care sunt identificați, elaborați și prezentați de Ministerul Sănătății*” [3, p. 18]; de transferurile din buget către fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală

și transferurile cu destinații speciale, etc. Rolul Ministerului Finanțelor este de acumulare a veniturilor achitate de persoanele asigurate în contul Trezoreriei de Stat.

Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate și alte autorități publice centrale și locale, fondatori de instituții medico-sanitare publice sunt sisteme paralele de ocrotire a sănătății, reflectând obiectivele, strategiile și programele domeniului sănătății în politicile sectoriale cu implementarea și monitorizarea acestora în scopul fortificării stării de sănătate a populației.

Instituțiile medico-sanitare publice și de sănătate publică efectuează intervenții preventive și curative, monitorizează implementarea programelor de promovare a sănătății și de prevenire a maladiilor [9, p. 330].

Organizațiile nonguvernamentale contribuie la îmbunătățirea stării de sănătate a populației, prin participarea la elaborarea politicilor de sănătate, la dezvoltarea parteneriatelor cu societatea civilă, facilitând dialogul social.

Prestatorii de servicii medicale privați acreditați și farmacii private acreditate pot contracta prestarea de servicii medicale și farmaceutice cu Compania Națională de Asigurări în Medicină.

Agenții economici asigură condiții adecvate de muncă, orientate spre desfășurarea unei activități inofensive pentru mediul ambiant și sănătatea angajaților. Mass-media abordează obiectiv problemele de sănătate și informează populația, într-un mod accesibil, despre măsurile și metodele de profilaxie a maladiilor și modul sănătos de viață [9, p. 330].

În sectorul sănătății din Republica Moldova există și *organizații internaționale* active, având rolul de promovare și susținere a reformelor din sistemul de sănătate. În anul 2009, Ministerul Sănătății a creat Consiliul Sectorial de Sănătate în domeniul asistenței externe cu scopul de a spori eficiența, eficacitatea și durabilitatea asistenței externe. Consiliul Sectorial de Sănătate în domeniul asistenței externe este un organ consultativ, creat în baza principiului de parteneriat și responsabil de planificarea și monitorizarea proiectelor și programelor de asistență externă în sectorul sănătății. Ministrul Sănătății prezidează Consiliul dat, iar reprezentantul Organizației Mondiale a Sănătății este co-președinte. Membrii ai Consiliului nominalizat sunt conducătorii, managerii operaționali din cadrul Ministerului Sănătății responsabili de elaborarea, monitorizarea și evaluarea politicilor, inclusiv și pentru integrarea europeană, reprezentanții donatorilor activi în sectorul sănătății și reprezentanții altor instituții relevante. Consiliul se întrunește de câte ori este necesar, însă cel puțin o dată în trimestru. La ședințele Consiliului sunt formulate prioritățile pentru asistența necesară în sector (inclusiv propuneri de proiect), asigurând complementaritatea acestora și evitând dublările. Sunt puse în discuție atât proiectele strategiilor și planurilor de acțiuni, cât și strategiile vizând cheltuielile în sănătate pentru integrarea în bugetul public național a acțiunilor planificate și a resurselor financiare din suportul extern. Ministerul Sănătății elaborează rapoarte anuale de monitorizare a proiectelor și programelor finanțate din surse externe și implementate în sectorul sănătății, care sunt prezentate și aprobate la ședința Consiliului [3, p. 23].

Republica Moldova a fost călăuzită de o Politică Națională de Sănătate pentru perioada anilor 2007 – 2021, pe un termen de 15 ani, ce a avut la bază obiective stabilite cu principii și modalități de realizare a acestora, inclusiv și cu referire la dezvoltarea managementului financiar în sistemul de sănătate, cu următoarele obiective: „finanțarea durabilă și generarea resurselor, planificarea, mobilizarea și alocarea resurselor la toate nivelurile, determinate de necesitățile estimate pentru menținerea unui nivel adecvat de sănătate, precum și pentru atenuarea factorilor de risc [24]” și a avut o politică de planificare strategică „*Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada anilor 2008-2017*”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1417/2007, având drept obiectiv general consolidarea performanțelor sistemului de sănătate, iar scopul acesteia a fost de a îmbunătăți patru domenii de acțiune [1]:

1. Dirijarea sistemului de sănătate (guvernanța);
2. Finanțarea sistemului de sănătate și mecanismele de plată pentru serviciile de sănătate;

3. Prestarea serviciilor de sănătate;
4. Gestionarea resurselor.

Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada anilor 2008 - 2017 a inclus indicatori de guvernare cu următoarele aspecte: consolidarea capacităților la nivel național și local, definirea rolurilor și responsabilităților la toate nivelurile, dezvoltarea sistemelor de monitorizare și evaluare, implicarea părților interesate în procesul decizional și stabilirea colaborării intersectoriale. Strategia a fost elaborată pe baza experienței noilor țări-membre ale Uniunii Europene, precum și a documentelor de bază ale Organizației Mondiale a Sănătății, Directoratului general sănătate și protecția consumatorului al Comisiei Europene, Directoratului sănătate, nutriție și populație al Băncii Mondiale și ale altor organisme internaționale în domeniul politicii sănătății [11].

Organizația Mondială a Sănătății și Ministerul Sănătății al Republicii Moldova a efectuat analiza de implementare a Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada anilor 2008 – 2017 cu emiterea unui raport.

Raportul final include evaluarea progresului și performanței Strategiei nominalizată cu descrierea și analiza evoluțiilor și rezultatelor obținute în guvernarea sănătății, finanțare, furnizarea serviciilor și gestionarea resurselor. De asemenea, cartografiază domeniile activității de viitor, în vederea elaborării unor politici de sănătate solide și îmbunătățirii performanței sistemului de sănătate din Republica Moldova. Mai mult ca atât, Strategia conține comentariile și contribuțiile experților naționali și locali, analiza indicatorilor-cheie utilizați în evaluarea performanței sistemului de sănătate și a sistemelor de monitorizare și evaluare programatică a sistemului de sănătate, precum recomandări și concluzii. Analiza Strategiei conține măsuri privind îmbunătățirea managementului financiar în sistemului de sănătate, prin majorarea contextului fiscal și a cotei bugetului alocată pentru sănătate, extinderea bazei fiscale, neachitarea salariilor în plicuri, impozitele pe vicii pentru produsele de alcool și tutun etc, revizuirea formulei de transfer pentru sănătate din bugetul de stat pentru majorarea fondurilor pentru sănătate; mecanismele de achiziționare și serviciile de contractare trebuie să fie redirecționate spre obiective precum acces, calitate și eficiență, ceea ce implică un rol mai evidențiat pentru CNAM și Consiliul National pentru Evaluare și Acreditare în Sănătate (care din 2017 a fuzionat cu Agenția Națională pentru Sănătate Publică) ca să fie mai selectivi la acreditarea instituțiilor și să includă parametri ce reflectă calitatea asistenței medicale, indicatorii de performanță și o distribuție geografică proporțională a serviciilor medicale [11]. Totodată, analiza implementării Strategiei reflectă, că aceasta nu și-a atins decât parțial obiectivele, iar criza pandemică declanșată în anul 2020 a evidențiat deficiențe structurale și funcționale semnificative ale sistemului de sănătate din Republica Moldova [4].

În prezent Republica Moldova nu dispune de Politica Națională de Sănătate, care este de o importanță majoră pentru politicile social – economice ale statului.

Politica Națională de Sănătate este necesară Republicii Moldova pentru a contribui la realizarea angajamentelor asumate de Republica Moldova în Acordul de Asociere și Programul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova pentru anii 2021-2027. Conectarea Republicii Moldova la spațiul european, inclusiv în contextul obținerii în anul 2022 a statutului de țară candidat pentru aderarea la UE, presupune un angajament ferm de a-și reforma politicile interne în conformitate cu legile și practicile UE în toate domeniile [4].

Strategia națională de sănătate „Sănătatea 2030”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr/ 387/2023, include obiective privind modernizarea și dezvoltarea pe termen lung a sistemului de sănătate și o agendă de transformare complexă a sistemului de sănătate cu obiectivul strategic global al Moldovei de a îmbunătăți sănătatea populației centrată pe calitatea vieții, și este axată pe atingerea țintelor prevăzute de Obiectivele de Dezvoltare Durabilă cu impact asupra sănătății omului [4].

Obiectivele dezvoltării durabile pentru sistemul de sănătate din Republica Moldova.

Conceptul de dezvoltare durabilă include realizarea simultană a trei deziderate:

- Bunăstarea economică-generarea unui flux maxim de venit prin menținerea în timp a capitalului care a produs aceste beneficii;
- Stabilirea sistemelor sociale și culturale- asigurarea capitalului uman necesar dezvoltării, inclusiv prin reducerea conflictelor distructive;
- Protecția mediului-conservarea stabilității biologice și fizice a sistemelor naturale.

Nevoia de dezvoltare durabilă a societății a devenit tot mai evidentă în urma deteriorării mediului înconjurător, rezultată din creșterea economică ce nu a ținut cont de caracterul epuizabil al resurselor naturale. În acest context s-a produs o apropiere între dezvoltarea durabilă și calitatea vieții, aceasta din urmă conturându-se ca un scop în sine al dezvoltării, dezvoltare ce ține seama de elementul social în strânsă relație cu cel economic și cu cel de mediu [12].

Dezvoltarea durabilă presupune satisfacerea prezentului fără însă a pune în pericol capacitatea generațiilor viitoare de ași satisface propriile necesități de dezvoltare.

Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, cuprinde următoarele obiective importante pentru îmbunătățirea sistemului național de sănătate:

- Îmbunătățirea stării de sănătate fizică și mintală a populației prin contribuția activă a unui sistem de sănătate modern și eficient, care răspunde nevoilor fiecărui individ;
- Asigurarea serviciilor medicale de înaltă calitate, care să contribuie la îmbunătățirea calității vieții;
- Reducerea poverii bolilor transmisibile și netransmisibile prin abordarea holistică și trans-sectorială a determinantilor sănătății;
- Sporirea rezilienței sistemului de sănătate la situații care pun în pericol sănătatea oamenilor;
- Reducerea cu 30% a mortalității premature cauzate de boii netransmisibile, prin prevenire și tratare;
- Acoperirea universală în 2030 sănătate -protecția de riscurile financiare, accesul la servicii esențiale de sănătate, medicamente de bază și vaccinuri sigure pentru toți cetățenii.

În acest context, *Politica Națională de Sănătate este necesară pentru dezvoltarea durabilă a sectorului de sănătate în Republica Moldova.*

Conform Strategiei națională de sănătate „Sănătatea 2030”, obiectivele generale privind sustenabilitatea financiară al sistemului de sănătate până în anul 2030 sunt următoarele: mobilizarea mijloacelor financiare suficiente pentru sistemul de sănătate; utilizarea eficientă și echitabilă a resurselor financiare disponibile și eliminarea barierelor financiare în calea accesului pacienților la servicii și reducerea riscurilor financiare în caz de îmbolnăvire. La rândul său fiecare obiectiv general privind sustenabilitatea financiară al sistemului de sănătate până în anul 2030 conține direcții prioritare de acțiuni [4, p. 46]:

1. *Mobilizarea mijloacelor financiare suficiente pentru sistemul de sănătate:*
 - 1.1. Lărgirea bazei impunerii, inclusiv prin reducerea veniturilor nedeclarate și reducerea inechităților dintre diferite grupuri de contribuabili la FAOAM;
 - 1.2. Identificarea opțiunii de îmbunătățire a formulei de calcul al transferurilor de la bugetul de stat către FAOAM pentru categoriile de persoane neangajate asigurate de către Guvern.
2. *Utilizarea eficientă și echitabilă a resurselor financiare disponibile și eliminarea barierelor financiare în calea accesului pacienților la servicii și reducerea riscurilor financiare în caz de îmbolnăvire:*
 - 2.1. Instituționalizarea mecanismelor de evaluare a tehnologiilor în sănătate și includerea serviciilor în pachetul de beneficii în baza analizei bazate pe evidențe;
 - 2.2. Îmbunătățirea eficienței alocative axate pe măsuri de prevenție și AMP;

- 2.3. Definirea clară a pachetului de servicii medicale disponibile persoanelor asigurate și neasigurate în sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală;
- 2.4. Îmbunătățirea mecanismului finanțării programelor naționale, inclusiv a celor de prevenție, bazată pe acțiuni inter-sectoriale;
- 2.5. Creșterea alocațiilor FAOAM pentru compensarea medicamentelor și dispozitivelor medicale, inclusiv pentru asigurarea accesului universal la medicamente esențiale.

De asemenea, Strategia propune să asigure sustenabilitatea fiscală a sistemului de sănătate prin abordarea ineficiențelor în cheltuielile de sănătate și ajustarea adecvată și bazată pe priorități a pachetului de servicii, cu echilibrarea acestuia la fondurile disponibile, precum și revederea mecanismelor de compensare a medicamentelor, din perspectiva beneficiarului și lărgirea listei medicamentelor compensate de CNAM, pentru eliminarea barierelor financiare în calea accesului beneficiarilor la servicii și sporirea protecției financiare a populației contra riscurilor în caz de îmbolnăvire [4].

În contextul celor menționate, sistemul de sănătate din Republica Moldova din punct de vedere sustenabil financiar are nevoie de asigurarea cu resurse suficiente, dezvoltarea durabilității financiare a acestuia care poate fi realizată prin: sporirea finanțării din surse publice a sistemului, revizuirea formulei de transfer pentru sănătate din bugetul de stat și a contribuțiilor la fondurile AOAM, colectarea altor mijloace financiare necesare pentru buna funcționare a sistemului de sănătate și îmbunătățirea stării de sănătate a populației. Drept scop este creșterea graduală a cheltuielilor publice pentru sănătate, cu atingerea țintei recomandate de Organizația Mondială a Sănătății și acceptate de țările membre, de creștere până în 2030 cu cel puțin 1% din produsul intern brut. Totodată, pentru modernizarea sistemului de sănătate este necesar de îmbunătățit eficiența utilizării resurselor și o bună guvernare, redefinirea relațiilor dintre finanțatori, prestatorii de servicii medicale și pacienți [4].

Totodată, Republica Moldova dispune de o politică pentru planificarea pe termen mediu a resurselor financiare - Cadrul Bugetar pe Termen Mediu pe un termen de 3 ani. Cadrul Bugetar pe Termen Mediu pentru perioada 2023 – 2025, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 692/2002, are drept scop consolidarea progreselor privind asigurarea stabilității și sustenabilității finanțelor publice, inclusiv și în sectorul sănătății cu următoarea măsură-cheie stabilită [13]: revizuirea sistemului de asigurări medicale, astfel ca acesta să devină sustenabil pe termen mediu și lung; oferă suport la planificarea bugetelor sectoriale și a programelor de dezvoltare a acestora. Strategia sectorială de cheltuieli în sectorul sănătății este elaborată și implementată de către Ministerul Sănătății al Republicii Moldova și conține programe/subprograme pe următoarele domenii [25]: elaborarea politicilor și managementul în domeniul sănătății; administrarea fondurilor asigurărilor obligatorii de asistență medicală; monitorizarea, evaluarea sistemului de sănătate și management al calității; sănătatea publică; asistența medicală primară; asistența medicală specializată de ambulatoriu; îngrijiri medicale comunitare și la domiciliu; asistență medicală urgentă prespitalicească; asistență medicală spitalicească; servicii medicale de înaltă performanță; sănătatea mamei și copilului; asistență medicală de reabilitare și recuperare; medicină legală; management rațional al medicamentelor și dispozitivelor medicale; management al fondului de rezervă al asigurării obligatorii de asistență medicală; programe naționale și speciale în domeniul ocrotirii sănătății; dezvoltarea și modernizarea instituțiilor din domeniul ocrotirii sănătății.

Prognozarea resurselor financiare în sectorul sănătății se efectuează cu scopul atingerii indicatorilor sociali maximi cu cheltuieli financiare minime, deci alegerea sistemului optim de plată pentru asistența medicală în conformitate cu standardele economico - medicale existente și satisfacerea necesităților populației [1, p. 609].

Prognozarea și planificarea resurselor financiare pe o perioadă determinată sunt foarte necesare și de o importanță majoră pentru activitățile ulterioare de evenimente din sistemul de sănătate cu implicarea

analizei următorilor indicatori: volumul serviciilor medicale, utilizarea resurselor și fluxul mijloacelor financiare.

Planificarea resurselor financiare de lungă durată constă nu numai în echilibrul dintre articolele de venituri și cheltuieli ale bugetului, dar și în influența activă asupra situației social-economice, aplicarea măsurilor de preîntâmpinare care diminuează tendințele negative. Totodată, cerințele de bază ale procesului de prognozare și planificare de lungă durată a resurselor financiare sunt următoarele [1, p. 610]: orientarea acțiunilor spre scop; complexitatea și unitatea planurilor și prognozelor; integritatea structurală; structurizarea planurilor după conținut, volum și timp; flexibilitate, actualitate și economie.

În opinia autorului, bugetul este un instrument de management financiar al sistemului de sănătate, care prevede ansamblul intrărilor și ieșirilor a mijloacelor financiare a întregului sistem, cu relatarea previziunilor cheltuielilor și veniturilor determinate pe un termen anumit. Cheltuielile pentru sănătate sunt planificate în funcție de așteptările veniturilor pentru perioada stabilită. Bugetul este reglementat printr-o hotărâre cu putere executorie și cu acțiuni de constrângere a rezultatului acestuia. Bugetul se elaborează în trei etape: limitele de timp; veniturile posibile, cheltuielile posibile. Cheltuielile pentru sănătate planificate trebuie să fie în limitele veniturilor determinate pentru perioada dată. Totodată, la formarea bugetului se determină necesitățile, prin stabilirea criteriilor de evaluare, evaluarea resurselor financiare disponibile, determinarea surselor de venit și compararea acestora cu cheltuielile prognozate.

În cadrul elaborării bugetului pentru sectorul sănătății se analizează factorii macroeconomici care influențează asupra gestionării resurselor financiare: PIB-ul, inflația, datoria externă, rata de schimb, șomajul, cererea și oferta, politica fiscală, piața financiară, politica financiară, etc. și se studiază următoarele: piața resurselor financiare, medicale, energetice; formarea prețurilor; retribuirea muncii, cererea serviciilor medicale; dimensiunea demografică; morbiditatea populației, eficiența cheltuielilor resurselor, etc.

Conform prevederilor art. 4 alin (1) lit. b) din *Legea nr. 359/2022 bugetului de stat pentru anul 2023*, în bugetul de stat al Republicii Moldova au fost aprobate transferuri către fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală – în sumă de 6847595,7 mii de lei, dintre care pentru realizarea programelor naționale în domeniul ocrotirii sănătății – 150648,1 mii de lei. Pentru asigurarea unor categorii de persoane conform legislației, prin derogare de la prevederile art. 9 din *Legea nr. 1593/2002* cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, s-a aprobat transferuri la fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală în sumă de 6696777,6 mii de lei [14].

În sistemul de sănătate din Republica Moldova există parteneriatul public – privat cu o tendință ridicată de implicare a sectorului privat în furnizarea și finanțarea serviciilor de sănătate din cauza constrângerilor resurselor în sectorul public. Parteneriatul public – privat în sănătate este un instrument și un mecanism de a încheia contracte între sectorul public și sectorul privat cu scopul procurării serviciilor de sănătate pentru pacienții din sistemul public [15].

Există două dimensiuni care fundamentează ameliorarea funcționării sistemelor de sănătate ca urmare a implementării parteneriatului public-privat. Prima dimensiune este cea economică, care constă în înlocuirea structurii de management direct și ierarhic cu relații contractuale dintre furnizori și consumatori, fapt ce va duce la creșterea transparenței prețurilor, cantității și calității serviciilor de sănătate, precum și concurența, care în consecință vor determina o creștere a eficienței. Cea de-a doua dimensiune este cea politică – în contextul reformelor sistemelor sociale, descentralizarea serviciilor trebuie să fie cu participarea tuturor actorilor în dezvoltarea și implementarea serviciilor [15].

Parteneriatul public-privat este reglementat de *Legea* cu privire la parteneriatul public-privat nr. 179/2008, cu modificările și completările ulterioare, care stabilește principiile de bază ale parteneriatului public-privat, formele și modalitățile de realizare, procedura de inițiere și de realizare a acestuia, drepturile și obligațiile partenerului public și ale partenerului privat. Legislatorul a stabilit următoarea definiție

juridică a parteneriatului public-privat – „*contract de lungă durată, încheiat între partenerul public și partenerul privat pentru desfășurarea activităților de interes public, fondat pe capacitățile fiecărui partener de a repartiza corespunzător resursele, riscurile și beneficiile*”. Formele și modalitățile de realizare a parteneriatului public-privat sunt următoarele: contract de antrepriză/prestări servicii, contract de administrare fiduciară, contract de locațiune/arendă, contract de concesiune, contract de societate comercială sau de societate civilă, precum și alte forme contractuale neinterzise de lege și, respectiv, proiectare-construcție-operare, construcție-operare-transfer, construcție-transfer-operare, locațiune-dezvoltare-operare, reabilitare-operare-transfer, precum și alte modalități care nu sunt interzise expres prin lege [16]. Conform prevederilor art. 4 alin. (4) din Legea ocrotirii sănătății nr.411/1995, cu modificările și completările ulterioare, prestatorii privați de servicii medicale și farmaceutice, cu excepția celor prevăzuți la art. 36⁵ din Legea nominalizată, își desfășoară activitatea în spațiile ce le aparțin cu drept de proprietate privată sau în alte spații luate în locațiune, inclusiv ale instituțiilor medico-sanitare publice, cu gen de activitate în domeniul ocrotirii sănătății, care corespund cerințelor actelor legislative și normative în vigoare privind parteneriatul public-privat [5].

Totodată, Curtea de Conturi a Republicii Moldova a efectuat misiune de audit extern în anul 2020 cu tema „Auditului conformității organizării, realizării și supravegherii parteneriatelor public-private în domeniul sănătății”, aprobat prin Hotărârea Curții de Conturi nr. 80 din 24 decembrie 2020 *privind Raportul auditului conformității organizării, realizării și supravegherii parteneriatelor public-private în domeniul sănătății*, în urma căreia au fost constatate lacune privind funcționalitatea sistemului de parteneriat public – privat, și anume nerealizarea conformă a acțiunilor de evaluare, monitorizare, evidență și raportare a contractelor de parteneriat public – privat și oferite recomandări de audit pentru îmbunătățirea domeniului auditat. Ministerul Sănătății a Republicii Moldova a implementat recomandările oferite de echipa de auditori ai Curții de Conturi cu emiterea Ordinului MS nr.1034 din 11 noiembrie 2021 „Cu privire la realizarea Hotărârii Curții de Conturi nr.80 din 24.12.2020” și a Ordinului MS nr.240 din 15 martie 2022 privind instituirea Comisiilor de monitorizare în cadrul parteneriatelor publice – private, dar lipsesc normele, criteriile de monitorizare și evaluare a proiectelor parteneriatelor publice - private și a standardelor de calitate.

În Republica Moldova în perioada anilor 2004 – 2022 s-a atestat situația în care capacitatea instituțională și financiară a statului a fost depășită de necesitățile în servicii de sănătate, iar administrația publică centrală sau locală a fost supusă presiunilor de a soluționa multitudinea de probleme cu care se confruntă sistemul de sănătate. Guvernul Republicii Moldova a restrâns responsabilitățile statului, de la furnizarea și finanțarea serviciilor de sănătate publice, exclusiv la finanțarea acestor servicii. Astfel, statul, prin retragerea din funcția sa tradițională de furnizor al serviciilor publice, a creat condițiile de parteneriat cu sectorul privat for-profit și non-profit. Cadrul creat a atribuit statului rolul de stabilire a priorităților și de finanțare a acestora. Parteneriatul public-privat în sănătate a introdus o nouă paradigmă în asigurarea cu servicii de sănătate în Republica Moldova și este un mijloc pentru atingerea unor scopuri multiple, și anume [15]:

1. Utilizarea resurselor neexploatate și punctele forte ale sectorului privat;
2. Consolidarea capacității de furnizare a serviciilor de sănătate pentru a răspunde necesităților în creștere;
3. Reducerea constrângerilor financiare asupra administrației publice;
4. Reducerea disparităților geografice și de mediu în furnizarea serviciilor de sănătate prin eliminarea decalajelor existente;
5. Furnizarea serviciilor de sănătate în zonele lipsite de infrastructura serviciilor de sănătate;
6. Îmbunătățirea eficienței prin implicarea de noi structuri de management;

7. Asigurarea unei game mai vaste de servicii de sănătate pentru segmentele de populație cu venituri mici și foarte mici;
8. Îmbunătățirea calității serviciilor de sănătate publice;
9. Furnizarea serviciilor de sănătate private la costuri reduse;
10. Reducerea costurilor în sistemul de sănătate;
11. Atragerea investițiilor private pentru realizarea proiectelor prioritare în infrastructura serviciilor de sănătate.

Parteneriatul public-privat în sănătate dispune de proiecte divizate în trei categorii [15, 16]:

1. Parteneriat public-privat pentru servicii de sănătate lipsesc în sectorul public sau populația are acces limitat la servicii de sănătate;
2. Parteneriat public-privat pentru servicii de sănătate cu management defectuos;
3. Parteneriat public-privat pentru servicii de sănătate care necesită investiții mari și/sau management eficient.

Necesitatea implementării parteneriatului public-privat în sănătate în Republica Moldova a avut loc din cauza calității serviciilor de sănătate prestate, politica tarifară, uzura fondurilor fixe și corupția. Dezvoltarea și implementarea proiectelor de parteneriat public – privat în sănătate oferă posibilitatea de a finanța sectorul public de sănătate. Parteneriatul public-privat este un mecanism prioritar pentru sistemul de sănătate și de o importanță majoră pentru starea de sănătate a populației.

În acest context, *autorul a constatat că sectorul privat din sistemul de sănătate din Republica Moldova nu are capacitatea de a participa în realizarea proiectelor de parteneriat public-privat cu impact național. Cadrul normativ în vigoare oferă oportunitatea dezvoltării parteneriatelor publice – private în sănătate la nivel local.*

Furnizarea serviciilor publice de sănătate în Republica Moldova se realizează preponderent în baza contractului de prestare servicii persoanelor asigurate în baza asigurărilor obligatorii de asistență medicală. Conform cadrului normativ în vigoare, asigurările obligatorii de asistență medicală constituie principalul sistem de relații economico-sociale de ocrotire a sănătății populației. Compania Națională de Asigurări în Medicină în baza Legii nr. 1585/1998 *cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală*, cu modificările și completările ulterioare, organizează, desfășoară și dirijează procesul de asigurare obligatorie de asistență medicală. Legea nr.1585/1998 are scopul stabilirii cadrului legislativ general pentru instituirea și funcționarea sistemului de asigurare obligatorie de asistență medicală (AOAM), ca un nou mecanism de finanțare a domeniului sănătății, în vederea apărării intereselor populației pentru obținerea asistenței medicale oportune și calitative. Printre *obiectivele* Legii nr.1585/1998 se numără: reglementarea principiilor de organizare a AOAM, definirea noțiunilor de bază și a statutului subiecților AOAM (asigurătorului, asiguratului, persoanelor asigurate, prestatorilor de servicii medicale și farmaceutice), a drepturilor și obligațiilor subiecților AOAM, a relațiilor dintre asigurător și prestatorii de servicii medicale și farmaceutice, a pachetului garantat de servicii medicale (Programul unic al AOAM), precum și aspectele financiare ale funcționării AOAM[20,22].

Acest act legislativ schimbă radical principiile de organizare și finanțare a sistemului ocrotirii sănătății, prin substituirea mecanismului centralizat de bugetare planificată, moștenit din perioada sovietică, cu un nou model de finanțare bazat pe asigurarea medicală obligatorie, existent în majoritatea statelor europene. Sistemul AOAM reprezintă un sistem autonom, garantat de stat de protecție financiară a populației în domeniul ocrotirii sănătății, prin constituirea, pe principii de solidaritate, din contul primelor de asigurare, a unor fonduri bănești destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a maladiilor sau afecțiunilor [22].

Compania Națională de Asigurări în Medicină constituie și gestionează în mod obligatoriu, următoarele fonduri bănești [21]:

1. *Fondul pentru achitarea serviciilor medicale și farmaceutice/ fondul de bază* - pe subprograme de servicii medicale și, separat, pe subprogram de servicii farmaceutice destinat pentru compensarea medicamentelor;
2. *Fondul de rezervă al asigurării obligatorii de asistență medicală/ fondul de rezervă*;
3. *Fondul măsurilor de profilaxie* - de prevenire a riscurilor de asigurare;
4. *Fondul de dezvoltare și modernizare a prestatorilor publici de servicii medicale*;
5. *Fondul de administrare al sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală*.

CNAM determină nivelul cheltuielilor de gestiune conform planului stabilit în baza Hotărârii Guvernului nr. 594/2002 *privind aprobarea Regulamentului cu privire la modul de constituire și administrare a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală*, cu modificările și completările ulterioare. Fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală se constituie în baza legislației în vigoare, din mijloacele financiare provenite din [21]:

1. Veniturile obținute de la categoriile de plătitori ai primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în formă de contribuție procentuală la salariu și alte recompense;
2. Transferurile (subvențiile) de la bugetele de stat calculate drept contribuții (prime de asigurare) pentru asigurarea obligatorie de asistență medicală a categoriilor de persoane, pentru care calitatea de plătitor (asigurat) o îndeplinește Guvernul Republicii Moldova în conformitate cu legislația în vigoare;
3. Veniturile obținute de la categoriile de plătitori ai primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă, care se asigură în mod individual;
4. Alte venituri permise de legislație, inclusiv cuantumul primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală achitate de cetățenii străini și apatrizii cu reședința sau domiciliu pe teritoriul Republicii Moldova;
5. Mijloacele repartizate din impozitul unic achitat de către rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației, conform prevederilor art.14 din Legea nr.77 din 21 aprilie 2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației;
6. Mijloacele financiare obținute în urma aplicării acțiunilor în regres, amenzile și penalitățile percepute de la plătitorii contribuțiilor de asigurare obligatorie de asistență medicală.
7. Sume cu destinație specială- granturi, credite sau alte mijloace financiare, obținute în mod legal, care sunt destinate nemijlocit completării anumitor fonduri de asigurare obligatorie de asistență medicală sau acoperirii cheltuielilor administrative.

Veniturile se acumulează în contul unic al CNAM pe perioada anului, exceptând sumele cu destinație specială și se repartizează în fonduri conform următoarelor normative: fondul de bază - nu mai puțin de 94 %; fondul de rezervă – până la 1 %; fondul măsurilor de profilaxie – 1 %; fondul de dezvoltare – până la 2%; fondul de administrare – până la 2 %.

În fiecare an se planifică în Legea fondurilor AOAM cheltuieli pentru fiecare fond în parte, divizate pe programe și subprograme. Cele mai importante cheltuieli ale fondurilor AOAM - peste 94% anual, conform normativelor, se efectuează din contul fondului de bază. Mijloacele financiare acumulate în fondul de bază se utilizează pentru acoperirea cheltuielilor necesare realizării Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală prin procurarea serviciilor de sănătate de la instituțiile medico-sanitare. În acest context, *relația dintre sectorul public și cel privat în furnizarea serviciilor publice de sănătate este bazată pe participarea CNAM* [22].

În anul 2009 Ministerul Sănătății al Republicii Moldova a instituit în sistemul sănătății Conturile Naționale de Sănătate versiunea 2001 cu suportul Băncii Mondiale. Autorul a analizat Conturile Naționale de Sănătate pentru perioada 2010 – 2021 și a stabilit următoarea structură a surselor de venituri pentru sectorul sănătății:

1. Venituri încasate de la administrațiile publice (exclusiv administrațiile de securitate socială);
2. Venituri încasate din fondurile Ministerului Sănătății al Republicii Moldova;
3. Venituri încasate de la alte ministere;
4. Venituri încasate de la Academia de Științe a Republicii Moldova;
5. Venituri încasate de la administrațiile locale;
6. Venituri încasate din fondurile de asigurări medicale;
7. Venituri încasate din fondurile de asigurări sociale;
8. Venituri încasate din asigurările medicale private;
9. Venituri încasate din servicii contra plată persoane fizice;
10. Venituri încasate de la ONG-uri;
11. Venituri încasate de la întreprinderile private;
12. Venituri încasate din surse externe pentru sănătate;
13. Venituri încasate din transferuri din regiunea Transnistria.

În contextul celor menționate supra, autorul consideră, că pentru perfecționarea sistemului național de sănătate al Republicii Moldova este necesar de elaborat politici de finanțare, prognoze și planificări inclusiv și pe termen lung, bazându-se pe trei dimensiuni:

- 1) *Dimensiunea de finanțare;*
- 2) *Dimensiunea prestatorilor de servicii;*
- 3) *Dimensiunea de reglementare/ guvernare.*

Pe dimensiunea de finanțare, la elaborarea politicilor de finanțare este necesară formularea expresă a rolului și ponderii finanțării private. Pe dimensiunea prestatorilor de servicii, în prezent în Republica Moldova nu este clar dacă dezvoltarea sectorului privat vine să completeze serviciile publice, sau să le preia, integral sau parțial în funcție de domenii, în baza unei concurențe deschise între sectorul public și sectorul privat. În contextul dat, este necesară o viziune clară a Guvernului Republicii Moldova privind importanța dezvoltării sectorului privat în domeniul sănătății. Cea mai complexă problemă se referă la dimensiunea de reglementare - nu este identificată o politică privind rolul presatorilor privați și a prestatorilor publici în sectorul sănătății. Aceste probleme le putem clasifica în 2 categorii: prima se referă la lipsa unui mecanism de protecție al pacienților, și a doua la condițiile în care prestatorii de servicii privați și publici intră în competiție [2, 26].

Concluzii

În baza cercetării efectuate privind arhitectura managementului financiar al sistemului de sănătate din Republica Moldova autorul a concluzionat următoarele:

1. Sistemul de sănătate al Republicii Moldova este organizat conform principiilor accesului universal la serviciile de sănătate de bază și echității, și solidarității în finanțarea serviciilor de sănătate atât de la stat, cât și de către persoane fizice și juridice prin mecanisme obligatorii de asigurări de sănătate. Structura sistemului de sănătate reprezintă o serie de entități medicale publice și private, precum și agenții publice și autorități implicate în prestarea, finanțarea, reglementarea și administrarea serviciilor de sănătate [3, p. 13, 4, p. 14].

2. Managementul financiar în sistemul de sănătate în Republica Moldova are rol primordial de administrare, mobilizare, gestionare și optimizare a resurselor financiare al sistemului de sănătate pentru asigurarea sustenabilității financiare și rezilienței sistemului de sănătate cu scopul îmbunătățirii stării de sănătate a populației.

3. Sectorul privat din sistemul de sănătate din Republica Moldova nu are capacitatea de a participa în realizarea proiectelor de parteneriat public-privat cu impact național. Cadrul normativ în vigoare oferă oportunitatea dezvoltării parteneriatelor publice – private în sănătate la nivel local.

4. Pentru perfecționarea managementului financiar al sistemului de sănătate din Republica Moldova este necesar de elaborat politici de finanțare, prognoze și planificări inclusiv și pe termen lung, bazându-se pe trei dimensiuni: dimensiunea de finanțare; dimensiunea prestatorilor de servicii; dimensiunea de reglementare/ guvernare a sistemului de sănătate.

Pe dimensiunea de finanțare, la elaborarea politicilor de finanțare este necesară formularea expresă a rolului și ponderii finanțării private. Pe dimensiunea prestatorilor de servicii, în prezent în Republica Moldova nu este clar dacă dezvoltarea sectorului privat vine să completeze serviciile publice, sau să le preia, integral sau parțial în funcție de domenii, în baza unei concurențe deschise între sectorul public și sectorul privat. În contextul dat, este necesară o viziune clară a Guvernului Republicii Moldova privind importanța dezvoltării sectorului privat în domeniul sănătății. Cea mai complexă problemă se referă la dimensiunea de reglementare - nu este identificată o politică privind rolul presatorilor privați și a prestatorilor publici în sectorul sănătății. Aceste probleme le putem clasifica în 2 categorii: prima se referă la lipsa unui mecanism de protecție al pacienților, și a doua la condițiile în care prestatorii de servicii privați și publici intră în competiție [2, 26].

5. În opinia autorului, Guvernul Republicii Moldova trebuie să elaboreze Politica Națională de Sănătate și să realizeze investiții în sistemul de sănătate, în educația pentru sănătate și în infrastructura sanitară modernă, să monitorizeze Obiectivele de Dezvoltare Durabilă din Agenda 2030 cu tangență la sănătatea populației.

Bibliografie

1. EȚCO, C. *Management în sistemul de sănătate*. Chișinău: Epigraf S.R.L., 2006. 864 p. ISBN 978-9975-924-79-5;
2. BUDIANSCHI, D., PÎNTEA, D., CIOCANU, M., MORGOCI, S., SAVVA, T. *Eficiența și transparența sistemului de sănătate din Republica Moldova*. [online]. Chișinău: Expert- Grup, Centru Analitic Independent, 2018. 68 p. [citată 02.02.2023]. Disponibil:; <https://www.expertgrup.org/media/k2/attachments/Eficiența și transparența sistemului de sănătate din Republica Moldova.pdf>;
3. ȚURCANU, G., DOMENTE, S., BUGA, M., RICHARDSON, E. *Republica Moldova: Revizuirea sistemului de sănătate. Sisteme de sănătate în tranziție*. Organizația Mondială a Sănătății: Editat în Regatul Unit, 2012. 161 p. 14(7):1-151;
4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la aprobarea Strategiei naționale de sănătate „Sănătatea 2030”* nr. 387 din 14 iunie 2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 302 - 305, art. 700;
5. Legea ocrotirii sănătății: nr. 411-XIII din 28.03.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 34, art. 373;
6. Legea cu privire la Guvern nr.136 din 07.07.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 252, art. 412;
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății* nr. 148 din 25.08.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 206-208, art. 346.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la organizarea și funcționarea Companiei Naționale de Asigurări în Medicină* nr. 156 din 11.02.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.27-28, art. 232;
9. GRECU, Ala. *Managementul sistemului de sănătate din Republica Moldova*. În: *Teoria și practica administrării publice*, 22 mai 2020, Chișinău, 2020, pp. 327-331. ISBN 978-9975-3240-9-0.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova *cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008-2017* nr. 1471 din 24.12.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.8-10, art. 43;

11. Analiza Strategiei de dezvoltare a sistemului de sănătate în perioada 2008 – 2017 în Republica Moldova: Raport final. [online]. [citată 14 iunie 2023]. Disponibil: <https://sindsan.md/wp-content/uploads/2020/07/Raport-evaluare-SNS-2008-2017.pdf>.
12. MĂRGINEAN, I., PRECUPETU, I. Calitatea vieții și Dezvoltare durabilă. București: Editura Expert, 2008. 23 p.; ISBN 984-82-370-1203-3;
13. Hotărârii Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Cadrului bugetar pe termen mediu (2023-2025) nr. 692 din 05.10.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 349 - 361, art. 843;
14. Legea bugetului de stat pentru anul 2023 nr. 359 din 22.12.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 435-437, art. 807;
15. MECINEANU, A., MALANCIUC, I., Politicile în domeniul parteneriatului public – privat în sănătate. *Monitor Social*. 2011, nr. 9, 1-25. ISSN 1857-408;
16. Legea cu privire la parteneriatul public-privat nr. 179 din 10.07.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 165-166, art. 605;
17. Hotărârea Curții de Conturi privind *Raportul auditului conformității organizării, realizării și supravegherii parteneriatelor public-private în domeniul sănătății* nr. 80 din 24.12.2020. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 13-20, art. 13;
18. Ordinul Ministrului Sănătății nr.1034 din 11 noiembrie 2021 „Cu privire la realizarea Hotărârii Curții de Conturi nr.80 din 24.12.2020”;
19. Ordinul Ministrului Sănătății nr.240 din 15 martie 2022 privind instituirea Comisiilor de monitorizare în cadrul parteneriatelor public – private;
20. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală: nr. 1585 din 27.02.1998. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr. 38-39, art. 280;
21. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea *Regulamentului cu privire la modul de constituire și administrare a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală*: nr. 594 din 14.05.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.66-68, art. 691;
22. *Raport de evaluare ex-post de impact a Legii nr. 1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală și a Legii nr. 1593/2002 cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală*. [online]. [citată 14 martie 2023]. Disponibil: [file:///C:/Users/A/Downloads/Raport%20ex_post_AOAM%20final___%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/A/Downloads/Raport%20ex_post_AOAM%20final___%20(1).pdf) ;
23. NOVIȚCHII, Natalia. *Financing of the health system of the Republic of Moldova between 2000 - 2012*. simp. șt. național, ed. a XII-a, 04 – 05 aprilie 2014, Chișinău: Academia de Studii Economice din Moldova, 2014. p. 40 - 48;
24. *Politica Națională de Sănătate a Republicii Moldova 2007 – 2021*. [online]. [citată 14 iunie 2023]. Disponibil: file:///C:/Users/A/Downloads/politica_nationala_de_sanatate_a_republicii_moldova_20072021__national_health_policy_republic_of_moldova_2007-2021_-1.pdf;
25. LOZAN, Oleg, NICULIȚĂ, Ana. *Economia Sănătății*. Chișinău: S. n., 2016. 368 p. ISBN 978-9975-4280-8-8;
26. NOVIȚCHII, Natalia. *Cartografierea mecanismului de finanțare al sistemului de sănătate din Republica Moldova*. Conferința Științifică Internațională de Contabilitate, 06-07 aprilie 2023, Chișinău: Academia de Studii Economice din Moldova, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România, Ștefan Batory Academy of Applied Sciences, Skierniewice, Poland, 2023. p. 177 – 187. ISBN 978-9975-167-00-0 (PDF);
27. Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice nr. 10 din 03.02.2009. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 67, art. 183.

ARBORELE DE DECIZIE CA INSTRUMENT DE SUCCES ÎN MANAGEMENTUL PREȚURILOR ȘI DECIZIILOR ECONOMICE

CORETCHI Boris

doctor of philosophy in economics science, associate professor
State University of Moldova

ORCID: 0000-0001-8841-4838, boris.coretchi@usm.md

Abstract. *The purpose of this paper is to analyze and applicability of the decision tree as a successful tool in price management and economic decision-making within economic entities.*

The originality of the paper is highlighted by the use of the decision tree method in price management and economic decision-making, providing, at the same time, practical examples that illustrate its applicability in the business environment.

Its importance is highlighted by the essence of the decision tree in price management and the economic decision-making process. This tool provides an organized and efficient framework for analyzing and evaluating options, helping to maximize profitability and success in complex economic contexts.

Materials and methods of this paper are designed to provide an in-depth analysis of price analysis, performance evaluation, decision tree method and Likert scale questionnaires. Materials include financial data, research questionnaires, and probability matrices. These tools help to assess the business environment and make optimal decisions for the economic entity.

In conclusion, this study provides a comprehensive approach for price analysis, performance evaluation and optimal decision-making within economic entities, thus contributing to maintaining and increasing their efficiency in the market.

Keywords: *market research, market competition, optimal decisions, operational efficiency, performance evaluation, competitive environment, decision tree method, financial risk, pricing strategy.*

Rezumat: *Scopul acestei lucrări constă în analiza și aplicabilitatea arborelui de decizie ca un instrument de succes în managementul prețurilor și procesul decizional în domeniul economic în cadrul entităților economice.*

Originalitatea *lucrării se evidențiază prin utilizarea metodei arborelui de decizie în gestionarea prețurilor și luarea de decizii economice, oferind, totodată, exemple practice care ilustrează aplicabilitatea sa în mediul afacerilor.*

Importanța acesteia *se evidențiază prin esența arborelui de decizie în managementul prețurilor și procesul de luare a deciziilor economice. Acest instrument oferă un cadru organizat și eficient pentru analizarea și evaluarea opțiunilor, contribuind la maximizarea rentabilității și a succesului în contexte economice complexe.*

Materiale și metodele *acestei lucrări sunt concepute pentru a oferi o analiză profundă a în analiza prețurilor, evaluarea performanței, metoda arborelui decizional și chestionare cu scala Likert. Materialele includ date financiare, chestionare de cercetare și matrice de probabilitate. Aceste instrumente ajută la evaluarea mediului de afaceri și la luarea deciziilor optime pentru entitatea economică.*

În concluzie, *acest studiu oferă o abordare cuprinzătoare pentru analiza prețurilor, evaluarea performanței și luarea deciziilor optime în cadrul entităților economice, contribuind astfel la menținerea și creșterea eficienței acestora pe piață.*

Cuvinte cheie: cercetare de piață, concurență de piață, decizii optime, eficiența operațională, evaluarea performanței, mediu competitiv, metoda arborelui decizional, risc financiar, strategie de preț.

INTRODUCERE

Arborele de decizie este un instrument puternic și versatil în domeniul managementului prețurilor și al luării deciziilor economice. Acesta oferă o abordare structurată și logică pentru analiza și rezolvarea problemelor complexe de afaceri, ajutând organizațiile să facă alegeri informate în ceea ce privește prețurile, strategiile de piață și alocarea resurselor. În această introducere, vom explora modul în care arborele de decizie servește ca un instrument esențial pentru succesul în gestionarea prețurilor și pentru luarea deciziilor economice eficiente.

Într-un mediu economic în continuă schimbare, entitățile economice se confruntă cu provocări semnificative legate de stabilirea prețurilor pentru produsele și serviciile lor. Deciziile privind prețurile pot afecta profitabilitatea, competitivitatea și succesul pe piață. De asemenea, organizațiile se confruntă cu diverse alternative și variabile care trebuie luate în considerare în procesul de stabilire a prețurilor, cum ar fi costurile de producție, cerințele pieței, comportamentul concurenței și preferințele clienților.

Arborele de decizie vine în ajutorul acestor organizații pentru a naviga cu succes prin labirintul complex al luării deciziilor legate de prețuri. Acest instrument de analiză și modelare permite reprezentarea grafică a diferitelor alternative de decizie și a consecințelor acestora. În esență, un arbore de decizie reprezintă o structură ramificată în care fiecare ramură reprezintă o alegere sau o decizie posibilă, iar nodurile și frunzele arborelui reprezintă stările intermediare și rezultatele posibile.

Arborele de decizie este un instrument extrem de valoros pentru managementul prețurilor și pentru luarea deciziilor economice eficiente. Acesta oferă o viziune sistematică și structurată a diferitelor opțiuni și a consecințelor acestora, permițând organizațiilor să facă alegeri informate. Pe măsură ce mediul de afaceri devine tot mai complex, capacitatea de a utiliza eficient un arbore de decizie poate face diferența între succes și stagnare pe piață.

MATERIALE ȘI METODE

Materialele și metodele utilizate în această lucrare au fost elaborate pentru a furniza o analiză detaliată și cuprinzătoare a prețurilor, evaluarea performanței, metoda arborelui decizional prin utilizarea scalei Likert ca metode de cercetare. Materialele utilizate includ date financiare, chestionare de cercetare de piață și matrice de probabilitate. Aceste metode și materiale contribuie la evaluarea mediului de afaceri și la luarea de deciziilor optime pentru entitatea economică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza evoluției prețurilor trebuie să se desfășoare în strânsă corelare cu obiectivele stabilite și cu impactul efectelor generate. Mecanismul prin care se formează rezultatele entității economice, precum și dimensiunea și structura acestora, derivă din consumul de resurse care se încadrează în aceeași sferă de activitate. Analiza are ca scop evidențierea strategiilor și tehnicilor care pot fi utilizate pentru a reduce cheltuielile și pentru a menține performanța economico-financiară în limite eficiente.

Evaluarea performanței unei entități economice, inclusiv a rentabilității sale, este crucială pentru a aprecia și evalua corect eventualele modificări esențiale în ceea ce privește resursele economice controlate în viitor. Atunci când o entitate economică se orientează către obținerea de noi resurse financiare, analiza trebuie să ofere concluzii clare cu privire la impactul potențial al utilizării acestor resurse suplimentare.

Analiza financiară urmărește să evidențieze modalitățile prin care se poate menține echilibrul financiar pe termen lung și mediu, precum și etapele de acumulare a capitalului și de creștere a rentabilității

în activitatea antreprenorială. Analiza situației financiare-patrimoniale are ca scop identificarea strategiilor pentru a păstra independența financiară și a asigura flexibilitate în acest domeniu.

Existența și succesul entităților economice depind în mod esențial de capacitatea lor de a satisface în mod constant cerințele pieței și de a desfășura o activitate rentabilă, care să reflecte în mod eficient întreaga lor activitate economică.

Utilizarea scalei Likert în analiza pieței oferă avantaje semnificative, deoarece permite cuantificarea psihometrică a percepțiilor și opiniilor folosind chestionare structurate. Procesul implică crearea unui set de afirmații cu conotații pozitive sau negative referitoare la subiectul investigat. Chestionarul calibrat pe o scară Likert este distribuit populației țintă în conformitate cu scopul analizei. Participanții sunt rugați să indice gradul de acord sau dezacord cu afirmațiile din chestionar, cel mai adesea folosind o scală cu 5 niveluri. După completarea chestionarului, răspunsurile sunt analizate pentru a evalua atitudinea sau percepția subiecților față de subiectul în discuție.

De exemplu, în cadrul unei cercetări selective, selectate pe un eșantion de 1480 persoane privind preferințele subiecților cercetării pentru produsul „X”, o entitate economică din Republica Moldova, cunoscută larg de consumatori s-a utilizat scala Likert. Repartiția opiniilor cu privire la designul, gustul și culoarea produsului a fost următoarea:

Produsul „X” are un design atrăgător, gust plăcut și culoare plăcută.

Tabelul 1. Distribuția aprecierii subiecților

Caracteristici	Acord total	Acord	Indiferent	Dezacord	Dezacord total
	+2	+1	0	-1	-2
Design atrăgător	1065	385	16	14	0
Gust plăcut	992	459	14	15	0
Culoare atrăgătoare	1067	391	17	5	0

Sursa: elaborat de autor

$$Scor\ design = \frac{1065(+2) + 385(+1) + 16(0) + 14(-1)}{1480} = 1,69$$

$$Scor\ gust = \frac{992(+2) + 459(+1) + 14(0) + 15(-1)}{1480} = 1,64$$

$$Scor\ culoare = \frac{1067(+2) + 391(+1) + 17(0) + 5(-1)}{1480} = 1,70$$

În urma analizei datelor putem menționa că, pe o scală de la -2 la +2, cel mai bine este apreciat culoarea, urmat de design și gust.

Scorul global înregistrat de produsul „X” se calculează ca o medie aritmetică simplă a scorurilor parțiale:

$$Scor\ global = \frac{1,69 + 1,64 + 1,70}{3} = 1,68$$

Percepția generală a subiecților chestionați este favorabilă, cu aceștia considerând că produsul nou introdus pe piață se remarcă prin culoare atrăgătoare, aspect plăcut și gust delicios.

În cadrul procesului de analiză de marketing, utilizarea metodei arborelui decizional este esențială pentru abordarea situațiilor complexe de luare a deciziilor. Această metodă oferă posibilitatea descrierii modelelor sau proceselor decizionale secvențiale sub forma unor diagrame în care evenimentele viitoare influențează decizia finală, generând astfel un set de valori care evaluează rezultatele fiecărei alternative decizionale luate în considerare. De exemplu, în cazul în care o entitate economică dorește să lanseze un produs nou pe piață, succesul acestei idei depinde de factori precum concurența existentă și prețul practicat

atât de entitatea economică, cât și de competitorii săi. Metoda arborelui decizional ajută la înțelegerea și evaluarea acestor variabile complexe și a impactului lor asupra deciziei finale.

Entitatea economică a stabilit că în funcție de nivelul de prețului practicat de ea, de prețul entităților concurente și situația concurențială, profitul poate fi următorul:

Tabelul 2. Potențialul nivelului de preț, lei

Prețul în cadrul entității economice	Profitul dacă prețul concurenței este:			Profitul obținut (dacă nu este concurență)
	Scăzut	Mediu	Ridicat	
Scăzut	78025	124840	140445	171655
Mediu	109270	140490	156100	234150
Ridicat	46845	78075	168642	281070

Sursa: elaborat de autor

Datele din tabelul 2, reprezintă un potențial de niveluri de profit pentru entitatea economică, în funcție de prețul propriu și prețurile concurenților. De menționat, că alegerea perfectă a prețului optim depinde de contextul pieței. Cu toate acestea, prețurile medii și ridicate practicate de entitatea economică par a aduce cel mai mare potențial de profit în majoritatea scenariilor propuse. Entitatea economică ar trebui să analizeze cu atenție condițiile pieței și strategiile concurenților pentru a lua decizii eficiente privind nivelul de prețuri și pentru a maximiza rentabilitatea.

Dacă prețurile concurenților sunt scăzute și prețul entității economice este scăzut, profitul estimat este de 78025 lei.

Dacă prețurile concurenților sunt medii și prețul entității economice este mediu, profitul estimat este de 140490 lei.

Dacă prețurile concurenților sunt ridicate și prețul entității economice este ridicat, profitul estimat este de 168642 lei.

Dacă nu există concurență și prețul entității economice este ridicat, profitul estimat este de 281070 lei.

Această analiză subliniază că, în general, entitatea economică poate obține cel mai mare profit (168642 lei) atunci când prețurile concurenților sunt ridicate și entitatea economică practică, de asemenea, prețuri ridicate. Cu toate acestea, este crucial să ții cont de nivelul de competiție, deoarece în situația în care prețurile concurenților sunt scăzute, profitul poate fi mai mic (78025 lei), chiar dacă prețul entității economice este scăzut. Prin urmare, entitatea economică trebuie să analizeze cu atenție contextul pieței și strategia concurenților pentru a lua decizii privind nivelul optim de preț și pentru a lua în considerare factorii care pot influența profitabilitatea. Analiza de piață a estimat probabilitatea prețurilor practicate de către concurenți.

Tabelul 3. Probabilitatea prețurilor concurenților, %

Dacă prețul entității este:	Probabilitatea că prețul concurenței să fie:		
	Scăzut	Mediu	Ridicat
Scăzut	0,75	0,15	0,10
Mediu	0,20	0,70	0,10
Ridicat	0,10	0,30	0,60

Sursa: elaborat de autor

Această matrice de probabilitate arată șansele ca prețurile concurenților să fie scăzute, medii sau ridicate în funcție de nivelul de preț practicat de către entitatea economică analizată. Concluziile pe care le putem extrage din această matrice includ:

- Dacă entitatea economică practică prețuri scăzute, probabilitatea ca prețurile concurenților să fie, de asemenea, scăzute, este de 75%. Probabilitatea prețurilor medii ale concurenților este de 15%, iar probabilitatea prețurilor ridicate este de 10%.
- Dacă entitatea economică practică prețuri medii, probabilitatea ca prețurile concurenților să fie, de asemenea, medii, este de 70%. Probabilitatea prețurilor scăzute ale concurenților este de 20%, în timp ce probabilitatea prețurilor ridicate este de 10%.
- Dacă entitatea economică practică prețuri ridicate, probabilitatea ca prețurile concurenților să fie, de asemenea, ridicate, este de 60%. Probabilitatea prețurilor medii ale concurenților este de 30%, în timp ce probabilitatea prețurilor scăzute este de 10%.

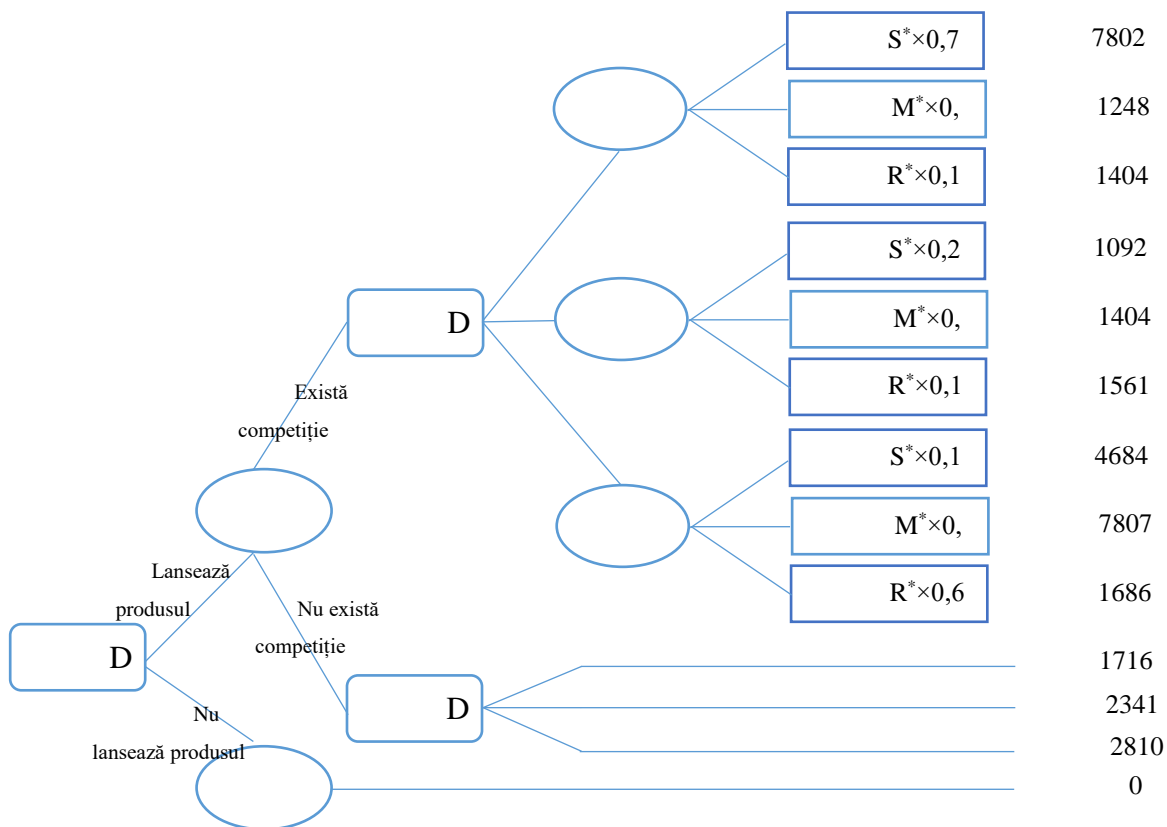

Figura 1. Căi de optimizare a procesului decizional a produsului „X”

Sursa: elaborat de autor

În continuare vom determina „nodurile”:

$$S_1 = 0,75 \times 78025 + 0,15 \times 124840 + 0,10 \times 140445 = 91289,25$$

$$S_2 = 0,20 \times 109270 + 0,70 \times 140490 + 0,10 \times 156100 = 135807,00$$

$$S_3 = 0,10 \times 46845 + 0,30 \times 78075 + 0,60 \times 168642 = 129292,2$$

$$S_4 = \max(S_1, S_2, S_3) = 135807,00$$

Această matrice de probabilitate este utilă pentru a estima riscurile și pentru a lua decizii privind strategia de preț a entității economice în funcție de probabilitatea prețurilor concurenților. De exemplu,

dacă probabilitatea prețurilor scăzute ale concurenților este ridicată, entitatea economică ar putea dori să se concentreze pe practicarea prețurilor competitive pentru a evita pierderi de profit. Pe de altă parte, dacă probabilitatea prețurilor ridicate ale concurenților este mai mare, entitatea economică ar putea considera practicarea prețurilor mai mari pentru a maximiza profitul. Este important să se țină cont de aceste probabilități în procesul de luare a deciziilor legate de preț.

Metodă și rezolvare. În urma analizei și deciziei entității economice analizate, aceasta va fi soluționată prin metoda arborelui decizional.

Se numerotează nivelul prețului prin următoarele simboluri privind concurența: Scăzut – S*; Mediu – M*; Ridicat – R*.

În urma analizei matricei de probabilitate și a profiturilor asociate diferitelor niveluri de preț, se pare că S₂, care presupune că entitatea economică să practice prețuri medii, este cea mai bună decizie luată. Acest lucru se datorează probabilităților ridicate și profitului considerabil asociat acestei alegeri. Entitatea economică ar trebui să țină cont de această concluzie atunci când stabilește strategia de preț pentru a maximiza profitul și a rămâne competitivă pe piață.

CONCLUZII

Analiza prețurilor și evaluarea performanței sunt două aspecte critice ale activității entităților economice, în special într-un mediu economic caracterizat de competiție și schimbare constantă. Aceste procese sunt fundamentale pentru adaptabilitatea la cerințele pieței, anticiparea mișcărilor concurenților și menținerea eficienței operaționale. Prin intermediul utilizării metodelor și tehnicilor corespunzătoare, entitățile economice pot investiga și diagnostica fenomenele economice, stabilind astfel acțiuni eficiente pentru menținerea stabilității și eficienței în economia de piață.

Estimarea potențialului de preț joacă un rol cheie în identificarea modalităților de reducere a cheltuielilor, contribuind la menținerea performanței financiare în limitele dorite de eficiență. Este esențial să se evalueze constant evoluția prețurilor în contextul obiectivelor stabilite și a impactului generat. Acest proces ajută la dezvăluirea strategiilor și tehnicilor care pot fi folosite pentru a controla costurile și a menține performanța financiară la niveluri eficiente.

Evaluarea performanței entităților economice, inclusiv a rentabilității lor, este crucială pentru anticiparea și gestionarea schimbărilor în ceea ce privește resursele economice controlate. Pentru a asigura o creștere sustenabilă, este important să se identifice modul în care se pot menține echilibrul financiar, independența financiară și flexibilitatea. O bună analiză financiară permite identificarea strategiilor care asigură aceste obiective esențiale în mediul de afaceri.

Metoda arborelui decizional se dovedește a fi importantă în abordarea situațiilor complexe de luare a deciziilor, cum ar fi stabilirea strategiilor de prețuri în funcție de concurență și probabilitatea prețurilor concurenților. Această metodă ajută la înțelegerea și evaluarea variabilelor complexe care influențează decizia finală și contribuie la maximizarea profitului. Prin analizarea matricei de probabilitate, se pot estima riscurile și se pot lua decizii informate cu privire la strategia de preț, ținând cont de variabilitatea contextului pieței.

În concluzie, analiza prețurilor și evaluarea performanței, împreună cu utilizarea metodei arborelui decizional și a scalei Likert în analiza de piață, reprezintă instrumente esențiale pentru entitățile economice care doresc să rămână competitive și să ia decizii optime într-un mediu economic dinamic. Aceste procese contribuie la menținerea stabilității financiare și la maximizarea rentabilității, aspecte cheie pentru succesul pe termen lung al unei entități economice în economia de piață.

BIBLIOGRAFIE

1. BALAURE V. (coord.), *Marketing*. Ed. Uranus, București, 2000.

2. BĂȘANU Gh., PRICOP M. *Managementul Aprovizionării și Desfacerii – Vânzării*. Ediția a 4-a. București: Editura Economică, 2012.
3. COREȚCHI B., NIREAN E. Securitate economică prin diminuarea riscului: aplicarea arborelui de decizie. În: *Culegeri de lucrări științifice*. Problemele socioeconomice ale Republicii Moldova: reflecții și sugestii, CEP USM, Chișinău, 2020, p.7-11., 0,4 c.a. ISBN 978-9975-152-71-6.
4. GOODWIN P., WRIGHT G. *Decision Analysis for Management Judgment*. New Jersey: Wiley, 2004. 496 p. ISBN 978-0470861080.
5. SMITH Tim J. *Pricing Strategy: Setting Price Levels, Managing Price Discounts and Establishing Price Structures*. USA: SouthWestern Colege Pub, 2011. 344 p. ISBN 978-0538480888
6. КОРЕЦКИЙ Б. *Закупки*. Кишинэу: Молдавский государственный университет. CEP USM, 2019

MODERNIZAREA AMBALAJELOR - STRATEGIE DE PROMOVARE A PRODUSELOR ȘI FIDELIZARE A CLIENȚILOR

BURBULEA Rodica,
conferențiar universitar, doctor în științe economice
Universitatea Tehnică a Moldovei
Email: burbulea2000@mail.ru
ORCID: 0000-0003-4462-6534

Abstract. *The packaging of goods is an overwhelmingly relevant topic in the economic and social context of our days, where logistics becomes increasingly complex and sophisticated. In a world characterized by globalization and growing consumption, the packaging of goods is an essential element in ensuring the efficient circulation of goods, protecting them at the same time against deterioration. This process is not just about placing products in boxes or labeling but involves a multidisciplinary and creative approach, which integrates aspects related to design, materials, technologies, environmental impact, and specific market requirements.*

The research aims to explore the role, importance, and impact of product packaging in our modern society, as well as studying the aspects of packaging modernization as a strategy for product promotion and customer loyalty. The investigation reflects various aspects related to packaging, such as the technology used, the materials involved, sustainability, food safety, and their influence on consumers and the environment, showing how this is not just an intermediate stage, but an integral part of the entire logistics chain.

Keywords: *Packaging, customer, loyalty, marketing, promotion, strategy.*

Abstract. *Ambalarea mărfurilor este o temă de o actualitate covârșitoare în contextul economic și social al zilelor noastre, în care logistica devine tot mai complexă și sofisticată. Într-o lume caracterizată de globalizare și consum în creștere, ambalarea mărfurilor și un element esențial în asigurarea circulației eficiente a bunurilor, protejând-le în același timp împotriva deteriorării. Acest proces nu se rezumă doar la așezarea produselor în cutii sau la aplicarea unor etichete, ci presupune o abordare multidisciplinară și creativă, care integrează aspecte legate de design, materiale, tehnologii, impactul asupra mediului și cerințele specifice ale pieței*

Scopul cercetării este de a explora rolul, importanța și impactul ambalajelor produselor în societatea noastră modernă, precum și studierea aspectelor de modernizare a ambalajelor ca strategie de promovare a produselor și fidelizare a clienților. Investigarea reflectă diverse aspecte legate de ambalaje, precum tehnologia utilizată, materialele implicate, sustenabilitatea, siguranța alimentară, dar și influența acestora asupra consumatorilor și mediului înconjurător, arătând cum aceasta nu este doar o etapă intermediară, ci o parte integrală a întregului lanț logistic.

Cuvinte cheie: *Ambalaj, client, fidelizare, marketing, promovare, strategie.*

JEL Clasification: L10, M31, M32

INTRODUCERE

Strategiile de promovare a produselor și fidelizare a clienților sunt complementare și joacă un rol crucial în dezvoltarea și menținerea unei afaceri prospere într-un mediu comercial competitiv. Rolul și importanța strategiilor de promovare a produselor și fidelizare a clienților sunt esențiale pentru succesul unei afaceri. Aceste strategii nu sunt doar instrumente de marketing, ci și componente cheie ale gestionării

relațiilor cu clienții și dezvoltării durabile a afacerii. Unul din aceste instrumente de marketing este și modernizarea ambalajelor.

Dezvoltarea spectaculoasă a ambalajului este strâns legată de evoluția modului de viață și de consum. Bazată pe tehnologii de vârf, ambalarea este însoțită de costuri importante asociate fazei de post-comun, impact asupra mediului înconjurător și asupra consumatorului. Fără ambalare, materialele ar fi în dezordine și ineficiente.

Indiferent de gradul de dezvoltare economică a unei țări, mărfurile produse și comercializate sunt de neconceput fără ambalaj. În momentul de față, la nivel mondial aproximativ 99% din producția de mărfuri este ambalată. Considerat mult timp ca un simplu obiect utilitar, concepția despre ambalaj s-a modificat considerabil, el fiind cel care permite circulația produselor din momentul fabricației până la consumatorul final. Importanța ambalajului, considerat parte integrantă a unui sistem, este evidențiată de principalele funcții pe care ambalajul trebuie să le îndeplinească. Acestea sunt: conservarea și protecția produselor, manipulare, transport, depozitare, informarea și promovarea produselor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Ambalajul joacă un rol crucial în lumea modernă, deoarece are o importanță semnificativă în mai multe domenii, inclusiv în industria alimentară, cea a produselor de consum, a medicamentelor, a logisticilor și multe altele. Rolul și importanța ambalajului includ următoarele aspecte:

- protecția produselor: ambalajul asigură o barieră fizică și de protecție pentru produse împotriva deteriorării, contaminării, manipulării și altor factori care ar putea afecta calitatea și siguranța produselor. Acest lucru este crucial, în special pentru produsele alimentare și farmaceutice, pentru a evita riscurile pentru sănătatea consumatorilor.

- păstrarea prospețimii: ambalajul poate ajuta la prelungirea duratei de valabilitate a produselor alimentare și a altor bunuri perisabile prin izolarea lor de factori precum lumina, oxigenul sau umezeala care ar putea cauza deteriorarea acestora.

- informații pentru consumatori: ambalajul furnizează informații esențiale consumatorilor, cum ar fi data de expirare, instrucțiuni de utilizare, informații despre ingrediente și etichetarea nutrițională. Acest lucru permite consumatorilor să ia decizii informate în ceea ce privește produsele pe care le achiziționează.

- promovarea și marketingul: ambalajul poate fi folosit pentru a atrage atenția și pentru a comunica brandul, mesajul și imaginea produsului. Designul ambalajului, culorile, logo-ul și mesajele grafice pot influența decizia de cumpărare a consumatorilor.

- transport și manipulare eficiente: ambalajul trebuie să fie proiectat astfel încât să faciliteze transportul și manipularea eficientă a produselor, reducând riscul de deteriorare în timpul manipulării și transportului.

- reducerea risipei de alimente și resurse: un ambalaj adecvat poate contribui la reducerea risipei de alimente, deoarece protejează produsele împotriva deteriorării. De asemenea, poate reduce consumul de resurse precum apa și energia, în timpul producției și distribuției.

- securitatea produselor: ambalajul poate fi utilizat pentru a asigura siguranța produselor împotriva contaminării, manipulării sau falsificării. Acest aspect este deosebit de important în industria farmaceutică și în cea a produselor de înaltă valoare.

Ambalajele au un impact semnificativ asupra mediului înconjurător. Deși ambalajele sunt esențiale pentru protecția produselor și pentru a facilita transportul și manipularea acestora, modul în care sunt produse, utilizate și eliminate poate contribui la probleme de mediu. Ambalajele reprezintă o parte semnificativă a deșeurilor solide generate în lume. Ambalajele de plastic, în special, au devenit o problemă majoră, deoarece multe dintre ele se acumulează în mediul înconjurător, afectând flora și fauna. Deșeurile

de plastic pot să nu se descompună decât după zeci sau sute de ani. Producerea ambalajelor necesită resurse naturale, cum ar fi lemnul pentru hârtie, petrolul pentru plastic și apa pentru spălarea și procesarea materialelor. Consumul excesiv de resurse poate duce la defrișări, poluare și epuizarea resurselor.

Producția, transportul și eliminarea ambalajelor implică emisii de carbon care contribuie la schimbările climatice. Alegerea materialelor, designul ambalajelor și metodele de transport pot influența amprenta de carbon a ambalajelor.

Producția de ambalaje și eliminarea inadecvată a acestora pot polua sursele de apă. De exemplu, substanțele chimice utilizate în fabricarea hârtiei sau în imprimarea ambalajelor pot ajunge în apele de suprafață sau subterane.

Deșeurile de ambalaje, în special cele din plastic, pot afecta biodiversitatea, întrucât animalele marine sau terestre pot fi rănite sau pot muri din cauza sângerării sau prinderii în ambalaje. Ambalajele alimentare pot conține substanțe chimice care migrează în alimente sau în mediul înconjurător. Acest lucru poate avea un impact negativ asupra sănătății umane și a ecosistemelor.

Reciclarea ambalajelor poate reduce impactul asupra mediului, dar în multe cazuri, ratele de reciclare sunt scăzute. Lipsa infrastructurii adecvate de reciclare și a educației privind reciclarea poate duce la aruncarea deșeurilor în locuri nepotrivite. Ambalajele excesive sau inutile, numite și "ambalaje excesive" sau "ambalaje de unică folosință," contribuie la risipa de resurse și la poluare. Pentru a reduce impactul ambalajelor asupra mediului, se iau tot mai multe măsuri, inclusiv dezvoltarea de ambalaje mai sustenabile, promovarea reciclării, reducerea deșeurilor și creșterea conștientizării privind impactul ambalajelor asupra mediului. Cumpărarea produselor cu ambalaje responsabile din punct de vedere ecologic și reciclarea corectă a deșeurilor sunt metode prin care indivizii pot contribui la protejarea mediului. De asemenea, guvernele și întreprinderile joacă un rol esențial în adoptarea practicilor mai sustenabile în domeniul ambalajelor.

Modernizarea ambalajelor poate fi o tehnică eficientă de promovare a produselor și fidelizare a clienților în industria alimentară și în alte domenii de retail. Ambalajul este adesea primul lucru cu care clienții vin în contact atunci când cumpără un produs, și poate avea un impact semnificativ asupra deciziei lor de cumpărare și asupra experienței generale de utilizare a produsului. Modernizarea ambalajelor poate contribui la promovarea produselor și la fidelizarea clienților prin:

- atracție vizuală - unde un ambalaj modern, atractiv și bine conceput poate captura atenția clienților în rafturile magazinelor. Culoarea, designul, logo-ul și imaginile de pe ambalaj pot să se evidențieze și să creeze o primă impresie pozitivă;
- comunicare eficientă – prin intermediul ambalajelor putem comunica informații importante despre produs, cum ar fi ingrediente, valoare nutritivă, instrucțiuni de utilizare și date de contact ale producătorului. Cu o prezentare clară și atractivă, clienții pot lua rapid decizii informate;
- diferențiere de concurență – aspectul de modernizare a ambalajelor vă permite să vă diferențiați de concurență. Un design unic și memorabil poate face ca produsul dvs. să iasă în evidență în comparație cu produsele similare ale altor companii;
- promovarea valorilor brandului - ambalajul poate reflecta valorile și misiunea brandului dvs. Dacă accentuați calitatea, durabilitatea sau naturalitatea produselor dvs., aceste aspecte pot fi evidențiate în designul și materialele ambalajului.
- inovare tehnică - modernizarea ambalajelor poate implica utilizarea de tehnologii inovatoare, cum ar fi ambalaje inteligente sau etichete interactive, care pot adăuga o dimensiune suplimentară de angajament și utilitate produselor;
- fidelizarea clienților - un ambalaj bine modernizat poate contribui la fidelizarea clienților existenți. Clienții care se simt atrași de ambalajul dvs. pot dezvolta o legătură emoțională cu marca dvs. și pot deveni clienți loiali pe termen lung;

- feedback și îmbunătățire continuă - modernizarea ambalajelor vă oferă oportunitatea de a colecta feedback de la clienți cu privire la noul design. Acest feedback poate fi valoros pentru îmbunătățiri ulterioare și pentru adaptarea produselor dvs. la nevoile clienților;
- Sustenabilitate - o parte importantă a modernizării ambalajelor poate fi trecerea la materiale de ambalaj sustenabile și prietenoase cu mediul. Aceasta poate atrage clienții interesați de protecția mediului înconjurător și de produsele ecologice.

Modernizarea ambalajelor poate fi o strategie eficientă pentru promovarea produselor și fidelizarea clienților într-o piață competitivă. Procesului de modernizare a ambalajelor și modul în care poate contribui la succesul unei strategii de marketing în cadrul unei întreprinderi poate fi descris prin următoarele etape:

- a) *analiza pieței și a tendințelor*: înainte de a începe procesul de modernizare, este esențial să se efectueze o analiză a pieței și să se identifice tendințele actuale. Cunoașterea preferințelor și comportamentului consumatorilor este crucială pentru a adapta ambalajele la așteptările lor;
- b) *definirea obiectivelor*: este important de stabilit obiective clare pentru modernizarea ambalajelor, cum ar fi îmbunătățirea vizibilității în rafturi, atragerea unui segment specific de piață sau creșterea recunoașterii brandului;
- c) *design atractiv și funcțional*: este necesar de dezvoltat un design de ambalaj atractiv care să reflecte identitatea brandului și să atragă atenția consumatorilor. În același timp, trebuie să ne asigurăm că ambalajul este și funcțional, ușor de manevrat și protejează produsul în mod eficient;
- d) *utilizarea materialelor sustenabile*: în contextul preocupărilor legate de mediu, trecerea la materiale de ambalare sustenabile poate fi o componentă importantă a modernizării. Ambalajele prietenoase cu mediul pot atrage un segment de consumatori interesați de sustenabilitate;
- e) *implementarea tehnologiei*: integrarea tehnologiei în ambalaje poate adăuga o dimensiune inovatoare și interactivă. De exemplu, utilizarea codurilor QR pentru a oferi informații suplimentare despre produs sau pentru a direcționa consumatorii către conținut online relevant;
- f) *personalizarea ambalajelor*: modernizarea poate include și aspecte de personalizare a ambalajelor în funcție de preferințele sau nevoile individuale ale clienților. O abordare personalizată poate crea o conexiune emoțională și poate spori loialitatea clienților;
- g) *testare și feedback*: înainte de lansarea pe scară largă, este necesar să testăm noile ambalaje și să solicităm feedback de la consumatori. Acest proces poate ajuta să identificăm posibile probleme și să facem ajustări în consecință;
- h) *promovare și marketing*: odată ce noile ambalaje sunt implementate, este necesar să fie promovate activ prin intermediul canalelor de marketing potrivite și să comunicăm beneficiile modernizării ambalajelor și modul în care aceasta adaugă valoare produselor;
- i) *monitorizare și adaptare*: trebuie să urmărim performanța noilor ambalaje în timp și să fim pregătiți să adaptăm strategia în funcție de schimbările în preferințele consumatorilor și în mediul concurențial.

CONCLUZIE

În concluzie, ambalajul are o importanță semnificativă în societatea modernă, contribuind la protejarea produselor, la transmiterea informațiilor către consumatori, la marketingul și promovarea produselor, precum și la reducerea risipei de alimente și resurse. Acesta joacă un rol esențial în piața globală și influențează alegerile consumatorilor și succesul produselor.

Modernizarea ambalajelor nu este doar o îmbunătățire estetică, ci poate reprezenta o investiție semnificativă în imaginea și succesul pe termen lung al unui brand. O abordare atentă și orientată către nevoile consumatorilor poate contribui la creșterea vânzărilor și fidelizarea clienților. Modernizarea ambalajelor poate fi o strategie eficientă pentru promovarea produselor și fidelizarea clienților. Este important să abordăm acest proces cu atenție și să luăm în considerare nevoile și preferințele clienților,

tendențele de design și sustenabilitate pentru a obține cele mai bune rezultate. Modernizarea ambalajelor poate fi o tehnică și o strategie eficientă de promovare a produselor și fidelizare a clienților în industria alimentară și în alte domenii de retail. Ambalajul este adesea primul lucru cu care clienții vin în contact atunci când cumpără un produs, și poate avea un impact semnificativ asupra deciziei lor de cumpărare și asupra experienței generale de utilizare a produsului. Este important să abordăm acest proces cu atenție și să luăm în considerare nevoile și preferințele clienților, tendințele de design și sustenabilitate pentru a obține cele mai bune rezultate.

BIBLIOGRAFIE

1. BURBULEA, R., CHISILI S. Strategii de marketing aplicate în Republica Moldova de către întreprinderile agroindustriale. În : Vectorul European. Revistă științifico- practică, USEM, 2022, nr.1, p.47-54, 0,5 c.a. ISSN 2345-1106, E-ISSN 2587-358X, https://doi.org/10.52507/2345-1106_Vector_European_2022_1.pdf (usem.md).
2. BURBULEA R., MOROI E. Techniques and actions to promote domestic agri-food products on foreign markets. În: *EcoSoEn*. ULIM, 2022, an. 5, nr. 3-4, 0,5 c.a., p. 26-32, ISSN 2587-344X <https://doi.org/10.54481/ecosoen.2022.3-4.05>.
3. BURBULEA R., MELNIC V. Tendințe de dezvoltare a strategiilor de poziționare pe piață a întreprinderilor agroalimentare. In: *Lucrări științifice, materialele Simpozionului Științific Internațional „Perspectivele dezvoltării durabile a spațiului rural în contextul noilor provocări economice”*, dedicat aniversării a 85 de ani de la fondarea Universității Agrare de Stat din Moldova. UASM, Chișinău, (Economie), vol. 50, 2018, p. 151-155, 0,36 c.a. ISBN 978-9975-64-299-6.
4. DIACONESCU I., ARDELEAN D., Diaconesc M. *Merceologie alimentara - Calitate si siguranta* București: Editura Universitară, 2007, 319 p. ISBN: 978-973-749-290-6.
5. КОТЛЕП Ф., АРМСТРОНГ Г., СОНДЕРС Д., ВОНГ В. *Основы маркетинга*. Вильямс. 2019. ISBN 9785907114487.
6. MELNIC, Viorel, ȘARGU, Lilia. New aspects of the approach to the analysis and quality control process: a case study. În: *Collecting scientific papers 4th International Conference "Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration"*, December 3-4, Chișinău ,2021, Vol. 1, pag. 75-85
7. SHARAFUTDINOVA, Natalia, SARGU, Lilia, VALEEVA, Yulia. *Customer-oriented approach in retail networks management*. În: *Innovation Management, Entrepreneurship And Corporate Sustainability (IMECS), Proceedings Paper 4th International Conference on Innovation Management, Entrepreneurship and Corporate Sustainability (IMECS) Prague, Czech Republic*, pag. 657-667

EFICIENȚA UTILIZĂRII ACTIVELOR CIRCULANTE – INDICATORI ȘI PRINCIPII

DELIU Angela,
inginer-economist, dr.,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT: În articolul dat se dezvăluie esența eficienței utilizării activelor circulante. În articol s-au expus indicatorii necesari pentru analiza eficienței utilizării activelor circulante. S-au descris criteriile de eficiență pentru fiecare indicator propus. S-a propus analiza nemijlocită a activelor circulante în baza unei întreprinderi.

Cuvinte cheie: active circulante, randament, capacitate, viteză de rotație, eficiență, active, agent economic, resurse economice.

ABSTRACT: This article reveals the essence of the efficiency of using current assets. The article presented the necessary indicators for the analysis of the efficiency of the use of current assets.

There are described to the efficiency criteria for each proposed indicator. Was proposed the direct analysis of current assets based on an enterprise.

Keywords: current assets, yield, capacity, speed of rotation, efficiency, assets, economic agent, economic resources.

JEL: M11, M21, G29

INTRODUCERE

Activele circulante – sunt o parte a resurselor economice ale întreprinderii, care în ansamblu sunt utilizate în cadrul în scopul obținerii bunurilor economice, în funcție de cerere și ofertă, și de la desfacerea cărora întreprinderea așteaptă un profit anumit.

Realizarea scopului final al oricărui agent economic, obținerea de profit, prevede utilizarea eficientă a resurselor economice, în funcție de performanțele prevăzute, de rezultatele așteptate.

Este de menționat că, activele circulante sunt cadru al activelor întreprinderii, pe lângă activele imobilizate, care la valoarea reală sunt evidențiate în bilanțul contabil (vezi tabelele T.2.-T.3).

Activele circulante, ca și ceilalți factori de producție, ca activele fixe și resursele umane, se caracterizează prin indicatorii săi de eficiență, în baza cărora putem urmări la fiecare moment de timp utilizarea lor și reflectarea lor asupra rezultatelor cantitative și financiare ale întreprinderii.

CONȚINUT DE BAZĂ

Deci, gradul de utilizare eficientă a activelor circulante se determină în baza unor anumiți indicatori economico-financiar.

⇒ Unul din principalii indicatori de eficiență este randamentul activelor circulante- R_{AC} .

Randamentul activelor circulante este indicatorul economic generalizator cu ajutorul căruia,

- se caracterizează nivelul eficienței activelor circulante, în aspect productiv, *tehnico-economic*,
- se analizează eficiența utilizării activelor circulante într-o anumită perioadă de timp determinată, prin metoda comparației.

Indicatorul dat este un indicator calitativ, revine ca mărime relativă și se exprimă în formă de coeficient, însă își are explicația sa în esență economică.

Formula de bază de determinare a randamentului activelor circulante:

$$R_{ACt} = PF_t / AC_t, \text{ unde}$$

R_{ACt} – randamentul activelor circulante în anul curent- T_t - raportul dintre valoarea producției finite și valoarea activelor circulante în aspect mediu[9], %/% sau u.m./1u.m. sau lei/leu – vezi tabelul T.1.:

PF_t – valoarea producției finite în perioada/anul analizat T_t în prețuri curente, u.m. – valoarea producției fabricată, prestată, în perioada/anul curent de activitate: producția fabricată sau prestată în perioada/anul curent și evaluată în prețurile perioadei/anului curent- T_t – vezi tabelele T.1.-T.3;

AC_t – valoarea activelor circulante în perioada/anul curent T_t de analiză, u.m. – mărimea absolută a activelor circulante-AC, ca parte componentă a activelor totale ale întreprinderii-TA – reflectă resursele economice cu o perioadă de utilizare mai mică de 1 an - element al activului bilanțului contabil – nevoi temporare ale firmei → fondul de rulment economic/brut-FRB, în aspectul echilibrului financiar – v. T.2.-T.3. =>

În esență economică nivelul randamentului arată, câte unități monetare de producție finită/gata-PF revin la o unitate monetară de active circulante-AC în perioada analizată, cantitatea de producție în expresie valorică/bănească obținută/generată de o unitate monetară de active circulante – *criteriul de eficiență*: cu cât mai mare în timp în aspectul capacității întreprinderii, cu atât mai eficient sunt utilizate activele curente ca resurse economice, cu atât mai eficient activează întreprinderea.

⇒ Următorul indicator de eficiență este capacitatea activelor circulante- C_{AC} .

Capacitatea activelor circulante - indicatorul generalizator, invers randamentului, cu ajutorul căruia,

- se caracterizează nivelul eficienței activelor circulante, în aspect productiv,

- se analizează eficiența utilizării activelor circulante pentru o anumită dinamică economică.

Capacitatea activelor circulante este un indicator calitativ, se determină în formă de coeficient, cu explicarea sa specifică în esență economică.

Determinarea capacității activelor circulante poate fi efectuată prin 2-două metode:

metoda I: $C_{ACt} = AC_t / PF_t$ ← formula de bază

metoda II: $C_{ACt} = 1 / R_{ACt}$, unde

C_{ACt} – capacitatea activelor circulante în perioada/anul curent- T_t , %/% sau u.m./1u.m. sau lei/leu – vezi T.1.:

R_{ACt} – randamentul activelor circulante, %/%; 1 – unitatea de venit, în funcție de fabricare, u.m.

⇒

În esență economică nivelul capacității arată câte unități monetare de active circulante-AC revin la o unitate monetară de producție finită-PF în perioada analizată sau cantitatea de active în expresie monetară cu care se produce o unitate monetară de producție sau reflectă gradul de implicare a activelor circulante în producere –

criteriul de eficiență: cu cât mai mic în timp în aspect rațional, al utilității, cu atât mai eficient sunt utilizate activele curente ca resurse economice, cu atât mai eficient sunt utilizate resursele economice ale întreprinderii, cu atât mai eficient activează întreprinderea.

În continuare în tabelul T.1. propunem analiza eficienței utilizării activelor circulante prin indicatorii de eficiență în aspect productiv și anume prin utilizarea randamentului și capacității activelor circulante.

Analizând rezultatele obținute în T.1., analizând nivelele indicatorilor analizați, ca randamentul și capacitatea activelor circulante, putem admite că, în comparație cu anul de bază-20T0 în anul curent indicatorii eficienței activelor circulante în aspectul productiv nu caracterizează eficiența, indicatorii nu corespund criteriilor de eficiență. După cum vedem, nivelul randamentului activelor circulante este mai mic în comparație cu baza → $5,31 < 7,29$, și capacitatea lor, invers, este mai mare în timp → $0,188 > 0,137$. Deci, ce ține de randamentul activelor, în anul curent la fiecare unitate monetară de active circulante în medie revin 5,31

u.m. de producție, pe când în perioada de bază – cu o unitate monetară de active se obținea 7,29 u.m. de producție finită. Iar privind capacitatea activelor circulante, dacă în anul de bază o unitate monetară de producție se obținea cu 0,14 unități monetare de active, atunci în 20T1 – mărimea dată s-a majorat, ce nu corespunde criteriului de eficiență, ce impune implicarea de surse suplimentare de resurse financiare în activitatea economică.

Deci, pentru obținerea unei unități monetare de producție necesarul specific de active circulante a crescut cu 0,051 u.m. → [0,051=0,188-0,137], iar randamentul a scăzut cu 1,98 → [1,98=5,31-7,29].

Urmărind toate aceste schimbări în dinamică, putem concluda despre ineficiența utilizării activelor circulante la întreprinderea „X” în anul curent, despre utilizarea neeficientă a resurselor economice.

Tabelul T.1. Dinamica randamentului și capacității activelor circulante a întreprinderii „X” pe anii de activitate 20T0-20T1

Indicatorii			U.m.	Valoarea indicatorilor		
				dinamica economică		sporul
0			1	2	3	4
				curent - 20T1	baza - 20T0	absolut, ±
1	1. Activele circulante ale firmei „X”		AC _t mil u.m.	201,83	79,68	+122,15
2	2. Producția finită în prețuri curente		PF _t mii u.m.	747072,3	639023,0	+108049,3
3	3. Indicatorii eficienței în aspect productiv ai AC:		-	-	-	-
4	3.1.	randamentul activelor circulante	R _{ACt} %/%	5,31 = 747,07 / 201,83	7,29 = 639,02 / 79,68	-1,98
5	3.2.	capacitatea activelor circulante:	C _{ACt} %/%	0,188 4	0,137 2	+0,051
6	3.2.1	metoda I	-	= 201,83 / 747,07	= 79,68 / 639,02	-
7	3.2.2	metoda II	-	= 1 / 5,31	= 1 / 7,29	-
8	4. În exclusivitate din situațiile financiare:		-	-	-	-
9	4.1.	venituri din vânzări	VV _{Xt} mii u.m.	753348,6	641016,0	+112332,6
10	4.2.	producția marfă în prețuri curente	PM _t mii u.m.	763091,9	657035,6	+106056,3
11	4.3.	AC la început de 20T0	AC ₀ mii u.m.	-	95716,0	-

Sursă: Elaborat de autor în baza informației expuse în tabelele T.2. și T.3.

Tabelul T.2. Activul bilanțului contabil al firmei „X” la 31.12.20T1

Indicatorii				Cod	Valoarea indicatorilor		
					sold începutul- S_i	sold sfârșitul- S_f	
				perioadei de gestiune			
0				1	2	3	
1	A.	Active imobilizate, u.m.:	AI	230	76382321	69624553	
2		I. imobilizări necorporale	INC	050	1743769	1595274	
3		II. imobilizări corporale	IC	130	74345740	67729633	
4		III. investiții financiare pe termen lung	IFL	160	157890	157890	
5		IV. creanțe pe termen lung și alte active imobilizate	CRL	220	135478	141756	
6	B.	ACTIVE CIRCULANTE, u.m.:	AC	420	79681679	201837447	
7		I. stocuri:	S	290	37456033	45091778	
8		4. produse și mărfuri		270	16019623 18012598 - TO S_i	9743308	
9		II. creanțe curente și alte active circulante	CRS	370	40541185	142367770	
10		III. investiții financiare curente	IFC	400	0	841796	
11		IV. numerar și documente bănești	NDB	410	1684461	13536103	
12			TOTAL ACTIVE, u.m.	TA	430	156064000	271462000

Notă: Date convenționale.

Sursă: Elaborat de autor.

T.3. Pasivul bilanțului contabil al firmei „X” la 31.12.20T1

Indicatorii				Cod	Valoarea indicatorilor		
					sold începutul- S_i	sold sfârșitul- S_f	
				perioadei de gestiune			
0				1	2	3	
1	C.	Capital propriu, u.m.:	CF	620	80262117	113209346	
2		I. capital social și neînregistrat:	CSN	490	10105400	11331900	
3		1. capital social	CS	440	10105400	10105400	
4		II. prime de capital	PC	500	300000	241400	
5		III. rezerve	RV	540	1566108	1530308	
6		IV. profit (pierdere)	PI	590	68290609	99618012	
7		V. rezerve din reevaluare	RR	600	0	487726	
8		VI. alte elemente de capital propriu	APF	610	0	0	
9		D.	Datorii pe termen lung, u.m.:	DL	700	27934108	16046101
10			1. credite bancare pe termen lung	CBL	630	25564419	14660323
11			3. datorii comerciale pe termen lung	DCL	650	2212355	972955
12		E.	Datorii curente, u.m.:	DC	820	45631089	138068981
13			1. credite bancare pe termen scurt	CBS	710	3534423	8427155
14			2. împrumuturi pe termen scurt, total	IS	720	5011670	5547673
15			3. datorii comerciale curente	DCS	730	25381179	106124825
16			F.	Provizioane, u.m.	PZ	870	2236686
17			TOTAL PASIVE, u.m.	TP	880	156064000	271462000

Notă: Date convenționale. Sursă: Elaborat de autor.

Din cele expuse și analizate este evident că indicatorii dați, randamentul și capacitatea activelor circulante țin de o grupă de indicatori și anume de indicatori ai eficienței în aspectul productiv.

În așa fel, în analiza activelor circulante nu este necesară determinarea ambilor indicatori ai eficienței în aspectul productiv pentru a face concluziile respective privind maniera de utilizare a activelor, însă în modul aspectului normativ, se necesită determinarea nivelelor indicatorilor în dinamică, cu stabilirea perioadelor de analizat și perioadei pentru analiză sau a perioadei de bază, cu care se va face compararea în timp.

⇒ Următorul indicator de eficiență al activelor circulante este coeficientul vitezei de rotație- C_{rt} , numit și coeficientul direct de utilizare al activelor circulante.

Coeficientul vitezei de rotație al activelor circulante, este un indicator generalizator cu ajutorul căruia,

- se caracterizează nivelul eficienței activelor circulante, în aspect financiar,
- se caracterizează viteza de rotație a activelor circulante,
- se analizează eficiența utilizării activelor circulante într-o anumită perioadă de timp determinată, prin metoda comparației.

Indicatorul dat este un indicator calitativ al activității economice și se exprimă în formă de coeficient, prin mărimea cărui se dă lămurirea în esență economică.

Formula de bază a coeficientului vitezei de rotație activelor circulante:

$$C_{rt} = \frac{VV_t}{AC_t}, \text{ unde}$$

C_{rt} – coeficientul vitezei de rotație al AC în perioada/anul curent- T_t – este raportul dintre veniturile din vânzări și valoarea activelor circulante în aspect mediu, %/% sau rotații/circuite sau u.m./1u.m. – vezi T.4.:

VV_t – valoarea veniturilor din vânzări în perioada/anul T_t analizat, u.m. – vezi T.1. ⇒

În esență economică nivelul coeficientului vitezei de rotație arată, câte rotații sau circuite trebuie sau a efectuat o anumită cantitate sau volum de AC într-o anumită perioadă de timp pentru a realiza un anumit nivel de venituri din vânzări, reflectă viteza de rotație în circuite în esență economică –

criteriul de eficiență: cu cât nivelul este mai mare în timp, cu atât mai eficient sunt utilizate activele circulante/curente, cu atât mai eficient activează întreprinderea.

⇒ Următorul indicator de eficiență al activelor circulante este capacitatea financiară a activelor circulante- C_{ft} , numit și coeficientul indirect de utilizare al activelor circulante.

Capacitatea financiară a activelor circulante - indicatorul generalizator, invers coeficientului vitezei de rotație sau coeficientului direct de utilizare, cu ajutorul căruia,

- se caracterizează nivelul eficienței activelor circulante, în aspect financiar,
- se caracterizează viteza de rotație a activelor circulante,
- se analizează eficiența utilizării activelor circulante într-o anumită perioadă de timp, prin metoda comparației.

Indicatorul dat este un indicator calitativ, revine ca mărime relativă și se determină în formă de coeficient, cu explicarea sa specifică în esență economică.

Determinarea capacității financiare poate fi efectuată prin 2-două metode:

metoda I: $C_{ft} = \frac{AC_t}{VV_t}$ ← formula de bază

metoda II: $C_{ft} = 1 / C_{rt}$, unde

C_{ft} – capacitatea financiară a activelor circulante în perioada/anul curent- T_t , %/% sau u.m./1u.m. – vezi T.4.:

C_{rt} – coeficientul vitezei de rotație, %/% – v. T.4.; 1 – unitatea de venit, în funcție de circulație, u.m. ⇒

În esență economică nivelul capacității arată câte unități monetare de active circulante-AC revin la o unitate monetară de venit-VV în perioada analizată sau cantitatea de active în expresie monetară cu care se produce o unitate monetară de venit, ca rezultat financiar, – câte AC participă la obținerea unei u.m. de venit din vânzări sau reflectă gradul de implicare a activelor circulante în circulație –
criteriul de eficiență: cu cât mai mic în timp în aspect rațional, al utilității, cu atât mai eficient sunt utilizate activele curente ca resurse economice, cu atât mai eficient sunt utilizate resursele economice ale întreprinderii, cu atât mai eficient activează întreprinderea.

⇒ Următorul indicator de eficiență al activelor circulante este durata unei rotații- D_{rt} .

Durata unei rotații este un indicator calitativ absolut cu ajutorul căruia,

- se caracterizează viteza de rotație a activelor circulante,
- se analizează eficiența utilizării activelor circulante într-o anumită perioadă de timp, prin metoda comparației.

Indicatorul se exprimă în mărime absolută, prin nivelul cărui se dă direct lămurirea în esență economică.

Determinarea duratei unei rotații/unui circuit poate fi efectuat prin 3-trei metode:

metoda I: $D_{rt} = F_{ct} / C_{rt}$ ← formula de bază

metoda II: $D_{rt} = F_{ct} * C_{ft}$

metoda III: $D_{rt} = AC_t / VV_{24ht}$, unde

D_{rt} – durata unei rotații a activelor circulante în perioada/anul curent- T_t , zile/rotație – vezi T.2.:

VV_{24ht} – veniturile medii zilnice în perioada/anul curent, u.m./24h: Formula de bază → $VV_{24h} = VV_t / F_{ct}$;

C_{rt} – coeficientul vitezei de rotație a activelor circulante în perioada/anul curent, rotații;

F_{ct} – fondul anual de timp calendaristic în anul curent, zile – numărul de zile în perioada de timp supusă analizei-conform calendarului – perioada de timp este un an calendaristic. ⇒

În esență economică nivelul duratei unei rotații arată, în câte zile se exercită/se efectuează un circuit/o rotație sau în cât timp se întorc întreprinderii AC sub forma de venituri de la realizarea producției – perioada de recuperare, reflectă viteza de rotație în zile –

criteriul de eficiență: cu cât este mai mic în timp, cu cât durata este mai scurtă în dinamică, cu atât mai eficient sunt utilizate activele circulante, cu atât mai eficient activează întreprinderea.

În continuare în tabelul T.4. propunem analiza eficienței utilizării activelor circulante prin indicatorii de eficiență în aspect financiar și anume prin utilizarea coeficientului vitezei de rotație, capacității financiare și a duratei unei rotații.

T.4. Dinamica coeficientului vitezei de rotație, capacității financiare și duratei unei rotații a activelor circulante a firmei „X” pe anii 20T0-20T1

Indicatorii		U.m.	Valoarea indicatorilor		
			dinamica economică		sporul absolut, ±
0		1	curent - 20T1	baza - 20T0	
			2	3	4
1	1. Activele circulante ale firmei „X”	AC_t mil u.m.	201,83	79,68	+122,15
2	2. Venituri din vânzări ale firmei „X”	VV_{Xt} mil u.m.	753,35	641,02	+112,33
3	2.1. valoarea medie a veniturilor zilnice	VV_{24h} mil u.m. /24h	2,06 = 753.35 / 365	1,76 = 641.02 / 365	+0,3
4	3. Fondul anual de timp calendaristic	F_{ct} zile	365	365	-
5	4. Indicatorii eficienței în aspect financiar ai AC:	-	-	-	-
6	4.1. coeficientului vitezei de rotație	C_{rt} circuite	5,35 =	7,31 =	-1,96

					753,35 / 201,83	641,02 / 79,68		
7	4.2.	capacitatea financiară a AC		C _{ft}	%/%	0,1868 = 1 / 5,35	0,1368 = 1 / 7,31	+0,05
8	4.3.	duratei unei rotații:		D _{rt}	zile/rotații	68,2	49,9	+18,3
9		4.3.1.	metoda I	-	-	= 365 / 5,35	= 365 / 7,31	
10		4.3.2.	metoda II	-	-	= 365 * 0,1868	= 365 * 1,368	
11		4.3.3.	metoda III	-	-	= 201,83 / 2,06	= 79,68 / 1,76	

Sursă: Elaborat de autor în baza tabelului T.1. și tabelelor T.2-T.3.

Analizând rezultatele obținute în T.4., analizând nivelele indicatorilor analizați, ca coeficientul vitezei de rotație, capacitatea financiară și durata unei rotații a activelor circulante, putem admite că, în comparație cu anul de bază-20T0 în anul curent indicatorii eficienței activelor circulante în aspectul financiar nu caracterizează eficiență, indicatorii nu corespund criteriilor de eficiență. După cum vedem, nivelul coeficientul vitezei de rotație este mai mic în comparație cu baza → $5,35 < 7,31$, durata unei rotații și capacitatea financiară, invers, sunt mai mari în timp, respectiv → $68,2 > 49,9$ și → $0,186 > 0,136$.

Deci, nivelul coeficientului vitezei arată că, în anul curent s-au efectuat 5,35 rotații, pe când în perioada de bază numărul de rotații este mai mare – 7,31 rotații, respectiv vedem că viteza s-a redus.

Referitor la durată, urmărim că modificarea ei este esențială în aspect negativ, și anume a crescut cu 18,3 zile → $18,3 = 68,2 - 49,9$, și în așa fel urmărim încetinire de viteză, pe când conform criteriului de eficiență – trebuie să se înregistreze accelerare de viteză. Privind capacitatea financiară, dacă în anul de bază o unitate monetară de venit se obținea cu cca 0,137 unități monetare de active, atunci în 20T1 – mărimea dată s-a majorat, ce nu corespunde criteriului de eficiență.

Urmărim toate aceste schimbări în dinamică și cunoscând esența lor în urma citirii, putem concluda despre ineficiența utilizării activelor circulante la întreprinderea „X” în anul curent, despre utilizarea neeficientă a resurselor economice.

Din cele expuse și analizate este evident că indicatorii dați, adică coeficientul vitezei de rotație, durata unei rotații și capacitatea financiară a activelor circulante țin de o grupă de indicatori și anume de grupa de indicatori ai eficienței în aspectul financiar.

Este de menționat că indicatorii eficienței utilizării activelor circulante – sunt numiți coeficienți de gestiune ai lichidității financiare-LF și sunt indicatori specifici ai echilibrului financiar-EF.

În așa fel, în analiza activelor circulante nu este necesară determinarea tuturor indicatorilor ai eficienței în aspectul financiar pentru a face concluziile respective privind maniera de utilizare a activelor, însă în modul aspectului normativ se necesită determinarea nivelelor indicatorilor în dinamică, pentru compararea în timp.

CONCLUZII

În final, este de admis că prin articolul respectiv, am redat esența indicatorilor, ce caracterizează eficiența utilizării activelor circulante. S-au descris cinci indicatori ai eficienței, atât exprimați prin mărimi relative, cât și mărimi absolute, ca *coeficientul vitezei de rotație, durata unei rotații, capacitatea financiară a activelor circulante, randamentul și capacitatea activelor circulante, unde primii trei indicatori se referă la grupa de indicatori de eficiență în aspect financiar, randamentul și capacitatea activelor circulante – se referă la grupa cu aspect productiv, tehnico-economic*. Pentru fiecare s-a dat expresiile de determinare, unde s-a descifrat fiecare formulă și agregat și specific. S-a formulat pentru fiecare criteriile de eficiență, în baza cărora se poate analiza realitatea, și de urmărit factorii de influență. Pentru o asimilare mai ușoară a teoriei expuse, s-a efectuat analiza activelor circulante printr-un studiu de caz, în care am arătat cum lucrează indicatorii în viața social-economică.

În așa fel, s-a arătat utilitatea și rolul indicatorilor dați în viața economică.

REFERINȚE ȘI SURSE BIBLIOGRAFICE

12. Burbulea R., Duhlicher A., Frăsîneanu P., Deliu A. Economia întreprinderii. Lucrare metodică – lucrare de verificare. Chișinău: 2017, 72 p. coli de autor 4,5. ISBN 978-9975-3001-9-3.
13. Deliu A. Economia - analiza întreprinderilor contemporane: Culegere de probleme. Chișinău: 2017. 76 p. coli de autor 5,37
14. Deliu A. Economie - Analiza întreprinderii. Lucrare metodică. Chișinău: USEM, 2017. 64 p
15. Deliu A., Frăsîneanu P. Economia și statistica întreprinderii – corelarea neparametrică - indicatorii corelației în aplicare. sinteze - probleme. Moldova, 2020. 104 p. ISBN 978-9975-3257-0-7. coli de autor 5,2.
16. Deliu A., Frăsîneanu P. Statistica și indicatorii ei. Lucrare de verificare. Moldova, 2018. 88 p. ISBN 978-9975-3257-1-4. coli de autor 4,7.
17. Deliu A., Frăsîneanu P., Șargu L., Duhlicher A. Economie - Analiza – Mediile și exprimarea lor. Culegere de probleme. Ch.: USEM, 2017. 76 p. coli de autor 5,37. ISBN 978-9975-3001-4-8.
18. Deliu, A. *Activele circulante ale întreprinderii și rezultatele accelerării vitezei de rotație*. Ediția a 6-ea a Conferinței științifice Internaționale, promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Chișinău: 2023.
19. Duhlicher G., Deliu A., Frăsîneanu P., Dascaluic D. Economia unităților economice. Lucrare de verificare. Chișinău: Universitatea de Studii Europene din Moldova, 2012.
20. Frăsîneanu P., Deliu A., Duhlicher A. Economie - Microeconomie – Costuri și cheltuieli. Sinteză și probleme. Chișinău: USEM, 2016. 80 p. coli de autor – 4,56
21. Ignat, Gabriela, Șargu, Lilia, Bivol, Theodor. Performanță prin management și comunicare financiară, Chișinău, 2020, 219 p.
22. Ignat, Gabriela, Șargu, Lilia, Manoli, Mihail, ș.a. Introducere în audit de la concept la misiune, Varșovia, 2021, 582 pag.,
23. Ulinici, Andrian, Catan, Petru, Deliu, Angela. Managementul eficienței economice prin prisma performanței indicatorilor economici. In: *Promotion of Social and Economic Values in the Context of European Integration: 4th International Conference*, Ed. 4, 3-4 decembrie 2021, Chișinău. Chișinău RM: 2021, Ediția 4, Vol.1, pp. 77-86. ISBN 978-9975-3527-1-0.
24. Ungureanu, Gheorghe, Ignat, Gabriela, Șargu, Lilia. Performanța, Obiectiv al Procesului Managerial, Varșovia, Polonia, 2021, 154 pag

"A QUALITATIVE PERSPECTIVE OF RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC FREEDOM AND INDIVIDUAL WELL-BEING,,

Brezuleanu Mădălina-Maria,
PhD. Al. I. Cuza- Iași,
Faculty of Economics and Business Administration.
Email address : brezuleanu.madalina@yahoo.com

Rezumat: Există multe dovezi empirice și calitative care demonstrează că bunăstarea este strâns legată de libertatea economică la nivelul unei țări. Nivelul veniturilor, intervenția statală și mulți alți factori influențează direct legătura dintre cele două. În cardul acestui studiu se analizează anumite studii referitoare la acest aspect din punct de vedere calitativ.

De-a lungul timpului mai mulți cercetători au încercat să analizeze relația determinată dintre bunăstare și libertate economică. Diener și Diener(1995), Easterly (1999), Lane (2000) și Blacnhflower și Oswald (2000) au susținut ideea că un anumit context economic favorabil îmbunătățește bunăstarea subiectivă. Studiile de măsurarea a bunăstării, cum ar fi cele realizate de către Sharpe și Smith (2005), demonstrează cât de amplu este acest subiect.

Libertatea economică identificată ca fiind capacitatea de angajare în liber schimb, de a funcționa într-o economie de piață caracterizată prin prezența statului de drept care garantează proprietatea privată, este considerată ca fiind piatra de temelie a succesului economic și cel al extinderii bunăstării economice (Karabegovic & McMahon, 2005).

Cuvinte cheie: libertate economică, bunăstare, Bunăstare subiectivă.

Abstract: There is much empirical and qualitative evidence showing that well-being is closely linked to economic freedom at the level of a country. Income levels, state intervention and many other factors directly influence the link between the two. The card of this study reviews some studies on this issue from a qualitative point of view.

Over time several researchers have tried to analyze the determined relationship between well-being and economic freedom. Diener and Diener(1995), Easterly (1999), Lane (2000) and Blacnhflower and Oswald (2000) supported the idea that a certain favorable economic context improves subjective well-being. Well-being measurement studies such as those by Sharpe and Smith (2005) demonstrate how vast this topic is.

Economic freedom identified as the ability to engage in free exchange, to operate in a market economy characterized by the presence of the rule of law that guarantees private property, is considered to be the cornerstone of economic success and the expansion of economic well-being (Karabegovic & McMahon, 2005).

Key words: economic freedom, well-being, subjective well-being.

INTRODUCTION

Over the years several scholars have tried to analyse the determined relationship between welfare and economic freedom. Diener and Diener (1995), Easterly (1999), Lane (2000) and Blacnhflower and Oswald (2000) have supported the idea that a certain favourable economic context improves subjective well-being. Studies measuring well-being, such as those by Sharpe and Smith (2005), demonstrate how broad this topic is.

Economic freedom identified as the ability to engage in free trade, to function in a market economy characterized by the presence of the rule of law guaranteeing private property, is considered the cornerstone

of economic success and the expansion of economic welfare (Karabegovic& McMahon, 2005). If a high degree of economic freedom is associated with an improvement in a person's economic status, and the resulting economic conditions are often associated with higher welfare, it can be said that a high level of economic freedom can be associated with a high level of welfare.

There are numerous studies that support this claim, for example Esposito and Zaleski (1999) conducted a study on a sample of countries and concluded that a high degree of economic freedom is often associated with a better quality of life leading to higher life expectancy and easier access to education.

Welfare being seen as a subject that is analysed in several areas of interest such as psychology, economics, public policy, sociology also requires a complex measurement tool and can be measured in two ways.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Welfare and economic freedom

One of the most widely used indexes to measure well-being is the one developed by Pesta et al. (2010a) and is an important resolution as it allows researchers to be able to perform an analysis in terms of well-being compared to other countries. Welfare is most commonly measured in two ways. One is based on a series of subjective assessments and is the result of centralizing responses to a series of questions that address life satisfaction, quality of life, and happiness.

Another way of structuring the well-being index is to take a number of physical needs, such as basic needs, along with a number of mental or psychological health measures for analysis.

Economic freedom represents a broad set of institutional characteristics that validate a range of proven outcomes, and these institutions in turn influence well-being then the authors' effort to assess the link between economic freedom and well-being, and this state-level analysis provides another way of assessing the social and economic policies present in other countries. In order to assess economic freedom at the level of a state, there are numerous indicators used by researchers in their analyses, the most commonly used of which are those of the Fraser Institute and the Heritage Foundation.

The Fraser Institute publishes two indices of economic freedom for the analysis of a state. The first includes government activity, including state and federal government, and the second focuses on state and local government activity to the exclusion of federal government.

In order to see whether certain changes in freedom entail certain negative welfare effects, researchers Esposito and Zaleski (1999) and Weede & Kampf (2002) found in their analyses that an increase in economic freedom entails higher levels of economic growth.

In most studies of the relationship between economic institutions and quality of life, researchers have focused on GDP per capita. It provides relevant information on the quality of life of individuals, with a focus on improved living standards that can be said to determine the material dimensions of well-being, as well as being a condition for life satisfaction (Di Tella et al. 2003), but also for certain values such as freedom of expression and individual liberty (Inglehart et al. 2008). Freedom of expression could also contribute to supporting gender equality, as it is closely related to determining human happiness.

The literature supports the idea that GDP per capita also demonstrates that there may be some weaknesses in the link between GDP per capita and well-being, as for example a high level of income does not lead to respect for liberty rights (Bennet et al. 2016). At the same time seen as an indicator of well-being, GDP per capita has some limitations in terms of subjective well-being. In terms of measuring subjective well-being its simplicity stems from its reliance on people's own value judgments that also determine an analysis of their preferences.

Economic freedom can be said to have a favourable effect on well-being. Nikolaev(2014) is one of the authors who investigated the relationship between economic freedom and all sub-dimensions of well-being using the Better Life Index on an analysis of 34 countries also finding a positive correlation for almost all aspects. This study has been the basis for many studies that have addressed the influence of economic freedom on well-being or some of the dimensions of well-being, but there have also been many studies that have previously supported the researcher's idea.

Researchers such as Campbell et al (2008) have noted that economic freedom is closely linked to certain housing values, thus hypothesizing that a state's welfare is enhanced by economic freedom. It has also been found that economic freedom leads to an increase in income, the latter being correlated with the health status of individuals (Benzeval and Judge 2001; Frijters and Coalb. 2005).

Other studies have supported the idea that economic freedom can encourage individuals to access education but also to complete years of education (Stroup 2007; Schofer and Meyer 2005). A study by Feldman in 2017 on a sample of 109 countries with data from the time span 1972 to 2011 showed a positive relationship between economic freedom and investment in human capital, through the provision of property rights, a level of monetary stability and tax stability.

Well-being could be seen to depend not only on the regulatory institutions but also on the culture of a country, and here we refer to the way in which residents orient themselves in terms of future-oriented behaviours such as planning long-term goals. This is important because people with a long-term orientation know how to plan their budget and activities in order to subsequently have more satisfaction and therefore a higher level of individual well-being. According to House et al. (2004) they observed that long-term planning of individuals' goals leads them to invest in education and health thus creating favourable future prospects.

According to research held by Nikolaev in 2014, a favourable correlation between economic freedom and well-being was observed using the OECD Better Life Index. However, his study revealed an exception in terms of work-life balance. Certainly, while free markets have a positive effect in developing industry, entrepreneurship and intrinsic motivation to work (Kreps 1997; Maitland 1997), their disadvantage in free market economies may be that work incentives can negatively influence private life. Research by Reynolds and Renzulli in 2005 found that entrepreneurship creates a significant disruption between personal and professional life.

In addition, it has been observed that there is a positive link between economic freedom and environmental quality, according to research by Baughn and colleagues. According to research by Esty and Porter (2007) and Hartmann and Uhlenbruck (2015), there is a positive correlation between economic freedom and corporate environmental responsibility of companies. Economic freedom can be a source of inspiration for entrepreneurs seeking solutions to global warming and environmental problems. The existence of a framework to protect property rights motivates companies to allocate resources to make investments that promote future environmental performance. As a result, these companies will benefit from the results of these investments to a greater extent because there is greater certainty that they will achieve favourable returns. Increased protection of property rights also helps to minimise the impact of pollution on the relations of others, which can help to avoid the tragedy of the commons (Stroup 2003). On the other hand, in countries with less economic freedom, the government may be seen by citizens and companies as primarily responsible for ensuring social welfare and may be very careful to define its own responsibilities for environmental protection. According to research by Stroup (2003), it was found that there is a negative association between economic freedom and levels of air pollution such as sulphur oxides, nitrogen oxides, visible particulate matter and carbon dioxide. This association holds only for countries with relatively low levels of economic freedom, as expressed by the ratio of pollution to GDP. This suggests that there is no

correlation between economic freedom and environmental quality in countries with high levels of economic freedom.

Bibliometric analysis of the literature

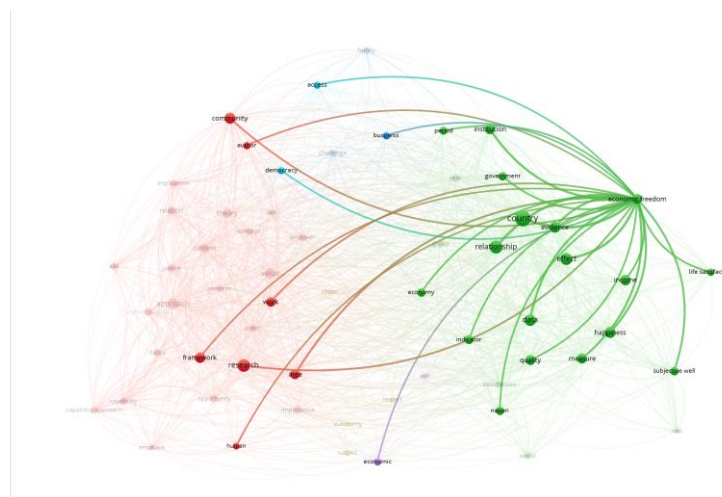
In order to complement the individual literature study we conducted a literature review using a software, namely VOS viewer, as an additional argument of the literature study. Even though often the illustration of the literature in this form may be partial or even incomplete it can be seen as a preliminary stage of a research.

The link between economic freedom and welfare has been analysed in order to enhance the interest in the topic. The starting point for this analysis is the frequency of representative keywords. Thus the frequency of use of keywords in scientific papers is increased, giving a compact picture of the content analysed.

The analysis was carried out in three steps: data collection, bibliometric visualisation and subsequent interpretation. The search for papers and their selection was performed from the Web of Science database.

The reference interval was the years 2010-2020 and some 232 papers on the topic were selected. Their number can be considered relatively small due to the limitations attributed to the database. Subsequently, scientific software was used to extract the keyword co-occurrence matrix.

Figure 1. Co-occurrence matrix of the keywords Economic Freedom and Welfare

We can see that there is a strong link between economic freedom and subjective well-being, life satisfaction, institutions, income levels and happiness. The closer the link between the nodes we can say that the authors' interest in the relationships between the topics was increased.

CONCLUSIONS

Over the years several researchers have tried to analyze the determined relationship between welfare and economic freedom.

Well-being could be observed to depend not only on regulatory institutions but also on the culture of a country, and here we refer to the way in which residents orient themselves in terms of future-oriented behaviours such as planning long-term goals.

Economic freedom represents a broad set of institutional characteristics that validate a range of proven outcomes, and these institutions in turn influence well-being then the authors' effort to assess the link between economic freedom and well-being, and this state-level analysis provides another way of assessing the social and economic policies present in other countries. In order to assess economic freedom at the level of a state, there are numerous indicators used by researchers in their analyses, the most commonly used of which are those of the Fraser Institute and the Heritage Foundation.

BIBLIOGRAPHICAL REFERENCES

Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Colonial origins of comparative development: an empirical investigation. *American Economic Review*, 91(5), 1369-1401.

Afonso, A., & Furceri, D. (2010). Government size, composition, volatility, and economic growth. *European Journal of Political Economy*, 26(4), 517-532.

Aixalá, J., & Fabro, G. (2009) Economic freedom, civil liberties, political rights and economic growth: a causality analysis. *Spanish Economic Review*, 11(3), 165-178.

Antweiler, W., Copeland, B. R. and Taylor, S. M. (2001) Is free trade good for the environment? *American Economic Review*, 91(4), 877-908.

Arikan, G. (2011) Economic individualism and government spending. *World Values Research*, 4(3), 73-95. Balestra, C., Boarini, R. and Toso, E. (2018) What matters most to people? Evidence from the OECD bet -

Life index user responses. *Social Indicators Research*, 136, 907-930.

Baughn, C. C., Bodie, N. L. and McIntosh, J. C. (2007). Corporate social and environmental responsibility in Asian countries and other geographical regions. *Corporate social responsibility and environmental management*, 14, 189-205.

Bennett, D. L., Faria, H. J., Gwartney, J. D., & Morales, D. R. (2017) Economic institutions and comparative economic development: A post-colonial perspective. *World Development*, 96, 503-519.

Bennett, D. L. and Nikolaev, B. (2016). Factor endowments, the rule of law, and structural inequality. *Journal of Institutional Economics*, 12(04), 773-795.

Bennett, D. and Nikolaev, B. (2017). On the ambiguous economic freedom-inequality relationship. *Empirical Economics*, 53(2), 717-754.

Bennett, D. L., Nikolaev, B. and Aidt, T. S. (2016). Institutions and welfare. *European Journal of Political Economy*, 45, 1-10.

Benz, M. and Frey, B. S. (2008) Being independent is a wonderful thing: Subjective evaluations of self-employment and hierarchy. *Economica*, 75, 362-383.

Frijters, P., Haisken-DeNew, J. P. and Shields, M. A. (2005). The causal effect of income on health: Evidence from German reunification. *Journal of Health Economics*, 24(5), 997-1017.

Hofstede, G., Hofstede, G. J. and Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: software of the mind* (3rd revised and expanded edition). New York: McGraw-Hill.

ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII FINANCIARE ÎN CADRUL ÎNTREPRINDERII

DUHLICHER Grigore

Dr. în științe economice, lector universitar
Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT Organizarea sistemului financiar reprezintă asigurarea funcționalității unui ansamblu de relații și activități care facilitează circulația elementelor financiare ale întreprinderii. Întreprinderea nu poate funcționa eficient fără un sistem financiar organizat adecvat cerințelor mediului intern și extern. Organizarea financiară joacă un rol foarte important în economia modernă, ea asigură facilități pentru realizarea tranzacțiilor financiare, canalizarea resurselor financiare și oferirea mijloacelor necesare întreprinderilor pentru a gestiona riscurile financiare. Dacă aceste funcții sunt realizate corespunzător, sistemul financiar va contribui pozitiv la prosperitate și dezvoltare economică. Un sistem financiar poate fi considerat consolidat, dacă este capabil, în mod eficient, să atragă și să plaseze fonduri bănești, asigură gestiunea riscurilor financiare, absoarbe șocurile economice negative, etc.

Cuvinte cheie: *Finanțe, organizare financiară, sistem financiar, eficiență financiară.*

SUMMARY The organization of the financial system means ensuring the functionality of a set of relationships and activities that facilitate the circulation of the company's financial elements. The enterprise cannot function efficiently without an organized financial system adequate to the requirements of the internal and external environment. The financial organization plays a very important role in the modern economy, it provides facilities for carrying out financial transactions, the channeling of financial resources and provides the necessary means for businesses to manage financial risks. If these functions are performed properly, the financial system will contribute positively to prosperity and economic development. A financial system can be considered consolidated, if it is able, effectively, to attract and place money funds, ensures the management of financial risks, absorbs negative economic shocks, etc.

Keywords: *Finance, financial organization, financial system, financial efficiency.*

JEL: M10

INTRODUCERE.

Dezvoltarea continuă a economiei Republicii Moldova impune sporirea eficienței activității unităților economice autohtone, inclusiv pe calea perfecționării procesului organizării financiare.

Organizarea activității financiare trebuie să se bazeze în primul rând pe principiul asigurării echilibrului financiar, ce înseamnă suficiență de lichidități pentru asigurarea capacității de plată, acoperirea integrală a costurilor și cheltuielilor suportate de către întreprindere, presupune menținerea unei egalități între necesarul de resurse financiare și posibilitățile de acumulare a acestora, toate acestea conducând la menținerea unor raporturi corespunzătoare cu parteneri de afaceri.

Asigurarea unei productivități sporite a unităților economice naționale, tot mai mari ca număr și volum de activitate, impune planificarea, organizarea, decizia, motivarea și controlul proceselor de muncă specifice organizației.

REZULTATE ȘI DISCUȚII.

Sistemul managerial, inclusiv cel în domeniul finanțelor, asigură desfășurarea ritmică a fiecărei activități și corelarea tuturor verigilor sistemului organizației, să orienteze și să armonizeze activitatea acestora în vederea realizării obiectivelor organizației.

Natura finanțelor se materializează în relațiile pe care întreprinderea le are cu toți agenții economici, instituțiile financiare, cu statul și alte organisme naționale și internaționale.

Asigurarea viabilității financiare - condiție de bază a existenței și funcționării întreprinderii în economia de piață, se bazează pe combinarea optimă a factorilor de producție și punerea în valoare a potențialului economic de care dispune.

Factorii care influențează organizarea activității financiare la întreprindere sunt:

- forma de proprietate: în funcție de care apar deosebiri în sursele și metodele de construire a fondurilor;
- particularitățile procesului de producție: în funcție de care apar deosebiri în structura capitalului fix și circulant.

În activitatea financiară a întreprinderilor există următoarele condițiile ale pieței precum:

- piața de capital: care influențează capacitatea de împrumut a întreprinderii prin nivelul ratei dobânzii;
- piața consumatorilor: cererea care influențiază nivelul vânzării întreprinderii; iar oferta de bunuri prin nivelul de venit;
- piața furnizorilor: calitatea mărfii, materiei.

Întreprinderea se manifestă în structurile pieței în concordanță cu interesele colectivității de persoane pe care o grupează. Aceste interese sunt legate de supraviețuirea întreprinderii în structurile pieței, de consolidarea situației financiare a proprietarilor săi, de satisfacerea într-o proporție mereu crescândă a cererii consumatorilor pentru utilitățile sale în condiții de risc minim.

Riscul exprimă influența negativă a factorilor interni și externi asupra activității întreprinderii, cu efect în diminuarea eficienței acesteia [1, pag. 203].

Direct sau indirect, obiectivele acestor preocupări interferează cu organizarea financiară la nivelul unității economice, care implică un management de nivel superior competent în a încerca să obțină profiturile cele mai favorabile pe termen lung, dintr-o alocare corespunzătoare din punct de vedere al riscului global a resurselor limitate a agentului economic.

În acest sens, nu se poate vorbi despre funcții manageriale în cadrul firmei în mod separat, ci numai în comun, dând prioritate celei financiare, care este implicată în urmărirea realizării politicilor din celelalte domenii de activități ale agentului economic, precum și în urmărirea realizării propriilor obiective financiare.

Activitatea financiară constă într-un ansamblu de acte fizice, intelectuale și morale, îndeplinite în mod conștient, în scopul asigurării desfășurării optime a funcției financiare. Aceasta se explică prin faptul că, pe lângă deciziile și operațiunile propriu-zise responsabilităților financiare, care dau conținut managementului financiar, să existe și alte acte sau fapte privind organizarea și conducerea acestui tip de activități: asigurarea consumurilor materiale și energetice pe care ea le implică, dotarea cu echipamente adecvate, recrutarea și perfecționarea profesională a forței de muncă din acest domeniu, implementarea de sisteme informaționale etc.

Cu alte cuvinte, cu ajutorul activității financiare se urmărește realizarea obiectivelor financiare, respectiv totalitatea formelor și actelor îndeplinite de organul de lucru specializat al întreprinderii și anume compartimentul financiar, pe parcursul exercitării atribuțiilor sale.

Planificarea și realizarea corectă a activității financiare în cadrul întreprinderii trebuie să îndeplinească acel rol de factor de echilibru, având ca scop optimizarea consumurilor și cheltuielilor iraționale, concomitent cu asigurarea stimulării sporirii producției, a productivității, creșterea veniturilor unitare și totale și, evident, creșterea profitului.

Desfășurarea activității financiare este motivată de scopuri multiple axate pe supraviețuirea întreprinderii, obținerii de profit și creșterii economice. Aceste scopuri pot fi sintetizate în următoarele

subpuncte cum ar fi: asigurarea rentabilității, creșterea activelor sau a patrimoniului și a cifrei de afaceri și asigurarea flexibilității, care permite firmei să se adapteze la condiții dificile sau să sesizeze noi oportunități de profit sau creștere.

Domeniile în care se concretizează organizarea internă a activității financiare pot fi structurate prin prisma a două criterii: după natura operațiilor ce se efectuează și după caracterul decizional pe care îl implică.

Prin prisma primului criteriu, activitatea financiară cuprinde în structura sa următoarele tipuri de subactivități: activitatea de programare și prognoza financiară, activitatea de decontări privind procurarea și utilizarea fondurilor bănești, obținerea profitului și utilizarea acestuia, inclusiv cele legate de operațiuni cu efecte comerciale, activitatea de analiză financiară, activitatea de control financiar, cu caracter preventiv sau gestionar, și dirijarea fluxurilor de numerar.

Prin prisma celui de-al doilea criteriu al caracterului decizional, activitatea financiară are două componente fundamentale: activitatea de decizie și activitatea de execuție financiară.

În sens larg, scopul final al activității financiare se referă la două aspecte principale: echilibrarea ansamblului de fluxuri privind încasările și plățile, adică asigurarea echilibrului financiar, rentabilitatea folosirii fondurilor, astfel încât să se asigure atât reconstituirea lor, cât și dezvoltarea firmei [2, pag. 95].

Realizarea unei gestiuni financiare optime la întreprindere, adică obținerea maximului de rezultate în urma alocării și gospodăririi capitalului și celorlalte categorii de resurse presupune respectarea următoarelor reguli de bază:

- selectarea și desfășurarea de activități sau realizarea de produse din gama de fabricație numai dacă prezintă rentabilitate;
- dezvoltarea și diversificarea întreprinderii prin investiții noi, atâta timp cât rentabilitatea prognozată pentru acestea este superioară costului capitalului utilizat pentru finanțare. Se are în vedere ca randamentul marginal al investițiilor înregistrează tendința de scădere, iar costul capitalului crește pe măsura sporirii nevoii de resurse pentru finanțarea unor investiții însemnate;
- scadența sursei de finanțare să fie superioară sau cel puțin egală cu durata de existență a activului creat pe seama acesteia, în acest fel, se asigură solvabilitatea și lichiditatea întreprinderii, evitându-se falimentul;
- întreprinderea să urmărească creșterea gradului de îndatorare atâta timp cât rentabilitatea capitalului investit sau rentabilitatea economică este mai mare decât rata costului capitalului împrumutat, întrucât sporește averea acționarilor, prin acțiunea pozitivă al efectului de levier financiar.

Printre principalele obiectivele fundamentale ale managementului financiar al întreprinderii îl constituie dezvoltarea și folosirea unui ansamblu de instrumente, metode și tehnici de gestiune financiară, în scopul de a asigura o situație financiară sănătoasă și echilibrată.

Dacă este privit la nivel microeconomic, echilibrul financiar presupune corespondența existentă între lichiditatea activelor și exigibilitatea capitalurilor care contribuie nemijlocit la finanțarea lor și se asigură prin coordonarea corespunzătoare a încasărilor și plăților operaționale, pe de o parte, și a necesităților de investiții și posibilităților de finanțare a acestora, pe de altă parte.

Rezultă că echilibrul financiar poate fi definit ca capacitatea întreprinderii de a-si asigura plățile, fără întrerupere, a datoriilor contractate anterior, inclusiv a datoriilor curente generate de realizarea obiectului de activitate, sau de obligațiunile fiscale, din veniturile încasate, astfel încât să se creieze premise favorabile pentru gestiunea riscului de faliment.

Instaurarea stării de echilibru financiar reprezintă o condiție esențială pentru durabilitatea întreprinderii. Altfel spus, echilibrul semnifică ideea de armonie între diferitele elemente constitutive ale unui sistem, ceea ce în domeniul financiar reprezintă armonizarea resurselor financiare cu necesitățile de finanțare.

Relațiile fundamentale, care atestă existența echilibrului financiar la nivel de întreprindere sunt următoarele:

- necesarul de fonduri pentru îndeplinirea obiectivelor economice trebuie să fie egal cu posibilitățile de procurare a acestora;
- cheltuielile generate de activitățile desfășurate de întreprindere trebuie să fie egale cu veniturile provenite din aceste activități;
- încasările trebuie să fie coordonate cu plățile.

Gestiunea financiară se axează pe organizarea, analiza și scoaterea în evidență a aspectelor caracteristice unui management sănătos a firmelor, indiferent de dimensiunea economică și financiară a acestora.

Organizarea financiară presupune nemijlocit elaborarea deciziilor financiare. Victor Dragotă, în lucrarea sa management financiar, ediția 2003, spune că decizia financiară este o hotărâre, un proces rațional de alegere a unei linii de acțiune ce se ia pe bază de analiză și informații multiple, vizând totodată activitățile cu efecte directe asupra capitalului.

Organizarea financiară a întreprinderii este expresia unui domeniu specific al activității de conducere la nivelul acesteia, domeniu, în cadrul căruia se fundamentează, elaborează, adoptă și finalizează deciziile financiare, prin relevarea întregului potențial managerial la nivelul întreprinderii

Prin urmare, decizia financiară are un domeniu de acțiune foarte larg impunând, în special, rezolvarea a două probleme esențiale prima problemă este asigurarea echilibrului financiar, respectiv echilibrarea fluxurilor de încasări și plăți iar a doua problemă este rentabilitatea utilizării fondurilor, asigurându-se atât remunerarea acestora cât și dezvoltarea întreprinderii.

Asigurarea implementării cerințelor deciziilor financiare impune efectuarea unui control detaliat ce urmărește:

- să măsoare diferențele între previziuni și realizări;
- stabilirea cauzelor dificultăților financiare care afectează sau amenință întreprinderea;
- să indice decizii corective care să redreseze situația financiară atunci când este nevoie;
- să revizuiască, dacă este necesar, obiectivele și previziunile inițiale.

Organizarea activității de acumulare și asimilare a informațiilor despre toate aceste procese ce au loc în cadrul unei întreprinderi sunt necesare pentru managementul financiar și gestiunea economică, fiind mijloace de înțelegere și orientare a acestora.

Prin integrarea activității financiare în sistemul de activități al întreprinderii, activitatea financiară realizează în mod necesar conexiuni cu absolut toate celelalte activități. Suportul întregii vieți economice îl reprezintă echilibrul dintre venituri și costuri, ceea ce în plan financiar înseamnă echilibrul dintre necesarul și existentul de resurse de finanțare.

CONCLUZII.

O întreprindere pentru a reuși să se încadreze în sistemul economiei de piață, trebuie să fie capabilă să-și identifice și să-și valorifice repede oportunitățile financiare. Efectiv, managerii trebuie să înțeleagă riguros de ce, cum și unde ei intenționează să desfășoare o afacere, acum sau peste o perioadă oarecare.

Importanța activităților financiare este argumentată prin faptul, că ele se constituie într-o componentă de bază, strict necesară oricărui manager în îndeplinirea atribuțiilor ce îi revin și, implicit, în atingerea cu succes a obiectivelor organizaționale propuse.

Managementul financiar este responsabil nemijlocit de organizarea activităților financiare în cadrul întreprinderii. Ele constau în:

- stabilirea necesarului de fonduri;
- alegerea surselor de finanțare;

- modul de gestionare a surselor financiare și economice;
- eficiența utilizării fondurilor;
- aprecierea poziției întreprinderii pe piața de capital.

Asigurarea profitabilității și competitivității pe piață poate fi realizată prin intermediul unei activități financiare eficiente. Activitatea financiară a întreprinderii cuprinde ansamblul raporturilor de asigurare și repartizare a resurselor bănești necesare desfășurării continue și eficiente a activităților, precum și a celor de analiză și control a rezultatelor obținute.

Organizarea financiară devine unul dintre elementele cheie în cadrul întreprinderii. În competențele ei intră acumularea și prelucrarea informației financiare, formularea problemelor de natură financiară, analiza posibilităților de a folosi o anumită metodă de luare a deciziei de către conducerea companiei și de a oferi cele mai adecvate alegeri.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ignat G., Șargu L., Bivol T., Performanță prin management și comunicare financiară, Editura Lira, Chișinău, 2020
2. Stancu I., Finanțe (ediția a patra) Piețe financiare și gestiunea profitului. Investiții directe și finanțarea lor. Analiza și gestiunea financiară a întreprinderii, Editura Economica, București, 2007
3. Dragotă V., Obreja L. ș.a. Management financiar: vol. 1, Analiza financiară și gestiune financiară operațională, Editura Economica, București, 2003.

MANAGEMENTUL SECTORULUI AGRAR ȘI IMPACTUL ACESTUIA ASUPRA BUNĂSTĂRII SOCIETĂȚII

Sofia SCUTARI,
Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere” Chișinău, Moldova
E-mail: scutarisofia5@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3122-6761>

Aliona LÎȘÎ,
Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere” Chișinău, Moldova
E-mail: aliona_lisii@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-9719-0012>

REZUMAT Acest articol descrie importanța managerială în sectorul agrar și impactul acestuia asupra bunăstării societății. Autorul prezintă, de asemenea, analiza indicatorilor principali a sectorului agrar pentru perioada anilor 2017-2021 și înaintează propuneri de îmbunătățire a situației create. În baza acestui demers analitic autorii evidențiază cele mai stringente probleme care stau în calea administrării eficiente a sectorului agrar, oferind totodată măsuri de dezvoltare în acest domeniu.

Acest articol va fi util pentru profesori, studenți și cercetătorilor din sectorul agrar care se ocupă cu științele domeniului dat.

Cuvinte cheie: Management, agricultură, sector agrar, producția agricolă, producția vegetală, producția animalieră, întreprinderi agricole, gospodării țărănești, gospodării ale populației.

ABSTRACT This article describes the importance of management in the agricultural sector and its impact on the welfare of society. The author also presents the analysis of the main indicators of the agrarian sector for the period of 2017-2021 and puts forward proposals for improving the created situation.

Based on this analytical approach, the authors highlight the most pressing problems that stand in the way of the efficient administration of the agrarian sector, at the same time offering development measures in this field.

This article will be useful for teachers, students and researchers in the agricultural sector who deal with the sciences of the given field.

Key words: Management, agriculture, agrarian sector, agricultural production, vegetable production, animal production, agricultural enterprises, peasant households, households of the population.

JEL: M10

1. INTRODUCERE

Cea mai mare bogăție pe care o are Republica Moldova este pământul și este percepută ca o țară agrară, iar agricultura este ramura principală a economiei naționale. O contribuție însemnată din această activitate duce la formarea produsului intern brut pentru asigurarea bunăstării oamenilor.

Actualmente agricultura în multe raioane ale țării este inefficientă. Productivitatea sectorului agrar este în scădere, investițiile sunt mici iar costurile la materia primă este în creștere. În acest context, se

observă niște relații ineficiente dintre conducerea statului și sectorul agrar. În această situație, producătorii agricoli autohtoni au nevoie de susținerea statului ca să poată ieși pe piața externă și chiar internă a țării. Statul trebuie fie mai aproape de agricultori, să promoveze discuții eficiente cu agenții economici, deoarece doar prin acțiuni concrete poate să se dezvolte acest sector. Conducerea statului trebuie să fie un partener pentru sectorul agrar, să-l susțină prin diverse politici agricole și obiective generale în domeniul agriculturii.

2. FACTORII DE INFLUENȚĂ ASUPRA SECTORULUI AGRAR

Din literatura de specialitate se evidențiază două grupe mari de factori care influențează apariția riscurilor la întreprindere și anume:

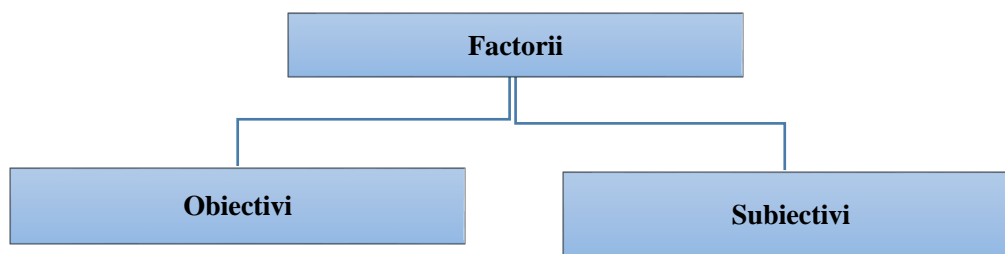

Figura 1. Factori care influențează apariția riscurilor la întreprindere

Sursa: Elaborat de autori în baza materialelor [3].

Factorii obiectivi sunt acei factori care reprezintă pericol pentru întreprindere din exterior, pe care agentul economic nu-l poate influența, însă este obligat să țină cont de ei, întrucât aceștia contribuie la rezultatul și activitatea firmei.

Factorii subiectivi sunt cei ce apar în interiorul întreprinderii și care influențează doar activitatea ei, exprimând caracterul particular al firmei [3].

Agricultura în Republica Moldova este expusă la un șir de riscuri cu impact negativ precum: calamități naturale (ploi abundente, înghețuri, secetă), alunecări de terenuri și eroziuni).

Un alt element ce stopează lucrările agricole este majorarea prețurilor la carburanți și tehnica necesară pentru efectuarea lucrărilor.

O problemă majoră în agricultură reprezintă impozitele și taxele, ce sunt în creștere din an în an. Desigur, că pentru a avea un buget echilibrat fiecare țară are nevoie de impozite, dar de impozite reale, pe care agricultorii ar avea posibilitatea de a le plăti, neapelând la împrumuturi, acest lucru este inadmisibil.

Alături de factorii enumerați mai sus, care pot crea agricultorilor probleme se mai numără și alte riscuri ca: economiile fiscale; asimetria informațională; costurile directe și indirecte de faliment; costurile de agent; flexibilitatea financiară etc..

Pe lângă aceste riscuri, producătorii agricoli astăzi se mai confruntă și cu alt gen de probleme cum ar fi: realizarea producției recoltate, precum și prestarea nesigură a serviciilor de colectare, depozitare, transport a produselor agricole pentru industria alimentară și pentru comercializarea pe piață. În urma prestării acestor servicii necalitative scade și nivelul de concurență a produselor agricole autohtone ce contribuie la cedarea producției locale în față celei de import. Toate acestea sporesc riscurile în sectorul agrar și nu permite agricultorilor o stabilitate de dezvoltare durabilă.

3. IMPORTANȚA ADMINISTRĂRII SECTORULUI AGRAR DE CĂTRE INSTITUȚIILE STATALE

Agricultura este și va rămâne un sector important în economia Republicii Moldova. Actualmente este necesitatea de a atrage cât mai multe investiții în agricultura națională, care ar permite totodată crearea condițiilor pentru îmbunătățirea mediului investițional și de export în Republica Moldova, precum și reducerea sărăciei populației din mediul rural și creșterea nivelului de trai al acesteia. O problemă majoră în atragerea investițiilor totuși rămâne aceea că, pe lângă întreprinderile agricole mari, mai există și gospodăriile populației mici, ce se află într-o stare nesatisfăcătoare, din lipsa tehnicii agricole și a forțelor de muncă, care gestionează respectiv 50 și 50% din suprafața agricolă utilizată.

După părerea noastră un rol important în dezvoltarea sectorului agrar este întreprinderea măsurilor necesare de către managerii instituțiilor statale privind creșterea atractivității, redresării situației privind ocuparea forței de muncă, asigurarea cu subvenții în cazul calamităților naturale care ar influența pozitiv la creșterea veniturilor populației din localitățile rurale necesare pentru un trai decent și reducerea sărăciei.

4. ANALIZA UNOR INDICATORI AL SECTORULUI AGRAR ȘI IMPACTUL ACESTUIA ASUPRA BUNĂSTĂRII SOCIETĂȚII

Din practică se cunoaște că succesul agricultorilor se obține din experiența proprie, din experiența altor agenți economici și din învățare permanentă, ca să putem obține performanțe și să fim în pas cu schimbările care intervin în acest domeniu. Pentru a avea o dezvoltare în creștere managerii din agricultură în comun cu specialiștii contabili trebuie să inițieze analize cu privire la evaluarea indicatorilor de bază, ca să poată lua decizii privind înlăturarea problemelor și să pună în practică idei noi. Numai prin analiză, evaluare și compararea indicatorilor pe bază datelor contabile putem învăța cum să ne îmbunătățim propria situație.

Dezvoltarea acestui sector agricol care este centrat pe lanțurile valorice poate oferi bunăstare și condiții de trai mai bune în mediul rural bazându-se pe cele patru obiective strategice generale, care urmăresc consolidarea potențialului sectorului agricol rezilient la schimbările climatice, promovarea practicilor agricole inteligente, eficiente și durabile, dezvoltarea pieței locale și sporirea potențialului de export, precum și susținerea unei dezvoltări socioeconomice rurale sustenabile, care sunt prevăzute în Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030 [1].

Un interes deosebit în cadrul cercetărilor asupra temei menționate ne trezește starea propriu-zisă a întreprinderilor agricole, de aceea vom analiza indicatorii principali și impactul acestuia asupra bunăstării societății în Republica Moldova după cum urmează în tabelul 1.1.

Tabelul 1. Dinamica producției agricole în gospodăriile de toate categoriile în anii 2017-2021 (Executat mil. lei)

Anii	2017	2018	2019	2020	2021
Indicatori					
Producția agricolă (mil.lei)	34.142	32.637	34.597	30.061	48.434
din care:					
Producția vegetală/ (mil.lei)	24.435	22.883	24.670	20.389	37.838
<i>Ponderele producției vegetale în totalul producției agricole %</i>	<i>71,6</i>	<i>70,1</i>	<i>71,3</i>	<i>67,8</i>	<i>78,1</i>
producția animalieră	9.192	9.190	9.248	9.135	9.683

Ponderea producției animaliere în totalul producției agricole %	26,9	28,2	26,7	30,4	20,0
servicii / service	515	564	679	537	913
Ponderea serviciilor în totalul producției agricole %	1,5	1,7	2,0	1,8	1,9

Sursa: Elaborat de autori în baza surselor [2].

Producția globală agricolă în perioada anilor 2017-2020 în gospodăriile de toate categoriile a înregistrat oscilații ne semnificative atât de creștere, cât și de scădere. În anul 2021 producția agricolă însă a avut o creștere semnificativă față de anul 2020 și a înregistrat circa 18373 mil. lei, mai mult, cea ce constituie cu 61,01 %.

În anul 2020 se observă o diminuare semnificativă a producției vegetale în sumă de 4281,0 mil. lei față de anul 2019 sau mai puțin cu 17,4 % mai puțin. Factorii de bază sunt condițiile meteo nefavorabile.

Dacă analizăm ponderea producției pe categorii, observăm că producția vegetală are o pondere cea mai mare în totalul producției agricole și constituie în medie pe perioada dată 71,8 %, pe locul doi este producția animalieră cea reprezintă 26,4% și cea mai mica pondere sunt serviciilor ce constituie 1,8%.

Tabelul 2. Structura producției agricole, pe categorii de gospodării în anii 2017-2021
(Executat mil. lei)

Anii Indicatori	2017	2018	2019	2020	2021
Întreprinderile Agricole/	43,5	42,8	42,5	40,3	49,8
Gospodăriile țărănești (de fermier	19,5	21,5	19,2	18,0	21,8
Gospodăriile populației	37,0	35,7	38,3	41,7	28,4

Sursa: Elaborat de autori în baza surselor[2].

Din analiza tabelului 1.2 observăm că, volumul producției agricole ale întreprinderilor agricole pe perioada 2017-2020 înregistrează o descreștere ne semnificativă, însă anul 2021 se înregistrează o creștere de 9,5% față de anul 2020. Ponderea **producției agricole** în medie pe perioada 2017-2021 este de circa 43,8%, cea ce constituie cea mai mare parte din volumul producției agricole pe toate categoriile. Pe locul al doilea se plasează gospodăriile populației care în medie pe perioada respectivă este de circa 36,2 %. Gospodăriile țărănești înregistrează cea mai mică pondere din volumul producției agricole ce în medie pe perioada 2017-2021 este de circa 20,0 %.

4. CONCLUZII

În concluzii autorii menționează că, activitatea agricolă nu poate fi analizată și comparată cu alte ramuri ale activității economice, deoarece este un sector foarte complex și complicat, dar într-o măsură oarecare contribuie la creșterea economică a țării noastre și are impact direct asupra bunăstării societății.

Provocările ce au avut loc în ultimii ani în sectorul agrar au destabilizat sectorul agrar și au diminuat nivelul producției agricole, cauzele fiind: calamitățile naturale, majorarea carburanților și a energiei

electrice, lipsa unui sistem de aprovizionare cu semințe, îngrășăminte, lipsa specializării producătorilor agricoli ș.a.

Urmând raționamentele expuse mai sus, precum și a studiului efectuat asupra importanței manageriale în sectorul agrar, autorii au determinat că producția *globală agricolă* în perioada anilor 2017-2020 a fost în scădere. Totuși anul 2021 înregistrează o creștere semnificativă a producției agricole cu 61,01 % mai mult față de anul 2020.

Întru soluționarea problemelor ce apar în sectorul agrar din Republica Moldova, conducerea statului trebuie să formuleze o viziune clară privind perfecționarea managementului strategic, fapt ce ar duce la dezvoltarea sectorului dat și ar oferi noi oportunități pentru producătorii agricoli,

Prin urmare, complexitatea problemelor abordate în sectorul agrar necesită adoptarea unor măsuri urgente din partea organelor statale și anume: susținerea producătorilor agricoli și implicarea instituțiilor științifice și academice privind cercetarea acestui sector, precum și perfecționarea managerilor agricoli. Implementarea acestor măsuri, vor permite producătorilor agricoli să depună mai mult efort în promovarea inovării competitive și crearea noilor locuri de muncă, care este un instrument de obținere a avantajelor asupra creșterii economice și ridicarea nivelului de trai a societății.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Strategia națională de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2023-2030. HG nr. 56/2023 din 17.02.2023. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136318&lang=ro [accesat: 21.07.2023].
2. Anuarul statistic 2022. Agricultură. [online] [accesat: 14.07.2023]. Disponibil: <https://statistica.md>.
3. Scutari S., Lîsîi A. Managementul organizației: Îndrumar metodic. Chișinău, 2019. ISSN: 978-9975-75-941-0.

PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE ALE IMM-LOR SPECIALIZATE ÎN CULTIVAREA PLANTELOR MEDICINALE ȘI AROMATICE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII REGIONALE

DASCALIUC Daniela,
PhD in Economics, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova
E-mail: danieladascaliuc@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6056-4743>

REZUMAT. Dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii reprezintă o condiție primordială în procesul de adaptare a Republicii Moldova la cerințele Uniunii Europene și integrării regionale. Rolul IMM-urilor este crucial, reprezentând cea mai eficientă cale de la creșterea economică până la bunăstarea persoanelor angajate, în special în comunitățile rurale îndepărtate și orașele mici. De asemenea, odată cu evoluția politică și socio-economică a țării, e nevoie de o abordare nouă, care să includă necesitatea de a avea comunități locale și piețe mai rezistente, incluzive și inovatoare. Pentru a progresa, este necesară o schimbare, care ar produce plus valoare în toate sectoarele economiei, inclusiv și în domeniul cultivării plantelor medicinale și aromatice, și ar asigura consolidarea și diversificarea lanțurilor de valoare și de aprovizionare la nivelul comunităților individuale și al mai multor comunități.

CUVINTE CHEIE: *integrare regională, IMM, clustere, plante aromatice și medicinale.*

ABSTRACT. The development of the small and medium-sized enterprises (SMEs) sector represents a paramount condition in adapting the Republic of Moldova to the requirements of the European Union and regional integration. The role of SMEs is crucial, representing the most efficient pathway from economic growth to the well-being of employed individuals, particularly in remote rural communities and small towns. Moreover, with the country's political and socio-economic evolution, a new approach is needed, one that encompasses the necessity of having more resilient, inclusive, and innovative local communities and markets. To progress, a change is imperative, one that would yield added value in all sectors of the economy, including the cultivation of medicinal and aromatic plants, ensuring the consolidation and diversification of value and supply chains at the level of individual communities and multiple communities.

KEYWORDS: *regional integration, SME, clusters, aromatic and medicinal plants.*

JEL CLASSIFICATION: *E22 I38 L66 M21 O33*

INTRODUCERE

Rolul decisiv în procesul de redresare și de dinamizare a economiei naționale revine întreprinderilor mici și mijlocii. Sectorul întreprinderilor mici și mijlocii (IMM) reprezintă veriga principală a unei economii și ocupă o pondere de circa 90 % din totalul întreprinderilor înregistrate. Micii antreprenori contribuie într-o măsură mai mare la ocuparea forței de muncă, reducerea șomajului, producerea de bunuri și servicii, asigurarea profitabilității și competitivității, diversificarea activităților, precum și la implementarea de noi tehnologii și inovații și la asigurarea creșterii economice durabile și majorarea volumului exportului de produse finite.

Rolul întreprinderilor mici și mijlocii în economia națională, precum și în alte economii, este foarte semnificativ, deoarece reprezintă acel segment, în care antreprenorii î-și realizează și î-și dezvoltă aptitudinile și competențele, ca mai apoi unele din acestea să le utilizeze pentru a-și transforma întreprinderile sale mici în întreprinderi de proporții mai mari.

Dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii din Republicii Moldova, poate fi considerată ca o condiție primordială în procesul de adaptare la cerințele Uniunii Europene și integrării regionale.

Integrarea IMM-urilor în ecosistemele regionale poate contribui la asigurarea cooperării cu instituțiile de învățământ și centrele de cercetare și inovare, la crearea și dezvoltarea parteneriatelor cu rețelele de furnizori și cumpărători, la conlucrarea cu autoritățile publice locale și centrale, identificarea de noi parteneriate cu investitorii străini etc.

Totodată, trebuie să remarcăm că acest sector în comparație cu întreprinderile mari și instituțiile financiare este destul de vulnerabil și adesea nu poate face față provocărilor cu care se confruntă. În acest sens, apelarea la mijloace alternative de finanțare, aplicarea mecanismelor de cooperare și modelelor noi de activitate, reprezintă oportunități majore pentru IMM-uri.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Integrarea economică regională poate fi privită pe scară largă, care permite țărilor dintr-o anumită regiune să creeze avantaje regionale preferențiale, să reducă costurile de producție și să creeze o infrastructură unică în transport și comunicații, odată cu formarea zonelor de comerț liber, uniunilor vamale și altor forme de integrare.

Din punct de vedere etimologic, conceptul de regiune, presupune o formă de stăpânire, divizare. Potrivit savantului geograf francez, Elissee Reclus, "regiunea este un spațiu care servește ca bază pentru divizarea administrativă a statelor-națiuni" [1].

Conform dicționarului Englez Oxford, noțiunea de regiune implică două aspecte majore: primul poate fi definirea și delimitarea unui teritoriu după anumite criterii, iar al doilea, un anumit nivel administrativ sub-statal [10].

În această ordine de idei, se poate constata că pentru definirea unei regiuni este necesar să fie luate în considerare următoarele:

- posibilitatea identificării problemelor teritoriale;
- posibilitatea identificării unor spații adecvate pentru anumite tipuri de acțiuni, pentru alocarea de fonduri, aplicarea diferențiată a taxelor, cooperare sau parteneriate etc.;
- existența unei baze fundamentale, realizată de specialiști în dezvoltarea regională, în cooperare cu factorii de decizie și cetățenii regiunii respective.

Respectiv, dezvoltarea regională, implică utilizarea resurselor (în primul rând a celor locale, dar și a celor atrase din mediul național și internațional) pentru creșterea competitivității generale a teritoriului, creșterea gradului de adaptabilitate a componentelor de producție și funcționale la necesitățile de ajustare structurală (pentru satisfacerea nevoilor regionale și naționale) și, în ultimă instanță, din perspectivă macroeconomică, pentru reducerea decalajelor între diferitele componente din structura spațiului economic național" [6].

În vederea asigurării unei dezvoltări regionale eficiente și sustenabile este necesar de a se ține cont și de dimensiunile specifice dezvoltării regionale, care potrivit cercetătorului român C.D. Dumitrică, acestea pot fi:

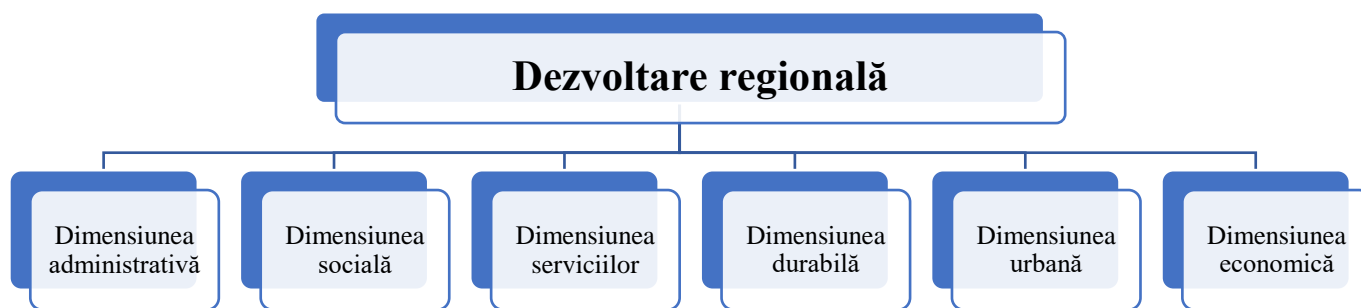

Figura 1. Dimensiunile dezvoltării regionale

Sursa: elaborat de autor în baza sursei 4.

Toate aceste dimensiuni în particular sunt foarte importante și conduc la obținerea de rezultate, însă noi ne vom axa preponderent pe dimensiunea economică, care implică activitățile economice productive, serviciile productive și elementele de infrastructură.

Dimensiunea economică are la bază obiectivul axat pe înlăturarea obstacolelor din calea dezvoltării economiei și îmbunătățirea mecanismelor de funcționare eficientă a pieței, orientarea eforturilor spre dezvoltarea asistenței mediului de afaceri existent, inclusiv sectorul IMM, încurajarea deschiderii de noi afaceri prin identificarea noilor nevoi ale oamenilor, atragerea investițiilor la nivel local și ridicarea nivelului de dezvoltare. Pentru ca dimensiunea economică să contribuie la complexitatea dezvoltării regionale este necesar de a asigura o cooperare regională.

Conform opiniei autorităților centrale ale țării noastre ”cooperarea regională este o parte componentă a diplomației multilaterale a Republicii Moldova și se manifestă prin dezvoltarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice în cadrul organizațiilor și inițiativelor din regiunea Europei Centrale și de Sud-Est, arealul Dunării și regiunea extinsă a Mării Negre. Cooperarea regională este o dimensiune complementară agendei de integrare europeană și a liniei complexului de mecanisme a politicii externe a Republicii Moldova și reprezintă o sinergie a relațiilor și interacțiunilor în cadrul organizațiilor și inițiativelor regionale” [12].

Potrivit Legii „Privind dezvoltarea regională”, în Republica Moldova, sunt 6 regiuni de dezvoltare: Nord, Centru, Sud, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, municipiul Chișinău și Transnistria.

În această lege, eficiența, durabilitatea, planificarea, coordonarea, parteneriatul și transparența prezintă principiile fundamentale ale susținerii dezvoltării regionale, care la rândul său are la bază următoarele obiective:

- a) obținerea unei dezvoltări social-economice echilibrate și durabile pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- b) reducerea dezechilibrelor nivelurilor de dezvoltare social-economică dintre regiuni și
- c) consolidarea oportunităților financiare, instituționale și umane pentru dezvoltarea social economică a regiunilor;
- d) susținerea activității autorităților administrației publice locale și a colectivităților locale orientate spre dezvoltarea social-economică a localităților și coordonarea interacțiunii lor cu strategiile și programele naționale, de sector și regionale de dezvoltare [9, art.2].

Unele instituții internaționale, precum, UNDP în Moldova, în vederea asigurării dezvoltării durabile, au identificat 2 regiuni cheie, Ungheni și Cahul și prin intermediul Programului EU4Moldova acordă

asistență tehnică și financiară mediului de afaceri și asociațiilor obștești, autorităților publice locale și societății civile.

La nivel micro, integrarea regională implică asocierea actorilor dintr-o regiune a țării sau dintr-o anumită ramură cu scopul de a asigura o sinergie, de a dezvolta noi produse și servicii și de a implementa inovații.

Scopul principal al dezvoltării regionale, este dezvoltarea armonioasă a teritoriului aferent regiunii, atât din punct de vedere economic, cât și social, cultural, prin evitarea manifestării efectelor negative ale procesului de urbanizare excesivă. Iar politica de dezvoltare regională unește ansamblul de măsuri planificate și promovate de autoritățile administrației publice locale și centrale, în parteneriat cu diverși actori (privati, publici, voluntari), în scopul asigurării unei creșteri economice și sociale, dinamice și durabile, prin valorificarea eficientă a potențialului local și regional [2].

Succesul în dezvoltarea regională durabilă poate fi atins numai prin intermediul unei abordări integrate. Diversele dimensiuni ale vieții – economică, socială, culturală și de mediu – sunt strâns legate între ele și, de aceea, trebuie combinate măsuri privind renovarea fizică a zonelor urbane și rurale cu măsuri care promovează educația, dezvoltarea economică, incluziunea socială și protecția mediului. În plus, dezvoltarea unor parteneriate puternice între cetățenii de la nivel local, societatea civilă, economia locală și diversele niveluri de guvernare reprezintă o cerință obligatorie. În acest sens, un rol decisiv îl joacă și antreprenoriatul, care este reprezentat preponderent de sectorul întreprinderilor mici și mijlocii.

În Republica Moldova, întreprinderile mici și mijlocii reprezintă peste 98% din numărul total de întreprinderi, fiind în continuă creștere în ultimii ani. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică pentru anul 2022, numărul IMM-urilor a constituit 62,1 mii de întreprinderi, fiind creștere cu 2,2 mii unități față de anul 2021.

Pe parcursul anului 2021, ponderea cea mai mare, de 86,5%, îi revine microîntreprinderilor, care au înregistrat o creștere față de anul 2020 cu 3,6%. Concentrația cea mai mare a IMM-urilor (61% din total) este în municipiul Chișinău, urmată regiunea Centru (17%), regiunile Nord (13%), Sud (6%) și Găgăuzia (3%). În cadrul IMM-urilor în anul 2021 au fost angajați 50,1% din totalul locurilor de muncă de pe piață.

În medie, o întreprindere mică a creat 5 locuri de muncă per întreprindere. Din perspectivă regională, majoritatea locurilor de muncă create de IMM-uri sunt în municipiul Chișinău (55%), urmat de regiunile Nord și Centru (a câte 17% fiecare), Sud (8%) și UTA Găgăuzia (4%), iar veniturile din vânzări ale IMM-urilor în medie pe un salariat au constituit 582,9 mii lei.

Analizate prin prisma distribuției sectoriale, predominant, 35% din IMM-uri activează în comerțul cu ridicata și cu amănuntul, inclusiv întreținerea și repararea autovehiculelor și motocicletelor, urmate de sectorul activităților profesionale, științifice și tehnice (8,9%), agricultură, silvicultură și pescuit (8,5%), industria prelucrătoare (8,1%).

Este de remarcat faptul că în dezvoltarea sa, IMM-urile se confruntă și cu unele obstacole, precum:

- cultură antreprenorială scăzută și lipsa competențelor relevante cerute de o economie modernă;
- cadrul de reglementare dezechilibrat și incomplet;
- acces limitat la resurse financiare cu costuri de tranzacție reduse și cerințe rezonabile de gaj (garanții);
- dificultate de acces și concurență pe piețele interne, regionale, UE și internaționale, în special din regiunile rurale și întreprinderile mici;
- capacități slabe în cadrul IMM-urilor de a recunoaște și adopta inovații și axarea pe marjă redusă, produse și servicii cu tehnologie scăzută cu potențial de creștere scăzut [13, p.31].

Pentru fortificarea rezultatelor obținute de IMM-urile din diverse sectoare ale economiei este necesară susținerea prin intermediul diverselor programe și proiecte de suport, precum și sprijinul statului, care prin

intermediul politicilor, strategiilor și acțiunilor sale poate contribui esențial la dezvoltarea antreprenoriatului și la asigurarea creșterii durabile.

Un potențial de creștere a afacerilor mici în Republica Moldova, datorită unei vaste și istorice experiențe, îl reprezintă și sectorul cultivării și prelucrării plantelor aromatice și medicinale. În perioada sovietică, Moldova era unul din cei mai mari producători de plante aromatice și uleiuri volatile. În acest domeniu activau 20 de întreprinderi mari, care produceau circa 200 de tone de uleiuri anual. Pe lângă speciile tradiționale de plante aromatice, cum ar fi trandafirul, menta, levănțică, mărarul, fenicul, în Moldova se cultivau și isopul, cimbrul, stânjenelul, pelinul etc. [11].

Actualmente, Republica Moldova dispune de un potențial mare în cultivarea, procesarea și comercializarea plantelor aromatice și medicinale, dar care nu este exploatat pe deplin, suprafețele ocupate cu diverse varietăți de plante medicinale fiind relativ reduse.

Plantele aromatice și medicinale (PAM) reprezintă surse inepuizabile și accesibile de substanțe bioactive. Din cele mai vechi timpuri au fost întrebuițate în scopuri terapeutice, în obținerea produselor de îngrijire, iar mai nou, aroma-terapie și produse de înfrumusețare, efectele secundare fiind minime comparativ cu cele ale compușilor chimici. Caracteristici fotochimice asigură valențele de utilizare multiplă în industria farmaceutică, cosmetologie, nutriție, fapt ce condiționează cererea crescândă în materie primă la nivel global.

Deși numărul întreprinderilor din domeniul cultivării PAM este foarte modest, câteva zeci de întreprinderi mici, inclusiv și gospodării țărănești, care cultivă plante medicinale pe suprafețe de 0,5-3 ha, și 7 întreprinderi mai mari, totuși considerăm că perspectivele sunt promițătoare.

Potrivit Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2023-2030, autoritățile publice își propun să mărească suprafețele cu plante aromatice și medicinale de 4 ori, de la 5 000 ha până la 20000 ha până în anul 2027 [8]. Respectiv, pentru dezvoltarea sectorului dat, în ultimii ani au fost implementate diverse mecanisme și tehnici de stimulare ale antreprenorilor care cultivă, recoltează, procesează și ambalează plante aromatice și medicinale. Totodată, activitățile IMM-urilor, inclusiv și a celor din domeniul cultivării și procesării PAM, sunt perturbate de tranziția către economia verde și modernizarea lor tehnologică, iar războiul din Ucraina și dificultățile de acces pe piață pe care le-a adus servesc atât ca semnal de avertizare, cât și ca un impuls puternic pentru consolidarea lanțurilor de valoare.

Un domeniu promițător pentru acțiune și sprijin este consolidarea și diversificarea lanțurilor de valoare și de aprovizionare la nivelul comunităților individuale și al mai multor comunități (așa-numitele micro-regiuni). IMM-urile nu funcționează izolat, ci fac parte din rețele mai largi compuse din furnizori, companii concurente, școli de comerț, autorități locale și alte părți interesate. Aceste rețele depășesc de obicei limitele comunităților individuale și se întind de obicei pe arii geografice mai largi, care pot fi catalogate ca micro-regiuni. De cele mai multe ori, micro-regiunile cuprind mai multe comunități învecinate interconectate economic, prin legături de rudenie și prin mișcările de muncă. Ele împărtășesc caracteristici economice similare, resurse naturale, particularități geografice și dotări culturale. În timp ce au roluri diverse și uneori concurente, IMM-urile rezidente în micro-regiuni au un interes comun de a spori reziliența economică a micro-regiunii din care își procură forța de muncă, capitalul, terenul, resursele naturale și intrările în producție. Acest lucru reprezintă un teren promițător și încă neexploatat pe care UNDP Moldova intenționează să-l dezvolte pentru a sprijini creșterea economică pe termen lung care creează locuri de muncă în comunitățile din Moldova [5].

În acest sens, în luna octombrie 2023, pentru fortificarea activităților IMM-lor specializate în cultivarea, recoltarea, procesarea, ambalarea și comercializarea PAM a fost creat micro-clusterul "HERBAFRUCT", care este format din operatori economici și autorități publice locale din raioanele Nisporeni, Hâncești, Strășeni și Ungheni. Operatorii economici din cadrul clusterului sunt specializați în cultivarea plantelor medicinale, procesarea materiei prime, gestionarea pepinierelor pentru producerea

materialului semincer, comerț intern și extern. Micro-clusterul reunește 36 de entități private, publice și asociative, inclusiv 9 întreprinderi, 13 primării, 4 entități ale administrației publice centrale, 4 entități de educare-cercetare-dezvoltare și 3 asociații obștești [7].

Crearea mini-clusterului, are la bază următoarele obiective:

- dezvoltarea afacerilor în domeniul primar al culturilor medicinale și aromatice (prin suport în inițierea afacerilor în cultivarea și colectarea culturilor medicinale din flora spontană, care este foarte diversă, dar neexploatăată; dezvoltarea pepinierei);
- dezvoltarea afacerilor în domeniul procesării culturilor medicinale și aromatice, prin suport pentru dotarea tehnică și facilitarea comerțului);
- creșterea competitivității clusterului și consolidarea încrederii și cooperării între membri (prin elaborarea și implementarea proiectelor comune, implementarea inovațiilor de proces și produse, digitalizarea afacerilor etc.).

Micro-clusterul specializat în cultivarea, recoltarea, procesarea și comercializarea plantelor aromatice și medicinale prezintă o oportunitate pentru micii antreprenori din regiunea centru și o perspectivă de aderare pentru alte entități din domeniu, cu scopul de a dezvolta pe plan național această ramură și a exporta produsele finite peste hotare.

Totodată, IMM-urile care activează în domeniul cultivării plantelor aromatice și medicinal au posibilitatea de a accesa fonduri nerambursabile și asistență tehnică prin intermediul Agenției de Intervenții și Plăți în Agricultură, Agenției pentru Dezvoltarea și Modernizarea Agriculturii, Organizației pentru dezvoltarea Antreprenoriatului, Unităților de implementare al IFAD, Băncii Mondiale, Băncii Europene de Investiții, precum și partenerii de dezvoltare: Uniunea Europeană, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), SUA prin intermediul USAID, Guvernele Japoniei, Suediei, Cehiei, Poloniei, României, Slovaciei, Ungariei, Danemarcei, Țărilor de Jos, FAO, precum și alți investitori de peste hotare.

O altă alternativă pentru dezvoltarea sectorului PAM o reprezintă și contractarea resurselor financiare de la instituțiile bancare și nebancare prin creditare sau obținerea de facilități prin intermediul Programului 373 sau a Fondului de Garantare a Creditelor. De asemenea nu trebuie trecute cu vederea și oportunitățile de susținere prin intermediul Incubatoarelor de afaceri, care la moment sunt 11 pe întreg teritoriul țării și Platformelor industrial-multifuncționale, leasingului și factoringului, business angels, crowdfunding și alte modalități de sprijinire și facilitare.

Acest articol a fost realizat ca rezultat al cercetărilor din cadrul proiectului CONBIZ, nr. 20.800020807.42

CONCLUZII

Întreprinderile mici și mijlocii joacă un rol esențial în contextul integrării regionale. Ele reprezintă o parte vitală a circuitului economic al unei regiuni, având capacitatea de a consolida legături economice și sociale între diverse zone geografice. Prin flexibilitatea lor și capacitatea de a se adapta la schimbările de piață, IMM-urile pot juca un rol important în consolidarea cooperării între regiuni, pot facilita schimburile comerciale și colaborările între regiuni prin intermediul lanțurilor de aprovizionare și a parteneriatelor comerciale. Prin inovație și adaptare la nevoile pieței, IMM-urile contribuie la creșterea competitivității regionale și la diversificarea economiilor locale, ele asigură ocuparea forței de muncă și crearea de noi locuri de muncă în comunitățile rurale.

IMM-urile, în contextul integrării regionale joacă un rol semnificativ în crearea de clustere și prezintă oportunități pentru implementarea și crearea de inovații, prin specializarea mai îngustă pot aduce expertiză specifică și contribui la dezvoltarea unei comunități mai bine informate și competitive. În cadrul clusterelor, IMM-urile din domeniul cultivării plantelor medicinale și aromatice colaborează între ele și cu alte entități

(inclusiv universități, instituții de cercetare sau alte IMM-uri) pentru a crea sinergii, astfel creând proiecte comune, schimb de idei și resurse, precum și dezvoltarea de noi produse sau servicii. Participarea în clusterelor regionale poate oferi entităților specializate în cultivarea, recoltarea, procesarea și ambalarea plantelor medicinale și aromatice acces la piețe mai mari sau la noi oportunități de export. La rândul său, clusterelor pot facilita colaborarea pentru a aborda în comun cerințele și standardele necesare pentru a intra pe piețele externe.

Perspectivile de dezvoltare a IMM-urilor specializate în cultivarea PAM, în contextul integrării regionale sunt variate și contribuie la:

- asigurarea unui acces extins la piețele externe și crearea de parteneriate puternice în regiune;
- facilitarea colaborării între IMM-urile din domeniu din diverse țări sau regiuni și schimbului de cunoștințe, tehnologii și experiențe în contextul creării unei rețele mai ample prin susținerea inovațiilor;
- prin integrarea regională, pot beneficia de economiile de scară, având acces la resurse și materii prime la prețuri mai competitive sau beneficiind de costuri reduse pentru produsele și serviciile oferite;
- colaborarea și integrarea mai strânsă între IMM-urile din domeniul PAM din regiune poate conduce la standarde și reglementări comune, conducând la simplificarea proceselor de conformitate și standardizare, facilitând astfel participarea lor pe piețele din regiune;
- în cadrul integrării regionale, IMM-urile pot beneficia de transferul de tehnologie și de investițiile în cercetare și dezvoltare, stimulând în acest fel inovația și dezvoltarea tehnologică.

În final menționăm că, perspectivele de dezvoltare ale IMM-urilor specializate în cultivarea plantelor aromatice și medicinale, în contextul integrării regionale, sunt diverse și pot oferi oportunități semnificative, dar și provocări, necesitând abordări strategice și adaptabilitate pentru a profita la maximum de aceste oportunități.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. BAILLY, A., La région: un concept fondamental pour l'interprétation des localités et des systèmes mondiaux, Cybergeog, 1998, p. 42.
2. Bulat V., Butnaru V. ș.a. Dezvoltarea regională, Suport de curs pentru participant, disponibil: https://www.serviciilocale.md/public/publications/75246_md_2014_02_12_ghid_.pdf
3. Date statistice privind activitatea IMM. Biroului Național de Statistică, Disponibil www.statistica.md
4. DUMITRICĂ, C.D., Aplicarea principiilor dezvoltării regionale în România, Teză de doctor (rezumat), Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Facultatea de Administrație Publică, București, 2012, p.38
5. Eu4Moldova: regiuni cheie (2023). Clusterelor, un model de competitivitate regională, susținut de Uniunea Europeană. [Online]. <https://www.undp.org/ro/moldova/projects/eu4moldova-regiuni-cheie>.
6. JULA, D., Economie regională, Editura Estfalia, București, 2002. p.14.
7. Foia de parcurs a mini-clusterului "HERBAFRUCT".
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Cu privire la Strategia Națională de Dezvoltare Agricolă și Rurală 2023-2030. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/864_maia.pdf.
9. Legea nr.438 din 28.12.2006 Privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. Publicat în Monitorul oficial Nr. 21-24 art. 68 din 16-02-2007.
10. Oxford English Dictionary, second edition, edited by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press, 1989.

11. Programul național de dezvoltare a sectorului de plante aromatice și medicinale pentru perioada 2020-2030. Disponibil: <https://www.ucipifad.md/noutati/programului-national-de-dezvoltarea-a-sectorului-de-ovine-si-caprine-pentru-perioada-2020-2030/>
12. <https://mfa.gov.md/ro/content/cooperarea-regionala>
13. Programul național pentru promovarea antreprenoriatului și creșterea competitivității în anii 2023-2030 (Programul PACC 2027). Disponibil: <https://mded.gov.md/domenii/mediul-de-afaceri/pac-cp/>

GESTIONAREA RESURSELOR FINANCIARE ÎN CADRUL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

Aliona LÎȘÎ,
Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere” Chișinău, Moldova
E-mail: aliona_lisii@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-9719-0012>

Sofia SCUTARI,
Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere” Chișinău, Moldova
E-mail: scutarisofia5@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3122-6761>

REZUMAT Acest articol descrie instrumentele fundamentale în realizarea sarcinilor manageriale în administrația publică locală. Autorul prezintă, de asemenea, analiza activității manageriale în domeniul financiar al administrației publice locale pentru perioada anilor 2018-2022. În baza acestui demers analitic autorul evidențiază cele mai stringente probleme care stau în calea funcționării eficiente a sectorului dat, oferind totodată perspectivele dezvoltării acestui domeniu.

Acest articol va fi util pentru profesori, studenți și cercetătorilor din administrația publică locală care se ocupă cu științele domeniului dat.

Cuvinte cheie: Management, administrație publică locală, management financiar venituri, cheltuieli, transferuri, excedent, deficit.

ABSTRACT This article describes the fundamental tools for performing local public administration tasks. The author also presents the analysis of the managerial activity in the financial field of the local public administration for 2018-2022. Based on this analytical approach, the author highlights the most pressing problems that stand in the way of the efficient operation of the given sector, while also offering the prospects for developing this field.

This article will be useful for teachers, students, and researchers from local public administration who deal with the sciences of the given field.

Key words: Management, local public administration, financial management, revenues, expenses, transfers, surplus, deficit.

JEL: M10

1. INTRODUCERE

Managementul administrației publice locale este știința care studiază modul de funcționare a organelor de conducere și modul de repartizare rațională a mijloacelor financiare și oferirea soluțiilor pentru asigurarea unei funcționări eficiente.

Managementul administrației publice locale este un element care face parte din managementul general științific și este strâns legat direct de valorile conducătorilor, care trebuie să posede abilități

profesionale și experiență practică în domeniul dat. Aceste valori conducătorii trebuie să le oferi angajaților pentru a-i îndruma cum să lucreze întru înregistrarea performanțelor la instituția respectivă.

Totodată, managementul administrației publice locale are responsabilitatea de a ajuta societatea, elaborând strategii de dezvoltare și diverse programe de susținere în raport cu autoritățile publice centrale în bază principiilor autonomiei, legalității, transparenței și colaborării în rezolvarea problemelor comune.

2. IMPORTANȚA MANAGEMENTULUI ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

Succesul autorităților publice locale este determinat nu numai de calitățile managerilor, dar o importanță majoră în conducerea administrației publice locale o constituie relațiile și cooperarea strânsă dintre manageri și societate.

De asemenea, o importanță majoră în dezvoltarea sectorul respectiv este condiționată de alocarea mijloacelor financiare din partea statului. Micșorarea finanțărilor din partea statului duce la scăderea calității serviciilor acordate de către autoritățile respective.

3. TEORETIZĂRI PRIVIND MANAGEMENTULUI ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

Dezvoltarea managementului ca practică poate fi evidențiată încă din antichitate, când se încerca să se insereze diferite deprinderi colective pentru a maximiza piața muncii și a obține un nivel de productivitate cât mai valoros. Aspectul dat nu poate fi văzut ca un proces de dezvoltare a managementul, deoarece sute de ani oamenii erau folosiți ca surse de venit și avere până în momentul revoluției industriale. Această perioadă este considerată a fi începutul dezvoltării managementului ca știință.

În conformitate cu Legea privind administrația publică locală nr. 436 din 28 decembrie 2006, administrație publică locală reprezintă totalitatea autorităților publice locale constituite, în condițiile legii, pentru promovarea intereselor generale ale locuitorilor unei unități administrativ-teritoriale.

Termenul de management, poate fi analizat din trei puncte de vedere și anume:

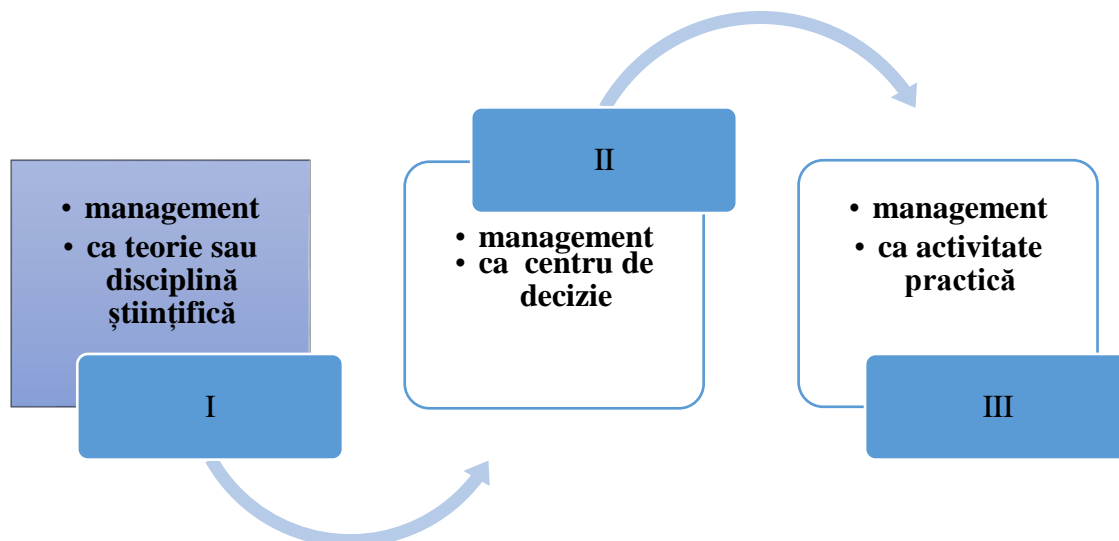

Figura 1. Diverse înțelesuri ale termenului de management

Sursa: Elaborat de autori în baza materialelor [3].

Analizând literatura de specialitate identificăm o preocupare a teoreticienilor pentru studierea managerială în administrația publică locală. Astfel, cercetătorii expun opinii cu diverse semnificații iar rolurile manageriale sunt interpretate de unii cercetători ca persoana care conduce cu alte persoane ca actori,

în subminarea angajaților și a societății oferindu-le sprijin funcțional și structural pentru regimuri democratice.

O definiție simplă indică că managerii sunt „acei membri ai instituției care le spun altor persoane, din aceeași instituție, ce să facă și cum să facă”.

O definiție mai exactă ar putea fi următoarea: „managerul este persoana care lucrează cu și prin alți oameni, coordonând activitățile acestora în vederea îndeplinirii obiectivelor instituției [6].

Știința administrației publice locale a evoluat permanent începând cu apariția *doctrinei administrative* promovată de clasicul teoriei administrării Henry Fayol și continuând cu teoria birocrăției promovată de Max Weber, provocându-ne și preluând practici din managementul științific a lui Taylor, și continuând să se dezvolte până în prezent.

Fundamentul științei administrației publice din țara noastră a fost savantul Mihail Platon, în rezultatul numeroaselor studii și cercetări relevante efectuate în domeniul administrativ, atenționează că nu există un sistem „ideal” de administrație publică care să poată fi „copiat de toate țările”, aceasta alcătuind o sinteză de cunoștințe și practici acumulate la nivel internațional.

4. ANALIZA ACTIVITĂȚII MANAGERIALE ÎN DOMENIUL FINANCIAR AL ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

Unul din instrumentele principale care stau la baza managementul administrației publice locale îl constituie activitatea financiară sau acumularea veniturilor și utilizarea cheltuielilor.

Această activitatea face referire la examinarea capacității financiare al autorităților publice locale privind acumularea și administrarea impozitelor, taxelor și asupra analizei actuale a problemei de ordin general și anume transferurile primare de la bugetul de stat. Este evident, că cel mai esențial aspect în organizarea financiară este creșterea veniturilor bugetare din resurse proprii. De aceea din punctul nostru de vedere conducerea autorităților publice locale trebuie să acționeze asupra revederii bazei de stabilire a taxelor locale și să se implice în căutarea surselor financiare adăugătoare punând în evidență oportunitățile localității.

În procesul elaborării bugetelor unităților administrativ-teritoriale, o problemă importantă este determinarea punctului optim, la care se constituie echilibrul bugetar. Acest nivel se determină prin mărimea absolută a mijloacelor financiare, potențial mobilizate, într-o anumită perioadă, în vederea satisfacerii nevoilor sociale. Importanța bugetelor unităților administrativ-teritoriale derivă din funcția principală a acestora, și anume: realizarea acestor măsuri și dezvoltarea teritoriului din subordine.

Rațiunea pentru care am ales să efectuăm o analiză mai profundă a indicatorilor ce privesc gradul de colectare a veniturilor și utilizarea cheltuielilor este aceea de a prezenta, în oglindă, procesul în care administrația publică locală se preocupă în egală măsură de echilibrarea bugetului local prin colectarea principalelor surse de venituri și anume impozite, taxe și prestările de servicii publice ce se încadrează în normele legale.

În conformitate cu prevederile Legii privind finanțele publice locale nr.397-XV din 16 octombrie 2003, orice buget local aprobat, modificat sau executat trebuie să fie balansat. Cheltuielile bugetare trebuie să fie egale cu veniturile plus sursele de finanțare. Autoritățile administrației publice locale sunt obligate să întreprindă toate măsurile necesare pentru menținerea bugetului balansat [2].

Autoritățile administrației publice locale sunt obligate să întreprindă toate măsurile necesare pentru menținerea echilibrului bugetar. În cazul în care nu se încasează venituri în mărimea sumei aprobate, autoritățile executive, în baza deciziilor autorităților reprezentative și deliberative respective, au dreptul să angajeze împrumuturi pentru acoperirea decalajelor temporare de casă, cu scadență în același an bugetar, de la instituțiile financiare și de la alți creditori din țară și să angajeze de la bugetele/să acorde bugetelor

gestionate prin Contul Unic Trezorerial, pe bază contractuală, împrumuturi pentru acoperirea decalajelor temporare de casă, cu scadență în același an bugetar [2].

De aceea, în continuare autorul va analiza situația dinamică a veniturilor, cheltuielilor bugetelor unităților administrativ-teritoriale pentru perioada 2018-2022, pentru a face concluziile cu privire la responsabilitatea și implicarea managerială a administrației publice locale în echilibrarea bugetară.

Tabelul 1. Dinamica veniturilor, cheltuielilor, excedentului (deficitului) bugetelor unităților administrativ-teritoriale în anii 2018-2022

(executat mil. lei)

Anii	2018	2019	2020	2021	2022
Indicatori					
Veniturile bugetelor unităților administrativ-teritoriale	14.683,6	16.724,4	18.264,3	20.387,1	23.889,3
Din totalul veniturilor BUAT:					
Veniturile proprii	3.602,1	3.637,0	3.975,0	4.875,1	5.588,3
% din veniturile totale ale BUAT	24,5	21,7	21,8	23,9	23,4
Transferuri de la bugetul de stat	10.357,40	12.328,20	13.617,90	14.609,10	17.167,60
% din veniturile totale ale BUAT:	70,5	73,7	74,6	71,7	71,9
Granturi și alte venituri	724,1	759,2	671,4	902,9	1.133,4
% din veniturile totale ale BUAT:	5,0	4,6	3,6	4,4	4,7
Cheltuielile bugetelor unităților administrativ-teritoriale	14.548,1	16.937,5	17.927,4	20.342,5	24.159,6
Excedentul (deficitul)	135,5	-213,1	336,9	44,6	-270,3

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor [4,5].

Bugetele unităților administrativ-teritoriale încorporează permanent compromisuri între diferite priorități de repartizare a cheltuielilor publice. Analizând datelor din tabelul 1. observăm că, există o gamă nelimitată de nevoi a instituțiilor publice care trebuie îndeplinite prin intermediul cheltuielilor. În opinia noastră acesta trebuie să includă rațiune de valoare a managerilor administrației publice locale privind prestarea serviciilor care urmează să satisfacă interesele societății.

Bugetele unităților administrativ-teritoriale mai reprezintă și un instrument politic, prin care se menține ordinea internă și se garantează susținerea comunităților respective, în vederea realizării obiectivelor fixate a acestora. Ca modalitate de echilibrare a bugetelor unităților administrativ-teritoriale, după cum am mai menționat mai sus este legislația, care prevede transferurile și angajarea împrumuturilor pentru acoperirea decalajelor temporare de casă, cu scadență în același an bugetar, de la instituțiile financiare și de la alți creditori din țară.

Importanța transferurilor bugetare derivă din dubla semnificație a acestora, uneori, contradictorie, și anume: pe de o parte, există necesitatea obiectivă de susținere a unor unități teritoriale care nu pot, prin performanțele lor economice, să-și acopere cheltuielile, iar, pe de altă parte, aceasta creează unele probleme unităților puternice din punct de vedere economic, precum și realizarea insuficientă a potențialului economic al administrațiilor nevoiașe.

În continuare, autorul analizează evoluția transferurilor și a veniturilor proprii ale bugetelor unităților administrativ-teritoriale pe anii 2002-2012.

În ceea ce privește alocarea transferurilor de la bugetul de stat, situația este prezentată în tabela 1.1. și ponderea acestora este în creștere, iar în anul 2021 se înregistrează o descreștere în proporție de 2,9%, iar anul 2022 se observă o creștere nesemnificativă în mărime de 0,2%.

Ponderea veniturilor proprii ale bugetelor unităților administrativ-teritoriale în volumul total al veniturilor publice, în medie, este destul de importantă, variind între 24,5%, 21,7%, 21,8% 23,9% și 23,4%, cealaltă parte este asigurată de transferurile bugetului de stat.

5. CONCLUZII

Ca urmare a analizei dinamicii veniturilor, cheltuielilor, excedentului (deficitului) bugetelor unităților administrativ-teritoriale în anii 2018-2022, se observă că cheltuielile bugetelor unităților administrativ-teritoriale, în perioada dată, depășesc veniturile proprii și transferurile obținute de la bugetul de stat, înregistrând în anul 2019 un deficit de 213,1 mil. lei, și în anul 2022 un deficit de 270,3 mil. lei. Deficitul bugetar ne indică asupra apariției unor probleme complexe în domeniul managementului financiar al administrației publice locale din Republica Moldova, și anume abilități scăzute de prognozare a indicatorilor bugetari și capacitate insuficientă de utilizare a mijloacelor publice.

Astfel, managerii autorităților publice locale nu și-au îndeplinit pe deplin sarcinile prevăzute de legislație privind echilibrarea bugetelor unităților administrativ-teritoriale.

Un alt factor determinant cu influență negativă asupra echilibrarea bugetelor unităților administrativ-teritoriale ține de atitudinea autorităților publice centrale privind transparența alocării transferurilor. La fel este necesar de a fi ridicat nivelul de creștere a capacităților profesionale atât a conducătorilor, cât și a funcționarilor comunităților locale, prin diverse deplasări care ne oferă posibilitatea implementării unor experiențe din alte țări și, în cele din urmă, sporește motivația corpului de funcționari publici.

Astfel, în urma implementării acestor măsuri vom putea crea un cadru de funcționari publici profesioniști, care să vor putea obține capacități și abilitățile profesionale necesare pentru elaborarea și realizarea politicilor publice, a obiectivelor și sarcinilor stabilite.

Referințe bibliografice:

1. Legea nr. 436 din 28 decembrie 2006 „Privind administrația publică locală”. Monitorul Oficial Nr. 32-35 art. 116 din 09.03.2007.
2. Legea privind finanțele publice locale nr.397-XV din 16 octombrie 2003. Monitorul Oficial Nr. 384-395 art. 612 din 12.10.2018.
3. Scutari S., Lîsîi A. Managementul organizației: Îndrumar metodic. Chișinău, 2019, 83 p. ISSN: 978-9975-75-941-0.
4. Rapoarte de activitate a Ministerului Finanțelor 2018-2022. [online][accesat: 28.06.23]. Disponibil: <http://www.gov.md>.
5. Anuarul statistic 2018-2022. [online][accesat: 28.06.2023]. Disponibil: <https://statistica.romania.gov.ro/>.
6. Management. Definiție.[online][accesat: 03.07.2023]. Disponibil: <https://dexonline.ro/>.

SECȚIUNEA DREPT

CONDIȚIILE REZOLUȚIUNII LEGALE A CONTRACTULUI ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

BIVOL Serghei
Student doctorand,
Școala doctorală: "Științe juridice și relații internaționale",
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0009-0005-2161-8867

BÎTCĂ Ion,
Conferențiar universitar, doctor
Universitatea de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0001-8479-479X

Rezumat: Rezoluțiunea legală a contractului va putea fi invocată ori de câte ori vor fi întrunite condițiile legale pentru a putea opera, respectiv: neexecutarea obligației asumate; neexecutarea obligației să fie imputabilă debitorului, și; debitorul obligației neexecutate să fi fost pus în întârziere și acordarea unui termen de executare. Neexecutarea obligației, pentru a constitui temei pentru rezoluțiunea este necesar ca ea să fie esențială. O neexecutare esențială este atunci când ea este intenționată sau din culpă gravă sau dă creditorului motiv să creadă că nu poate conta pe executarea din partea debitorului în viitor. De regulă o executare necorespunzătoare nu reprezintă temei pentru rezoluțiunea contractului. Debitorul va fi obligat la plata de daune interese. Ea va acorda dreptul la rezoluțiunea contractului dacă ea întrunește condițiile unei neexecutări esențiale a obligației sau a expirat termenul de remediere a executării corespunzătoare a obligației. Neexecutarea sau executate necorespunzătoare să fie imputabilă debitorului obligației. Având în vedere că obligațiile contractuale, sânt, în principiu, obligații de rezultat, culpa debitorului este prezumată. Punerea debitorului în întârziere și acordarea termenului de grație. Simpla neexecutare a obligației nu determină desființarea contractului prin rezoluțiune. Pentru a dovedi refuzul debitorului de a executa obligația, debitorul trebuie să fie notificat să-și execute obligația, legiuitorul acordându-i un termen de executare în acest sens, termen care trebuie să fie unul rezonabil.

Cuvinte cheie: contract, rezoluțiune, neexecutare, necorespunzătoare, obligație, parțială, creditor, debitor, esențială, desființare,

Summary. The legal resolution of the contract can be invoked whenever the legal conditions are met to be able to operate, respectively: non-execution of the assumed obligation; non-execution of obligations to be imputable to the debtor, and; the debtor of the unexecuted obligation to have been delayed and the granting of a term of execution. Non-performance of the obligation, in order to constitute grounds for the resolution, it is necessary that it be essential. An essential non-performance is when it is intentional or grossly negligent or gives the creditor reason to believe that it cannot count on future performance by

the debtor. As a rule, improper execution is not grounds for terminating the contract. The debtor will be obliged to pay interest damages. It will grant the right to terminate the contract if it meets the conditions of an essential non-performance of the obligation or the deadline for remedying the proper performance of the obligation has expired. Non-execution or improper execution to be imputable to the debtor of the obligation. Given that contractual obligations are, in principle, result obligations, the debtor's fault is presumed. Putting the debtor in arrears and granting the grace period. The simple non-performance of the obligation does not cause the termination of the contract by resolution. In order to prove the debtor's refusal to perform the obligation, the debtor must be notified to perform his obligation, the legislator granting him a term of execution in this sense, which must be a reasonable term.

Keywords: contract, resolution, non-performance, improper, obligation, partial, creditor, debtor, essential, termination,

JEL Clasification: K12

Introducere

Printre modalitățile de desființarea a contractului legea reglementează trei posibilități: rezoluțiunea, reziliere și revocarea contractului.

Potrivit doctrinei de specialitate, rezoluțiunea contractului este acea sancțiune de drept civil care constă în *desființarea unui contract sinalagmatic, la cererea uneia dintre părți, pentru motivul, că cealaltă parte, nu și-a executat culpabil obligațiile sale*²².

Codul civil, în art. 901, alin. 1, prevede că rezoluțiunea contractului reprezintă unul din mijloacele de apărare puse la dispoziția creditorului: *"atunci când, fără justificare, debitorul nu își execută obligația, ..."*.

Celelalte mijloace de apărare puse la dispoziția creditorului, sunt:

" Să ceară executarea silită a obligației – lit. a;

Să suspende executarea obligației corelative – lit. b;

Să reducă obligația corelativă – lit. c;

Să ceară plata de despăgubiri pentru prejudiciul suferit prin neexecutare – lit. e;

Să exercite orice alt mijloc juridic de apărare, prevăzut de lege sau contract, pentru realizarea dreptului său încălcat prin neexecutare – lit. f".

Rezultate și discuții

Potrivit art. 1084, alin. 1 C. civ. *"Un contract nu poate fi rezolvit, de cât în temeiurile prevăzute de lege sau prin acordul părților"*. Deci, rezoluțiunea poate fi *legală și convențională*.

În primul caz, dreptul de a invoca rezoluțiunea va putea fi exercitat dacă au intervenit temeiurile prevăzute de lege, iar în cel de al doilea caz, dreptul părți de a cere rezoluțiunea, dacă au intervenit împrejurările prevăzute în contract.

Legea stabilește când creditorul nu va putea invoca rezoluțiune. Astfel potrivit art. 922 C. civ., rezoluțiunea nu va putea fi invocată dacă creditorul nu-l anunță pe debitor despre intenția sa de a invoca rezoluțiunea, într-o perioadă rezonabilă după apariția dreptului de rezoluțiune²³.

²² A se vedea Pop, L., **Drept civil. Teoria generală a obligațiilor**. Tratat. Ed."Chemarea" Iași, 1993, p. 76

²³ În ce privește dispozițiile art. 924 din C. civ care condiționează dreptul de a invoca rezoluțiunea de îndeplinirea clauzei de decizie, în cazul în care ea a fost stipulată în contract, considerăm că este inaplicabilă desființării contractului prin rezoluțiunii. Clauza de decizie privește situația revocării contractului și nu a rezoluțiunii lui.

Rezoluțiunea legală va opera în baza unei declarații unilaterale a uneia dintre părți²⁴. Aceasta declarație trebuie să îmbrace forma scrisă, (art. 921, alin. 1. C. civ.), forma necesară pentru valabilitatea ei. În acest sens instanța de judecată nu este în măsură să pronunțe o hotărâre judecătorească de rezoluțiune a contractului. Dacă partea, care nu și-a executat contractul, cere instanței de judecată anularea desființării lui, instanța, constatând condițiile invocării rezoluțiunii contractului, poate dispune doar fie anularea, fie menținerea rezoluțiunii²⁵.

Rezoluțiunea legală va putea fi invocată de către una din părți dacă vor fi întrunite următoarele condiții:

A.) *Una din părți nu și-a executat obligația.* Potrivit art. 901, alin. 1, lit. d, C. civ: „Atunci când, fără justificare, debitorul nu își execută obligația, creditorul poate în condițiile legii ... să recurgă la rezoluțiunea contractului.”.

Din dispoziția legii rezultă că, creditorul are mai multe opțiuni de urmat, în caz de neexecutare a obligației din partea debitorului. Una din aceste opțiuni este și aceea de a cere rezoluțiunea contractului.

În acest context, două sunt ipotezele în care poate fi analizată desființarea contractului prin rezoluțiune:

a). *Neexecutarea obligației.* Rezoluțiunea contractului va putea fi invocată dacă una dintre părți nu și-a executat obligațiile contractuale. O obligație este neexecutată atunci când neexecutarea este totală. O neexecutare parțială (denumire improprie folosită de legiuitor - art. 901, alin. 5, C. civ) nu este altceva de cât o executare parțială.

Însă nu orice neexecutare a obligațiilor va putea duce la posibilitatea de a cere rezoluțiunea contractului. Pentru acest efect este necesar ca neexecutare să fie una esențială – art. 916, alin. 1, C. civil.²⁶ Printre situațiile identificate de legiuitor ca fiind neexecutarea esențială, am reținut-o doar pe cea ce se referă la caracterul intenționat sau culpă gravă a debitorului. Celelalte situații se referă la executarea obligației, o executare parțială, necorespunzătoare sau o formă a expresiei excepției de neexecutare a contractului. Neexecutarea obligației este esențială dacă:

--- ”ea este intenționată sau din culpă gravă” , alin. 2, lit. c, art. 916, C. civ;”

--- ”dă creditorului motiv să creadă că nu poate conta pe executarea din partea debitorului în viitor”, alin. 2, lit. c, art. 916, C. civ;”

---, când executarea obligației, datorită naturii ei, nu putea fi executată de cât până la expirarea termenului, art. 909, alin. 3, lit. a, C. civ.

Prin excepție, o neexecutare nu va putea fi considerată temei pentru invocarea rezoluțiunii dacă:

--- creditorul a cauzat neexecutarea obligației debitorului - , art. 901, alin. 3., art. 938, C. civ, și art. 939, alin. 1, C. civ. Deci este situația când, creditorul s-ar face vinovat de neexecutarea obligației de către debitor

--- când creditorul a fost pus în întârzierea primirii prestației, art. 882, alin. 1 și 2, C. civ. Deci când, creditorul a refuzat prestația debitorului, sau refuză să efectueze acțiunea prealabilă în baza căruia debitorul poate să-și execute obligația.

--- când pretenției i se opune o excepție pe care debitorul o poate ridica. De ex., compensația, remiterea de datorie, excepția de neexecutare ș. a.,

²⁴ Spre deosebire de legislația anterioară, când rezoluțiunea era judiciară; a se vedea C. Stătescu, C. Bîrsan, **Drept civil. Teoria generală a obligațiilor**, Ediția a IX-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 89.

²⁵ A se vedea asupra acestui aspect, L.Pop, I-F Popa, S.I. Vidu, **Tratat elementar de drept civil. Obligațiile**. Ed. Universul Juridic, București, 2012

²⁶ A se vedea cu privire la caracterul esențial al neexecutării: S. Baieș și alții: **Drept civil. Teoria generală a obligațiilor**, Ed. Î.S. Firma Editorial-poligrafică ”Tipografia Centrală”, Chișinău, 2015, pp. 342-347.

--- dacă creditorul nu a acordat debitorului, prin notificare, un termen, suplimentar, rezonabil pentru executare – art. 917, C. civ.

--- când creditorul este decăzut din dreptul de a cere rezoluțiunea. Potrivit art. 922, C. civ., creditorul va fi decăzut de din dreptul de a cere rezoluțiunea dacă nu notifică debitorului declarație de rezoluțiune într-o perioadă rezonabilă.

b). *Executarea necorespunzătoare a obligației.* Vom fi în prezența un executări necorespunzătoare atunci când obligația a fost executată, dar în alte condiții și termene de cât cele prevăzute în contract. În cazul în care suntem în prezența unei executări necorespunzătoare a obligației, se pune întrebarea, va avea sau nu creditorul dreptul de a cere rezoluțiunea contractului?

Din dispozițiile codului civil reiese că, creditorul va avea dreptul să ceară desființarea contractului, prin rezoluțiune, în următoarele două situații:

1). Dacă executarea necorespunzătoare a obligației îmbracă forma unei neexecutări a obligației. Pentru ca o executare necorespunzătoare să îmbrace forma unei neexecutări a obligației, este necesar ca necorespunderea în executarea obligației să aibă caracter esențial. O executare necorespunzătoare va avea caracter esențial, dacă, potrivit art. 916, alin. 2, lit. a și b:

a). *"ea privează în mod substanțial creditorul de ceia ce se putea aștepta în baza contractului, în raport cu întregul raport contractual sau tranșă supusă rezoluțiunii ..."*;

b). *"executarea întocmai a obligației ține de esența contractului"*.

2). Dacă executarea necorespunzătoare nu are caracter esențial, creditorul va avea dreptul de a cere rezoluțiunea contractului dacă, debitorul nu-și va executa obligația, în mod corespunzător, nici după expirarea unui termen solicitat de el – art. 909, alin. 2, C. civ. Creditorul fiind obligat să-i acorde un asemenea termen.

Creditorul nu va fi obligat să acorde acest termen, potrivit art. 909, alin. 3, C. civ, atunci când:

a) *"neexecutarea obligației contractuale în termenul prevăzut pentru executare constituie o neexecutare esențială"*. Deși legiuitorul se referă la neexecutarea obligației contractuale, având în vedere ipoteza articolului sus citat, credem că el sa referit la executarea necorespunzătoare a obligației contractuale *"în termenul prevăzut pentru executare constituie o neexecutare esențială"*.

b) *"creditorul are motiv să considere că executarea debitorului a fost făcută, contrar bunei-credințe, cu cunoștința neconformității"*, lit. b. Se are în vedere situația când, debitorul, în mod intenționat (culpa gravă), a executat obligația în mod necorespunzător.

c) *"creditorul are motiv să considere că debitorul nu va putea să efectueze remedierea într-un termen rezonabil și fără a crea inconveniente semnificative sau fără a aduce atingere intereselor legitime ale creditorului"*, lit. c

d) *"debitorul refuză remedierea, remedierea este imposibilă sau remedierea este în alt mod inoportună, având în vedere circumstanțele"*, lit. d.

De regulă, executarea cu întârziere a obligației, reprezintă o executare a obligației, dar una necorespunzătoare. Prin urmare, executarea cu întârziere nu reprezintă motiv care să justifice invocarea rezoluțiunii. Debitorul va fi obligat doar la plata de daune interese moratorii.

Executarea cu întârziere, va reprezenta un motiv de a invoca rezoluțiunea numai dacă ea va constitui o neexecutare esențială a obligației, atunci când, potrivit art. 909, alin. 3, lit. a C. civ: *"neexecutarea obligației contractuale în termenul prevăzut pentru executare constituie o neexecutare esențială"*. Executarea cu întârziere a obligației va reprezenta o neexecutare esențială a contractului, dacă, potrivit art. 916, alin. 2, lit. b, C. civ., *"Executarea întocmai a obligației ține de esența contractului"*. Deci, pentru ca o executare cu întârziere să reprezinte o neexecutare esențială, este necesar, ca din natura obligatei executate cu întârziere, să reiasă, că ea, nu putea fi executată, de cât, până la expirarea unui termen, termen care a expirat. De ex. în cazul serbării căsătoriei, când, rochia de mireasă, a fost livrată după celebrarea căsătoriei.

Dacă executarea necorespunzătoare nu întrunește condițiile unei neexecutări esențiale, creditorul va avea dreptul de a cere doar reducerea proporțională a obligației sale corelative, art. 933, alin 1 C. civ. Dacă obligația corelativă nu poate fi redusă creditorul va avea dreptul de a cere doar plata unei despăgubiri, în măsura prejudiciului suferit prin executarea necorespunzătoare.

Care va fi soluția în cazul unei *executări parțiale a obligației*. Vom fi în prezența unei executări parțiale atunci când debitorul nu și-a executat obligația, în întregime. Atunci când el își execută o parte din obligația asumată.

O executare parțială poate îndreptăți partea de a cere rezoluțiunea?

Sunt posibile două situații.

a) Dacă obiectul obligației este unul indivizibil prin convenția părților – art. 920, C. civ., sau dacă ceia ce a fost executat nu mai corespunde scopului pentru care a fost încheiat contractul, – art. 920, alin. 2, lit. b., executarea parțială a obligației reprezintă o neexecutare a acesteia. În această situație, creditorul va putea cere, rezoluțiunea contractului. O astfel de executare necorespunzătoare reprezintă o neexecutare a contractului, o neexecutare esențială – art. 916, alin. 2, lit. a și b, C. civ.

b). Dacă executarea obligației se limitează la o parte din prestație, iar ceia ce s-a executat satisface scopul urmărit la încheierea contractului, considerăm, că, creditorul nu va putea cere rezoluțiunea contractului. Aceasta reiese din interpretarea *per a contrarium* a dispozițiilor art. 916, alin. 2, C. civ. Deși legiuitorul se referă la neexecutarea contractului, din analiza dispoziției acestei norme juridice, reiese că ea se referă la situația unei executări parțiale a obligației, deoarece, o neexecutare a obligației întotdeauna este de natură să: *"priveze în mod substanțial creditorul de ceia ce se putea aștepta în baza contractului"*. Doar o executare parțială poate naște dilema dacă ea privează sau nu, creditorul, de ceia ce se putea aștepta în baza contractului. Astfel, potrivit acestei dispoziții, rezoluțiunea contractului va putea fi cerută, dacă: *"ea privează în mod substanțial creditorul de ceia ce se putea aștepta în baza contractului, în raport cu întregul raport contractual sau tranșă supusă rezoluțiunii ..."*. *Per a contrarium*, dacă, prin executare parțială, nu se privează, în mod substanțial, creditorul, de ceia ce se putea aștepta în baza contractului, creditorul, nu va putea invoca rezoluțiunea contractului. În acest caz el va fi obligat să accepte reducerea obligației sale corelative.

Pentru a putea invoca rezoluțiunea pentru neexecutarea contractului este necesar ca obligația să fie scadentă, pentru-că, în principiu, raportat la acest moment, poate fi analizată executorialitatea obligației asumate. Creditorul, însă poate cere rezoluțiunea contractului și înainte ca obligația să fie scadentă, dacă: *„este evident că premisele dreptului de rezoluțiune se vor realiza"*, art. 709, alin. 4, C. civil.

B.) Neexecutarea acestei obligații este imputabilă părții care nu și-a executat obligația. În legătură cu această condiție se pune întrebarea dacă pentru a putea invoca rezoluțiunea este necesară existența culpei debitorului, adică, debitorul să se facă vinovat de neexecutarea contractului.

În ce ne privește considerăm că rezoluțiunea contractului va putea fi invocată numai dacă neexecutarea obligației se datorează culpei debitorului, apreciind că dacă neexecutarea obligațiilor este consecința unor împrejurări neimputabile debitorului, urmează să se pună problema încetării contractului, prin imposibilitate fortuită de executare, vina creditorului (art. 938, C. civ) sau a unei terțe persoane, etc. Având în vedere că obligațiile contractuale, sânt, în principiu, obligații de rezultat, culpa debitorului este prezumată. În aceste condiții, neexecutarea obligațiilor conferă dreptul creditorului de a invoca rezoluțiunea contractului, nefiind necesar să se demonstreze culpa debitorului în neexecutarea contractului.

C.) Debitorul obligației neexecutate să fi fost pus în întârziere și acordarea unui termen de executare.

Simpla neexecutare a obligației nu determină desființarea contractului prin rezoluțiune. Pentru a dovedi refuzul debitorului de a executa obligația, debitorul trebuie să fie notificat să-și execute obligația, legiuitorul acordându-i un termen de executare în acest sens, termen care trebuie să fie unul rezonabil – art.

917, alin. 1. C. civ. Notificarea debitorului prin care îi este adusă la cunoștință faptul că el trebuie să execute obligația neexecutată, într-un termen determinat, reprezintă tocmai punerea în întârziere a debitorului²⁷.

După expirarea acestui termen rezonabil, care este unul legal, creditorul poate să acorde debitorului un termen suplimentar de executare a obligației. La expirarea acestui termen, rezoluțiunea va opera de drept, fără vre-o altă declarație în acest sens – art. 921, alin. 3, C. civ.

Rezoluțiunea contractului produce efecte atât între părțile contractante cât și față de terțele persoane.

A.) *Între părțile contractante*, efectul principal al rezoluțiunii îl reprezintă desființarea contractului atât pentru viitor cât și pentru trecut. Potrivit art. 926 alin 1, C. civil: ”*Prin efectul rezoluțiunii, o parte contractantă (beneficiarul) care a primit vre-o prestație prin executarea obligațiilor către cealaltă parte contractantă în temeiul contractului supus rezoluțiunii este obligat să i-o restituie. În cazul în care ambelor părți contractante le revin obligații de restituire, obligațiile sunt corelative*”.

Din dispozițiile acestui articol rezultă, că, în cazul exercitării dreptului de rezoluțiune, contractul încetează și părțile vor fi eliberate de obligația de a presta în viitor, fiind obligați să restituie prestațiile executate și veniturile realizate. Deci, efectele rezoluțiunii între părți se vor circumscrie următoarelor două ipoteze:

a.) *Părțile vor fi eliberate de obligația de a executa prestațiile pentru viitor.* Deci părțile nu vor mai fi ținute să-și execute obligațiile născute prin contractul ce a fost rezoluționat.

b.) *Părțile vor fi repuse în situația anterioară încheierii contractului, restituind unei alteia prestațiile executate și realizate.* Deci, părțile vor fi obligate să-și restituie una alteia prestațiile executate în temeiul contractului desființat. Chiar mai mult, părțile vor fi obligate să-și restituie și veniturile realizate din prestația executată de cealaltă parte – art. 926, alin. 6, C. civ., și art. 931, alin. 1. C. civ.

O astfel de restituire trebuie să se facă în natură, adică părțile să restituie efectiv prestația pe care a primit-o.

Prin excepție, debitorul poate să restituie prestația prin echivalent bănesc, dacă:

--- *în funcție de caracterul prestației, restituirea în natură este imposibilă;*

--- *obiectul primit este consumat, înstrăinat, grevat, prelucrat sau transformat.*

--- *obiectul primit este deteriorat sau a pierit.* Dacă deteriorarea bunului se datorează uzurii lui conform destinației, atunci debitorul va fi obligat să restituie bunul, iar creditorul nu va putea refuza restituirea acestui bun.

Debitorul poate fi scutit de obligația de a-i restitui prestația prin echivalent bănesc, dacă:

--- *viciul care a determinat rezoluțiunea contractului a ieșit la iveală în momentul prelucrării sau transformării obiectului;*

--- *bunul a fost deteriorat sau pierdut iar creditorul și-a asumat răspunderea pentru aceste situații;*

--- *deteriorarea sau pierirea bunului s-a produs la cel îndreptățit să ceară rezoluțiunea conferită de lege, chiar dacă el a depus diligența unui bun proprietar.*

Repunerea părților în situația anterioară nu semnifică numai obligația debitorului de a-i restitui prestația, în natură sau prin echivalent bănesc. El va putea fi obligat și la acoperirea prejudiciului produs prin neexecutarea contractului, art. 925, alin. 3, C. civ. Mai mult, el va putea fi obligat la plata unei despăgubiri care va reprezenta beneficiile pe care debitorul trebuia să le realizeze ca urmare a unei bune administrări a prestației primite de la creditor – compensarea valorii veniturilor ratate art. 931, alin. 1, C. civ. Totuși debitorul va fi scutit de plata lor, dacă face dovada, că, deși a depus diligența, pe care în mod obișnuit o exercita în propriile afaceri, el, nu a obținut aceste venituri.

²⁷ A se vedea cu privire la punerea în întârziere a debitorului: E. Lupan, **Răspunderea civilă**, Ed, Accent, Cluj-Napoca, 2003, pp. 284-287.

Dacă debitorul restituie prestația, el va avea dreptul să ceară creditorului, cel care invocă rezoluțiunea, restituirea cheltuielilor necesare cu prestația respectivă. Cheltuielile necesare, sunt acele cheltuieli, care sânt făcute în vederea conservării bunului, prestației. Cheltuielile utile și voluptorii vor fi restituite de creditor, doar în măsura îmbogățirii de pe urmă lor, art. 931, alin. 2, C. civ, cu excepția cazului când debitorului i-a fost interzisă să efectueze aceste cheltuieli (art. 931, alin. 2, lit. a, C. civ.), sau când debitorul a efectuat aceste cheltuieli deși cunoștea că trebuie să restituie prestația.

B.) *Față de terțele persoane* efectele rezoluțiunii sânt guvernate de dispoziția art. 932, alin. 2, C. civ., potrivit căreia: „*Dacă prestația este înstrăinată după apariția obligației de restituire valoarea care urmează a fi plătită este egală cu veniturile rezultate din înstrăinare, dacă ele sunt mai mari*”.

În cazul în care obiectul prestației a fost înstrăinat, imposibilitatea restituirii prestației se explică pe instituția protejării subdobânditorului de bună credință, art. 527, alin. 1, și 582 C. civ., fără a face însă deosebirea de natura actului juridic de înstrăinare, ca fiind cu titlu oneros sau gratuit. Aceasta deoarece, spre deosebire de ipoteza prevăzută la art. 527, alin. 1 C. civ, când înstrăinatul nu avea dreptul să-l înstrăineze, în cazul rezoluțiunii, debitorul obligației neexecutate avea dreptul să înstrăineze bunul.

În situația în care bunul a fost grevat, articolul citat mai sus consfințește un caz de subrogație cu titlu particular.

Concluzii

Desființarea contractului prin rezoluțiunii legale presupune necesitatea îndeplinirea unor anumite condiții.

Astfel, prima condiție este aceea că să fim în prezența unei neexecutări a obligației. O neexecutare nu poate fi decât una totală, o neexecutare parțială nu reprezintă o executare parțială. Dar nu orice neexecutare poate să atragă rezoluțiunea contractului, ea trebuie să fie esențială. Este esențială când: *”ea este intenționată sau din culpă gravă”*, *”dă creditorului motiv să creadă că nu poate conta pe executarea din partea debitorului în viitor”*, sau, când executarea obligației, datorită naturii ei, nu putea fi executată de cât până la expirarea termenului, art. 909 și 916, C. civ.

De asemenea o executare necorespunzătoare nu acordă dreptul de a cere rezoluțiunea contractului de cât atunci când ceia ce sa executat: *”.. privează în mod substanțial creditorul de ceia ce se putea aștepta în baza contractului, în raport cu întregul raport contractual sau tranșă supusă rezoluțiunii ...”*, sau *”executarea întocmai a obligației ține de esența contractului”*, art. 916, C. civ.

Executarea cu întârziere, reprezintă o executare necorespunzătoare. Ea va reprezenta un temei pentru invocarea rezoluțiunii contractului numai dacă ea va constitui o neexecutare esențială a obligației, art. 909, alin. 3, lit. a C. civ. Executarea cu întârziere a obligației va reprezenta o neexecutare esențială a contractului, dacă, potrivit art. 916, alin. 2, lit. b, C. civ., *”Executarea întocmai a obligației ține de esența contractului”*.

A doua condiție pentru a putea invoca rezoluțiunea este ca: neexecutarea obligații să fie imputabilă debitorului. Având în vedere că obligațiile contractuale, sânt, în principiu, obligații de rezultat, culpa debitorului este prezumată.

A treia condiție este ca debitorul obligației neexecutate să fi fost pus în întârziere și acordarea unui termen de executare. Pentru a dovedi refuzul debitorului de a executa obligația, debitorul trebuie să fie notificat să-și execute obligația, și în același timp să-i acorde un termen de executare. După expirarea termenului, care trebuie să fie rezonabil, creditorul poate să-i acorde debitorului un termen suplimentar de executare a obligației. La expirarea acestui termen, rezoluțiunea va opera de plin drept, – art. 921, alin. 3, C. civ.

Bibliografie

1. Baieș S. și alții: **Drept civil. Teoria generală a obligațiilor**, Ed. Î.S. Firma Editorial-poligrafică "Tipografia Centrală", Chișinău, 2015.
2. Lupan, E. **Răspunderea civilă** Ed. Accent, Cluj- Napoca, 2003;
3. Pop L., Popa I-F, Vidu S.I., **Tratat elementar de drept civil. Obligațiile**. Ed. Universul Juridic, București, 2012
4. Pop, L., **Drept civil. Teoria generală a obligațiilor**. Tratat. Ed."Chemarea" Iași, 1993;
5. Stătescu C., Bîrsan C., **Drept civil. Teoria general a obligațiilor**, Ediția a IX-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008.

STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE PRIVIND PROTECȚIA MINORILOR ÎMPOTRIVA VIOLENȚEI SEXUALE

CUCIURCĂ Angela
doctor în drept, conferențiar universitar
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: cuciurcaangela@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-6929-7231

FRUNZE Ion,
doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
e-mail: ifrunze@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4929-0689>

Rezumat. Actualitatea subiectului abordat este determinată de victimizarea sporită a minorilor prin infracțiuni sexuale de violență.

Importanța studiului constă în faptul că este necesară stoparea acestui fenomen asupra minorilor, deoarece victimizarea copiilor prin infracțiuni contra inviolabilității sexuale, săvârșite prin violență, constituie nu numai o problemă actuală și alarmantă pentru țara noastră, ci și o problemă universală, ce trebuie să sporească atenția, dar și reacția față de măsurile de protecție și de prevenire care sunt necesare de a fi aplicate. Mai mult, în urma cercetărilor clinic psihopatologice și în funcție de vârstă, s-a stabilit că victimă a violențelor sexuale poate deveni orice copil indiferent de vârstă sau sănătate psihică. De aceea este important, ca accentul să fie pus pe prevenirea victimologică.

Cuvinte-cheie: victimizarea minorilor, vulnerabilitate victimală, victimologie juvenilă, standarde internaționale, cadru normativ favorabil.

Abstract. The topicality of the subject addressed is determined by the increased victimization of minors through sexual crimes of violence.

The importance of the study lies in the fact that it is necessary to stop this phenomenon on minors, because the victimization of children through crimes against sexual inviolability, committed by violence, is not only a current and alarming problem for our country, but also a universal problem, which must increase attention, but also the reaction to the protection and prevention measures that are necessary to be applied. Moreover, following clinical psychopathological research and depending on age, it was established that any child can become a victim of sexual violence, regardless of age or mental health. That is why it is important that the focus be on victimological prevention.

Keywords: victimization of minors, victim vulnerability, juvenile victimology, international standards, favorable normative framework.

JEL: K36, K00

INTRODUCERE

Actualitatea studiului este determinată de victimizarea sporită a minorilor prin infracțiuni sexuale de

violență. Minorul face parte din categoria persoanelor cu o vulnerabilitate victimală sporită putând fi ușor antrenat în acțiuni victimizatoare pentru el. În decursul timpului victimizarea minorilor a luat o mulțime de forme, începând cu faptul că, copii erau victime a indiferenței umane, fiind crescuți fără afectivitate, umiliți, stigmatizați și frustrați de familie și de societate și finisând cu calitatea de victime a abuzurilor fizice, sexuale, emoționale, psihice.

Datorită vulnerabilității victimale sporite, minorii au atras atenția specialiștilor în domeniu, devenind obiect de studiu a unei ramuri relativ nouă a victimologiei criminologice - victimologia juvenilă. În această ordine de idei devine deosebit de importantă elaborarea în continuare a bazelor teoretico-metodologice a victimologiei juvenile naționale, precum și consolidarea particularităților acestei ramuri științifice prin realizarea investigațiilor cu caracter aplicativ.

Astfel, numai pe parcursul ultimilor 4 ani (2019-2023) în Republica Moldova sau înregistrat 2602 de infracțiuni de abuz față de copii, din care prin 483 de infracțiuni s-a atentat la inviolabilitatea sexuală a minorilor. Conform datelor statistice un număr substanțial de minori au devenit victime a violurilor. Alarmant este că aceste infracțiuni aduc atingere inviolabilității sexuale a minorului, ce constituie o condiție importantă a dezvoltării sexuale normale a acestuia, au consecințe cele mai grave și de durată. Deosebit de grave sunt tendințele actuale ale victimizării minorilor prin infracțiuni sexuale: creșterea masivă a abuzurilor sexuale asupra copiilor de vârstă mică, însoțirea violurilor de omor, vătămări corporale, săvârșirea acestor infracțiuni în familie.

Pericolul major al acestor infracțiuni este condiționată și de gradul sporit de latență a acestora. Prin urmare, în prezent sunt excepțional de necesare studiile științifice victimologice care pot releva cauzele și condițiile, evoluția și urmările procesului de victimizare a minorilor în raport cu anumite infracțiuni, pot stabili particularitățile victimității acestora și elabora, promova un sistem de măsuri în vederea reducerii sau neutralizării vulnerabilității victimale și prevenirii victimizării copiilor și adolescenților.

Victimizarea copiilor prin infracțiuni contra inviolabilității sexuale, săvârșite prin violență, constituie nu numai o problemă actuală și alarmantă pentru țara noastră, ci și o problemă universală, ce trebuie să sporească atenția, dar și reacția față de măsurile de protecție și de prevenire care sunt necesare de a fi aplicate. Mai mult, în urma cercetărilor clinic psihopatologice și în funcție de vârstă, s-a stabilit că victimă a violențelor sexuale poate deveni orice copil indiferent de vârstă sau sănătate psihică. De aceea este important, ca accentul să fie pus pe prevenirea victimologică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În prezent, în legislația internațională este creat un cadru juridic destul de complet, care permite prevenirea și combaterea eficientă a violenței sexuale asupra minorilor. Reglementarea juridică internațională ce vizează răspunderea pentru violența sexuală a ființei umane constituie una din principalele probleme ale omenirii la etapa actuală. În funcție de răspândirea și gradul pericolului social, acest tip de comportament infracțional se află la același nivel cu cele mai grave amenințări nu doar în adresa securității anumitor țări, ci și a societății în general. Anume de pe aceste poziții principiale dreptul penal internațional evaluează fenomenul de violență sexuală, prin care urmează de avut în vedere acea ramură a dreptului public internațional care reglementează cooperarea statelor și organizațiilor internaționale în domeniul combaterii criminalității [7, p. 165].

Alți autori tratează mai larg acest concept, afirmând că dreptul penal internațional poate fi definit ca un domeniu independent ce face parte din sistemul unitar al dreptului penal, incluzând normele juridice internaționale și deciziile organizațiilor internaționale care definesc fapta infracțională și răspunderea individuală a persoanelor fizice pentru comiterea lor, precum și alte probleme juridico-penale menite să asigure securitatea și ordinea de drept la nivel Mondial [11, p. 145].

Prin urmare, în contextul acestui articol este important de a fi elucidate principalele acte juridice

internaționale care conțin norme privind răspunderea pentru violența sexuală asupra minorilor, inițiate de către Organizația Națiunilor Unite, Consiliul European, OSCE, precum și de unele organizații non-guvernamentale.

Totodată vom analiza principiile și prevederile de bază ale documentelor de convenție, inclusiv problema de ratificare și punere în aplicare a acestora în legislația națională. În condițiile unei astfel de reformări radicale a societății, minorii ca cea mai vulnerabilă pătură socială devin în multe cazuri victime ale violenței sexuale. Din aceste considerente, comunitatea internațională a fost nevoită să reacționeze imediat la noile tendințe ce țin de violența sexuală a minorilor.

Astfel, la 20 noiembrie 1989 Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat Convenția cuprind la drepturile copilului, care recunoaște dreptul copilului la protecție împotriva: exploatării economice (art. 32); oricărei forme de exploatare sexuală și de violență sexuală (art. 34); oricărei forme de exploatare dăunătoare bunăstării copilului (art. 36); transferului ilicit sau împiedicării reîntoarcerii copiilor în și, respectiv, din străinătate (art. 11) etc. [1].

În ciuda faptului că în respectivul document lipsește interpretarea conceptelor menționate, totuși important este însăși faptul recunoașterii existenței tuturor acestor tipuri de atentate infracționale împotriva copiilor. În plus, pe lângă formele diverse de exploatare a copiilor, se evidențiază și alte acte periculoase pentru societate, interzise în orice scop și sub orice formă: răpirea copiilor, trafic de copii, contrabanda cu copii. Procesul dezvoltării legislației juridice internaționale cu privire la combaterea violenței sexuale este rezultatul reacției adecvate a comunității internaționale față de acest fenomen criminal.

O etapă importantă a acestui proces este reprezentată de Declarația cu privire la criminalitate și securitatea publică, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1996 [2]. În această Declarație se constată tendința statelor-părți de a proteja siguranța și bunăstarea cetățenilor săi și a celorlalte persoane aflate sub jurisdicția lor, prin implementarea unor măsuri eficiente de combatere a criminalității transnaționale, inclusiv organizate, a traficului ilicit de droguri și de arme, a contrabandei cu bunuri ilicite, a traficului organizat de ființe umane, precum și a infracțiunilor de terorism și de spălare a banilor proveniți din diferite infracțiuni.

La 25 octombrie 2007, Comitetul de Miniștri al Consiliului European a adoptat Convenția de la Lanzarote cu privire la protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzurilor sexuale (Convenția a intrat în vigoare la 1 iulie 2010). În conformitate cu prevederile Convenției, fiecare stat în cadrul legislației naționale este obligat să promoveze programe sau măsuri eficiente în privința persoanelor care au comis astfel de infracțiuni, precum și în privința potențialilor infractori. Aceste măsuri trebuie să contribuie la prevenirea sau diminuarea maximală a riscurilor, inclusiv a infracțiunilor repetate cu caracter sexual comise împotriva copiilor [3].

La 17 iunie 1999, Organizația Internațională a Muncii adoptă Convenția privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor (9). În sensul acestei convenții, expresia cele mai grave forme ale muncii copiilor include: toate formele de sclavie sau practicile similare, (ca de exemplu: vânzarea sau comerțul cu copii, servitutea pentru datorii și munca de servitor, precum și munca forțată sau obligatorie, inclusiv recrutarea forțată sau obligatorie a copiilor în vederea utilizării lor în conflictele armate); utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul prostituției, producției de material pornografic sau de spectacole pornografice; utilizarea, recrutarea sau oferirea unui copil în scopul unor activități ilicite, mai ales pentru producția și traficul de stupefiante, așa cum le definesc convențiile internaționale pertinente; muncile care, prin natura lor sau prin condițiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului (art. 3).

Timp de mai multe decenii, când comunitatea internațională a recunoscut pericolul mare și amploarea crescândă a proceselor care generează și stimulează violența sexuală asupra minorilor, au apărut multiple documente juridice internaționale adoptate la nivel global și regional, care reglementează răspunderea

pentru astfel de activitate infracțională precum și asigură protecția în acest sens a minorilor care sunt supuși violenței sexuale.

În lista actelor internaționale care, reflectând direct specificul problemelor existente ce au o valoare operațională bine reglementată, sunt următoarele acte normative: Protocolul adițional la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, referitor la traficul de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă, adoptat la 25 mai 2000; Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989; Convenția Consiliului Europei cu privire la protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzurilor sexuale, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 25 octombrie 2007 (4); Recomandarea nr. R (91) 11 privind exploatarea sexuală, pornografia, prostituarea și traficul de copii și tinerilor, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 9 noiembrie 1991; Convenția pentru suprimarea traficului de persoane și a exploatării prostituției semenilor, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 2 decembrie 1949 [13, p. 125]; Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985; Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), adoptate prin Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1990; Liniile directoare pentru acțiune privind copiii în sistemul judiciar penal, adoptate de către Consiliul Economic și Social al ONU la 21 iulie 1997 [5, p. 35].

Aceste acte juridice internaționale sunt printre cele mai răspândite și mai mult reflectate în legislația internă a diferitor state. Dispozițiile cuprinse în normele de drept penal internațional, recomandările și concluziile analitice ale organizațiilor internaționale și regionale sunt semnificative nu doar ca material juridic necesar pentru reproducerea lui în legislația internă a statelor, ci și ca o sursă de idei conceptuale care ar trebui să stea la baza doctrinei și practicii fiecărei societăți, urmând a fi implementată de către organele de drept în domeniul combaterii eficiente a violenței sexuale a persoanelor, în deosebi a minorilor.

Ratificarea de către Republica Moldova a Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale impune necesitatea racordării cadrului legal și instituțional la prevederile acesteia. În Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și în alte acte internaționale sunt stipulate un șir de principii de protecție și respect pentru copii, care se circumscriu categoriei juridice drepturile copilului și interesul lui suprem.

În cele din urmă putem menționa că standardele internaționale ce țin de protecția minorilor împotriva violenței sexuale asigură protecția corespunzătoare a acestora și implementarea în legislația Republicii Moldova a unui cadru normativ favorabil în acest domeniu. Actele normative internaționale ajută legiuitorul în adoptarea la nivel național a unor prevederi uniforme în domeniul protecției și prevenirii violenței sexuale asupra minorilor. Cu toate acestea, în Republica Moldova se întreprind măsuri pentru ca sistemul de justiție să devină unul cât mai aproape de standardele internaționale și se poate afirma că legislația Republicii Moldova este într-o corelare satisfăcătoare cu standardele internaționale în domeniu.

Analizând bunele practici în domeniul prevenirii și combaterii violenței sexuale asupra minorilor, menționăm că după adoptarea Declarației de Independență în 1991, Republica Moldova a întreprins o serie de măsuri importante pentru recunoașterea drepturilor omului și consfințirea obligațiilor statului vis-a-vis de respectarea acestora. Drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, limitele de restrângere a acestora au fost consfințite în Constituția Republicii Moldova.

Astfel, articolele 24 și 28 din Legea Supremă [4] stipulează că statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică. Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată. Componenta intimă a vieții private, garantată prin Constituție, are drept scop protejarea identității persoanei, a sferei vieții sale intime, a relațiilor personale, inclusiv a libertății sexuale. Din aceste prevederi ne dăm bine seama că pentru a asigura protejarea sporită a persoanelor minore care au un grad ridicat de vulnerabilitate asupra violenței sexuale este necesară întreprinderea unor măsuri și elaborarea unor strategii de succes în

acest domeniu de către organele abilitate ale statului în domeniul protecției drepturilor minorilor și implementarea acestora în procesul practic de lucru cu persoanele minore care sunt supuse violenței sexuale.

Chiar dacă au fost întreprinse aceste eforturi, sute de minori din Republica Moldova continuă să fie expuși relexelor tratamente din diverse motive. Unul dintre acestea ar fi insuficiența programelor sistemice de sensibilizare a publicului larg, menite să schimbe atitudinile oamenilor față de violența împotriva minorilor, să-i încurajeze să adopte și să promoveze alternativele pozitive ale educației acestora. De altfel, lipsesc și programe care ar veni în sprijinul părinților, dezvoltându-le abilitățile parentale pentru creșterea copiilor minori și educația acestora fără violență inclusiv și cea sexuală. Pe de altă parte, lipsesc mecanisme prin care minorii ar putea raporta cazurile când le sunt încălcate drepturile. Totodată, putem menționa mai multe lacune în competențele și profesionalismul specialiștilor responsabili de protecția minorilor cu care interacționează atât minori victime ale violenței, cât și familiile acestora [12].

În acest context, a fost promovată inițiativa de dezvoltare și sistematizare a cadrului normativ în domeniul protecției minorilor în scopul ajustării politicilor de prevenire și combatere a violenței sexuale față de minori la nivel național, precum și sporirii eficacității sistemului de protecție a minorului de a răspunde la necesitățile acestuia.

Prin urmare, activitatea de prevenire este examinată ca un proces social permanent, care presupune aplicarea unui ansamblu de măsuri cu caracter social, cultural, economic, politic, administrativ și juridic destinate să preîntâmpine săvârșirea faptelor antisociale, prin identificarea, neutralizarea și înlăturarea cauzelor fenomenului infracțional [8, p. 174].

La nivelul abordării generale a subiectului investigat, este necesar de a lua în considerație viziunile unor criminologi expuse în literatura de specialitate, care vizează ansamblul unor norme esențiale, respectarea căror poate asigura prevenirea complexă a faptelor de violență sexuală asupra minorilor. Totodată, acest obiectiv poate fi atins prin prisma prevenirii generale, speciale și individuale care se referă la principalele sfere vitale și instituții de socializare a cetățeanului, fiind utilizat potențialul măsurilor intercorelate și interdependente cu caracter economic, ideologic, cultural, juridic, organizațional-managerial, cooperarea și coordonarea activității subiecților implicați în procesul respectiv, precum și influența asupra cauzelor și condițiilor care generează sau favorizează săvârșirea acestei categorii de infracțiuni [10, p. 138].

Ca urmare a activității infracționale se încalcă drepturile fundamentale ale omului și, de aceea, un rol deosebit în protecția acestora îi revine procuraturii. Realizând supravegherea respectării drepturilor și libertăților omului, procuratura asigură supremația legii, consolidarea legalității, protecția drepturilor și libertăților cetățeanului, precum și interesele legale ale societății și statului. Măsurile de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pot atinge o cotă mai înaltă de eficacitate în condițiile unei cooperări bine organizate cu diverse ministere și structuri oficiale ale statului, cum ar fi: Ministerul de Interne, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, Serviciul Informații și Securitate, Biroul Migrație și Azil, Serviciul Vamal, organele de ocrotire a sănătății și cele de tutelă și curatelă ale autorităților publice locale etc.

Este evident și faptul că schimbul permanent de informații ar avea efecte pozitive în domeniul luptei cu fenomenul de violență sexuală asupra minorilor. Astfel, acest schimb de informații trebuie să vizeze aspectele legate de: pregătirea infracțiunilor; reprimarea infracțiunilor planificate de violență sexuală; analiza acelor categorii de minori care sunt cei mai predispuși la actele de violență sexuală chiar și din partea membrilor familiei atunci când vorbim despre familii social vulnerabile ș.a.

În contextul celor expuse, este inadmisibil elaborarea măsurilor de prevenire victimologică, dar și criminologică, fără a se lua în calcul caracteristicile psihologice și particularitățile specifice celor care au pătimit în urma infracțiunilor. Mai mult ca atât, unele și aceleași măsuri pot influența concomitent atât asupra potențialelor victime, cât și asupra infractorilor. De asemenea, este necesar de a lua în considerare

că gradul sporit de victimitate al minorilor și săvârșirea infracțiunilor în privința lor depinde, în mare măsură, și de acțiunile unor terțe persoane, cum ar fi părinții, tutorii etc. [13, p. 126].

Astfel, spre exemplu, copilul minor care provine dintr-o familie bine asigurată material poate avea un grad sporit de victimitate față de așa infracțiuni ca răpirea în scop de răscumpărare; victimitatea „recidivă” sporită a fetei minore – victimă a actelor sexuale din partea tatălui – poate fi generată de inacțiunile mamei care „nu observă” asemenea manifestări. Acești factori, de asemenea, trebuie să constituie obiect de influență preventivă în scopul neadmiterii unor atentate infracționale în privința minorilor [6, p. 115].

În general, de educația copiilor sub aspectul prevenirii victimologice trebuie să se ocupe toate instituțiile de învățământ unde aceștia se află o mare parte din timpul lor (grădinițe, școli de cultură generală, licee, gimnazii, școli profesionale, colegii etc.). Menită să dezvolte capacitățile, să transmită cunoștințele profesionale, să formeze, să dezvolte și să consolideze aptitudinile, școlapregătește tânăra generație pentru viață. În instituțiile pedagogice, copilul obține primele deprinderi de comunicare în colectiv, unde are loc, în mare măsură, procesul de socializare a acestuia. Așadar, luând în considerare faptul că pentru copiii de vârstă preșcolară jocurile sunt activități prioritare, atunci și măsurile de prevenire victimologică trebuie să fie realizate sub formă de jocuri, cu operarea unor concepte și viziuni clare copiilor.

În ceea ce privește sistemul de instruire juridică a adolescenților, acesta trebuie să conțină deja noțiuni generale cu privire la valoarea socială a dreptului, noțiunea delictelor și a diferitor tipuri de răspundere juridică pentru săvârșirea lor, precum și posibilitatea tragerii la răspundere odată cu atingerea vârstei prevăzută de lege. O altă modalitate de prevenire victimologică a infracțiunilor legate de violența sexuală, mai ales a copiilor, poate fi realizată prin prisma oferirii asistenței psihologice. În interacțiune cu colectivele de pedagogi, părinții și reprezentanții organelor de asistență socială, psihologii pot să identifice printre grupurile de copii pe cei cu forme de comportament deviant primar, precum și categoriile de minori, a căror grad sporit de victimitate este determinat de particularitățile psiho-fiziologice individuale [6, p. 116].

Prin urmare, în opinia unor autori consacrați în domeniul de referință, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să:

- definitiveze cadrul normativ ce va reglementa funcționarea Centrului de asistență psiho-socială a copiilor-victime ale violenței sexuale;
- dezvolte și investească în programe de suport a părinților și îngrijitorilor;
- dezvolte la asistenții sociali comunitari abilități de mobilizare a comunității în vederea sesizării cazurilor de violență sexuală asupra minorilor;
- angajeze asistenți sociali comunitari specializați pe domenii: asistent social pe problemele familiei și copilului și asistent social pe problemele vârstnicilor, ceea ce ar contribui la profesionalizarea muncii asistenților sociali comunitari;
- instruiască continuu asistenți sociali cu privire la asistarea copiilor victime ale violenței sexuale;
- sporească calitatea expertizelor medicale: îmbunătățirea calității efectuării expertizelor medico-psihiatrice, efectuarea programărilor separate și individuale a copiilor victime;
- asigurarea asistenței psihologului în cadrul efectuării expertizelor în rândul copiilor; instruirea continuă a lucrătorilor medicali în vederea determinării clare a minorului supus violenței sexuale [9, p. 42].

În legislația națională nu există vre-un Standard de calitate cu privire la acordarea serviciilor și asistenței pentru victimele minore ale infracțiunilor sexuale. Drept o propunere în acest sens ar fi elaborarea unui astfel de standard, care să conțină prevederi ce decurg din nevoile specifice ale victimelor acestei categorii de infracțiuni.

Stabilirea unor garanții suplimentare victimelor infracțiunilor privind viața sexuală, printre care dreptul la intimitate, dreptul la asistență psihologică și medicală în cadrul urmăririi penale. Incluziunea serviciilor medicale inerente examinării și tratării victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în polița de

asigurare medicală obligatorie.

Se recomandă instruirea continuă a specialiștilor responsabili să intervină în cazurile de violență sexuală privind abordarea multidisciplinară ale acestor cazuri (polițiștii de sector, reprezentanții administrației publice locale, asistenții sociali, reprezentanții medicali, psihologi etc.). În acest sens există mai multe bune practici internaționale care pot fi importate și ajustate în contextul Republicii Moldova [14, p. 52].

Consolidarea cooperării autorităților abilitate prin organizarea activităților de instruire, schimb de experiență și de bune practici naționale și internaționale privind prevenirea și eradicarea fenomenului violenței sexuale pentru grupurile de profesioniști. Întrucât violența sexuală cauzează repercusiuni, traume și efecte psihologice mai grave decât violența în familie, se impune dezvoltarea unor servicii specializate destinate victimelor violenței sexuale.

Totodată intervenția și asistența în cazurile de violență sexuală trebuie realizată prompt de o echipă de specialiști (reprezenți ai organelor de drept, psihologi, lucrători medicali, medici legiști, asistenți sociali etc.) într-o formulă bine coordonată. Este necesar a dezvoltata programe de protecție, care să asigure un mediu sigur, pentru victimele violenței sexuale la nivelul autorităților de stat. Actualmente acestea beneficiază de consiliere psihologică, asistență juridică gratuită oferită de societatea civilă, dar nu sunt protejate oficial și nu se află în siguranță în special pe durata unui proces/cauze penale [14, p. 53].

Pe parcursul analizei acestui subiect am observat faptul că atunci când vorbim despre minori ca victime ale violenței sexual, aici este nevoie de întreprinderea de măsuri din toate punctele de vedere pentru a asigura protejarea deplină a acestora împotriva abuzării sexual, deoarece aici vorbim despre o categorie deosebit de vulnerabilă a populației, care comparativ cu victimele majore necesită o atenție deosebită și concentrarea forțelor mai multor organe în acest sens care să fie apte să întreprindă acele strategii și măsuri generale și speciale, atât în ceea ce privește latura socială, psihologică, fizică, intelectuală, cât și măsuri legate de prevenirea victimelor minore ale infracțiunilor ce se manifestă prin violența sexuală.

CONCLUZII:

Efectuînd acest studiu, analizînd și generalizînd materia expusă, concluzionăm că, în Republica Moldova persistă fenomenul de victimizare sporită a minorilor prin infracțiuni sexuale de violență. În vederea reabilitării socio-psihologice a victimelor propunem: a) elaborarea unei strategii de prevenire și combatere a abuzului sexual față de copii, cu menționarea instituțiilor implicate și delimitarea clară a responsabilităților; b) elaborarea și implementarea unui sistem de monitorizare a cazurilor de viol și acțiuni violente cu caracter sexual față de minori, prin: elaborarea criteriilor de identificare a situațiilor de victimizare a copiilor, instrumentelor de aplicare a procedurilor standard de identificare, referire, asistență în cazurile de comitere a violențelor sexuale față de copii; funcționarea serviciului telefonic de urgență cu număr unic de apel; identificarea, analiza și monitorizarea cazurilor de victimizare a copiilor; colectarea datelor segregate după sex, vârstă, alți factori relevanți; c) crearea, în comun cu autoritățile administrației publice locale de nivelul al 2-lea, a serviciilor specializate de asistență pentru minorii-victime a infracțiunilor sexuale, comise cu violență; d) promovarea și favorizarea creării și funcționării serviciilor publice și particulare specializate în domeniu; e) aplicarea sistemului de referire a cazurilor în domeniul protecției copilului la scară națională.

De asemenea, propunem elaborarea unei strategii de prevenire și combatere a abuzului sexual față de copii, cu menționarea instituțiilor implicate și delimitarea clară a responsabilităților. În prezent, sistemul de protecție socială pentru victimele violențelor sexuale este subdezvoltat.

Mai propunem criteriile de bază concretizate ale clasificării situațiilor de victimizare, care au constituit în principal: a) caracteristicile personalității victimei; b) comportamentul preinfracțional al victimei; și în secundar: a) mediul familial; b) caracterul relațiilor reciproce dintre victimă și infractor, cât și gradul de cunoaștere a lor, sentimentul de dependență a minorului față de infractor; c) lipsa de apărare și

posibilității fizice sau psihice a victimei de a-și exprima voința; d) naivitatea, sinceritatea și credulitatea exagerată; imposibilitatea de a discerne pericolozitatea situației sau lipsa de capacitate elementară de apreciere a situației de risc create; e) locul și timpul comiterii infracțiunii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Convenția internațională din 20.11.1989 cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală a ONU la New-York. Republica Moldova a aderat la convenție prin H. P. nr. 408-XII din 12.12.90, în vigoare din 25.02.1993, vol.1. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. În: *Tratate internaționale (ediția oficială)*, 1998, vol. 1. 328 p.
2. Declarația cu privire la criminalitate și securitatea publică, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 12 decembrie 1996. În: *Tratate internaționale (ediția oficială)*, 1998, vol. 3. 312 p.
3. Convenția cu privire la protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 25 octombrie 2007 (Convenția de la Lanzarote). În vigoare pentru Republica Moldova din 01 iulie 2012. Ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 263 din 19.12.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 21-24/56 din 20.01.2012*
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994.
5. BUDECI, A. *Îndrumar practic pentru specialiștii implicați în audierea copiilor victime-martori ai exploatării sexuale comerciale*, Chișinău: Tipografia centrală, 2011. 56 p.
6. LARII, I. Profilaxia victimologică a infracțiunilor săvârșite împotriva minorilor. În: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Probleme interdisciplinare în materia prevenirii și combaterii criminalității juvenile la etapa contemporană”*, din 05 octombrie 2007. Chișinău: Tipogr. Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2008., pp. 115-116.
7. ЛУКАШУК, И. И. *Международное право. Особенная часть: учебник*. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 239 с.
8. NISTOREANU, Gh., PĂUN, C. *Criminologie*. București: Didactică și Pedagogică, R. A., 1994. 251 p.
9. OCERETNÎI, A. Cartografierea situației cu privire la victimizarea copilului prin abuz și exploatare sexuală în Republica Moldova. Raport. Chișinău, 2012, pp. 43-47 [accesat 09.02.2022].
10. ПИНКЕВИЧ, Т. В. *Противодействие торговле людьми и использованию рабского труда: научнопрактическое пособие*. Ставрополь: СФ КРУ МВД России, 2008. 269 с.
11. ПОБЕГАЙЛО, Э. Ф. *Российское уголовное право. Общая часть: учебник в двух томах*. Том 1. Под ред. Москва: Илекса, 2008. 720 с.
12. Bunele practici în domeniul prevenirii și combaterii violenței asupra copiilor. Chișinău, 2014. [accesat 09.11.2023]. Disponibil: https://cnpac.org.md/uploaded/Publicatii/PDF/BULETI NE/Buletin_Impact_2014_ro.pdf
13. POHILĂ, O. *Analiza criminologică și prevenirea infracțiunilor de exploatare sexuală a femeilor și copiilor*, tz. de doctor în drept, Chișinău, 2020. 225 p.
14. REVENCO, A. Particularitățile fenomenului violenței sexuale în Republica Moldova. Chișinău, 2019, pp. 56-59 [accesat 09.11.2023]. Disponibil: http://lastrada.md/pic/uploaded/Particularitatile%20fenomen.%20VS%20in%20R M_RO.pdf

**TERMENUL SPECIAL DE PRESCRIȚIEI A RĂSPUNDERII CONTRAVENȚIONALE.
ANALIZA ASPECTELOR PRACTICE PRIN PRISMA PREVEDERILOR ART.30 ALIN.(3)
COD CONTRAVENȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA.**

COJOCARI Dorel
Doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice și Relații Internaționale
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Email: cojocaridorel63@gmail.com
ORCID:0009-0002-3778-7831

SPÎNU Igor
Doctor în drept, Conferențiar universitar USEM
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Email: profesor.avocat@gmail.com
ORCID 0000-0001-7512-6546

***Rezumat:** În prezentul articol științific, autorii punctează asupra termenului de prescripție de atragere la răspundere contravențională, în special asupra termenului special de prescripție prevăzut de art.30 alin.(3) Cod Contravențional. Scopul studiului constă în determinarea limitelor termenului de prescripție de atragere la răspundere contravențională și argumentarea necesității operării modificărilor legislative, în vederea măririi acestui termen. Totodată subiectul propus spre cercetare este analizat și din perspectiva dreptului contravențional comparat.*

***Cuvinte-cheie:** drept contravențional, ramură de drept, termen de prescripție.*

***Abstract:** In this scientific article, the authors point out on the limitation period for attracting contravention liability, especially on the special limitation period provided by art.30 (3) Contravention Code. The purpose of the study is to determine the limits of the limitation period for bringing criminal liability and to argue the need for legislative changes, in order to increase this period. At the same time, the subject proposed for research is also investigated from the perspective of comparative contravention law.*

***Key words:** contraventional law, branch of law, limitation period.*

JEL CLASIFICATION K19

INTRODUCERE

Răspunderea juridică este o noțiune de bază care ocupă un loc central în toate ramurile sistemului de drept. Prin urmare stabilim că dreptul contravențional reprezintă un ansamblu de norme juridice strict determinate de legislația contravențională, care conține instituțiile sale juridice de bază, precum: contravenția, contravenționalizarea, sancțiunea contravențională, răspunderea contravențională și procedura contravențională. Astfel având și un scop, protecția juridică a unor valori sociale determinate și reglementarea raporturilor juridice apărute de drept contravențional.

Ca și oricare ramură de drept, armura dreptului contravențional are la bază mai multe principii, unul dintre care este: „Principiul răspunderii contravenționale personale” care prevede că atât obligația ce decurge dintr-o normă juridică de a avea o anumită conduită, cât și răspunderea ce decurge din nesocotirea acestei obligații revin numai persoanei care nu și-a respectat obligația și a săvârșit o faptă interzisă de lege.

Ca și în dreptul penal, în dreptul contravențional nu se poate antrena răspunderea juridică pentru fapta săvârșită de altă persoană [1. p.16].

Totodată Codul Contravențional stabilește cauzele care înlătură răspunderea contravențională. Dar atragem atenția asupra faptului că, înlăturarea răspunderii contravenționale nu conduce la înlăturarea caracterului contravențional al faptei, ci doar la înlăturarea aplicării sau executării sancțiunii contravenționale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Sancțiunea contravențională, este determinată de politica contravențională și se stabilește în baza anumitor împrejurări și situații, în care utilitatea socială a răspunderii contravenționale dispare ori se diminuează, fie pentru realizarea scopului represiunii este stabilit un alt mijloc de sancționare. Asemenea împrejurări și situații poartă denumirea de „cauze care înlătură răspunderea contravențională”.

Înlăturarea răspunderii contravenționale pentru fapta ce conține elementele constitutive ale contravenției are loc în mai multe cazuri, unul dintre care este scurgerea prescripției răspunderii contravenționale.

Prescripția exclude răspunderea contravențională datorită nerealizării acesteia în termenele stabilite de art.30 din Codul Contravențional. Prescripția aplicării sancțiunii contravenționale este o cauză ce stinge raportul juridic contravențional de conflict, deoarece acesta nu a fost rezolvat într-o perioadă de timp rezonabilă, prevăzută în legea contravențională

Astfel conchidem că, prescripția răspunderii contravenționale constă în stingerea raportului juridic de conflict, care a apărut prin comiterea de către subiect a unei contravenții, ca urmare a nerealizării lui într-un anumit termen prevăzut de lege.

Urmare a celor expuse, stabilim că, pentru a fi eficientă, răspunderea contravențională trebuie să intervină într-un moment cât mai apropiat de cel al comiterii faptei contravenționale. În linii generale, legea contravențională prevede că sancțiunea contravențională poate fi nu mai târziu de un an la comiterea contravenției, iar în contravenției continue și al contravenției prelungite, termenul de prescripție curge de la data comiterii ultimei acțiuni sau a inacțiunii.

Pe de altă parte codul contravențional prevede în art.30 alin. (3), termenul special de prescripție de 18 luni pentru contravențiile prevăzute la art. 74 alin. (4) și alin. (10), art. 78¹, art. 155¹, art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179.[2]

Necesitatea stabilirii unui termen deosebit pentru contravențiile date, rezultă din natura acestora și este motivată de faptul că, relațiile sociale la care atentează contravențiile prevăzute de art.30 alin. (3) Cod Contravențional, au o valoare sporită pentru societate și sunt mai greu de depistat și cercetat, iar aici trebuie să menționăm două aspecte importante, primul aspect rezultă din natura acestor contravenții care reprezintă complexitatea depistării, cercetării, documentării și colectării probelor concludente și pertinente de către organul de constatare iar ca urmare și judecarea cauzei, iar al doilea aspect este faptul că în cazul contravenției prevăzute de art.78¹, în primul rând victima nu sesizează și nu colaborează cu organul de constatare în vederea stabilirii tuturor circumstanțelor de comitere a faptei ilegale și prin urmare atragerea la răspundere a contravenientului.

Salutăm inițiativa legislativă, înaintată de către Guvern prin Hotărârea nr. 355 din 7 iunie 2023 cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional), care are ca scop introducerea mai mult-or modificări în Codul Contravențional, cea mai importantă în viziunea noastră fiind modificarea termenului general și special de prescripție de atragere la răspundere contravențională, aceasta presupune modificarea, în primul rând a termenului general de un an în 18 luni iar termenul special de la alin. (3), urmează a fi modificat din 18 luni în 24 de luni.

Considerăm necesare și oportune aceste modificări, în primul rând reieșind din faptul că examinarea cauzelor contravenționale necesită un timp mai îndelungat, iar instanțele de judecată se confruntă cu problema supra încărcării și ca urmare a expirării termenului de prescripție până la soluționarea definitivă a acestor cauze contravenționale. Mai mult ca atât, un rol nu mai puțin important îl au și participanții la proces, creând situația de tergiversare intenționată a ședințelor sau amânarea nemotivată a acestora și contribuie la expirarea termenului de prescripție, fapt care și impune majorarea acestui termen.

Totodată menționăm și situațiile în care încheierile sau hotărârile instanței de fond sunt atacate cu recurs, iar dosarul parvine în instanța de apel aproape de de termenul de expirare sau cu termenul deja expirat, pentru atragere la răspundere contravențională.

Aceeași problemă o observăm și în legislația Federației Ruse, unde Codul încălcărilor administrative stabilește în art.4.5 alin.(1) [3], ca regulă generală termenul de prescripție pentru aducerea la răspundere administrativă două luni. Stabilirea unui asemenea termen, se datorează faptului că promptitudinea condamnării contribuie cel mai bine la eficacitatea pedepsei în sine. Cu toate acestea, pentru anumite tipuri de delict-uri administrative enumerate în partea 1 a articolului comentat, termenul de prescripție a fost mărit la un an. Acest lucru se datorează mai multor circumstanțe care nu permit în mod obiectiv dezvăluirea faptului comiterii delictului conform termenului general.

De obicei, astfel de circumstanțe includ: prezența unui decalaj obiectiv de timp și unul foarte semnificativ, între comiterea unui delict și manifestarea consecințelor sale dăunătoare. De exemplu încălcări ale legislației privind protecția mediului, care datorită condiții sezoniere și climatice care nu permit stabilirea rapidă a relațiilor cauză-efect necesare au nevoie de mai mult timp.

Dar remarcăm faptul că la fel ca și în art.30 alin. (3) Cod Contravențional, și în legislația rusă există o tendință de extindere a listei încălcărilor pentru care este stabilit un termen de prescripție special.

Totodată Codul încălcărilor administrative al Federației Ruse, stabilește în art.4.5, că pentru diferite tipuri de infracțiuni administrative, punctul din care începe să curgă termenului de prescripție pentru aducerea la răspundere este, de asemenea este diferit. Pentru majoritatea delictelor administrative, momentul din care începe să curgă termenul de prescripție este ziua comiterii faptei ilegale.

Astfel drept exemplu poate servi art.4.5 alin.(6) care definește un termen special de prescripție pentru aducerea la răspundere pentru încălcarea legislației în domeniul antimonopol în temeiul articolelor 14.9, 14.31, 14.31.1 - 14.33 din Codul administrativ al Federației Ruse.[3] Această prevedere se caracterizează prin faptul că termenul de prescripție este de un an pentru atragerea la răspundere pentru comiterea faptelor prevăzute în articolele menționate, și crește odată cu durata investigării faptei comise. Astfel în acest caz termenul începe formal să fie calculat de la data intrării în vigoare a deciziei Comisiei antimonopol cu privire la faptul comiterii faptei ilegale

La rândul său și legislația română stabilește în Ordonanța Guvernului României nr. 2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor, art.13 alin. (1), că aplicarea sancțiunii amenzii contravenționale se prescrie în termen de 6 luni de la data săvârșirii faptei ilegale. (3) Acest termen în viziunea noastră insuficient, ori organul de constatare nu va dispune de suficient timp pentru a cerceta sub toate aspectele fapt ilegală iar ca urmare și judecarea cauzei de către instanța de judecată, astfel contravenientul va rămâne nepedepsit.

Tot art.13 în alin.(4) stabilește că prin legi speciale pot fi prevăzute și alte termene de prescripție pentru aplicarea sancțiunilor contravenționale.[4]

Aici un exemplu clar este Legea României nr. 1/2020 privind pensiile ocupaționale, care stabilește în art.149 alin.(1) „Prin derogare de la prevederile art.13 alin. (1) din Ordonanța Guvernului nr. 2/2001, termenul de prescripție a aplicării și executării sancțiunii contravenționale este de 3 ani de la data săvârșirii faptei.[5]

Astfel analizând în plan comparat legislația contravențională a altor state, observăm că prevederile legislative din Republica Moldova și Federația Rusă sunt mai stricte și previzibile, ori contravențiile pentru care este prevăzut un termen de prescripție special sunt prevăzute direct în conținutul normei, și nu lasă loc de manevră pentru alte acte normative de a stabili un alt termen decât cel stabilit.

CONCLUZII

În calitate de o primă concluzie care poate fi desprinsă din conținutul articolului este că termenul de prescripție de atragere la răspundere contravențională este diferit, atât sub aspectul duratei de timp cât și sub aspectul momentului din care începe să curgă acest termen pentru atragere la răspundere contravențională.

O altă concluzie este faptul că, stabilirea unui termen special de prescripție de atragere la răspundere contravențională, se datorează în prim plan specificului faptei ilegale, iar în plan secundar se datorează necesității unui termen suficient pentru ca, organele statului să depisteze, cerceteze, documenteze și colecteze probele concludente și pertinente în vederea stabilirii nevinovăției sau vinovăției subiectului, iar ca urmare și judecarea cauzei în instanța de judecată. Aici accentuăm asupra faptului că problema principală rezidă din faptul că urmare a documentării cauzei, materialele acestea sunt expediate către instanța de judecată, fie cu termenul de prescripție expirat ori acesta expiră în procesul de judecare a cauzei până hotărârea sau încheierea instanței devine definitivă.

Astfel pentru a realiza scopul legii contravenționale pe deplin, susținem necesitatea majorării termenului de prescripție atragere la răspundere contravențională atât general cât și special, iar ca urmare și inițiativa legislativă a Guvernului Republicii Moldova privind modificarea Codului contravențional.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Drăghici C., Drăghici C.V., Iacob A., Corcheș R. Drept contravențional. București: Tritonic, 2003, p. 16;
2. Codul contravențional al Republicii Moldova Nr. 218/2008;
3. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/66a4b2666eea5f75cd1e947452b66bf52bf024d8/ accesat la data 16.11.2023;
4. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/29779> accesat la data 16.11.2023;
5. [https://lege5.ro/Gratuit/gm2tmobwg43a/prescriptia-aplicarii-si-executarii-sanctiunilor-contravenționale-lege-1-2020?dp=gmydonzsguytcni#:~:text=\(1\)%20din%20Ordonan%C5%A3a%20Guvernului%20nr,d%20la%20data%20s%C4%83v%C3%A2r%C5%9Firii%20faptei.](https://lege5.ro/Gratuit/gm2tmobwg43a/prescriptia-aplicarii-si-executarii-sanctiunilor-contravenționale-lege-1-2020?dp=gmydonzsguytcni#:~:text=(1)%20din%20Ordonan%C5%A3a%20Guvernului%20nr,d%20la%20data%20s%C4%83v%C3%A2r%C5%9Firii%20faptei.) accesat la data 16.11.2023.

COMPETENȚA GENERALĂ A INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI ÎN DIFERITE FELURI DE PROCEDURĂ CIVILĂ

PRISAC Alexandru
doctor în drept, conferențiar univ. din Iași
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

Rezumat: În acest articol sunt analizate reglementările competenței generale din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova în diferite feluri de procedură civilă. În particular, au fost analizate prevederile generale și speciale privind competența generală la înaintarea cererii în instanța de judecată într-o procedură specială.

A fost evidențiată problematica aplicării efectului compensatoriu al competenței generale a instanței de judecată, în special, în procedura privind constatarea unui fapt ce are valoare juridică.

Au fost evidențiate imperfecțiunile legislative din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova privind competența generală a instanțelor judecătorești la examinarea cauzelor civile cu procedură specială. Astfel, au fost înaintate propuneri de modificare și completarea cadrului legal în acest domeniu.

Cuvinte cheie: competență, procedură, instanță de judecată, jurisdicțional, împuterniciri.

Abstract: In this article, the regulations of general jurisdiction from the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova in different types of civil procedure are analyzed. In particular, the general and special provisions regarding the general competence when submitting the request to the court in a special procedure were analyzed.

The issue of applying the compensatory effect of the court's general jurisdiction was highlighted, in particular, in the procedure regarding the establishment of a fact that has legal value.

The legislative imperfections in the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova regarding the general competence of the courts to examine civil cases with special procedure were highlighted. Thus, proposals were submitted to modify and complete the legal framework in this area.

Key words: competence, procedure, court, jurisdictional, powers.

JEL: K15

CZU 347.95 (478)

INTRODUCERE

Prevederile procesuale civile privind competența generală din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova comportă anumite particularități specifice privind modalitatea de reglementare și aplicare. Fiecare capitol din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [2] ce reglementează o procedură specială conține reglementări cu privire la competența generală a instanțelor judecătorești de a examina cauzele civile cu procedură specială. Aceste prevederi fie stipulează expres competența generală, fie rezultă implicit din interpretarea lor. Însă, o particularitate specifică a acestor prevederi este că se referă în cele mai multe cazuri la competența generală exclusivă a instanței de judecată și la competența generală condițională. Prin aceste proceduri speciale fiind apărate drepturi civile care după natura lor sunt diferite, legislatorul a stipulat reguli ale competenței generale exclusive pentru a evita interpretările extensive ce pot exista în legătură cu divergența naturii drepturilor civile apărate.

Metode aplicate și materiale utilizate. Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza, și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea particularităților reglementărilor competenței generale în procedurile civile speciale.

REZULTATELE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Tangențial procedurilor speciale pe lângă activitatea instanței de judecată paralel este implicată și activitatea altor organe jurisdicționale în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Unele din cerințe ale petiționarilor pot fi satisfăcute și pe calea adresării către organele administrative, în legătură cu ce este nevoie de a stabilit o delimitare exactă a împuternicirilor instanțelor de judecată și a organelor administrative în soluționarea cererilor care, inclusiv, pot găsi soluționare și pe cale extrajudiciară.

Secțiunea C „Procedura specială” a Titlului II din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova conține reguli comune privind determinarea competenței generale a instanței de judecată la examinarea cauzelor cu procedură specială și reguli speciale.

Prevederile comune ce stipulează această limită dintre competența instanțelor de judecată față de alte organe jurisdicție sunt stipulate în art. 279 din CPC prin enumerarea neexhaustivă a cauzelor examinate de instanța de judecată în procedură specială. Deci, legislatorul a utilizat în art. 279 din CPC procedeul competenței generale exclusive pentru determinarea cauzelor ce sunt examinate de instanța de judecată în procedură specială. Această enumerare este nelimitativă, fiindcă potrivit art. 279 alin. (2) din CPC instanțelor judecătorești le pot fi atribuite prin lege spre examinare în procedură specială și alte categorii de cauze.

Dat fiind faptul că prevederile art. 279 din CPC comportă un caracter comun, determinarea competenței generale în cauzele cu procedură specială are loc prin verificarea mai întâi a coincidenței cererii în lista prevăzute de lege a cauzelor cu procedură specială. Ulterior, vor fi verificate respectarea regulilor speciale ale competenței generale stipulate în Capitolele secțiunii C „Procedura Specială”, de exemplu prevederile art. 281 din CPC.

În cele ce urmează, vom analiza modalitatea de aplicare a unor reglementări speciale privind competența generală a instanțelor de judecată la judecarea unor cauze cu procedură specială.

În procedura privind constatarea faptelor care au valoare juridică aceste reglementări le identificăm în art. 281 din CPC. Aceste prevederi conțin reguli speciale privind determinarea competenței generale a instanțelor judecătorești la examinarea cauzelor de constatarea a faptelor care au valoare juridică. După ce prevederile art. 279 alin. (1) din CPC atribuie în competența generală a instanțelor de judecată cauzele privind constatarea faptelor care au valoare juridică, prevederile art. 281 alin. (2) din CPC stipulează neexhaustiv lista cauzelor de constatarea a faptelor care au valoare juridică care pot fi examinate de instanța de judecată, iar alin. (1) al art. 281 alin. (1) din CPC prevede particularitățile acestor cauze. Este necesar de a fi stipulate și reguli speciale privind competența generală a instanțelor de judecată la judecarea cauzelor privind constatarea faptelor care au valoare juridică, fiindcă nu toate faptele pot fi constatate de instanța de judecată, dar și de alte organe jurisdicționale în limitele competenței acestora.

Competența generală a instanței de judecată în procedura privind constatarea faptelor care au valoare juridică se evidențiază cel mai mult caracterul compensatoriu. Această particularitate a procedurii speciale în cauzele privind constatarea faptelor care au valoare juridică, după cum am menționat în parag. 3.8 al prezentei lucrări, se exprimă prin faptul că legiuitorul stipulează posibilitatea aplicării acestei proceduri speciale în cazul imposibilității aplicării ordinii administrative de constatare sau de înregistrare a faptelor juridice corespunzătoare și eliberării documentelor necesare [12, p. 21-22]. Competența generală în această procedură este reglementată astfel, încât instanța de judecată să fie în drept de a interveni pentru a acoperi un gol în competența tuturor autorităților publice, cu excepția instanței de judecată, la realizarea drepturilor

și intereselor legitime ale persoanei. Concluzia respectivă o deducem din prevederile art. 282 alin. (1) lit. b) din CPC, ce prevăd următoarele: „Instanța judecătorească constată faptul cu valoare juridică în cazul în care petiționarul nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită.” Dacă petiționarul are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentul, instanța de judecată nu va accepta spre examinare o astfel de cerere [8, p. 897]. Această imposibilitate a petiționarului de a obține documentele pe o altă cale, se înțelege inexistența ordinii înregistrării faptului în general (de ex., faptul întreținerii persoanei) sau nerespectarea ordinii corespunzătoare de înregistrare a faptului și imposibilitatea respectării ei (de ex., faptul producerii unui accident, care nu a fost constatat printr-un act corespunzător despre producerea accidentului, iar întocmirea lui în momentul actual nu este posibilă), ori nu există posibilitatea de a corecta în documente, care confirmă un fapt sau altul, greșeală sau inexactitate, în legătură cu ce acest document și-a pierdut forța probantă [13, p. 588]. Deci, această omisiune a autorităților administrative poate fi acoperită de instanța de judecată împuternicită de lege pentru aceasta în virtutea caracterului compensatoriu al competenței generale.

Dat fiind faptul că în procedura privind constatarea faptelor care au valoare juridică este obligatorie adresarea în prealabil către un organ administrativ, iar, ulterior, instanței de judecată în această procedură sunt aplicabile regulile competenței generale condiționale. Deși forma judiciară de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei este prioritară în raport cu forma administrativă, totuși, în reglementarea competenței generale condiționale în procedura privind constatarea faptelor care au valoare juridică, instanța de judecată constituie un organ complementar. Aceasta, fiindcă oportunitatea adresării către instanța de judecată poate decădea pe deplin în rezultatul examinării prealabile și satisfacerii solicitării de către organul administrativ care este unul de bază în reglementarea competenței generale condiționale.

Alte reguli speciale privind competența generală a instanțelor judecătorești în procedura specială le identificăm în procedura *privind încuviințarea spitalizării forțate și tratamentului forțat* reglementată în Capitolul XXIX din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Acestea sunt stipulate în art. 309 alin. (1) din CPC, ce stipulează următoarele: „În cazul în care, conform legii, se admite spitalizarea forțată și tratamentul forțat al persoanei în temeiul unei hotărâri judecătorești, cererea se depune de o instituție medico-sanitară la instanța de la domiciliul persoanei sau de la locul ei de aflare.” Prevederile menționate stipulează competența generală exclusivă a instanțelor judecătorești la soluționarea cererilor respective atunci când există un temei prevăzut de lege pentru spitalizarea forțată și tratamentul forțat al persoanei.

În orice stat democratic în corespundere cu normele de drept internațional, admiterea spitalizării forțate și a tratamentului forțat al persoanei este dispus de instanța de judecată, dar nu de anumite organe administrative în scopul de a asigura acestuia anumite garanții procesuale. Art. 5 § 1 lit. e) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, prevede posibilitatea privării de libertate a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unei persoane care vagabondează. În literatura de specialitate, toate aceste situații, în ansamblu, sunt subsumate unei detenții de ordin medical-social, fiind vorba despre persoane ce prezintă probleme de adaptare la viața în societate, care trebuie protejate adeseori împotriva propriilor acte periculoase, după cum nu rareori comportamentul antisocial pe care-l adoptă poate fi de natură să impună, cel puțin temporar, privarea de libertate [1, p. 272-273]. Totuși, aceasta poate avea loc numai pe căile prevăzute de lege [8, p. 964].

La sfârșitul anilor 80 și începutul anilor 90 ale secolului XX, în spațiul sovietic literatura de specialitate puțin a atras atenția reglementării juridice a activității instituțiilor medico-sanitare, în special, spitalizării forțate ale persoanei. La acel moment, se afirma doar despre anumite abuzuri în acest domeniu [10, p. 133]. Medicii sovietici au păstrat după sine monopolul asupra împuternicirii de a lua măsuri de constrângere cu caracter medical, și după caz, motivau aceasta. Motivarea consta în aceea că doar medicii sunt competenți de a lua decizii corecte, profesionale și calificate privind măsurile de constrângere cu

caracter medical. Însă, nici instanța de judecată, nici procurorul, și nici avocatul nu au pentru aceasta suficiente cunoștințe, de aceea, orice imixtiune a acestora în activitatea acordării asistenței medicale este neproductivă [11, p. 95-96].

Ulterior, în Republica Moldova s-a ajustat cadrul legal privind spitalizarea forțată și a tratamentului forțat al persoanei la normele dreptului internațional, fiind stipulată în art. 309 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova competența exclusivă a instanțelor judecătorești de a dispune admiterea sau respingerea cererii de spitalizare forțată și a tratamentului forțat.

Specificul competenței generale stipulate în prevederile art. 309 alin. (1) din CPC este că acestea conțin norme de trimitere, fiind folosite cuvintele „în cazul în care, conform legii” care implicit face referință la alte prevederi legale, ce prevăd expres competența instanței de judecată de a dispune spitalizarea forțată și a tratamentului forțat. Procedul respectiv este utilizat des la reglementarea competenței generale a instanțelor judecătorești. Actele legislative la care face trimitere prevederile art. 309 alin. (1) din CPC sunt Legea ocrotirii sănătății [6] și Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului [5]. De regulă, potrivit art. 23 alin. (1) din Legea ocrotirii sănătății, consimțământul pacientului este necesar pentru orice prestație medicală propusă (profilactică, diagnostică, terapeutică, recuperatorie). Totuși, legislația națională admite anumite derogări de la principiul dat în scopul protejării sănătății publice, prin obligarea persoanelor de a urma un tratament coercitiv. Procedura privind încuviințarea spitalizării forțate și a tratamentului forțat reprezintă un instrument de limitare a drepturilor pacientului compatibil cu drepturile fundamentale ale omului [8, p. 964]. Totuși, limitarea drepturilor pacientului este posibil numai prin hotărâre judecătorească, atunci când există temeuri prevăzute de lege ce oferă aceste împuterniciri instanței de judecată.

Unele dintre aceste temeuri sunt [8, p. 964-965]:

- efectuarea examinării medicale obligatorii, inclusiv pentru depistarea infecției HIV/SIDA, a sifilisului și a tuberculozei la persoanele aflate în penitenciare (art. 6 alin. (2) lit. d) din Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului);

- spitalizare și izolare obligatorie (carantină) a persoanelor afectate de infecții contagioase și a celor suspectate de vreo boală infecțioasă ce prezintă pericol social (art. 6 alin. (2) lit. e) din Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului);

- în caz de refuz la asistență medicală, exprimat de reprezentantul legal al pacientului (ruda apropiată), când o atare asistență este necesară pentru salvarea vieții pacientului, organele de tutelă și curatelă au dreptul, la solicitarea organizațiilor medicale, de a se adresa în instanța judecătorească pentru protecția intereselor persoanei bolnave (art. 13 alin. (7) din Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului);

- bolnavii de tuberculoză în formă activă care se sustrag de la tratament benevol, încalcă regimul prescris ori abuzează de băuturi alcoolice sau folosesc substanțe stupefiante sunt trimiși la tratament coercitiv, în modul prevăzut de legislația în vigoare (art. 44 alin. (2) din Legea ocrotirii sănătății);

- persoanele care suferă de boli venerice sunt supuse unui examen medical și tratament obligatoriu în instituțiile curativ-profilactice respective, precum și supravegherii prin dispensarizare până la vindecare. În caz de sustragere de la examenul medical și tratamentul benevol, persoanele vor fi supuse unui examen și unui tratament coercitiv în staționarul de boli venerice (art. 45 alin. (1) și (4) din Legea ocrotirii sănătății).

Încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizarea în staționarul de psihiatrie, la fel se dispune de instanța de judecată, în ordinea prevăzut în Capitolul XXX din CPC (art. 312-318). Privitor la fundamentarea competenței generale a instanțelor judecătorești de a examina aceste cauze, autorul Crețu Vasile menționează următoarele: „La promovarea controlului în cauză, instanța de judecată protejează astfel drepturile și libertățile subiective ale cetățeanului – dreptul la libertate și inviolabilitate personală, la libertatea de circulație, la libera stabilire a domiciliului și reședinței. Controlul judiciar are ca obiect temeinicia limitării totale sau parțiale a drepturilor și libertăților persoanei din partea instituției psihiatrice

sau a medicului psihiatru, investit cu anumite atribuții de constrângere menite să impulsioneze realizarea practică a prevederilor legislative în materie de asistență psihiatrică. În acest mod, procesul de soluționare a cauzelor privind încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizarea în staționarul de psihiatrie are ca obiect verifi carea legalității și justificării actelor de aplicație administrativă [3, p. 28].” Deci, autorul accentuează că aprobarea forțată a examenului psihiatric sau a spitalizării forțate nu este în competența instituțiilor de psihiatrie ca instituții administrative, care doar îndeplinesc actele cu caracter administrativ pentru a fi dispus această aprobare de către instanța de judecată.

În contextul celor menționate că limitele dintre competența instanței de judecată și a unei instituții medico-sanitare în cauzele privind încuviințarea spitalizării forțate și tratamenului forțat sunt clar delimitate prin competența generală exclusivă stipulată în art. 309 din CPC. Instituția medico-sanitară nu are nici o împuternicire la dispunerea spitalizării forțate sau a tratamenului forțat. Instituția medico-sanitară îndeplinește doar acte de aplicație administrativă ce nu au un rol decizional în soluționarea acestor cauze.

Problema delimitării stabilirii limitelor competenței generale a instanței de judecată și a instituției de psihiatrie poate apărea în procedura privind încuviințarea spitalizării în staționarul de psihiatrie. Aceasta problematică poate apărea la delimitarea împuternicirilor instanței de judecată de cele a instituției psihiatrice de a spitaliza persoana pînă la adresarea în instanța de judecată pentru a hotărî în privința aflării ulterioare în staționarul de psihiatrie. Astfel, potrivit art. 314 alin. (1) din CPC: „Cererea de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțămînt al persoanei se depune în cel mai scurt timp posibil, dar nu mai tîrziu de 72 de ore din momentul internării ei în staționar.” La fel, potrivit art. 31 alin. (2) din Legea privind sănătatea mentală [7]: „Dacă spitalizarea este considerată întemeiată, comisia de medici psihiatri expediază avizul, în 24 de ore, instanței judecătorești în a cărei rază se află staționarul de psihiatrie pentru a hotărî asupra aflării ulterioare în staționar a persoanei.” Din prevederile menționate rezultă că specificul competenței generale a instituției de psihiatrie de a spitaliza persoana are un caracter temporar și interdependent de competența generală a instanței de judecată.

Caracterul temporar al competenței generale a instituției psihiatrice în aceste cauze rezidă în aceea că aceasta durează 72 de ore din momentul internării persoanei în staționar. Însă, este interdependentă de competența generală a instanței de judecată, fiindcă doar aceasta potrivit art. 314 alin. (2) din CPC este în drept de a prelungi, printr-o încheiere, termenul de aflare a persoanei în staționarul de psihiatrie, luînd în considerare timpul necesar examinării cererii în judecată. Această interdependență pornește și de la opinia că procedura privind încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie reprezintă o procedură ce derivă din raporturile juridico-publice, întrucît între medicul psihiatru sau instituția de psihiatrie și persoana fizică există raporturi materiale administrative [14, p. 66-67]. Aceasta demonstrează suplimentar caracterul interamural al instituției competenței generale.

Ulterior, după expirarea acestui termen se vor realiza împuternicirile instanței de judecată de a decide privitor la spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțămînt al persoanei sau al reprezentantului ei legal.

O altă regulă specială privind competența generală a instanțelor judecătorești în cauzele cu procedură specială este stipulată în art. 319 alin. (1) din CPC, la reglementarea procedurii privind *restabilirea în drepturile ce izvorăsc din titlurile de valoare la purtător și din titlurile valoare la ordin pierdute (procedura de chemare)*. Dispozițiile art. 319 alin. (1) din CPC stipulează următoarele: „Persoana care a pierdut un titlu de valoare la purtător sau un titlu de valoare la ordin (în continuare – *document*) poate cere, în cazurile prevăzute de lege, instanței judecătorești să declare nul documentul pierdut și restabilirea în drepturi asupra lui. [...]” În particular, regula specială se conține în cuvintele „poate cere, în cazurile prevăzute de lege, instanței judecătorești”. Astfel, în toate cazurile prevăzute de lege ce prevăd competența instanței de judecată restabilirea în drepturile ce izvorăsc din titlurile de valoare la purtător și din titlurile valoare la ordin pierdute, constituie reguli privind competența generală.

Declararea nulității documentului și restabilirea în drepturi poate fi cerută doar în cazurile prevăzute de lege. Aceasta se explică prin caracterul excepțional și exclusiv a acestui mod de apărare a drepturilor și intereselor legitime. Procesul este pornit nu doar în interesul petiționarului, dar și în interesul persoanei terțe (presupusului deținător și titular de drepturi) care nu cunoaște despre cerințele înaintate și nu are posibilitatea de a se apăra. Anume din această rațiune în lege urmează a fi prevăzute cazurile când poate fi intentată o procedură de chemare, pentru ca fiecare persoană să poată presupune cu anticipație că dacă vor exista anumite premise și condiții aceasta poate să fie lipsită de un anumit drept pe calea procedurii chemării [9, p. 96-97]. Una din aceste premise constituie competența generală a instanței de judecată de a soluționa cauzele civile respective.

Specificul competenței generale a instanței de judecată în această procedură este că enumerarea tuturor cauzelor soluționate în procedura de chemare face obiectul de reglementare a dreptului material. Particularitate respectivă derivă din caracterul interramural al instituției competenței generale.

Cea din urmă regulă specială privind competența generală în procedura specială este identificată de noi în procedura *privind constatarea inexactității înscririlor în registrele de stare civilă*. Potrivit art. 331 alin. (1) din CPC: „Instanța judecătorească examinează cauzele privind constatarea inexactității înscririlor în registrele de stare civilă conform prevederilor prezentului capitol dacă, în lipsa unui litigiu de drept și în lipsa actelor doveditoare, organele de stare civilă sînt în imposibilitate să modifice înscririle din registrele de stare civilă.” În procedura respectivă legiuitorul a aplicat regulile privind competența generală condițională, fiindcă este impusă examinarea cauzei civile de mai multe organe jurisdicționale în consecutivitatea reglementată expres de lege. În acest caz, organul jurisdicțional de bază și obligatoriu este organul de stare civilă, iar instanța de judecată este organul complementar și neobligatoriu. Toate acestea, fiindcă instanța de judecată nu va fi împuternicită să examineze cererea dacă organele de stare civilă nu au eliberat un refuz privind imposibilitatea să modifice înscririle din registrele de stare civilă.

În cazul în care există un litigiu de drept, atunci cererea urmează a fi examinată în procedura contencioasă. Însă, în procedura contencioasă la soluționarea cererii privind constatarea inexactității înscririlor în registrele de stare civilă nu sunt aplicate regulile privind competența generală condițională, fiindcă, în aceste cazuri, se înaintează o acțiune de contestare a actului organului de stare civilă. Deci, în procedura contencioasă la examinarea acestor cauze nu există posibilitatea de a fi examinată cauza civilă de mai multe organe jurisdicționale în consecutivitatea reglementată expres de lege. Este impusă, în acest caz, doar respectarea unei proceduri prealabile pe cale extrajudiciară. Într-o cauză civilă aflată pe rolul Judecătoriei Rîșcani, mun. Chișinău, instanța de judecată a dispus scoaterea de pe rol cererea privind constatarea inexactităților înscririlor în registrul de stare civilă prin încheiere judecătorească din 04.11.2014 [4] pe motivul că procesul examinat implică un litigiu de drept care urmează a fi examinat în procedura contencioasă. La baza motivării încheierii judecătorești, s-a menționat că refuzul anexat la materialele dosarului rezultă că OSC sec. Rîșcani, mun. Chișinău a indicat că se află în imposibilitate de a rectifica actul de naștere întocmit de primăria Sămășcani, jud. Orhei a cet. Scînteianu Aurelian din motiv că în cazul cînd se atestă inexactități în actele de stare civilă, în special, referitor la rectificarea numelui și prenumelui, soluționarea problemei inexactităților în acte ține de competența instanței de judecată. Totodată, prin referința depusă la data de 31.10.2014, OSC sec. Rîșcani a indicat că rectificarea prenumelui și numelui în rubrica „copilul” în actul de naștere urmează a fi efectuat pe cale extrajudiciară conform prevederilor art. 66 alin. (3) al Legii privind actele de stare civilă nr. 100-XV din 26-04-2001. Astfel, corect a procedat judecătorul, fiindcă urma ca acest litigiu de drept să fie soluționat pe cale extrajudiciară, iar răspunsul organului de stare civilă să fie contestat în instanța de judecată în acțiune civilă.

Concluzii. Reglementările din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova privind competența generală a instanțelor de judecată în procedurile civile speciale, în viziunea noastră urmează a suporta

anumite modificări și completări. Aceasta va eficientiza condițiile de realizarea a dreptului de a avea acces la justiție.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole*. Ed. a 2-a, rev., București: Editura C.H. Beck, 2010. 1887 p. ISBN 978-973-115-676-7
2. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30 mai 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2003, nr. 111-115, art. 451.
3. Crețu Vasile. Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2013, nr. 1(24), pp. 24-31. ISSN 1857-2405.
4. Încheierea Judecătorei Rîșcani, mun. Chișinău: nr. dosar 2-6646/2014 din 04 noiembrie 2014.
5. Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului: nr. 263 din 27 octombrie 2005. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr. 176-181, art. 867.
6. Legea ocrotirii sănătății nr. 411-XIII din 28.03.1995. Publicat: 22.06.1995 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 34/373.
7. Legea privind sănătatea mentală: nr. 1402 din 16 decembrie 1997. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr. 44-46, art. 310.
8. Prisac A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartier, 2019, 1316 p. ISBN 978-9975-139-79-3.
9. Аргунов В. *Вызовное производства в гражданском процессе*. Диссертация на соискание учен. ст. канд. юрид. наук. Москва, 2006, 276 с.
10. Бурлакова Н. *Процессуальные особенности рассмотрения гражданских дел о принудительной госпитализации граждан в медицинский стационар*. Диссертация на соискания ученой ст. канд. юр. наук. Томск, 2006. 238 с.
11. Димитриева Т. *Альянс права и милосердия: О проблеме защиты прав человека в психиатрии*. Москва: Наука, 2001. 156 с. ISBN 5-02-022664-5.
12. Золотухин А. Д. *Проблемы судопроизводства по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение в особом производстве*. Диссертация на соискания ученой ст. канд. юр. наук. Саратов, 2009. 224 с.
13. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. Под. ред. В.М. Жуйков. М.К. Треушникова. Москва: Изд. Дом Городец 2007. 1008 с. ISBN 5-9584-0146-7.
14. Тихомирова Ю. В. *Производство по делам о принудительной госпитализации гражданина в психиатрический стационар и принудительном психиатрическом освидетельствовании*. Дисс. Канд. ... юрид. наук. Сергун. Москва., 2004. 199 с.

PREVENIREA INFRAȚIUNILOR ÎN DOMENIUL TRANSPORTULUI RUTIER: MĂSURI GENERALE ȘI SPECIALE

Angela CUCIURCĂ
doctor în drept, conferențiar universitar
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: cuciurcaangela@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-6929-7231

FRUNZE Ion,
doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
e-mail: ifrunze@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-4929-0689>

Rezumat. Actualitatea subiectului abordat rezultă din faptul că infracțiunile în domeniul transportului rutier, care deși aparent sânt niște fapte cu un pericol social mai redus, cauzează anual mii de victime și pagube considerabile în întreaga lume. Republica Moldova nu este excepție, cu atât mai mult că, în ultimă perioadă în municipiul Chișinău s-a înregistrat o creștere majoră a infracțiunilor ce afectează securitatea rutieră. De la începutul anului 2023 mai bine de jumătate din numărul total de accidente rutiere produse în țară au avut loc în municipiul Chișinău, acest fapt fiind explicat datorită numărul unităților de transport, dar și, în general, numărul participanților la trafic, care este mai mare decât în alte localități: toate aceste circumstanțe contribuind la cauzarea unor infracțiuni care provoacă anual daune considerabile celor implicați dar și întregii societăți.

Importanța studiului rezultă și din faptul că, datorită acestor infracțiuni în domeniul transportului rutier anual statul pierde pe lângă vieți omenești - cetățeni apți de muncă, statul suportă cheltuieli majore pentru acoperirea daunelor aduse, consecințele manifestându-se prin pagube materiale și morale considerabile, fiind un pericol real, mai întâi de toate pentru viața și sănătatea oamenilor, dar și pentru cheltuielile puse în grija statului. Toate aceste aspecte îngrijorătoare sânt rezultatul manifestării nihilismului juridic care se manifestă prin cunoașterea scăzută a legislației în vigoare, a consecințelor în caz de comitere a unei fapte prevăzute de legea penală ori contravențională, dar și dezinteresului participanților la traficul rutier asupra siguranței, moralității scăzute, consumul băuturilor alcoolice, vitezei excesive, traversarea neregulamentară a străzii. În acest sens, se observă o creștere a comportamentului agresiv și autoritar, atât din partea conducătorilor auto, cât și a pietonilor, dar și altor participanți la traficul rutier.

Măsurile generale și speciale presupun acel sistem care determină înlăturarea și diminuarea grupurilor sociale ce pot fi influențate prin măsuri generale de prevenire și cele speciale de control. Studiile internaționale recente au demonstrat valoarea enormă a aplicării pozitive a activității poliției rutiere, în particular în combinație cu implicarea comunității și conștientizarea publică pentru a consolida susținerea activităților polițienești.

Cuvinte-cheie: asigurarea securității rutiere, criminalitate rutieră, infrastructură rutieră, comunicații rutiere, măsuri generale și speciale de prevenire.

Abstract. *The topicality of the addressed topic results from the fact that crimes in the field of road transport, which although apparently are acts with a lower social danger, annually cause thousands of victims and considerable damage all over the world. The Republic of Moldova is not an exception, even more so since recently in Chisinau there has been a major increase in crimes affecting road safety. From the beginning of 2023, more than half of the total number of road accidents in the country occurred in the municipality of Chisinau, this fact being explained due to the number of transport units, but also, in general, the number of participants in traffic, which is higher than in other localities: all these circumstances contribute to causing crimes that annually cause considerable damage to those involved but also to the whole society.*

The importance of the study also results from the fact that, due to these crimes in the field of road transport, the state annually loses not only human lives - able-bodied citizens, the state bears major expenses to cover the damages caused, the consequences manifesting themselves in considerable material and moral damages, being a real danger, first of all for people's lives and health, but also for the expenses put in the care of the state. All these worrisome aspects are the result of the manifestation of legal nihilism which manifests itself through the low knowledge of the legislation in force, of the consequences in case of committing an act provided by the criminal or contravention law, but also the disinterest of road traffic participants in safety, low morality, consumption alcoholic beverages, excessive speed, irregular crossing of the street. In this sense, an increase in aggressive and authoritarian behavior is observed, both on the part of drivers and pedestrians, but also on the part of other road traffic participants.

General and special measures assume that system that determines the removal and reduction of social groups that can be influenced by general prevention measures and special control measures. Recent international studies have demonstrated the enormous value of positive enforcement of traffic policing, particularly in combination with community involvement and public awareness to strengthen support for policing.

Keywords: *ensuring road safety, road crime, road infrastructure, road communications, general and special preventive measures.*

JEL: K00

INTRODUCERE

Securitatea traficului rutier prezintă un interes public major, prin urmare asigurarea securității este o obligație pozitivă a statului. Unitatea de transport, ca participant la trafic, reprezintă o sursă de pericol sporit, conducătorul auto având obligația de a respecta anumite reglementări impuse de autorități în evitarea riscurilor rezultate din utilizarea autovehiculelor.

Instituirea condițiilor de circulație a mijloacelor de transport este un atribut exclusiv al legiuitorului, care a reglementat regimul de circulație pe drumurile publice astfel încât desfășurarea traficului rutier să aibă loc în deplină siguranță.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Problema prevenirii generale a infracțiunilor în domeniul transportului rutier ține de realizarea unor măsuri cu caracter social-economic în domeniul elaborării și creării unor tipuri înalt tehnologizate de mijloace de transport, comunicații rutiere, crearea și întreținerea la nivelul convenit a infrastructurii rutiere, a reglementării juridico-penale, a funcționării sigure a mijloacelor de transport, a educației etico-morală și juridică a cetățenilor implicați în circulația rutieră [2, p.154].

Prevenirea generală a criminalității în domeniul transportului rutier presupune acel sistem de concepte, metode, măsuri de prevenire aplicate în practică ce contribuie la combaterea surselor criminalității

ce are legătură cauzală și acțiune directă asupra indivizilor, evidențiindu-se la nivel economic, social, ideologic, organizatoric, tehnic, în acest sens, implementarea în viața socială a măsurilor sus-menționate va influența și minimaliza criminalitatea în domeniul transportului rutier.

În literatura de specialitate, găsim noțiuni ale prevenirii infracțiunilor în domeniul transportului rutier: „O totalitate de măsuri preventive și de control în privința participanților la traficul rutier și a mijloacelor care asigură securitatea acestora” [5, p.208]. În opinia noastră, noțiunea de prevenire a infracțiunilor în domeniul transportului rutier reprezintă o totalitate de măsuri de instruire, educare, control și sancționare ce asigură înlăturarea condițiilor ce prezintă pericol de producere a unor infracțiuni în domeniul transportului rutier îndreptat asupra conducătorilor auto, pietonilor, pasagerilor și al poliției de patrulare și altor organe statale care au un rol important la prevenirea infracțiunilor în domeniul transportului rutier.

Analizând argumentele mai multor cercetători cu privire la măsurile de prevenire a infracțiunilor în domeniul transportului rutier, am descoperit opinia cea mai răspândită, presupune separarea în funcție de domeniul influenței prevenirii și anume, fiind divizate în măsuri generale, speciale, individuale și victimiologice.

Măsurile generale și speciale presupun acel sistem care determină înlăturarea și diminuarea grupurilor sociale ce pot fi influențate prin măsuri generale de prevenire și cele speciale de control.

În acest, sens, vorbim despre comportamentul deviant al tuturor participanților la traficul rutier [4, p. 165], măsurile de prevenire a infracțiunilor în transport pot coincide cu măsurile generale de protecție contra cauzării unui prejudiciu din imprudență în sistemul securității obștești. Un alt moment ar fi, în sistemul respectiv de măsuri, un rol important ce trebuie atribuit diferitor măsuri tehnice, ținând cont de rolul pe care îl are mijlocul de transport, drumul și situația în trafic în mecanismul respectivei infracțiuni.

Studiile internaționale recente au demonstrat valoarea enormă a aplicării pozitive a activității poliției rutiere, în particular în combinație cu implicarea comunității și conștientizarea publică pentru a consolida susținerea activităților polițienești. De exemplu, o campanie agresivă referitor la condusul auto sub influența alcoolului implementată de poliția rutieră prin testarea obligatorie a respirației a arătat reduceri substanțiale ale accidentelor rutiere pe timp de noapte. Implementarea a redus accidentele, însă reducerile ar fi fost mult mai mari dacă erau combinate cu campaniile media și de conștientizare publică locală [2, p.162].

Traversarea străzii, în special, în lipsa unui semafor este o sarcină destul de complexă. Pietonii trebuie să estimeze viteza de deplasare a vehiculului, în dependență de aceasta să-și ajusteze și propria viteza de mers, să aleagă corect golurile apărute în trafic pentru a începe traversarea și să prevadă corect intențiile șoferilor. Pentru copiii este și mai dificil de traversat strada în locurile unde nu sunt instalate semafoarele și drumul are mai multe benzi. Totodată, de cealaltă parte sunt șoferii care trebuie să observe pietonii, să estimeze viteza de deplasare a vehiculului și a pietonilor pentru a determina exact reacția necesară [3, p.132].

În acest sens, trebuie de menționat de asemenea că, în urma aprobării de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a Pachetului Educațional [8] pentru siguranța rutieră drept suport didactic pentru profesori la disciplina „Dezvoltarea personală”, capitolul - Securitate personală, Automobil Club din Moldova petrece seminare de instruire pentru profesori în școlile din municipiul Chișinău. Echipa vizitează instituțiile preșcolare și școlare de învățământ pentru a le vorbi profesorilor despre conținutul pachetului și modelele de abordare a tematicii siguranței rutiere pentru fiecare categorie de vârstă [9].

Instituirea vitezei de 30km/h pe spații întinse în Chișinău este cea mai ieftină opțiune și care ar putea reduce drastic numărul de victime. Experiența orașului Londra care din anul 1990 a început să reducă viteza de deplasare, este o dovadă în plus că această intervenție duce la rezultate vizibile. Numărul de victime a fost redus cu 40% în zonele unde a fost impusă viteza de 30km/h (Transport for London, 2003). Dar

micșorarea vitezei ar putea provoca nemulțumire din partea șoferilor, dar și o parte din persoane care utilizează transportul public datorită timpului mai îndelungat de deplasare dintr-un punct în altul [3, p.135].

Comparând numărul de persoane decedate cu datele statistice din mai multe orașe ale lumii, municipiul Chișinău se clasează foarte jos, înregistrând 7.2 persoane decedate (pietoni și ocupanții autovehiculelor) raportate la 100.000 de locuitori. Alte capitale Europene înregistrează date mult mai mici: Stockholm - 0.7; Berlin - 1.5; Istanbul 1.8; București - 6.3. Cifrele acestea demonstrează faptul că numărul victimelor este foarte ridicat pentru orașul Chișinău. În același timp, rezultatele altor capitale europene confirmă că este posibil de redus semnificativ numărul de persoane traumatate – decedate [3, p.137].

În perspectiva asigurării securității circulației rutiere, prevenirea generală ține în primul rând de instruirea, educarea și infiltrarea eticii și a educației încă de pe băncile școlii auto, de a nu neglija legea și de a nu depăși viteza, de a-și cupla cureaua, de a se asigura înainte de a executa manevre periculoase, de a reduce viteza în localități, de a intra în pielea celorlalți participanți la trafic înainte de a acționa. Însă, asigurarea securității circulației rutiere ține și de utilizarea cu mijloace de securitate sigure, crearea unor reglementări ce vor prevedea condiții sigure de exploatare a mașinilor, reparația drumurilor și iluminatul stradal, vopsirea zebrelor și crearea unor locuri de parcare ce nu vor servi temei de comitere a infracțiunilor.

Statele dezvoltate și responsabilii de siguranța rutieră, prin politicile lor, au stabilit și demonstrat că problema secolului – accidentele rutiere și gravitatea acestora, trebuie combătută, acționând asupra mediului rutier, echipamentelor aferente drumului, inclusiv asupra siguranței pasive și active a autovehiculelor, în baza postulatului că omul poate greși [1, p.276].

Spectrul măsurilor de prevenire aplicat în diverse regiuni și țări ale comunității internaționale este destul de voluminos și divers. Totodată pot fi scoase în evidență trei circumstanțe: o importanță tot mai mare comparativ cu măsurile juridico-penale o capătă direcția de prevenire; tot mai populară devine teza potrivit căreia nici o activitate de prevenire nu poate fi eficientă fără transformări social-economice și tehnico-științifice la nivelul întregii țări; tot mai evidentă devine ideea privind necesitatea de a include prevenirea criminalității în strategiile naționale și internaționale în domeniul dezvoltării civilizaționale [3, p.139].

Într-un sondaj realizat în capitala Republicii Moldova [1, p.278], chișinăuienii au evidențiat măsurile generale eficiente pentru îmbunătățirea nivelului de securitate în Chișinău, răspunzând în felul următor la întrebarea: „Cum apreciați atitudinea autorităților competente față de problema securității rutiere?”:

- amenzi mai dure pentru încălcarea RCR - 35%;
- îmbunătățirea infrastructurii drumurilor - 13%;
- îmbunătățirea sistemului de instruire a participanților la trafic -18%;
- respectarea Regulamentului circulației rutiere de către toți participanții la trafic -15%;
- publicarea, analiza și explicația regulilor principale ale circulației rutiere în sursele massmedia și rețelele de socializare – 19% [11].

Prevenirea criminalității constituie o prioritate pentru toate subdiviziunile subordonate IGP. Dezvoltarea bunelor practici, a parteneriatelor la nivelul comunității, organizarea și coordonarea unor proiecte și campanii de informare la nivel național sunt doar câteva dintre obiectivele Poliției. În perioada anului 2020-2023 au fost organizate și desfășurate 32 campanii și activități de informare, sensibilizare și caritate. Cele mai importante sunt: „Nu-ți posta viața, trăiește-o”; „Adolescență în siguranță”; „Siguranța în trafic, de la mic la mare”; „Știi să eviți pericolele străzii?”; „Siguranța ta contează!”; „Din culisele Poliției”; „O jucărie pentru zâmbetul copiilor”; „Împreună în siguranță cu Poliția noastră”; „Fii atent la trecere!”; „Poliția în stradă”; „Alternative pentru siguranța copilului tău”; „Bunici grijulii”; „Alea siguranței” etc. [12].

În acest sens, pentru prevenirea infracțiunilor în domeniul transportului rutier, IGP vine periodic cu

recomandări asupra pietonilor și a șoferilor, un exemplu îl putem prezenta pe acel de a împărți cafele la punctele de frontieră pentru a preveni somnolența la volan de către inspectorii de patrulare. De asemenea, polițiștii le-au amintit șoferilor despre riscurile și consecințele șofatului în stare de somnolență. Explicând conducătorilor auto despre riscul la care se supun atunci când neglijează odihna, mai ales când au de parcurs un drum lung, și nu trag atenție la semnalele de avertizare ale organismului [10].

Medicii afirmă că o persoană somnoroasă la volan are de 5 ori mai multe șanse să provoace un accident rutier. În această stare ajung, însă, nu doar cei care nu au dormit o noapte, după o petrecere sau un drum lung, dar și șoferii care au tulburări de somn sau suferă de apnee [7].

Dacă e să vorbim despre realizarea pe viitor a unor măsuri cu caracter social-economic în domeniul elaborării și creării unor tipuri înalt tehnologizate de limitare a vitezei, atunci UE implementează dispozitive de limitare a vitezei care face parte dintr-o varietate de măsuri de siguranță care sunt obligatorii începând cu 2022, alături de frâna automată de urgență, aparate electronice de înregistrat date și o vizibilitate mai bună a camioanelor pentru a putea vedea cicliștii sau pietonii [6].

Prin urmare, consider, oportun de a menționa că, comportamentul ilegal în trafic poate fi diminuat prin prevenirea generală și specială a celor mai criminogene și victimogene grupuri cu ajutorul publicității prezentate la TV și pe rețelele de socializare. Principalele idei trebuie să conțină:

- prezentarea unor cazuri reale, oameni care au avut de suferit, decedați în cifre, informații despre pericolul consumului băuturilor alcoolice, a vitezei excesive și a necunoașterii consecințelor accidentelor rutiere;

- prezentarea persoanelor vinovate într-o postură umilitoare care are o imagine marginalizată și egoistă;

- prezentarea persoanelor vinovate relatând despre regretul lor prin săvârșirea faptelor prejudiciabile din cauza lipsei de conștiință juridico-morală.

Tot în contextul măsurilor generale de prevenire trebuie să invocăm și pedeapsa privării de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept (art. 65¹ din CP RM, articol care a fost introdus prin Legea nr. 138 din 19 iulie 2018, în vigoare din 14 decembrie 2018).

Astfel, privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport sau anularea acestui drept constă în interzicerea conducerii oricărui tip de mijloc de transport pe drumurile publice. Privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport poate fi aplicată de instanța de judecată pe un termen de la 1 la 5 ani. Totodată, anularea dreptului de a conduce mijloace de transport poate fi aplicată de instanța de judecată, cu redobândirea ulterioară a permisului de conducere, în modul stabilit de lege.

În acest sens, art. 21¹ din Legea nr. 131 din 7 iunie 2007 privind siguranța traficului rutier reglementează redobândirea dreptului de conducere a mijlocului de transport.

Anularea dreptului de conducere a mijlocului de transport se dispune de către instanța de judecată în următoarele cazuri:

- a) titularul permisului de conducere a fost condamnat printr-o hotărâre judecătorească rămasă definitivă cu pedeapsă penală care prevede anularea dreptului de conducere a mijlocului de transport;

- b) titularul permisului de conducere a fost declarat inapt de către cadrele medicale abilitate să testeze psihofiziologic și medical conducătorii mijloacelor de transport.

Dreptul de conducere anulat poate fi redobândit, în condiții generale, după decăderea temeiurilor de anulare a acestuia, la prezentarea unei dovezi în acest sens, și susținerea de către solicitant a examenului de calificare pentru obținerea permisului de conducere la autoritatea competentă, pe categorii și subcategoriile de mijloace de transport solicitate. Suplimentar, în cazul prevăzut la alin. (1) lit. a), dreptul de conducere anulat poate fi redobândit după frecventarea programului probațional antialcoolic și antidrog și expirarea termenului de 4 ani din momentul condamnării.

Organele care asigură executarea pedepsei penale sau sancțiunii contravenționale de privare de

dreptul de a conduce mijloace de transport, în termen de până la 10 zile, remit autorității competente permisele de conducere ridicate pentru anularea acestora.

Pedeapsa prevăzută de art. 65¹ din CP RM este conformă cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

În acest sens, cauza *R.T. v. Elveția* privea un reclamant al cărui permis de conducere a fost retras (timp de patru luni) în mai 1993 de către Biroul de Trafic Rutier pentru fapta de a conduce în stare de ebrietate. Această măsură a fost în cele din urmă confirmată prin hotărârea Comisiei Administrative de Apel și a Curții Federale (din decembrie 1995). Între timp, în iunie 1993, Biroul județean Gossau a emis o ordonanță penală împotriva reclamantului, condamnându-l la pedeapsa închisorii cu suspendare și la plata amenzii de 1.100 de franci elvețieni (CHF). Această ordonanță penală nu a fost contestată și a dobândit autoritate de lucru judecat.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că autoritățile elvețiene doar au stabilit trei diferite și cumulative sancțiuni prevăzute de lege pentru o astfel de infracțiune, și anume o pedeapsă cu închisoarea, o amendă și retragerea permisului de conducere. Aceste sancțiuni au fost dispuse în același timp, de către două autorități diferite, și anume o instanță penală și o autoritate administrativă. Nu s-ar putea spune, așadar, că procedurile penale au fost repetate într-un mod contrar articolului 4 din Protocolul nr. 7 la CEDO precum a fost interpretat în jurisprudența Curții.

În mod similar, deși *Nilsson v. Suedia*, a privit, de asemenea, o pedeapsă dispusă într-o cauză penală (50 de ore de muncă în folosul comunității) și retragerea unui permis de conducere (18 luni), ca urmare a savârșirii unei infracțiuni de trafic rutier, plângerea fiind respinsă (de Curtea Europeană a Drepturilor Omului) în baza unui raționament mai elaborat, fiind introdus pentru prima dată testul unei „legături suficient de strânse ... , în mod material și în timp” [9].

CONCLUZII

Analizînd și generalizînd subiectul abordat, concluzionăm că, factorii care influențează siguranța circulației prin acțiune directă în cadrul infracțiunilor din domeniul transportului rutier sînt: individul, autovehiculul și mediul rutier, iar acțiunea lor poate fi diversă. Individul, ca factor - este considerat principalul actor al statisticilor accidentelor rutiere sub mai multe aspecte: inginerie, educație și conștientizare, capacitate mentală, sănătate și ajutor de urgență, etc.

Educația etico-morală și juridică a cetățenilor implicați în circulația rutieră, instruirea persoanelor implicate în asemenea tipuri de infracțiuni, desfășurarea de programe educative, toate cumulate vor contribui considerabil asupra prevenirii infracțiunilor în domeniul transportului rutier, astfel, prin utilizarea unor practici de prevenire, se va diminua numărul victimelor accidentelor rutiere.

Recomandări: Toți membri societății trebuie să conștientizeze problema gravă cu care ne confruntăm zi de zi, astfel, venind în întâmpinarea organelor statului cu sprijin și deschidere pentru colaborare:

- conștientizării pericolului faptului că situația infracțiunilor în domeniul transportului rutier este în legătură directă cu fiecare participant la trafic și necesită o colaborare și depunere a eforturilor întregii societăți pentru prevenirea acestui fenomen;

- crearea unor condiții sigure de deplasare a copiilor minori prin implementarea unor strategii de educare încă din grădinițe, de către specialiști pentru formarea conștiinței juridice de a nu încălca regulile din domeniul transportului rutier, prin efectuarea unor jocuri educative;

- implementarea în școli, gimnazii, școli profesionale, licee, a obiectului obligatoriu „Educația Rutieră” care va avea ca scop instruirea elevilor despre educația etico-morală și juridică a cetățenilor implicați în circulația, despre importanța acestui obiect prin prezentare de măsuri de prevenire și prezentarea unor situații reale din practica judiciară, formulate prin diferite procedee educative, jocuri, jocuri de grup,

astfel încât, elevilor să le fie ușor de receptat informația și de înțeles consecințele și efectele negative ale unui comportament indiferent, așa precum, copiii preiau modelul de comportament deviant de la părinții, rude, prieteni (anturaj), care deseori, neglijează regulile de circulație și comit abateri rutiere și alte delictе, toate cumulate, conduc la creșterea numărului de infracțiuni în domeniul transportului rutier. Aceste lecții vor cuprinde subiecte generale despre conducătorii auto, pietoni, pasageri, poliția de patrulare și altor organe statale care un rol important la prevenirea infracțiunilor în domeniul transportului rutier, dar și după cum am menționat, prezentarea unor cauze reale din practica judiciară care va avea un efect real, direct, util și important;

- crearea parteneriatelor cu alte state, după modelul „Drink and Drive”, care se concentrează pe sporirea gradului de conștientizare și de înțelegere a comportamentului deviant în procesul conducerii unui automobil și de a realiza importanța siguranței la trafic, programul bazându-se pe dezvoltarea abilităților pentru prevenirea conducerii sub influența alcoolului. Crearea unor astfel de programe va contrinui benefic la prevenirea infracțiunilor savârșite de indivizi;

- modificarea și completarea CC în sensul stabilirii unei sancțiuni pecuniare mai dure pentru încălcarea RCR, da și de a acorda o atenție deosebită îmbunătățirii infrastructurii drumurilor, prin investigarea minuțioasă a accidentelor rutiere cu decese, sub aspectul infrastructurii drumurilor, îmbunătățirea sistemului de instruire a participanților la trafic prin aplicarea metodei de educație etico-morală și juridică a cetățenilor implicați în circulația rutieră prin respectarea Regulamentului circulației rutiere de către toți participanții la trafic, prin metode de publicare, analiză și explicația regulilor principale ale circulației rutiere în sursele mass-media și rețelele de socializare;

- participanții la traficul rutier trebuie să țină cont de următoarele sfaturi: dacă ați consumat băuturi alcoolice, evitați să urcați la volan, asigurați-vă că toți ocupanții mașinii au centurile cuplate, iar copiii sunt transportați doar în scaunele speciale, adaptați permanent viteza de deplasare la particularitățile de drum și de trafic, în condițiile unui carosabil umed adoptați o manieră calmă de pilotare, evitând bruscarea comenzilor vehiculului, atenție sporită la schimbarea direcției de mers, oricând din spate sau din față poate apărea un motociclist;

- plasarea de publicitate periodică prin intermediul mass-media și rețelelor de socializare despre consecințele vitezei în cifre, arătând câte persoane au decedat, câte au rămas traumatizate și câte au fost condamnate pentru savârșirea acestor fapte în urma stării de ebrietate de pe urma consumului băuturilor alcoolice, neacordarea priorității pietonilor, neacordarea priorității altor vehicule, nerespectarea distanței, traversarea neregulamentară de către pietoni, adormire la volan, oprirea, staționarea incorectă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. BRICICARU, I. *Strategii privind îmbunătățirea siguranței circulației pe rețeaua de drumuri publice din Republica Moldova*, Iași: Chemarea, 2016. 312 p.

2. CANANĂU, A. *Analiza criminologică și prevenirea infracțiunilor în domeniul transportului rutier*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018. 176 p.

3. GHILEȚCHI, S. Îmbunătățirea trecerilor de pietoni în mun. Chișinău „Institutul de Politici și Reforme Europene” [accesat 19.11.2023]. Disponibil: (<http://ipre.md/wp-content/uploads/2019/04/PPP-TsiI-FINAL.pdf>)

4. MATEUȚ, Gh. *Criminologie (note de curs)*. Arad: Universitatis, 1993. 276 p.

5. RUBLEV, A. G. *Răspunderea penală pentru încălcarea regulilor de circulație, defuncționare și exploatare a vehiculului*. Tiumeni: MCT, 2006. 298 p.

6. Din 2022, toate mașinile noi din UE vor avea dispozitive care limitează viteza. [accesat 02.11.2023]. Disponibil: <https://stirileprotv.ro/stiri/auto/din-2022-toate-masinile-noi-din-ue-vor-avea-dispozitive-care-limiteaza-viteza.html>

7. Oboseala și tulburările de somn fac victime în traffic. [accesat 19.11.2023]. Disponibil: https://www.canal3.md/ro/oboseala-si-tulburarile-de-somn-fac-victime-in-traffic_50242.html
8. Pachetul pentru siguranța rutieră a fost elaborat de către Alianța Estică pentru Transport Sigur și Durabil și tradus și adaptat de Automobil Club din Moldova și Fundația ProtectMD. [accesat 14.11.2023]. Disponibil: <http://www.protect.md>
9. Publicație apărută în cadrul Programului „Susținerea Măsurilor de Promovare a Încrederii”, finanțat de UE și co-finanțat și implementat de PNUD Moldova. [accesat 12.11.2023]. Disponibil: <http://saferoads.md/information/DTP-ro.pdf>
10. Polițiștii au împărțit cafele pentru a preveni somnolența la volan. Recomandările oamenilor legii. [accesat 12.11.2023]. Disponibil: <http://tv8.md/2019/04/27/foto-politistii-au-impartit-cafele-pentru-a-preveni-somnolenta-la-volan-recomandarile-oamenilor-legii/>
11. Raport comun privind datele statistice și atitudinea publică față de siguranța rutieră în Chișinău și Tiraspol în cadrul Proiectului: „Dezvoltarea Parteneriatului pentru Reducerea Numărului Accidentelor Rutiere în Chișinăuși Tiraspol”. Chișinău, 2021. [accesat 15.11.2023]. Disponibil: (<http://saferoads.md/information/DTP-ro.pdf>
12. Raport privind activitatea Poliției în anul 2020-2021. Chișinău, 2021. [accesat 17.11.2023]. Disponibil: http://politia.md/md/sites/default/files/raport_activitate_igp_12_luni_2021.Pdf.

SECȚIUNEA Științe politice

PROMOVAREA CULTURII CA ELEMENT ESENȚIAL ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ALE UNIUNII EUROPENE

Filofteia REPEZ

Prof. univ. dr.

Universitatea „Danubius“, Galați, România

filofteiarepez@univ-danubius.ro

ORCID: 0000-0002-5712-3090

Abstract: *Din anul 2007, promovarea culturii ca element esențial în relațiile internaționale ale Uniunii Europene a devenit unul dintre obiectivele principale ale Agendei europene pentru cultură, alături de alte două obiective -1) promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural și 2) promovarea culturii în calitate de catalizator al creativității, în cadrul Strategiei de la Lisabona pentru creștere și locuri de muncă. Acest obiectiv a fost reînnoit în cadrul Agendei europene pentru cultură din anul 2018. Prin promovarea culturii ca element esențial în relațiile sale internaționale, Uniunea Europeană susține și impulsionează diversitatea sa culturală și respectarea drepturilor omului, precum și respectul reciproc și dialogul intercultural cu state din afara sa.*

Având aceste repere, articolul își propune să evidențieze aspecte, precum: principiile directoare în domeniul relațiilor culturale internaționale ale Uniunii Europene, sprijinul și asistența acordată de Uniunea Europeană altor state, promovarea culturii statelor membre prin intermediul diplomației culturale.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, cultură, relații culturale internaționale, asistență, diplomație culturală*

Abstract: *Since 2007, the promotion of culture as a key element in the European Union's international relations has become one of the main objectives of the European Agenda for Culture besides two other objectives –1) promoting cultural diversity and intercultural dialogue and 2) promoting culture as a catalyst for creativity in the framework of the Lisbon Strategy for Growth and Jobs. This objective has been renewed in the European Agenda for Culture in 2018. By promoting culture as a key element in its international relations, the European Union supports and drives its cultural diversity and respect for human rights, as well as mutual respect and intercultural dialogue with states outside it.*

With this in mind, the article aims to highlight issues such as: the guiding principles in the field of international cultural relations of the European Union, the support and assistance provided by the European Union to other states, promoting the culture of the Member States through cultural diplomacy.

Keywords: *European Union, culture, international cultural relationships, assistance, cultural diplomacy*

JEL: F50

**„Cultura este comoara ascunsă a politicii noastre externe.
Ea contribuie la promovarea dialogului și a înțelegerii reciproce.**

Cultura este, așadar, fundamentală pentru construirea unor relații pe termen lung cu țările din întreaga lume: ea va juca un rol important în întărirea poziției Uniunii pe plan mondial.

Tibor Navracsics, Comisar european pentru educație, cultură, tineret și sport 2014-2019

Documente principale ale Uniunii Europene în care cultura este menționată drept element esențial în relațiile sale internaționale

Cultura este apreciată ca fiind un element indispensabil pentru îndeplinirea obiectivelor strategice ale Uniunii Europene, având, în același timp, și un rol esențial în relațiile sale internaționale. Potrivit art.167 alin. 3 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, *„Uniunea și statele membre favorizează cooperarea cu țările terțe și cu organizațiile internaționale care au competențe în domeniul culturii și, în special, cu Consiliul Europei”* [1].

Vom prezenta în continuare câteva dintre documentele Uniunii Europene care fac referire la tema propusă.

La data de 10.05.2007, a fost adoptată *„Agenda europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare”* [2], care includea ca obiectiv, promovarea culturii drept element vital în cadrul relațiilor internaționale ale Uniunii Europene, alături de alte două obiective: promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural și promovarea culturii în calitate de catalizator al creativității, în cadrul Strategiei de la Lisabona pentru creștere și locuri de muncă. În calitate de părți la Convenția Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) privind protejarea și promovarea diversității expresiilor culturale, Uniunea Europeană și statele sale membre și-au reafirmat angajamentul pentru dezvoltarea unui rol proactiv în cadrul relațiilor internaționale și în ceea ce privește integrarea dimensiunii culturale drept element vital în raporturile Uniunii cu statele și regiunile partenere. Ulterior, Consiliul a solicitat, în noiembrie 2015, Comisiei și Înalțului Reprezentant pentru afaceri externe și politica de securitate să elaboreze o abordare strategică a culturii în cadrul relațiilor externe ale Uniunii Europene.

Un document important care subliniază tema abordată este cel din anul 2008, denumit *„Concluzii ale Consiliului și ale reprezentanților guvernelor statelor membre reuniți în cadrul Consiliului, privind promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural în relațiile externe ale Uniunii Europene și ale statelor sale membre”*. Potrivit acestui document, un obiect politic îl constituie *„consolidarea locului și a rolului culturii în cadrul politicilor și al programelor desfășurate în temeiul relațiilor externe și favorizarea cooperării cu țări terțe și cu organizații internaționale competente în domeniul culturii, în special cu UNESCO și Consiliul Europei pentru a ameliora calitatea și diversitatea acțiunilor culturale întreprinse și, la un nivel mai general, pentru a contribui la realizarea obiectivelor de politică externă și la dezvoltarea durabilă”* [3].

Alt document important cu referire la importanța culturii în relațiile internaționale ale Uniunii Europene este *„Rezoluția Parlamentului European din 12 mai 2011 referitoare la dimensiunile culturale ale acțiunilor externe ale UE”* [4].

După apariția acestui document, dezvoltarea unei abordări strategice în acest domeniu a devenit o prioritate și în planurile de lucru ale Consiliului în domeniul culturii.

„Concluziile Consiliului privind cultura în relațiile externe ale UE, cu accent pe cultură în cooperarea pentru dezvoltare”, din anul 2015, reafirmă importanța promovării culturii în relațiile externe ale Uniunii Europene: *„cultura trebuie să facă parte dintr-o abordare strategică și transversală a relațiilor externe ale Uniunii și din cooperarea pentru dezvoltare”* [5].

Comisia Europeană și Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate au prezentat, în iunie 2016, Comunicarea Comună către Parlamentul European și Consiliu *„Către o*

strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale" [6], aliniată Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă, care recunoaște cetățenia globală, diversitatea culturală și dialogul intercultural ca principii de bază ale dezvoltării durabile și ale politicilor de vecinătate și de extindere ale Uniunii Europene. Prin acest document, cultura este situată în centrul relațiilor internaționale ale Uniunii. Direcțiile de lucru, precizate destinate să promoveze relațiile culturale internaționale cu țările partenere sunt: susținerea culturii ca motor al dezvoltării sociale și economice durabile; promovarea culturii și a dialogului intercultural pentru relații intercomunitare pașnice; consolidarea cooperării privind patrimoniul cultural.

De asemenea, în document sunt precizate principiile directe care orientează acțiunea Uniunii Europene în domeniul relațiilor culturale internaționale, respectiv:

1. *promovarea diversității culturale și respectarea drepturilor omului*: Uniunea Europeană este angajată să promoveze diversitatea culturală, care poate fi protejată și promovată numai dacă drepturile și libertățile fundamentale ale omului sunt garantate; în acest sens și în conformitate cu obligațiile care îi revin în temeiul dreptului Uniunii Europene și al dreptului internațional, Uniunea s-a angajat să promoveze o abordare tolerantă, pluralistă, cu privire la relațiile culturale internaționale;

2. *încurajarea respectului reciproc și a dialogului intercultural*: rolul culturii de punte în cadrul relațiilor internaționale ale Uniunii Europene se realizează prin mai multe modalități: promovarea diversității culturilor europene prin generarea unui nou spirit de dialog, ascultare și învățare reciprocă; prin consolidarea în comun a capacităților și solidaritate globală; prin reciprocitate, învățare reciprocă și co-creare;

3. *respectarea complementarității și subsidiarității*: potrivit articolul 6 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, în domeniul culturii Uniunea are competență pentru a desfășura acțiuni de sprijinire, de coordonare sau completare a acțiunilor statelor membre; Uniunea Europeană poate să aibă un rol de catalizator și să contribuie prin încurajarea sinergiilor și a cooperării dintre institutele și fundațiile culturale naționale, precum și între întreprinderile private și publice din întreaga lume;

4. *încurajarea abordării transversale a culturii*: sunt încurajate oportunitățile de promovare a culturii în cadrul politicilor externe ale Uniunii Europene; cultura este un element-cheie al dezvoltării durabile în măsura în care sectorul creativ poate să promoveze reconcilierea, creșterea economică și libertatea de exprimare pe care pot fi construite alte libertăți fundamentale;

5. *promovarea culturii prin cadrele existente de cooperare*: promovarea culturii în cadrul relațiilor externe ale Uniunii Europene constă în folosirea cadrelor de cooperare și instrumente de finanțare existente. În acest sens, Uniunea a elaborat atât cadre de cooperare specifice pentru cooperarea tematică (Instrumentul de parteneriat, Instrumentul european pentru democrație și drepturile omului, Programul privind bunurile publice și provocările globale din cadrul Instrumentului de cooperare pentru dezvoltare, Instrumentul care contribuie la stabilitate și pace și Programul „Europa creativă”), cât și cadre de cooperare specifice pentru cooperarea geografică (Politica de extindere, Politica europeană de vecinătate, Instrumentul de cooperare pentru dezvoltare, Acordul de parteneriat de la Cotonou semnat în iunie 2000).

Prin aceste principii se asigură că acțiunea Uniunii Europene în domeniul relațiilor culturale internaționale promovează drepturile omului, diversitatea, dialogul intercultural, respectând principiile subsidiarității și complementarității și asigurând coerența politicii prin promovarea culturii în cadrele de parteneriat stabilite.

Promovarea culturii ca element esențial în relațiile internaționale ale Uniunii Europene a fost reînnoit prin „*O nouă Agenda europeană pentru cultură*” care a fost prezentată prin comunicarea Comisiei Europene în mai 2018 [7]. Prin acest document se asigură cadrul strategic pentru acțiunea Uniunii Europene în sectorul cultural și sunt detaliate cele trei obiective strategice având: *dimensiunea socială* (valorificarea potențialului culturii și al diversității culturale pentru coeziunea și bunăstarea socială), *dimensiunea economică* (sprijinirea creativității bazate pe cultură în domeniul educației, al inovării, al

creării de locuri de muncă și al creșterii) și *dimensiunea externă* (consolidarea relațiilor culturale internaționale). În ceea ce privește obiectivul consolidarea relațiilor culturale internaționale ale Uniunii Europene, acțiunile strategice stabilite sunt: sprijinirea culturii ca motor de dezvoltare socială și economică durabilă; promovarea culturii și a dialogului intercultural în vederea dezvoltării unor relații intercomunitare pașnice; consolidarea cooperării în domeniul patrimoniului cultural.

Documentul intitulat „**Concluziile Consiliului cu privire la Planul de lucru în domeniul culturii pentru perioada 2019-2022**” [8] precizează faptul că relațiile culturale internaționale ale Uniunii Europene au reprezentat una din priorități alături de: durabilitatea patrimoniului cultural; coeziunea și bunăstarea; un ecosistem care să susțină artiștii și profesioniștii din domeniul cultural și creative, dar și conținutul european; egalitatea de gen. Cultura este considerată a fi o valoare în sine, iar relațiile culturale internaționale ale Uniunii Europene sunt destinate să sporească gradul de conștientizare cu privire la rolul esențial al culturii și efectele sale socioeconomice pozitive, care abordează aspecte importante și provocări la nivel internațional și să asigure complementaritatea deplină cu acțiunile statelor membre și cu acțiunile desfășurate de Consiliul Europei și Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură.

Strategia din anul 2016 „**Viziune comună, acțiuni comune: o Europă mai puternică: O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene**” subliniază rolul culturilor și identităților de a exercita influență în afacerile internaționale, ca un principiu fundamental pentru pacea și dezvoltarea proprie a Uniunii Europene în secolul al XXI-lea. [9]

Pentru perioada 2019-2024, prioritățile și temele-cheie ale cooperării culturale europene definite de Comisia Europeană [10] sunt relevante pentru elaborarea politicilor în domeniul culturii la nivelul Uniunii Europene, inclusiv în domeniul relațiilor culturale internaționale.

Sprijinul și asistența acordată de Uniunea Europeană altor state în domeniul cultural

Uniunea Europeană a inclus sprijinul și asistența altor state în relațiile sale culturale internaționale, contribuind, printre altele, la consolidarea sectoarelor culturale și creative, la reabilitarea patrimoniului cultural, la promovarea dialogului intercultural, a libertății de exprimare și a drepturilor culturale pentru coeziune socială, toleranță, cetățenie, pace și stabilitate.

Cultura deține, cum deseori s-a menționat, un rol foarte important în politica externă a Uniunii Europene. În discursul susținut în anul 2016 la Forumul Culturii de la Bruxelles, Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, Federica Mogherini, afirma: „(...) *cultura poate fi, de asemenea, locul în care oamenii se întâlnesc și profită la maxim de diversitatea lor. (...) Cultura trebuie să fie în centrul politicii noastre externe. Cultura ne poate ajuta să luptăm și să prevenim radicalizarea*” [11].

Sunt numeroase exemple ale sprijinului și asistenței oferite de Uniunea Europeană altor state în domeniul cultural. Fără a epuiza lista vom prezenta câteva:

Crearea Fundației Asia-Europa, co-finanțată de Uniunea Europeană, care sprijină platformele culturale și creative din cadrul programului „Creative Network”, pentru dezvoltarea relațiilor culturale echitabile, consolidarea capacităților destinate schimburilor culturale sau identificării de lecții. [12]

Dezvoltarea Rețelei europene de platforme creative, care include toate țările participante la programul „Europa creativă” (inclusiv Serbia, Moldova, Turcia, Georgia și Ucraina). Succesul primului program, a determinat Parlamentul, Comisia și Consiliul să adopte, în mai 2021, al doilea program „Europa creativă” pentru perioada 2021-2027, cu o finanțare de 2,44 miliarde de euro, ce reprezintă o creștere de 36 % [13].

Programul Cultural Parteneriatului Estic care a inclus Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina; în cadrul acestui Program, de exemplu, în anul 2012 au fost lansate 15 proiecte regionale, în valoare de 8,2 milioane de euro, finanțate de Uniunea Europeană. [14]

Stimularea dezvoltării economice și sociale prin consolidarea patrimoniului cultural este obiectivul principal al proiectului „Strategii urbane gestionate de comunități din orașe istorice”, implementat în nouă orașe istorice din Armenia, Belarus, Georgia, Moldova și Ucraina. [15]

Sprrijinul și instrumentele de politică ale Uniunii Europene pentru promovarea schimburilor culturale care sunt acordate Fundației Anna Lindh. [16]

Programul regional de patru ani (2014-2018), finanțat de Uniunea Europeană a sprijinit țările partenere din sudul Mediteranei în dezvoltarea și reforma politicilor lor culturale prin facilitarea proiectării și implementării acțiunilor relevante. [17]

Uniunea Europeană finanțează o serie de proiecte, cum ar fi programul „African, Caribbean and Pacific (ACP) Cultures+”; pentru perioada 2019-2026, programul beneficiază de 40 milioane euro [18].

În anul 2021, Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, Josep Borrell situa cultura și schimburile culturale în centrul parteneriatului dintre Uniunea Europeană și Africa. Prin programul Erasmus+ au avut, loc din anul 2014, peste 26.000 de schimburi culturale, urmând ca prin continuarea lui să beneficieze cel puțin 105.000 de studenți până în anul 2027. [19]

În cadrul Summit-ului Uniunea Europeană-Uniunea Africană, desfășurat în perioada 17-18 februarie 2022, liderii au convenit, printre altele, și asupra continuării facilitării schimburilor culturale și a circulației artiștilor și a operelor de artă, precum și pentru promovarea schimburilor pentru tineri cetățeni, voluntari și studenți, prin intermediul programului Erasmus+ extins. [20]

Statele din Balcanii de Vest (Albania, Bosnia și Herțegovina, Macedonia de Nord, Muntenegru, Serbia) au beneficiat în cadrul Instrumentul de asistență pentru preaderare, de cererea de proiecte de cooperare culturală cu Balcanii de Vest și acțiunea comună de combatere a traficului de bunuri culturale în Balcanii de Vest, implementate de Uniunea Europeană împreună cu UNESCO. [21]

Diplomația culturală – modalitate de promovare a valorilor Uniunii Europene

Potrivit Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, rolul Uniunii Europene în contextul politicii culturale este de susținere și complementaritate, responsabilitatea directă în domeniu aparținând în mare măsură statelor membre. Cultura și creativitatea dețin un rol important atât în promovarea valorilor Uniunii Europene cât și în promovarea valorilor statelor membre.

Referindu-se la importanța diplomației culturale, în discursul susținut în anul 2016, Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, Federica Mogherini, afirma următoarele: „*Diplomația culturală nu este doar un hobby pentru intelectuali. Este o piatră de temelie în relația noastră cu lumea de azi. Este vital pentru Europa, să ne promovăm interesele și să ne avansăm valorile*” [22].

Diplomația culturală ca instrument în relațiile internaționale ale Uniunii și de instrument soft-power are numeroase beneficii, cum ar fi: promovarea unor relații internaționale pașnice; creșterea economică; susținerea dialogului, a deschiderii, a demnității și a respectului reciproc. De asemenea, diplomația culturală este „*un bun barometru al intensității și sincerității relațiilor dintre statele între care se practică*”; în plus, practicarea diplomației culturale presupune o imersiune în structura cognitivă a statului gazdă, o observare și o înțelegere profundă a partenerilor străini [23].

Diplomația culturală este un domeniu emergent al politicii externe a Uniunii Europene, alături de instrumentele de securitate și apărare stabilite. Un aspect inovativ adus prin Comunicarea comună a Comisiei Europene și a Înaltului Reprezentant pentru afaceri externe și politica de securitate către Parlamentul European și Consiliu „*Către o strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale*” este trecerea de la o concepție a diplomației culturale ca un instrument de soft power către o agendă incluzivă și reciprocă, construită în jurul unui nou spirit de dialog, ascultare și învățare reciprocă, consolidarea capacităților comune și solidaritate globală. „*Relațiile culturale*, menționează documentul, *ar trebui să țină*

seama de diferențele regionale și de sensibilitățile locale, cu adaptarea măsurilor la contextele și interesele culturale specifice" [24].

O modalitate atractivă a diplomației culturale o reprezintă Programul „Europa creativă”, care, prin clusterul „Cultură, creativitate și societate favorabilă incluziunii”, contribuie la aplicarea Strategiei globale a Uniunii pentru relațiile culturale internaționale, de exemplu prin aprofundarea lucrărilor de educație, comunicare, cultură, tineret și sport în vederea combaterii extremismului violent sau prin schimburi culturale și educaționale. Prin finanțările deschise se încurajează cooperarea transnațională, pentru promovarea valorilor Uniunii Europene (respectarea demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților) de către organizațiile culturale ale statelor membre ale Uniunii participante. [25]

Pentru eurodeputata liberală olandeză Marietje Schaake, diplomația culturală are o importanță deosebită în promovarea intereselor și valorilor Uniunii Europene în lume: „este temelie pentru construirea încrederii și a unor relații durabile cu cetățeni din țări terțe (...) este un instrument pentru pace și stabilitate globală” [26]; argument pentru care susține adoptarea unei abordări globale a diplomației culturale și a rolului important al culturii în promovarea democratizării, drepturilor omului, prevenirii conflictelor și instaurării păcii.

CONCLUZII

Uniunea Europeană dispune de un bogat patrimoniu cultural, social, lingvistic și religios. Cultura și necesitatea promovării acesteia ca element esențial în relațiile internaționale ale Uniunii Europene sunt afirmate și reafirmate în numeroase documente ale Uniunii. În același timp, documentele se referă și la coordonarea eficientă a eforturilor europene în direcția unei abordări europene strategice care să se bazeze pe integrarea consecventă și coerentă a culturii în relațiile internaționale ale Uniunii Europene și să contribuie la complementaritatea activităților Uniunii cu cele ale statelor sale membre.

Promovarea culturii în relațiile internaționale ale Uniunii Europene aduce numeroase beneficii - îmbogățește viețile oamenilor; promovează respectul și înțelegerea; facilitează dezvoltarea, incluziunea, inovarea, democrația, drepturile omului, educația, prevenirea conflictelor și reconcilierea, înțelegerea reciprocă, creativitatea și spiritul antreprenorial.

BIBLIOGRAFIE

[1] *Versiune consolidată a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene – Partea a treia: Politicile și acțiunile interne ale Uniunii – Titlul XIII: Cultura - Articolul 167 (ex-articolul 151 TCE)*, disponibil online pe site-ul <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12008E167>, accesat pe 07.11.2023.

[2] *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor - Comunicare privind o agendă europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare*, disponibil online pe site-ul

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0242&from=HR>, accesat pe 30.10.2023.

[3] *Concluzii ale Consiliului și ale reprezentanților guvernelor statelor membre reuniți în cadrul Consiliului, privind promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural în relațiile externe ale Uniunii Europene și ale statelor sale membre*, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene RO 16.12.2008, disponibil online pe site-ul [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:42008X1221\(02\)&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:42008X1221(02)&from=ES), accesat pe 06.11.2023.

[4] Rezoluția este disponibilă pe site-ul https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0239_RO.html, accesat pe 08.11.2023.

[5] *Concluziile Consiliului privind cultura în relațiile externe ale UE, cu accent pe cultură în cooperarea pentru dezvoltare, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 15.12.2015, disponibil online pe site-ul

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(04\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(04)&from=LV), accesat pe 08.11.2023.

[6] *Comunicarea comună către Parlamentul European și Consiliu - Către o strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale*, disponibilă online pe site-ul <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029>, accesat pe 30.10.2023.

[7] *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor - O nouă agendă europeană pentru cultură*, disponibilă online pe site-ul <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52018DC0267>, accesat pe 08.11.2023.

[8] *Concluziile Consiliului cu privire la Planul de lucru în domeniul culturii pentru perioada 2019-2022*, disponibil online pe site-ul [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=EN), accesat pe 13.11.2023.

[9] *Viziune comună, acțiuni comune: o Europă mai puternică: O strategie globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene*, 2016, p.8, disponibil online pe site-ul file:///C:/Users/mentenanta/Downloads/Strategia_globala_de_securitate.pdf, accesat pe 14.11.2023.

[10] Cele șase priorități sunt: [Pactul verde european](#); [O Europă pregătită pentru era digitală](#); [O economie în serviciul cetățenilor](#); [susținerea echității sociale și a prosperității](#); [O Europă mai puternică pe scena internațională](#); [Promovarea modului nostru de viață european](#); [Un nou elan pentru democrația europeană](#);

menționate pe site-ul <https://culture.ec.europa.eu/ro/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy>, accesat pe 13.11.2023.

[11] [Speech of the HR/VP Federica Mogherini at the Culture Forum in Brussels](#), 20.04.2016, disponibil online pe site-ul

https://www.eeas.europa.eu/eeas/speech-hrvp-federica-mogherini-culture-forum-brussels_en, accesat pe 16.11.2023.

[12] [Recalibrating the Compass: New Approaches to Asia-Europe Cultural Relations](#), disponibil online pe site-ul

https://culture360.asef.org/media/download/ASEF_RecalibratingTheCompass-ONLINE-updated_110723.pdf, accesat pe 13.11.2023.

[13] Potrivit site-ului <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/137/cultura>, accesat pe 08.11.2023.

[14] Stela Spînu, *Dimensiunea politicilor culturale ale Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale*, p. 325, disponibil online pe site-ul https://seaopenresearch.eu/Journals/articles/MI_29_33.pdf, accesat pe 13.11.2023.

[15] Detalii în documentul *Community-led urban strategies in historic towns (COMUS)*, disponibil online pe site-ul

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804932fb>, accesat pe 13.11.2023.

[16] Detalii pe site-ul <https://annalindhfoundation.ro/>, accesat pe 16.11.2023.

[17] Detalii pe site-ul

https://capacity4dev.europa.eu/groups/medculture_en?f%5B0%5D=c4m_vocab_geo%3A125&page=8, accesat pe 16.11.2023.

[18] Detalii pe site-ul <https://www.acp-ue-culture.eu/en/about>, accesat pe 16.11.2023.

[19] *Placing culture at the heart of our dialogue with Africa*, 03.01.2021, disponibil online pe site-ul

https://www.eeas.europa.eu/eeas/placing-culture-heart-our-dialogue-africa_en, accesat pe 17.11.2023.

[20] *Summitul Uniunea Europeană-Uniunea Africană, 17-18 februarie 2022*, disponibil online pe site-ul <https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-summit/2022/02/17-18/>, accesat pe 20.11.2023.

[21] *Relațiile culturale internaționale*, disponibil online pe site-ul <https://culture.ec.europa.eu/ro/policies/international-cultural-relations>, accesat pe 20.11.2023.

[22] *Speech of the HR/VP Federica Mogherini at the Culture Forum in Brussels, 20.04.2016*, disponibil online pe site-ul

https://www.eeas.europa.eu/eeas/speech-hrvp-federica-mogherini-culture-forum-brussels_en, accesat pe 07.11.2023.

[23] Simion Roșca, *Rolul diplomației culturale în asigurarea securității naționale*, p.143, disponibil online pe site-ul https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/136-144_3.pdf, accesat pe 20.11.2023.

[24] *Comunicarea comună către Parlamentul European și Consiliu - Către o strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale*, p.4, disponibil online pe site-ul <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0029>, accesat pe 19.11.2023.

[25] *Regulamentul (UE) 2021/695 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 aprilie 2021 de instituire a programului-cadru pentru cercetare și inovare Orizont Europa, de stabilire a normelor sale de participare, diseminare și abrogare a Regulamentelor (UE) nr. 1290/2013 și (UE) nr. 1291/2013*, disponibil online pe site-ul <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32021R0695>, accesat pe 20.11.2023.

[26] *Proiect de raport referitor la dimensiunile culturale ale acțiunilor externe ale UE*, disponibil online pe site-ul https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CULT-PR-450904_RO.pdf?redirect, accesat pe 20.11.2023.

REGLEMENTAREA STATALĂ A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN SPAȚIUL POST-SOVIETIC CA FACTOR AL REFORMĂRII DEMOCRATICE

SÎTARI Daniela
Drd. Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-6784-9055

Rezumat: În articol se analizează rolul educației în formarea societăților industriale și consolidarea statului-națiune. Pentru a reflecta reglementarea statală a învățământului superior în spațiul post-sovietic au fost analizate politicile educaționale ale Republicii Kazahstan, Federației Ruse și Republicii Moldova. Kazahstan a început implementarea unei game extinse de reforme în baza Noul Program de Stat pentru Dezvoltarea Educației și Științei pentru perioada 2020-2025, Federația Rusă realizează reformele în sistemul educațional conform deciziilor prezidențiale și guvernamentale, iar în Republica Moldova modernizarea învățământului superior se desfășoară în baza Codului Educației (2014). Obiectivele strategice ale politicii de educație superioară ale statelor din spațiul post-sovietic sunt de a moderniza învățământul superior, de a satisface necesitățile pieței de muncă, de a spori calitatea învățământului superior în concordanță cu standardele europene și internaționale.

Cuvinte-cheie: educație, reglementare statală, învățământ superior, reforme democratice, politică educațională.

Abstract: The article analyses the role of education in shaping industrial societies and consolidating the nation-state. To reflect on state regulation of higher education in the post-Soviet space, the educational policies of the Republic of Kazakhstan, the Russian Federation, and the Republic of Moldova were examined. Kazakhstan has initiated a wide range of reforms based on the New State Program for the Development of Education and Science for the period 2020-2025. Russia is implementing reforms in the education system according to presidential and governmental decisions, while in the Republic of Moldova, the modernization of higher education is carried out based on the Education Code (2014). The strategic objectives of higher education policies in post-Soviet states are to modernize higher education, meet the labour market needs, enhance the quality of higher education in line with European and international standards, and implement democratic reforms in education.

Keywords: education, state regulation, higher education, democratic reforms, educational policy.

JEL: I25

INTRODUCERE

Educația reprezintă un scop strategic al tuturor națiunilor, iar politica educațională reflectă orientarea evoluției societății în ansamblu și este un instrument al guvernanților de consolidare a statului. Un sistem educațional eficient contribuie în mare măsură la dezvoltarea economică, având capacitatea de a optimiza piața muncii, de a pregăti forța de muncă specializată și aduce o contribuție semnificativă la procesul de socializare civică și politică a populației. Scopul articolului este de a reflecta particularitățile promovării politicii educaționale în statele post-sovietice, precum Republica Kazahstan, Federația Rusă și Republica Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII.

Începând cu sec. al XIX-lea statele-națiune au modelat sistemele lor de educație ca instrumente ideologice, pentru omogenizarea societății în scopul construirii națiunii. Cercetătorii A. Alesina și B. Reich

consideră că procesul de consolidare a statului-națiune este completat printr-o societate integrată, motivată în conformitate cu obiectivele de dezvoltare a statului prin furnizarea educației într-o limbă comună, prin istorie, cultură și religie [7]. Cercetătoarea de la Universitatea din Istanbul, Aynur Erdogan Coşkun consideră că statele-națiune și-au creat sistemele de educație publică, pentru a construi națiunea, dezvolta economia și industria [5]. Alvin Tofler afirmă că studenții în sistemul educației publice corespund materiilor prime în industrie, profesorii - muncitorilor, iar școlile – fabricilor [6]. Astfel, educația publică constituie un element important, pentru asigurarea continuității societății industriale, prin oferirea unei educații necesare, prin transformarea a milioane de oameni într-o armată de muncitori disciplinați și capabili să desfășoare munci repetate.

Cea mai influentă perspectivă sociologică privind paradigma educațională a societății industriale îi aparține lui Emile Durkheim (1858-1917), care a definit „*educația*” ca influență a generațiilor adulte asupra indivizilor imaturi pentru viața socială [8]. Pe de o parte, Emile Durkheim susține că scopul educației nu este de a schimba indivizii și comunitățile, ci de a păstra și transfera gândurile, sentimentele și practicile comune, natural apărute în fiecare societate și transmise către generațiile viitoare. Pe de altă parte, educația devine importantă ca element al vieții colective, atunci când simbolurile religioase își pierd impactul de omogenizare socială, cum se întâmplă în societățile industriale moderne. Statul menține controlul asupra educației prin programarea acesteia în numele societății. Drept urmare, viziunea lui Emile Durkheim privind educația a influențat programele guvernamentale centrale și a contribuit la modelarea sistemelor educaționale ale țărilor europene, precum Franța și Anglia. În prezent educația este evaluată la nivel global, prin indicarea directă că bunăstarea țărilor depinde de sistemul lor educațional, care influențează prestigiul și reputația acestora.

Conceptul de „*educație*” este abordat de către cercetători în mai multe aspecte. În sens restrâns, „*educația*” este nivelul de cunoștințe și abilități profesionale ale unui anumit individ. Într-o înțelegere mai extinsă, „*educația*” este o instituție socială, un proces de învățare și educare intenționat, care reprezintă un bun social, necesar și realizat în interese incontestabile ale familiilor, individului, societății și statului [1]. Educația are valoare pentru că creează o comunitate a abilităților, competențelor, experienței, orientărilor valorice, competențelor și activității dobândite și dezvoltate de către un grup social. Statul, care evaluează înalt importanța educației populației, adoptă politicile necesare, pentru asigurarea calității educației în concordanță cu nivelul de dezvoltare al societății, tehnicii și tehnologiilor informaționale.

„*Reglementarea statală a sistemului de învățământ superior*” este definită ca un sistem de forme și metode economice, sociale, juridice, politice și organizaționale de control al procesului educațional, care creează condiții, pentru realizarea obiectivelor și sarcinilor, care ar răspunde intereselor strategice ale statului. În acest context, menționăm că rolul reglementării statale a sistemului de învățământ superior este de a asigura cererea pentru educație și de a oferi servicii educaționale de calitate. Statul influențează domeniul educației, menținând o relație optimă între conducerea normativă și mecanismele de piață [1].

Conceptul de „*politica educațională*” se referă la conducerea procesului de schimbare și inovare a sistemului educațional, prezentând opțiuni materializate în documente oficiale. W. Haddad și T. Demsky identifică mai multe tipuri de politici educaționale: a) *politica educațională pozitivă*, care oferă răspuns unei anumite probleme; b) *politica educațională negativă* este politica, care elimină efectele unor acțiuni; c) *politica educațională explicită*, este politica care formulează coduri prestabilite; d) *politica educațională implicită*, care se bazează pe coduri nescrise și neprevăzute de regulamente; e) *politica normativă*, care stabilește condiții și criterii; f) *politici publice*, care aparțin statului; g) *politici non-publice*, care aparțin societății civile; h) politici centralizate, care sunt coordonate și implementate de un for superior, de o instituție centrală sau descentralizată, care se realizează la fiecare nivel, domeniu, zonă geografică prin responsabilitatea și altor instituții, zonale, locale [10].

Conținutul politicii educaționale se referă la organizarea sistemului de învățământ, funcționarea instituțiilor de toate nivelurile, finanțarea instituțiilor de toate nivelurile, evaluarea, managementul, curriculumul, selectarea, formarea, perfecționarea și promovarea personalului didactic. În sens restrâns, cu referire la demersurile guvernamentale prin centralizare, politica educațională se promovează prin decizii stabilite în documente oficiale (legi, hotărâri de guvern, regulamente ministeriale etc.). În sens larg, având în vedere transferarea și multiplicarea deciziei prin descentralizare, politica educațională poate fi asimilată cu planurile sau programele educaționale, elaborate și aplicate global sau sectorial, inclusiv la nivelele de politici ale universității, ale școlii, ale clasei [11, p. 15]

Sistemul de învățământ superior și postuniversitar în Republica Kazahstan ocupă un loc special în rezolvarea diverselor probleme ale economiei țării. În ultimii ani, Kazahstan a reușit să obțină rezultate semnificative în creșterea calității educației populației, prin implementarea unor măsuri pentru dezvoltarea abilităților profesionale ale studenților în conformitate cu nevoile pieței muncii și angajaților, pentru avansarea științei și asigurarea eficacității cercetării științifice, digitalizarea procesului de învățământ, dezvoltarea științei și a sistemului de management [2].

Abilitățile sec. al XXI-lea		
Abilități de bază <i>Cum studenții implementează abilitățile de bază pentru soluționarea problemelor cotidiene</i>	Competențe <i>Cum studenții soluționează problemele complicate</i>	Calități personale <i>Cum se descurcă studenții în fața schimbărilor din mediul lor</i>
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Abilități de lectură și scriere; ✓ Alfabetizare matematică; ✓ Alfabetizare în științe naturale; ✓ Alfabetizare în tehnologia informației și comunicații (TIC); ✓ Alfabetizare financiară; ✓ Alfabetizare culturală și cetățenească. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gândire critică / rezolvare de probleme; ✓ Creativitate; ✓ Abilități de comunicare; ✓ Abilități de lucru în echipă. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Curiozitate; ✓ Inițiativă; ✓ Persistență; ✓ Capacitate de adaptare; ✓ Calități de lider; ✓ Alfabetizare socială și culturală.

Cînd conducerea Republicii Kazahstan a recunoscut aceste probleme, atunci a și determinat măsurile pentru a le soluționa. Astfel, Kazahstan a început implementarea unei game extinse de reforme, printre care Noul Program de Stat pentru Dezvoltarea Educației și Științei pentru perioada 2020-2025, care stabilește strategia națională în domeniul educației, inclusiv prioritățile, obiectivele și indicatorii care trebuie atinși până în anul 2025, acoperind toate nivelele de educație, de la preșcolar la învățământul postuniversitar. Scopul Noului Program pentru Dezvoltarea Educației și Științei al Kazahstanului este de a asigura populația țării cu o educație de calitate, orientate spre dezvoltarea personalității cu abilități solicitate de societate, inclusiv pentru formarea unui ecosistem științific complet pentru a crește eficiența. Principalele direcții ale Noului Program sunt următoarele: 1) Asigurarea calității educației; 2) Atingerea eficacității în domeniul științei; 3) Eficiența managementului [2].

În perioada 2020-2025 s-a prevăzut ca 10 universități ale Kazahstanului trebuie să reinnoiască programele de formare profesională; să renoveze laboratoarele de studii; să atragă savanți și top-manageri de peste hotare. La capitolul de internaționalizare cele 10 universități trebuie să adere la portalul „Study in Kazahstan”, să deschidă filiale ale universităților străine; să promoveze peste hotare campania „Ziua învățământului în Kazahstan”; să se majoreze valoarea grantului în educație de la 350 mii la 850 mii de tenghe [2].

Conform Noului Program pentru Dezvoltare a Educației și Științei al Kazahstanului (2020-2025) 5 universități din Kazahstan trebuie să fie incluse în sistemul de clasificare a universităților la nivel mondial

dezvoltat și publicat de firma britanică Quacquarelli Symonds, care evaluează universitățile din întreaga lume pe baza unor criterii, precum calitatea academică, reputația instituțională, impactul cercetării și angajabilitatea absolvenților. În QS WUR (Quacquarelli Symonds World University Rankings) Top-200 și Top-500 se includ primele 200 și primele 500 universități din lume. QS WUR este adesea utilizat de studenți, părinți și factori de decizie în învățământ pentru a evalua calitatea și reputația instituțiilor de învățământ superior [3]. În acest context menționăm că deja în iunie 2023 12 universități din Kazahstan au fost incluse în *QS World University Rankings 2024: Top global universities*, număratoarea kazahă pornind de la locul 230, unde a fost plasată universitatea Al-Farabi Kazakh National University din Almaty, restul fiind plasate mult mai jos [4].

În rezultatul implementării Noului Program pentru Dezvoltare a Educației și Științei al Kazahstanului, în anul 2025 ar trebui să fie renovate 60% din numărul total al laboratoarelor, 10% să fie studenți străini; cu 40% să fie mărite salariile cadrelor didactice universitare, 100% de programe de formare profesională să fie revizuite conform standardelor profesionale de calificare, 100% să fie diplome de model kazah [2].

Pentru a realiza obiectivul de creștere a cererii pentru profesia de pedagog și de a moderniza învățământul superior și postuniversitar, Guvernul Kazahstanului a planificat o creștere treptată a valorii grantului educațional de stat, care va permite instituțiilor de învățământ superior să îmbunătățească semnificativ salariile profesorilor și ale personalului universitar. Transformarea universităților în societăți de acțiuni necomerciale, non-profit, va crea condiții favorabile pentru diversificarea fluxurilor financiare și a surselor de venit ale universităților, permițând furnizarea de pachete sociale pentru personalul didactic și de cercetare, planificarea resurselor pentru dezvoltarea profesională a profesorilor și a anonimatului sistemului de învățământ superior.

În condițiile trecerii la conținutul actualizat al învățământului mediu din Kazahstan, este necesar să se stabilească o strânsă colaborare științifico-practică între instituțiile de învățământ superior și organizațiile preșcolare și școlile. În Kazahstan se planifică creșterea numărului de credite pentru practica pedagogică, vor fi revizuite abordările de stimulare a mentoratului, pentru menținerea profesorilor în profesie, iar conținutul cursurilor de perfecționare a calificării va fi revizuit.

Pentru a asigura continuitatea conținutului între nivelurile de învățământ, este necesar să se identifice competențele cheie transversale, care ar trebui să se acumuleze pe tot parcursul traiectoriei educaționale. Aceste competențe ar trebui să servească drept fundament pentru determinarea conținutului valori și semantic al standardelor de stat, pentru învățământul de toate nivelele, altor documente de referință din domeniul educației (cadrul național de calificări, standarde profesionale).

Continuitatea poate fi asigurată inclusiv prin construirea unui sistem integrat de recunoaștere a rezultatelor învățării în învățământul formal și informal, să se continue lucrul la dezvoltarea resurselor educaționale digitale, rețelelor și platformelor de cursuri online masive deschise. Astfel, modernizarea învățământului superior și postuniversitar în Kazahstan se desfășoară în contextul formării competențelor globale și interdisciplinare, caracteristice secolului al XXI-lea. Până în anul 2025, actualizarea conținutului educației în Republica Kazahstan trebuie să atingă 100%. Noile programe educaționale trebuie să fie orientate spre dezvoltarea abilităților flexibile și profesionale (*soft skills, hard skills*), caracteristice unei lumi în continuă schimbare și valabile pe tot parcursul vieții umane [2].

Conform abordării cercetătoarei ruse Iu. Tripoliscaia calitatea elitei naționale a Federației Ruse, capacitatea clasei politice de a uni națiunea, de a defini orientările strategice fundamentale, de a găsi și a utiliza eficient resursele necesare, pentru a atinge obiectivele națiunii, depinde de activitatea sistemului de învățământ și de politica de reglementare statală a sistemului de învățământ superior. În articolul său Iu. Tripoliscaia îl citează pe S.V. Kamashev, care consideră că securitatea statului în plan strategic este determinată de starea sistemului de învățământ [9].

„Sistemul de învățământ” este domeniul, mecanismul fundamental al dezvoltării, mobilizării și actualizării potențialului intelectual și al inovațiilor. În țările industrial dezvoltate la nivel mondial, sistemul de învățământ contribuie cu circa 40% la creșterea produsului intern brut. Un obiectiv important al dezvoltării sistemului de învățământ superior al Federației Ruse este ajustarea proceselor de integrare în sistemele educaționale internaționale. Din perspectiva Federației Ruse participarea la comunitatea educațională internațională trebuie să fie determinată de interesele naționale, care presupune participarea cu drepturi depline în procesele educaționale mondiale. Acest obiectiv devine deosebit de relevant în contextul crizei interstatale dintre Rusia, SUA și UE din cauza situației din Ucraina.

În pofida aplicării sancțiunilor împotriva Federației Ruse de către SUA și UE, care au drept scop izolarea și slăbirea ei, Rusia nu acceptă politica de izolaționism, deoarece consideră că integrarea în sistemul educațional internațional are o importanță deosebită, pentru sporirea eficienței învățământului național și pentru dezvoltarea socio-economică a țărilor. Cu toate acestea, integrarea educațională ar trebui să aibă un caracter exclusiv pragmatic și rațional, principalul criteriu ar trebui să fie prevenirea posibilelor prejudicii aduse intereselor naționale ale Rusiei. În opinia cercetătoarei Iu. Tripoliscaia integrarea Rusiei în sistemului educațional internațional este dezavantajos, deoarece se manifestă prin „*exodul de creiere*”, emigrarea celor mai capabili studenți, pentru a lucra și locui în țări străine, în special în SUA, Franța, Germania și altele.

O condiție fundamentală pentru dezvoltarea sistemului de învățământ superior din Rusia este consolidarea importanței caracterului științific al educației, care va permite sistemului de învățământ superior rus să fie și să rămână competitiv nu doar pe piața internă, ci și pe piețele internaționale ale serviciilor educaționale, în domeniile speciale de cunoștințe, precum științele matematice, informaționale, biologice și naturale. În consecință, datorită faptului că implementarea rezultatelor științelor matematice, informaționale, biologice și naturale aduce profit considerabil, autoritățile ruse adoptă măsuri pentru a forma o „*economie a cunoștințelor*”, esența căreia ar consta în însușirea mai întâi de către Rusia a rezultatelor obținute de către cercetătorii științifici ruși, ulterior de țările și companiile străine.

Sistemul educațional în ansamblu, și în special cel superior, are nevoie de manuale și de programe de formare profesională de înaltă calitate, precum și de o dezbatere amplă, cu implicarea obligatorie a specialiștilor din diferite școli științifice. În acest sens, factorii de decizie ruși consideră necesar de a aborda rațional pluralismul de opinii în evaluarea diferitelor evenimente, fenomene și procese din istoria și practica politică contemporană. În acest context menționăm că pe de o parte, se consideră necesară existența unui minim educațional obligatoriu, pe de altă parte, se constată riscul pluralismului de opinii în educație, care poate crea în loc de cunoștințele necesare mai multe confuzii.

Obiectivele de reformare a sistemului de învățământ al Federației Ruse sunt următoarele: (1) Prognozarea pe termen lung a direcțiilor de dezvoltare a politicilor externe, științifico-tehnice și de personal al statului. Sistemul de învățământ superior ar trebui să pregătească specialiști, care să fie solicitați pe piața muncii; (2) Elaborarea unei politici pe termen lung în domeniul educației, finanțării publice a cercetării academice, universitare și sectoriale; (3) Crearea unei baze normative și juridice moderne și a unor condiții socio-economice, care să corespundă standardelor internaționale ale activităților educaționale [9].

Reforma educațională în Republica Moldova se fundamentează pe valorile europene. Republica Moldova a aderat la Convenția Culturală europeană la 24 mai 1994. Programele Consiliului Europei în materie de educație și cultură sunt administrate de Consiliul pentru cooperare culturală, asistat în această misiune de patru comitete specializate în domeniile învățământului, învățământului superior și cercetare, cultura și patrimoniul cultural.

Educația pentru o cetățenie activă și conștientă începe la școală și continuă pe tot parcursul vieții prin promovarea următoarelor valori fundamentale: a) includerea, nu excluderea; b) toleranța, nu predispoziția pentru conflict; c) simțul responsabilității, nu pasivitatea; d) rațiunea și obiectivitatea, nu subiectivitatea și iraționalul.

Începând cu anul 1998, universitățile din Republica Moldova au inițiat participarea la diverse proiecte europene, prin implicarea lor în diverse programe, precum Tempus, Socrates, Erasmus+, Leonardo Da Vinci, George Soros etc. În ceea ce privește colaborarea științifică a instituțiilor universitare, putem menționa apartenența lor la rețeaua Institutului de Cercetări pentru Dezvoltare Internațională și Agenția Internațională a Francofoniei [13].

Cercetătorul S. Tiron susține că pentru integrare în Europa, sunt necesare noi competențe atât persoanelor individuale, cât și societății în ansamblu, cele mai importante fiind următoarele: 1) spiritul de întreprinzător; 2) spiritul de cooperare; 3) capacități de comunicare, de viață în societate și de participare; 4) capacitatea de a rezolva problemele; 5) facultatea de a organiza lucrul propriu în mod autonom; 6) capacitatea de colaborare cu colegii de origine culturală și națională diferită; 7) capacitatea de a utiliza noile tehnologii de informare și de comunicare; 8) competențe lingvistice [12].

În domeniul educației, instituțiile Uniunii Europene devin un model pentru Republica Moldova, datorită calității învățământului superior, a varietății și a nivelului aprofundat al studiilor oferite. În scopul îmbunătățirii și armonizării sistemului educațional național cu cel european, în mai 2005, Republica Moldova a aderat la Procesul de la Bologna, o inițiativă interguvernamentală, care și-a pus drept scop să asigure calitatea, compatibilitatea calificărilor, precum și promovarea mobilității studenților și a corpului profesoral prin crearea către 2010 a unui Spațiu European al Învățământului Superior.

Obiectivele strategice generale ale învățământului superior al Republicii Moldova în rezultatul aplicării Procesului Bologna au devenit: 1) Modernizarea învățământului superior, astfel încât acesta să satisfacă cerințele unei societăți a cunoașterii, în condițiile unei piețe competitive economice, unei societăți bazate pe valori democratice europene; 2) Sporirea calității învățământului superior în concordanță cu standardele europene și internaționale; 3) Creșterea gradului de includere a tinerilor în învățământul superior și stimularea accesului larg la învățământul superior al tinerilor, care aparțin categoriilor sociale defavorizate economic; 4) Asigurarea comparabilității și compatibilității sistemului de învățământ superior național în cadrul învățământului superior european; 5) Creșterea competitivității învățământului superior național pe plan internațional [14].

Efectele racordării sistemului de învățământ superior la cerințele Procesului Bologna pot fi concretizate prin:

1) Admiterea la instituțiile superioare a fost permisă doar în baza mediei obținute la examenele de BAC, obligând astfel ca toți candidații să aprobe clasele liceale;

2) Trecerea de la perioada de studii de 4, 5, 6 ani la formatul 3+2 sau 4+1,5 nu permite pregătirea profesională la nivel înalt a studenților, dar oferă posibilitatea aprofundării competențelor prin angajarea în câmpul muncii și simultan înscrierea la programul de masterat. Totodată, angajatorii pot participa în procesul de formare a competențelor la angajații lor; Adaptarea noii structuri de 3+2 sau 4+1,5 a condiționat necesitatea revizuirii și reformatării planurilor de învățământ. Conținutul celor 4 – 5, 6 ani de studii a fost inclus fără mari modificări în 3 ani de studii, iar durata de predare a unei discipline este de un semestru. În rezultat, numărul de ore de contact direct s-a redus, dar s-a mărit numărul de ore pentru lucrul individual, studenții nefiind încă pregătiți pentru un volum mare de lucru;

3) Admiterea la Ciclul II este permisă în bază de concurs, tuturor candidaților deținători de diplomă de licență sau de masterat, indiferent de domeniul de formare. Important este să dețină certificatul care confirmă cele 30 de credite de compensare a studiilor. Din această cauză, este posibilă repetarea unor teme de la Ciclul I la Ciclul II, provocând astfel nemulțumirea unor masteranzi;

4) Simplificarea programelor de studii a asigurat compatibilitatea programelor de studii de la diverse universități, sporind astfel mobilitatea studenților și schimbul de cunoștințe și practici menite să îmbunătățească calitatea procesului educațional;

5) Reducerea sau excluderea definitivă a disciplinelor generale s-a soldat cu reducerea numărului de specializări pentru unele domenii de formare, determinând astfel reducerea normei didactice a profesorilor;

6) Aprobarea Ciclului III, Școala Doctorală, conform prevederilor Procesului Bologna, a avut loc mult mai târziu, un motiv fiind necesitatea schimbării cadrului legal, care prevedea doar cele două cicluri [15].

Implementarea principiilor Procesului de la Bologna a contribuit la apropierea sistemului național universitar al Republicii Moldova de standardele europene, principalele reforme vizând următoarele direcții prioritare:

1) Schimbarea structurii sistemului universitar, prin organizarea învățământului superior în trei cicluri;

2) Introducerea Suplimentului la diplomă și introducerea Sistemului European de Credite Transferabile;

3) Organizarea sistemului de evaluare, monitorizare internă și externă a calității prin crearea unei Agenții de Asigurare a Calității, independente de Guvern, și a centrelor de management al calității la fiecare universitate, în parte;

4) Racordarea ofertei universitare la cerințele pieței prin urmărirea traseului absolvenților, crearea legăturilor cu angajatorii, profesionalizarea învățământului etc. [16].

Codul Educației al Republicii Moldova, adoptat în anul 2014, este axat pe proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului educațional din Republica Moldova, în conformitate cu rigorile sistemului educațional european [14]. Una dintre misiunile educației devine promovarea dialogului intercultural, a spiritului de toleranță, a nediscriminării și incluziunii sociale, idealul educațional constând în formarea personalității cu spirit de inițiativă, deschis pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate. Scopul Codului Educației este de a crea bazele unei noi doctrine în învățământ, care presupune întâi de toate accesul la educație de calitate pentru fiecare, dar și depășirea ireversibilă a implicării factorului politic.

În Republica Moldova învățământul superior reprezintă atât un factor-cheie pentru dezvoltarea culturală, economică și socială a societății bazate pe cunoaștere, cât și un promotor al drepturilor omului, dezvoltării durabile, democrației, păcii și justiției. Conform Codului Educației, misiunea învățământului superior este: 1) de a crea, păstra și disemina cunoașterea la cel mai înalt nivel de excelență; 2) de a forma specialiști de înaltă calificare, competitivi pe piața națională și internațională a muncii; 3) de a crea oportunități de formare profesională pe parcursul întregii vieții; 4) de a păstra, dezvolta și promova valorile naționale și cultural-istorice în contextul diversității culturale [14].

Studiile superioare în Republica Moldova se reglementează prin Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților, care este parte componentă a standardelor educaționale și determină domeniile și specialitățile în baza cărora se realizează formarea profesională în învățământul superior. Învățământul superior în Republica Moldova este organizat în universități, academii de studii, institute, școli superioare, școli de înalte studii. Instituțiile de învățământ superior sunt înființate, reorganizate și lichidate de către Guvern la inițiativa fondatorului. În funcție de programele de studii superioare oferite, instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova pot beneficia de categoriile A, B, C.

Categoria instituției de învățământ superior se atribuie în urma procesului de evaluare externă a calității în vederea acreditării programelor de studii și a acreditării instituționale și se aprobă de Guvern. Categoria A se atribuie instituțiilor de învățământ superior dacă realizează studii superioare în unul sau mai multe domenii de formare profesională; desfășoară activități de cercetare, dezvoltare, inovare sau de creație artistică; oferă programe de studii superioare de licență, master și doctorat. Instituția de învățământ superior de categoria B realizează studii superioare în unul sau mai multe domenii de formare profesională;

desfășoară activități de cercetare, dezvoltare, inovare sau creație artistică; oferă programe de studii superioare de licență și master. Categoria C se acordă instituțiilor de învățământ superior dacă realizează studii superioare într-un domeniu de formare profesională; desfășoară activități de cercetare sau de creație artistică; oferă programe de studii superioare de licență. Instituțiilor de învățământ superior nou-înființate, până la acreditarea instituțională, li se atribuie categoria C. Instituțiile de învățământ superior pot desfășura activități antreprenoriale și de transfer tehnologic în condițiile stabilite de Guvern.

Prin prisma recomandărilor evaluărilor externe internaționale au fost îmbunătățite planurile de învățământ, fiind modificată ponderea unităților de curs în favoarea celor de specialitate și majorat numărul de ore pentru stagiile de practică. Implementarea Codului Educației a determinat elaborarea unui șir de Regulamente-cadre destinate să asigure o bună funcționare și o calitate înaltă a învățământului superior al Republicii Moldova:

1) Regulamentul-cadru privind organizarea examenului de finalizare a studiilor superioare de licență, care stabilește regulile generale privind organizarea și desfășurarea examenului de finalizare a studiilor superioare de licență în instituțiile de învățământ superior de stat și privat, reflectând cerințele de bază pentru desfășurarea examenului de licență în diferite domenii generale de studiu/domenii de formare profesională la Ciclul I.

2) Regulamentul-cadru cu privire la normarea activității științifico-didactice și de cercetare în învățământul superior, axat pe îmbinarea armonioasă a predării și cercetării, pe fundamentarea cercetării universitare ca una dintre condițiile obligatorii pentru procesul de predare cu impact.

3) Regulamentul-cadru de ocupare a funcțiilor didactice, științifico-didactice și științifice în învățământul superior bazate pe standarde de performanță.

Concluzii. În opinia noastră sistemul învățământului superior din statele post-sovietice se află în proces de reformare, care pe de o parte este determinat de politicile interne, care au ca obiectiv integrarea în spațiul educațional internațional, precum ar fi cazurile Republicii Kazahstan și al Federației Ruse, pe de altă parte, de necesitatea racordării la standardele europene, precum este cazul Republicii Moldova, care implementează vectorul de integrare europeană. Procesul de modernizare a universităților și a sistemului de cercetare din Republica Moldova a demarat în anul 2015 și prevede consolidarea sistemului universitar și de cercetare prin concentrarea resurselor, atât umane, cât și financiare; apropierea cercetării științifice de studenți prin integrarea institutelor de cercetare în structura universităților; alocarea de mijloace financiare suplimentare, pentru a susține procesul de modernizare a învățământului superior și a sectorului de cercetare conform standardelor europene.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. PONOMAREVA, S.I. Gosudarstvennaya politika v oblasti povysheniya kachestva vysshego obrazovaniya. În: *Nauchnyy elektronnyy zhurnal „Matritsa Nauchnogo Poznaniya”*. 2021. № 1–2. ISSN 2541-8084. pp. 122-128.
2. ASHKEEVA, N.N. Gosudarstvennaya politika Kazahstana v oblasti vysshego i poslevuzovskogo obrazovaniya. In: *Modern Science*. 2020. No.5-2. ISSN: 2414-9918. pp. 264-267.
3. University Rankings. [online]. [citat: 16.11.2023]. Disponibil: <https://www.topuniversities.com/university-rankings>
4. QS World University Rankings 2024: Top global universities. [online]. [citat: 16.11.2023]. Disponibil: https://www.topuniversities.com/world-university-rankings?region=Asia&countries=kz&search=Ka&sort_by=rank&order_by=desc
5. COȘKUN, Aynur Erdogan. Conceptions of Society and Education Paradigm in the Twenty-First Century. In: *Educational Theory in the 21st Century Science, Technology, Society and Education*. pp. 141-

170. ISBN 978-981-16-9640-4 (eBook) [online]. [citat: 18.11.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1007/978-981-16-9640-4>
6. TOFFLER, Alvin. *Future Shock*. Bantam Books, 1971. 561 p. ISBN: 9780553206265.
 7. ALESINA, A., REICH, B. (2015). *Nation-building*. Department of Economics, Harvard University. [online]. [citat: 18.11.2023]. Disponibil: https://scholar.harvard.edu/files/alesina/files/nation_building_feb_2015_0.pdf
 8. DURKHEIM, Émile. *Education and Sociology*. Free Press, 1956. 163 p. ISBN: 9780029079201.
 9. TRIPOLSKAYA, I.Yu.. Puti povysheniya effektivnosti gosudarstvennoy politiki v oblasti vysshego obrazovaniya. În: *Sotsial'no-gumanitarnye znaniya*. 2014. Nr 6. p. 340-345. ISSN: 0869-8120.
 10. HADDAD, Wadi, DEMSKY, Terri. *Le processus de planification et de formulation des politiques d'éducation: théorie et pratiques*. 1995. 94 p. ISBN: 92-803-2155-2.
 11. HAHEU-MUNTEANU, Efrosinia. Politici educaționale. Suport de curs. Chișinău: "Garomont Studio, 2019. 120 p. ISBN 978-9975-134-57-6.
 12. TIRON, S. *Politica europeană în domeniul calității*. Studiu elaborat în cadrul proiectului „Politici educaționale”. Chișinău, 2001.
 13. ȚÎBULAC, M. Tendințe europene în asigurarea calității culturii și educației în republica Moldova și România. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova. 2007, nr. 10.
 14. Codul Educației al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial. 2014. 24 octombrie. Nr. 319-324 art. 634.
 15. GAVRILAȘ N. Retrospectiva politicilor educaționale implementate în sectorul învățământului superior din Republica Moldova. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova. 2017, nr. 2 (102) Seria “științe exacte și economice”. ISSN 1857-2073 ISSN online 2345-1033 pp. 208-215.
 16. CIUREA, Corneliu; BERBECA, Veaceslav; LIPCEAN, Sergiu; GURIN, Marin. *Sistemul de învățământ superior din Republica Moldova în contextul Procesului de la Bologna: 2005–2011*. Chișinău, 2012.

AFIRMAREA STATULUI DE DREPT ÎN REPUBLICA MOLDOVA – CONDIȚIE A INTEGRĂRII EUROPENE.

PÎRȚAC Grigore,
Doctor în științe politice, conferențiar universitar,
University of European Studies of Moldova
ORCID: 0000-0003-3281-3711

Rezumat În acest articol este cercetat fenomenul consolidării statului de drept în Republica Moldova în condițiile integrării europene. Autorul subliniază, că semnarea Acordului de Asociere RM-UE, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară-candidat la aderare la Uniunea Europeană presupune adoptarea modelului european de dezvoltare, cea ce reprezintă o prioritate strategică și o oportunitate, menite să consolideze instituțiile statului de drept. Concomitent realizarea măsurilor înaintate conform prevederilor Acordului de Asociere UE-RM și a statutului de țară-candidat la aderare vor contribui plenar la consolidarea statului de drept în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, Republica Moldova, stat de drept, libertatea presei, independența justiției, reforme instituționale, Acord de Asociere, țară-candidat la aderare.

Summary This article explores the phenomenon of the rule of law in the Republic of Moldova in the context of European integration. The author emphasizes that the Republic of Moldova's accession to the European Union requires the adoption of the European model of development, which is a strategic priority and an opportunity to strengthen the rule of law institutions, while the implementation of the measures proposed under the provisions of the EU-Moldova Association Agreement and the status of candidate country for accession will contribute fully to strengthening the rule of law in the Republic of Moldova.

Key-words: European Union, Republic of Moldova, rule of law, freedom of the press, independence of the judiciary, institutional reforms, Association Agreement, candidate country.

JEL: F53

Semnarea la 27 iunie 2014 a Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară-candidat la aderare la Uniunea Europeană la 23 iunie 2022 presupune consolidarea statului de drept și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, a democrației și a stabilității politice, economice și instituționale. Concomitent, promovarea acestor fenomene inerente procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, presupune și realizarea modernizării țării. În opinia autorului Saca V. [1, pag.52], există anumite particularități în procesul de modernizare a statelor postcomuniste, ce rezultă din vectorul dezvoltării fiecărei țări în parte: a) Capacități diferite la capitolul elaborării și implementării politicilor economice și sociale de susținere și realizare a transformărilor în tranziția postcomunistă a țărilor din spațiul central și est-european și în cea a noilor state independente. b) Calea tranziției spre democrație a statelor ex-socialiste rămâne a fi una marcată de deosebiri la capitolul dezvoltării instituțiilor democratice, aplicării și promovării normelor internaționale etc. c) Raporturi specifice dintre democratizare și modernizarea sociopolitică în diferite țări ale arealului postcomunist d) Transformările sistematice din spațiul postcomunist sunt determinate și de specificul raportului dintre continuitatea și discontinuitatea valorică din cadrul lor, dintre tradiție și inovație. e) Un impact deosebit asupra transformărilor sistematice postcomuniste îl are fenomenul identității. Democratizarea și modernizarea ca procese au fost târăgănite în țările de tipul Republicii Moldova anume sub influența crizei identității în sens larg: sociale, politice, culturale, naționale. Drept consecință,

autorul Motoc Iu. consideră că cea mai inertă chestiune a tranziției democratice în Est rămâne statul de drept. Statul de drept constituie una dintre cele cinci arene ale unei democrații consolidate, alături de existența unor societăți politice și civile autonome, a unei societăți economice și a unui consens referitor la procedurile democratice.[2,pag.60] Cercetătorul susține că democrația trebuie să-și aibă fundamentul în drept, iar un stat de drept slab înseamnă o democrație incompletă. Este posibil ca anumite țări central și est-europene să rămână la acest stadiu de pseudo-democrație (aici putem menționa exemplul Ungariei, care are mari deficiențe în promovarea principiilor statului de drept). Pentru statele-membre ale Uniunii Europene,, consolidarea instituțiilor democratice nu este un fenomen nou. În momentul aderării statelor precum Grecia, Spania, Portugalia, Bruxellesul a fost nevoit să pună în evidență criteriile economice și adoptarea acquis-ului comunitar, pe de o parte, și condițiile politice, pe de altă parte, politica europeană fiind un factor important pentru consolidarea instituțiilor statului de drept și a democrației în aceste state. Cu referire la Republica Moldova, cel mai important element din cadrul juridic al dialogului RM-UE, instituit prin Parteneriatul Estic, îl constituie Acordul de Asociere. În perioada 12 ianuarie 2010 – 15 martie 2013 au avut loc cincisprezece runde de negocieri privind Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, în cadrul cărora au fost negociate aproape toate capitolele viitorului acord, în afară de cele referitoare la crearea Zonei de Comerț Liber Aprofundat și Cuprinzător. Baza juridică a acestui tip de acord o constituie, în principal, art. 310 TCE (238 CEE), care prevede dreptul Comunităților Europene de a încheia acorduri cu state terțe, prin care se stabilesc o asociere, acțiuni comune și proceduri speciale de cooperare. În practică, cele mai multe Acorduri de asociere au și componente comerciale (cum ar fi reduceri tarifare sau eliminarea restricțiilor cantitative), astfel încât baza lor juridică include și art. 133 TCE, iar uneori și art. 308 TCE.[3,pag. 20] Cu referire la conceptul de stat, termenul este unul dintre cele mai des utilizate în literatura științei politice și chiar economice. Din perspectiva dreptului internațional public, acesta reprezintă o colectivitate umană, instalată permanent pe un anumit teritoriu și având o structură de organe ale puterii care se bucură de suveranitate.[4,pag.416]

Cu referire conceptul statului de drept ,acesta presupune armonizarea, echilibrarea raporturilor celor două componente, în sensul domniei legii, adică a supremației ei absolute în scopul preservării drepturilor și libertăților individuale. Pentru a determina caracteristicile unui stat de drept, este necesar să existe un sistem legislativ călăuzit de preocuparea constantă de a ocroti personalitatea umană în integralitatea ei și de a-i crea condiții optime de dezvoltare. Statul de drept presupune existența unei așezări politice bazate pe separația puterilor statului, adică pe un sistem de “frâne și contragreutăți”, capabil să împiedice organele publice să abuzeze de atribuțiile cu care au fost investite.

Statul de drept semnifică subordonarea statului față de drept; este statul care își subordonează acțiunea sa asupra cetățenilor regulilor care determină drepturile acestora; statul de drept este un sistem de organizare în care ansamblul raporturilor sociale și politice sunt subordonate dreptului; este statul legat prin drept, statul care respectă dreptul; statul în care puterea e subordonată dreptului, toate manifestările statului fiind legitime și limitate prin drept; statul de drept înseamnă limitarea puterii prin drept; statul de drept înseamnă garanții fundamentale libertăților publice, protecția ordinii legilor.[5]

Este cunoscut faptul că problema statului de drept rămâne a fi una dintre cele mai importante nu numai pentru cercetătorii din diverse ramuri ale științei, dar și pentru politicieni, reprezentanți ai autorităților legislative, executive și judecătorești din Republica Moldova și din alte țări. Procesul de consolidare a statului de drept durează în timp și necesită reforme fundamentale în domeniile-cheie ale vieții publice și sociale a țării, precum și schimbări în conștiința juridică a cetățenilor.

Republica Moldova, de rînd cu alte state care au acceptat doctrina statului de drept, se călăuzesc de două direcții esențiale în activitatea instituțiilor juridice: în primul rînd, consacrarea priorității omului și a drepturilor sale în raport cu alte valori sociale; în al doilea rînd supremația legii. În acest context Legea

fundamentală a statului consfințe, că demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate de stat.

Starea de lucruri nefavorabilă în domeniul asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor în Republica Moldova, pe fundalul sloganului despre statul de drept, denotă lipsa de progrese și chiar agravarea situației pe unele segmente. Nu se realizează pe deplin respectarea drepturilor în anumite domenii, precum accesul la justiție, respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, accesul la justiție, libertatea mass media, libertatea de opinie și de exprimare, dreptul la condițiile decente de detenție etc.

De menționat și un șir de probleme ce țin de activitatea instituțiilor judiciare, de ex. oferirea asistenței juridice garantate de stat privind lipsa răspunsului la solicitările cu privire, precum acordarea asistenței juridice, calitatea nesatisfăcătoare a asistenței juridice prestate de către avocați, nerestituirea actelor în original prezentate la solicitarea avocaților, neinformarea clientului despre acțiunile întreprinse, neresppectarea frecvență de către autoritățile publice din țară a termenului de prezentare a informației solicitate de cetățeni.

De asemenea, nu este respectat principiul transparenței informației cu caracter public, deoarece pe paginile web oficiale ale autorităților nu sunt publicate materiale relevante care se referă la un proiect de act legislativ sau normativ.

Concomitent, există deficiențe și la capitolul respectarea dreptului la muncă și la protecția muncii, precum lipsa locurilor de muncă bine plătite, o rată înaltă a șomajului, munca la negru, salariile în plic, neresppectarea legislației muncii, existența unor presiuni din partea angajatorilor cu referire la respectarea contractului de muncă etc. [6]

Dacă ne referim la relațiile economice, din a.2014, relațiile bilaterale se bazează pe Acordul de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, inclusiv pe Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, care pune bazele unei asocieri politice și integrări economice reciproc avantajoase, în baza valorilor comune. Este necesar de subliniat, că procesul de asociere este o treaptă intermediară în raporturile Bruxellesului cu Chișinăul, deoarece Acordul de Asociere RM-UE recunoaște aspirațiile europene și alegerea europeană a Republicii Moldova, concomitent lasând deschisă calea pentru viitoarele evoluții progresive în procesul de integrare europeană.

Din punct de vedere teoretic, Acordul de Asociere are drept scop crearea unui cadru larg de cooperare reciprocă în domeniile politic, comercial, social, cultural și de securitate, iar pentru țara noastră este vitală promovarea principiilor statului de drept, inclusiv independenței sistemului judiciar, accesului la justiție și dreptului la un proces echitabil, funcționarea eficientă a instituțiilor în domeniul asigurării respectării legii și al administrării justiției.

Pentru Republica Moldova este de o importanță deosebită și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale drept o condiție indispensabilă în activitatea de cooperare în domeniul libertății, al securității și al justiției, ca un fundament al statului de drept. [7, pag. 26]

După cum am menționat, realizarea Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană presupune aprofundarea procesului de integrare europeană, deoarece un pas firesc a fost obținerea de către țara noastră la 23 iunie 2022 a statutului de stat candidat la aderare, care reprezintă o etapă importantă în procesul de aderare la UE, urmînd demararea procesului de negocieri, ofertă ce se acordă de toate cele 27 de state membre ale UE, care decid unanim, în baza rezultatelor reformelor promovate de Chișinău în baza realizării prevederilor Acordului de Asociere și a statutului de țară-candidat la aderare.

În acest context, statutul de țară candidat pentru aderarea la UE, presupune o serie de beneficii pentru Republica Moldova, precum: o perspectivă exactă de aderare la Uniunea Europeană, justiție corectă, instituții publice reziliente, acces la o piață internațională extinsă pentru producătorii moldoveni, dezvoltare

durabilă, independență economică și energetică, atractivitate pentru investitori străini, asistență și sprijin pentru realizarea reformelor în domeniile-cheie, acces direct la programe europene.

Este necesar de evidențiat importanța promovării principiilor statului de drept în țara noastră, deoarece în opiniile formulate prin care a recomandat ca R. Moldova să i se acorde statutul de țară candidată, Comisia Europeană a trimis Consiliului European și o lista de măsuri pe care trebuie să le întreprindă țara noastră după ce a obținut acest statut:

1. *Să finalizeze pașii esențiali ai reformei cuprinzătoare a sistemului de justiție lansată recent în toate instituțiile din lanțurile de justiție și de urmărire penală, pentru a le asigura independența, integritate, eficiență, responsabilitate și transparență, inclusiv prin utilizarea eficientă a verificării activelor și supraveghere democratică eficientă.*

2. *În toate aceste domenii, să remedieze deficiențele identificate de OSCE/ODIHR și Consiliul Europei/Comisia de la Veneția.*

3. *Să îndeplinească angajamentul de a lupta împotriva corupției la toate nivelurile, luând măsuri decisive pentru investigații proactive și eficiente și un istoric credibil de urmăriri penale și condamnări.*

4. *Să implementeze angajamentul de „dezoligarhizare”, prin eliminarea influenței intereselor în viața economică, politică și publică.*

5. *Să consolideze lupta împotriva crimei organizate, pe baza evaluărilor detaliate ale amenințărilor, cooperarea sporită cu partenerii regionali, UE și internaționali și o mai bună coordonare a organelor de drept; în special, să pună în aplicare un pachet legislativ privind recuperarea activelor și un cadru cuprinzător pentru lupta împotriva criminalității financiare și spălarea banilor. Să asigure că legislația împotriva spălării banilor este în conformitate cu standardele Grupului de acțiune financiară.*

6. *Să crească capacitatea de a realiza reforme și de a oferi servicii publice de calitate, inclusiv prin intensificarea implementării reformei administrației publice; de a evalua și actualiza strategia de reformă a administrației publice.*

7. *Să finalizeze reforma managementului financiar public, inclusiv îmbunătățirea achizițiilor publice la toate nivelurile guvernamentale.*

8. *Să sporească implicarea societății civile în procesele de luare a deciziilor la toate nivelurile.*

9. *Să consolideze protecția drepturilor omului, în special a grupurilor vulnerabile și să-și susțină angajamentele de a spori egalitatea de gen și de a lupta împotriva violenței împotriva femeilor. [8].*

Realizarea acestor măsuri vor contribui la consolidarea statului de drept în țara noastră, la depășirea anumitor deficiențe, obstacole, deoarece, cu regret, Republica Moldova ocupă locul 68 mondial în „Indexul Statului de Drept” pe 2023, care măsoară nivelul la care 142 de țări din lume aderă la principiile statului de drept, realizat de World Justice Project (WJP).

La nivel regional (Europa de Est și Asia Centrală), Republica Moldova ocupă locul 6 din 15 țări aflate în clasament.

Organizația World Justice Project definește statul de drept ca fiind un sistem durabil de legi, instituții, norme și angajament comunitar care asigură: responsabilitate, legi corecte, guvernare deschisă și justiție accesibilă. Un stat de drept eficient reduce corupția, combate sărăcia și bolile și protejează oamenii de nedreptăți mari și mici. Acesta stă la baza dezvoltării, a unei guvernări responsabile și a respectării drepturilor fundamentale. [9].

Cu referire la altă determinantă a statului de drept, anume fenomenul democrației, Republica Moldova ocupă locul 69 în lume la capitolul democrație, potrivit indexului anual al democrațiilor întocmit de grupul britanic The Economist, un clasament anual ce ia în calcul cinci criterii și care ierarhizează anul acesta 167 de țări.

Studiul are patru zone de clasificare: regimuri autoritare, regimuri hibride, democrații deficitare și democrații depline. Pentru întocmirea clasamentului, sunt luate în calcul cinci categorii de criterii: procesele

electorale și pluralismul, funcționarea guvernului, participarea politică, cultura politică și libertățile civile. Țara noastră a obținut un scor de 6,23 și, la fel ca și România (locul 62), se încadrează în categoria „democrații deficitare”. În 2021 era aleasă drept „țara anului” de „The Economist”, pentru că își îmbunătățise cel mai mult imaginea.

Potrivit raportului, situația democrației în lume s-a îmbunătățit ușor în 2022, după abolirea restricțiilor legate de pandemia Covid-19, dar s-a deteriorat semnificativ în lume după demararea războiului nejustificat al Federației Ruse împotriva Ucrainei. [10]

Cu certitudine, despre nivelul democrației în Republica Moldova, precum și starea statului de drept ne vorbesc și datele dintr-un raport elaborat de Centrul de Resurse Juridice din Moldova. Potrivit acestuia, doar în 2022 CEDO a recepționat peste 600 de plângeri împotriva Republicii Moldova, iar cele mai multe constatări vizează încălcarea dreptului la un proces echitabil.

Potrivit raportului Centrului de Resurse Juridice din totalul celor 764 de cazuri din Moldova, care au ajuns la CEDO în 26 de ani, cele mai multe, 239 se refera la încălcarea dreptului la un proces echitabil. Urmează încălcarea Articolului 3 a Convenției Europene pentru drepturile omului, care prevede interzicerea torturii, 180 de cazuri. Dreptul la libertate și siguranță a fost încălcat de 113 ori, iar dreptul la un recurs efectiv a fost violat în 65 de cazuri. **CELE MAI DES ÎNCALCATE DREPTURI ÎN REPUBLICA MOLDOVA-**

Dreptul la un proces echitabil: 239 cazuri (31,3%)

-Interzicerea torturii: 180 cazuri (23,6%)

-Dreptul la libertate și siguranță: 113 cazuri (14,8%)

-Dreptul la un recurs efectiv: 65 cazuri (8,5%)

-Dreptul la respectarea vieții private și de familie: 47 cazuri (6,2%)

-Dreptul la viață: 22 cazuri (2,9%)

Printre cele mai răsunătoare cazuri de condamnare a statului la CEDO, în ultimii ani, este și cel al profesorilor turci, expulzați din Moldova în 2018.

Curtea a stabilit că Republica Moldova a încălcat drepturile cetățenilor străini, obligând statul să achite fiecărei familii câte 25 de mii de euro.

Un alt exemplu de condamnare a țării noastre este cazul lui Valeriu Boboc, tânărul ucis în bătaie în Piața Marii Adunări Naționale, după evenimentele din 7 aprilie 2009. Curtea a constatat că utilizarea forței de către poliție nu era necesară, iar statul a fost nevoit să achite familiei 50 de mii de euro.[11]

În concluzie, consolidarea statului de drept constituie o componentă esențială a dezvoltării unei societăți democratice și o condiție esențială în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova

Respectarea principiilor statului de drept este esențială pentru afirmarea democrației și este o caracteristică centrală în realizarea reformei în justiție, în **lupta împotriva corupției**, în protejarea **libertăților cetățenești** și a **drepturilor omului**.

Consolidarea statului de drept în Republica Moldova este esențială atât pentru procesul de integrare europeană, cât și pentru dezvoltarea statului nostru, aceasta deoarece statul de drept este fundamental pentru cooperare și contribuie la consolidarea competitivității la nivel mondial, a creșterii economice și a bunăstării sociale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Saca V. Aspecte ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul tranziției spre democrație. //Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău, ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2018

2. Motoc Iu. Despre democrație în Europa Unită. București Humanitas 2012

3. Ghid European. Chișinău, ED. Cartier, 2013

4. Dungaciu Dan. Enciclopedia Relațiilor Internaționale, Volumul II, București, ED. RAO, 2017

5. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-uni-versitare/drept-constitutional/capitolul-14-stat-de-drept/> (accesat la 02.11.2023)
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Stat_de_drept#:~:text=Statul%20de%20drept%20presupune%20armonizare%20a,prezervării%20drepturilor%20și%20libertăților%20individuale. (accesat la 01.11.2023)
6. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/51-58_7.pdf (accesat la 31.10.2023)
7. Boțan Igor. Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, ED. Arc, Chișinău, 2014
8. <https://www.zdg.md/importante/ce-reprezinta-statutul-de-tara-candidata-la-aderarea-la-ue-beneficiile-acestui-a-si-pasii-urmatori-pe-care-trebuie-sa-i-intreprinda-r-moldova/> (accesat la 30.11.2023)
9. <https://tv8.md/2023/25/10/republica-moldova-pe-locul-68-in-clasamentul-mondial-al-statului-de-drept-din-2023-a-urcat-doua-pozitii-fata-de-anul-trecut/242681> (accesat la 04.11.2023)
10. <https://www.jurnal.md/ro/news/03f3d81b0edc2861/indexul-democratiei-2022-ce-loc-ocupa-moldova-in-clasamentul-global-rusia-cu-cea-mai-mare-scadere.html> (accesat la 05.11.2023)
11. <https://protv.md/actualitate/in-26-de-ani-republica-moldova-a-fost-condamnata-la-cedo-de-aproape-600-de-ori-video---2666950.html> (accesat la 06.11.2023)

INTERACȚIUNEA DINTRE COMUNICAREA POLITICĂ ȘI AUTORITATEA POLITICĂ

PLEȘCA Ana,
Doctorandă, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova
aniutaplesca2020@gmail.com
ORCID:0000-0001-8753-1856

Rezumat În acest articol este cercetat fenomenul interacțiunii dintre comunicarea politică și autoritatea politică. Autorul subliniază, că semnarea Acordului de Asociere RM-UE, obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară-candidat la aderare la Uniunea Europeană presupune importanța comunicării politice prin prisma unui sistem complex de comunicare a informației politice centrat pe practici massmedia, pe procesul de socializare politică și pe implicarea autorităților statale în procesul de integrare europeană. Este evidențiat rolul comunicării politice în realizarea autorității politice, ceea ce presupune realizarea anumitor obiective politice.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, Republica Moldova, comunicare politică, autoritate politică, obiective politice, discurs politic, relații publice.

Summary In this article, the phenomenon of interaction between political communication and political authority is researched. The author emphasizes that the signing of the Moldova-EU Association Agreement, the acquisition by the Republic of Moldova of the status of a country-candidate for joining the European Union, implies the importance of political communication through the prism of a complex system of communication of political information centered on media practices, on the process of political socialization and the involvement of state authorities in the European integration process. The role of political communication in achieving political authority is highlighted, which implies the achievement of certain political objectives.

Keywords: European Union, Republic of Moldova, political communication, political authority, political goals, political speech, public relations.

JEL: F53

INTRODUCERE

Noile realități sociale, determinate de rolul sporit al factorului uman în procesul de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, evidențiază rolul comunicării politice, care nu este doar formă de comunicare socială, ci mai mult decât atât ea, este o acțiune teleologică - o acțiune orientată, programată, proiectată pentru anumite scopuri politice. Fiind vorba de o acțiune strategică, acest tip de comunicare sigur implică reguli, proceduri, tehnici și resurse activate în anumite evenimente politice, deoarece comunicarea politică este un câmp în care se intersectează diverse modalități de realizare a intereselor a grupurilor sociale.

În acest context, se observă o interacțiune dintre comunicarea politică și autoritatea politică, aceasta deoarece comunicarea politică este spațiul în care se schimbă discursurile contradictorii a

trei actori care au legitimitatea de a se exprima public asupra fenomenului puterii, anume liderii politici, mijloacele mass media și opinia publică prin intermediul sondajelor de opinie.

Cu certitudine, statutul de țară-candidat la aderare la Uniunea Europeană, acordat Republicii Moldova la 23 iunie 2022, presupune importanța comunicării politice prin prisma unui sistem complex de comunicare a informației politice centrat pe practici massmedia, pe o anumită socializare politică a colectivității umane și pe implicarea instituțiilor statului în procesul de europeanizare.

Comunicarea politică este o interacțiune instituțională - o interacțiune între actorii politici, mass-media, public și electorat, așadar între participanți cu identitate formală, reprezentativă. În fapt, actorii comunicării politice constituie genuri instituționale cu resurse, proiecte, motivații și mize diferite. Ei interacționează utilizând o serie de coduri și ritualuri menite de a produce vizibilitatea domeniului politic - un domeniu destinat prin convenție publicității.

Comunicarea politică include procedurile, normele și acțiunile prin care este folosită și acceptată informația politică. A compara comunicarea politică cu o simplă propagandă electorală nu este doar eronat, ci și complet irelevant pentru înțelegerea mersului evenimentelor în domeniul politic, fiind incluse toate acțiunile de recrutare de personal, de concepție, de anchetă, de marketing, de evaluare strategică, de grafică, de analiză a peisajului audio-vizual.

Comunicarea presupune reversibilitatea mesajelor în cadrul relației care reunește două entități, chiar dacă mesajele nu sunt de același ordin. Ea implică crearea unui sens, în funcție de corelările neîntrerupte dintre facultățile noastre de percepere a semnalelor, de bogăția vocabularului (pentru a le decodifica), de imaginație (pentru a le interpreta), ca și memorie, pentru a le menține coerente atunci când, la rândul nostru, devenim emițători și adresăm mesaje în retur. [1, pag. 8]

Definită în modul cel mai simplu, comunicarea constă într-un proces de transmitere a informațiilor, ideilor și opiniilor de la un individ la altul și de la un grup social la altul. În genere, relațiile umane (și nu numai acestea) reprezintă interacțiuni comunicaționale. Chiar dacă nu acceptăm punctul de vedere al celor care spun că relațiile și interacțiunile dintre oameni sunt de natură comunicațională, trebuie să recunoaștem că toate relațiile interumane au o dimensiune simbolică: interacțiunile umane ar fi imposibile fără transmiterea și receptarea unor mesaje. Însăși existența, funcționarea și organizarea societății ar fi de neconceput în absența proceselor de comunicare. [2, pag. 7]

Comunicarea politică necesită abordarea marketingului politic ca un sistem, ca un ansamblu de acțiuni legate între ele și care se influențează reciproc. Nici o decizie nu poate fi luată ignorând consecințele pe care aceasta le poate avea sau contrazicând abordarea urmată până atunci.

Concomitent, comunicarea politică presupune adaptarea campaniei la timpul prezent prin luarea în considerare a tuturor factorilor actuali, fiindcă o campanie nu seamănă cu alta datorită dinamicii socio-politice. Un rol deosebit îl are prezentarea unei identități politice diferite de cea a adversarilor, importantă este prezentarea clară a acestei imagini și identificarea precisă în fața electoratului, pentru a evita orice confuzii.

Comunicarea politică presupune realizarea unor obiective politice, caracteristice acestui domeniu. Aceste obiective sunt corelate cu funcțiile domeniului politic, care se desfășoară într-o formă specifică. Funcțiile și principiile comunicării politice reprezintă un ansamblu structural care susține întregul spectru al domeniului politic. Un rol distinct în acest context îl au relațiile publice. Principalul scop al celor mai multe planuri de relații publice este să conștientizeze, dar există numeroase alte obiective, precum: influențarea hotărârilor legiuitorilor și reglementatorilor; interpretarea favorabilă și promovarea rezultatelor studiilor și rapoartelor, aplanarea controverselor sau disputelor din domeniu, dezvoltarea unor programe pentru sprijinirea recrutării de personal, a re poziționării sau a reconstrucției, sprijinirea companiilor de strângere de fonduri sau de atragere de noi membri, a alegerilor sau a referendumurilor. Toate aceste obiective pot beneficia de pe urma unei informări publice bine regizate. [3, pag. 142]

Cu referire la conceptul de putere, acesta provine de la verbul *potere*, cu semnificația de a putea, a fi capabil, de la care latinii au derivat substantivele *potentia* și *potestas*. Primul desemna capacitatea unui om sau a unui lucru de a-l afecta pe altul, în timp ce *potestas* avea o conotație dominant socială și politică, însemnând aptitudinile celor care comunicau și acționau împreună. Tot din antichitatea romană reținem și distincția dintre putere, ca o calitate a corpului politic și autoritate, ca execuție și calitate a guvernanților. [4, pag 78]

Autoritatea politică (latinescul = forță de convingere) reprezintă capacitatea unor persoane sau a unei instituții în virtutea unor calități sau împuterniciri, de a obține respect și supunere și de a fi ascultat de unul sau mai multe grupuri sociale, ce le urmează și le îndeplinesc chemările, directivele, iar în context e necesar de evidențiat rolul comunicării politice.[5]

Eficiența și modul de exercitare a autorității depind de organizarea socială, de statutul și normele acesteia, ca și de însușirile particulare, subiective ale indivizilor.

Autoritatea politică exprimă legitimitatea puterii și se deosebește de aceasta prin faptul că în timp ce puterea presupune coexistența atât a relațiilor de conducere – supunere, cât și a celor de dominare – subordonare, deci și folosirea violenței, autoritatea este rezultatul exclusiv al relațiilor de conducere – supunere, (supunere liber consimțită). Autoritatea politică este capacitatea de a obține ascultare în absența constrângerii, fiind caracteristică regimurilor politice democratice. Autoritatea este cadrul instituțional în care folosirea puterii este organizată și legitimată (T.Parsons). Pentru M.Duverger , singura sursă a legitimității unei puteri constă în faptul că ea este conformă schemei de legitimitate definită de sistemul de valori și norme ale colectivității în cadrul căreia se exercită și că asupra acestei scheme există un consens în interiorul colectivității. Autoritatea ca și legitimitatea depind de concordanța între valorile proclamate inițial și realizările ulterioare, ceea ce presupune o revizuire permanentă a comportamentului instituției sau personalității în cauză. În acest sens, Karl Friedrich considera autoritatea drept capacitatea de a elabora rațional scopurile politice și de a le justifica prin referire la valori.

Max Weber distinge trei tipuri de autoritate și legitimitate, respectiv: a) autoritatea tradițională întemeiată pe uzanță și obicei, ca cea a seniorului feudal sau a monarhului ereditar; b) autoritatea legal – rațională, bazată pe instituții, pe un statut, cum este aceea a guvernantului într-un stat modern rezultând că nu ne supunem persoanei, ci funcției cu care Constituția l-a investit; c) autoritatea charismatică a profetului, a eroului de război, a demagogului. Termenul charismatic vine din grecescul charisma, care înseamnă grație. În teologie, charisma definește un har particular conferit de grația divină. Max Weber introduce acest termen, a șefului în politică pentru a defini calitatea extraordinară a unui personaj care este dotat cu o forță și caracteristici supranaturale sau supraomenești ori, cel puțin, ieșite din comun, inaccesibile muritorilor sau, chiar mai mult, considerat ca un trimis al Domnului sau ca exemplu, și, în consecință, admis ca șef.

Autoritatea rațională este întemeiată pe legi și pe încrederea în "legalitatea" regulilor și normelor existente în societate la un moment dat.

Autoritatea tradițională fundamentată pe credință în caracterul sacru al tradițiilor și obiceiurilor, și obligația oamenilor de a le respecta.

Autoritatea charismatică este generată de calitățile excepționale ale personajului predestinat să conducă, să fie iubit și respectat (liderul, șeful, eroul etc.). Se poate considera, în sinteză, că în manifestarea lor socială puterea este "forța latentă", forța este "puterea în acțiune", iar autoritatea este "puterea instituționalizată".

Autoritatea se manifestă în toate domeniile de activitate: economic, politic, cultural, tehnic, științific, militar etc., iar tipurile de grupuri sociale determină pe cele de autoritate, care sunt specifice fiecărui grup și societăți în ansamblul său, ca o condiție a coeziunii sociale, deaceia un rol mare revine comunicării politice. [6]

Exercitarea autorității este în majoritatea cazurilor legată de statute, aceasta realizându-se potrivit normelor sau regulilor stabilite pentru statutul respectiv. Concomitent, autoritatea depinde și de însușirile subiective ale purtătorilor ei individuali, deosebindu-se multiple forme ale ei ca: a) autoritatea personală, ce se referă la o persoană, la ascendenta acesteia; b) autoritatea impersonală aparținând unor instituții, texte de legi, reguli, cutume, cu care persoanele individuale se identifică numai personal; c) autoritatea intercursivă căreia îi este specific faptul că individul care comandă este și în postura de subordonat față de

o autoritate superioară. Bazele obiective ale autorității rezidă în diviziunea socială a muncii, care, corespunzător gradului de dezvoltare socială, condiționează raporturile obiective de conducere – supunere, în diferite domenii de activitate socială. De aceea, exercitarea autorității nu poate depăși niciodată granițele domeniului în care este instituționalizată și care îi conferă sprijin și caracter legal. Indiferent de natura grupului social în care se exercită, de modalitățile de organizare ale acestuia, de statutele și normele sale, sensul central al autorității este acela de a fi un fenomen de putere, de ipostază a puterii.

Autoritatea politică se deosebește de celelalte forme ale autorității prin modalitățile sale de constituire și manifestare, prin factorii ce o determină și arealul ei de exercitare care este societatea ca sistem global. Ca și puterea politică, autoritatea politică este expresia necesității obiective izvorâte din statutul economic inegal al claselor și categoriilor sociale.

Autoritatea politică apare ca voința categoriilor sociale dominante extinsă la nivelul societății globale și prezentată întotdeauna ca “voința tuturor”, consacrată prin legi, instituționalizată și ritualizată. Prezentarea autorităților drept expresia supunerii spontane a tuturor în fața puterii legitime are o mare încărcătură ideologică.[7]

În concluzie,este necesar de subliniat,că comunicarea politică este un fenomen la fel de important în cadrul politicii precum sunt mass-media,rețelele de socializare etc.Comunicarea politică reflectă importanța comunicării în politică, a realizării autorității politice. Apariția comunicării politice ca fenomen important este pur și simplu punctul culminant al procesului de democratizare, asigurând transcrierea idealului politic democratic.

Bibliografie:

1. Andre de Peretti, Jean-Andre Legrand, Jean Boniface .Tehnici de Comunicare, Polirom – Iași 2001
2. Drăgan I . Paradigme ale Comunicării de masă. București,Casa de Editură și Presă “ȘANSA” S.R.L 1996
3. Joe Marconi . Ghid Practic de Relații Publice, Iași Polirom 2007
4. Nicolae Enciu.Politologie,Chișinău, CIVITAS 2005
5. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Comunicarea%20politica_%20definiti_%20tipuri%20si%20functii.pdf
6. https://moodle.usm.md/pluginfile.php/396981/mod_resource/content/1/comunicarea_politic%C4%83.pdf
7. <https://books.openedition.org/editions-cnrs/13675>

SECȚIUNEA Psihologie

FLEXIBILITATEA COGNITIVĂ ȘI PERSONALITATEA UMANĂ

DIȚA Maria,
Doctor în psihologie, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: ditamarcela83@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

BUBUIOC Libi,
studentă ciclul I,
Facultatea de Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
E-mail: bubuioclibi@gmail.com

REZUMAT Flexibilitatea cognitivă reprezintă abilitatea de a trece în mod eficient de la o activitate la alta, ignorând informațiile care nu sunt importante pentru realizarea sarcinii anterioare, fapt ce permite omului să-și orienteze atenția pentru realizarea unei sarcini ulterioare. Flexibilitatea cognitivă stă la baza capacității generale de adaptare socială și intelectuală, influențând starea de bine și performanțele individuale.

Cuvinte cheie: Flexibilitate cognitivă, personalitate umană, procesuri cognitive, inflexibilitate cognitivă.

SUMMARY Cognitive flexibility is the ability to effectively switch from one activity to another, ignoring information that is not important for the performance of the previous task, which allows the person to direct his attention to the performance of a subsequent task. Cognitive flexibility underlies general social and intellectual adaptability, influencing well-being and individual performance.

Keywords: Cognitive flexibility, human personality, cognitive processes, cognitive inflexibility.

JEL: Z1

Introducere. Viața este plină de momente în care ne confruntăm cu diverse probleme sau multe alte scenarii unde trebuie să examinăm situații folosind perspective diferite. Pentru a face față evenimentelor dificile pe care le trăim trebuie să avem anumite abilități. Printre aceste abilități se numără și *flexibilitatea cognitivă*. Flexibilitatea cognitivă (FC) este înțelegerea modului de a învăța și a avea flexibilitatea de a aborda învățarea în mai multe moduri diferite. Fiecare persoană își poate modifica individual metodele de procesare cognitivă ca răspuns la circumstanțele de mediu noi și neplanificate. Studiile anterioare arată că flexibilitatea cognitivă a fiecărui individ se schimbă în funcție de trăsăturile de personalitate.

Flexibilitatea cognitivă este definită ca abilitatea de adaptare la schimbările din mediu prin schimbarea seturilor de sarcini, răspunsuri sau strategii. Dintr-o perspectivă psihologică, este adesea considerată alături de procesele de control emergente conexe, cum ar fi inhibiția și actualizarea.[1]

Importanța flexibilității cognitive a fost descoperită pentru prima dată la pacienții clinici. Funcția implică zone ale creierului implicate în luarea deciziilor, inclusiv cortexul prefrontal și circuitele striatale. Când acest circuit devine disfuncțional din cauza bolilor neurologice sau a tulburărilor psihice, poate provoca rigiditate de gândire.[2]

Flexibilitatea cognitivă este, de asemenea, asociată cu o rezistență mai mare la evenimentele negative de viață, precum și cu o mai bună calitate a vieții la persoanele în vârstă. Poate fi chiar benefic în cogniția emoțională și socială: studiile au arătat că flexibilitatea cognitivă are o legătură puternică cu capacitatea de a înțelege emoțiile, gândurile și intențiile celorlalți.

Opusul flexibilității cognitive este *rigiditatea cognitivă sau inflexibilitatea cognitivă*, care se găsește într-o serie de tulburări de sănătate mintală, inclusiv tulburarea obsesiv-compulsivă, tulburarea depresivă majoră și tulburarea din spectrul autism.

Studiile de neuroimagică au arătat că flexibilitatea cognitivă depinde de o rețea de regiuni frontale și „striatale” ale creierului. Regiunile frontale sunt asociate cu procese cognitive superioare, cum ar fi luarea deciziilor și rezolvarea problemelor.[3]

Datorită multitudinii de moduri în care a fost descrisă în literatura pare a fi greu de evaluat. Flexibilitatea cognitivă (FC) poate fi evaluată folosind sarcini în care participanții învață o regulă pentru selecția stimulului, execută acea strategie în mai multe încercări și apoi actualizează această strategie atunci când regula se schimbă. Având în vedere complexitatea sa, această abilitate necesită atenție, inhibiție, schimbare și memorie de lucru. O flexibilitate cognitivă mai mare conferă beneficii pentru nivelul academic, creativitate și managementul stresului.

Flexibilitatea cognitivă slabă are implicații transdiagnostice pentru dezvoltarea aproape a oricărei forme de psihopatologie, inclusiv tulburarea obsesiv-compulsivă (TOC), tulburarea din spectrul autismului (TSA), tulburarea bipolară și tulburările legate de consumul de substanțe. Prin urmare, caracterizarea dezvoltării și a substratului neuronal al flexibilității cognitive poate avea potențialul de a îmbunătăți evaluarea și tratamentul deficienței cognitive într-o diversitate de condiții clinice.[4]

Rețelele cerebrale care stau la baza flexibilității cognitive

Înțelegerea mecanismelor rețelelor cerebrale care stau la baza flexibilității cognitive sunt esențiale pentru dezvoltarea unor noi metode terapeutice. Meta-analize recente ale studiilor de neuroimagică ale flexibilității cognitive la adulții neurotipici au identificat o rețea distribuită de regiuni frontoparietale implicate în comutarea flexibilă, inclusiv zone de asociere corticale de nivel înalt, cortexul premotor, inferior și cortexul parietal superior, cortexul temporal inferior, cortexul occipital și structurile subcorticale precum este talamusul. Studiile în desfășurare încearcă să înțeleagă modul în care aceste regiuni ale creierului interacționează pentru a forma o rețea coerentă pentru a implementa flexibilitatea cognitivă.

Regiunile care sunt legate cel mai constant cu flexibilitatea cognitivă și procesele conexe în literatura de neuroimagică sunt:

- **Joncțiunea frontală inferioară**- poate fi deosebit de necesar pentru actualizarea reprezentărilor regulilor sarcinilor în timpul comutării sarcinilor.
- **Cortexul prefrontal ventrolateral**- este larg implicat în controlul inhibitor, și de asemenea, recrutat în mod constant în sarcinile de flexibilitate cognitivă. Badre și Wagner (2006) presupun un rol specific al cortexului prefrontal ventrolateral din stânga pentru rezolvarea interferențelor proactive din setul de sarcini anterioare. Dippel și Beste susțin că cortexul prefrontal ventrolateral din dreapta promovează selecția unei strategii care structurează acțiunile ierarhice în timpul sarcinilor care necesită secvențierea complexă a acțiunilor motorii.
- **Corticele parietal posterior**- e una dintre cele mai robuste regiuni de activare a diferitelor sarcini de flexibilitate cognitivă. PPC este locul procesării atenționale vizuale și al integrării visuomotorii, care probabil determină recrutarea acestuia în timpul unei varietăți de sarcini de flexibilitate cognitivă. Corticele parietale tind să arate o activare mai puternică decât zonele prefrontale în timpul sarcinilor de flexibilitate cognitivă.

- **Insula și cortexul cingular anterior**- sunt noduri cheie ale rețelei de proeminență sau rețelei cingulo-operculare. Nodurile rețelei de proeminență pot fi implicate critic în mutarea atenției către noul set de răspunsuri.[5]

Imagistica prin rezonanță magnetică funcțională (fMRI) arată că anumite regiuni ale creierului, inclusiv cortexele prefrontale, cingulate anterior și parietale posterioare și ganglionii bazali, sunt activate atunci când o persoană se angajează în proceduri de schimbare a sarcinilor care necesită flexibilitate cognitivă. Flexibilitatea cognitivă scade odată cu vârsta și adesea duce la incapacitatea de a se adapta la situații și medii noi. Sarcina de sortare a cardurilor Wisconsin, care necesită ca indivizii să se adapteze la noile reguli, arată că îmbătrânirea normală scade flexibilitatea cognitivă la oameni. [6]

După tipurile de flexibilitate ale lui Eslinger și Grattan care se bazează pe studiul leziunilor cerebrale, se definesc două tipuri de flexibilitate cognitivă:

- Flexibilitate reactivă - se referă la schimbarea instruită sau solicitată a seturilor cognitive așa cum specificăm pentru flexibilitatea în schimbare.
- Flexibilitate spontană - se referă la căutarea liberă a cunoștințelor ocolind răspunsurile automate pentru a se ocupa de idei mai divergente, depășind astfel definiția de răspândirea flexibilității.[7]

Abilitățile de flexibilitate cognitivă încep să se dezvolte în prima copilărie, cu o creștere bruscă a abilităților între 7 și 9 ani. Flexibilitatea cognitivă devine în mare măsură matură până la vârsta de 10 ani, dar abilitățile continuă să se îmbunătățească pe parcursul adolescenței și până la vârsta adultă, atingând apogeul între 21 și 30 de ani.[5]

Metode pentru creșterea flexibilității cognitive

- Terapia cognitiv-comportamentală (CBT), este o terapie psihologică bazată pe dovezi care îi ajută pe oameni să-și schimbe tiparele de gânduri și comportament.
- Învățarea structurii– capacitatea de a extrage informații despre structura unui mediu complex și de a descifra fluxuri inițial de neînțeles de informații senzoriale – este o altă cale potențială de urmat. Știm că acest tip de învățare implică regiuni ale creierului frontal și striat similar cu flexibilitatea cognitivă.[8]
- Flexibilitatea psihologică poate fi crescută prin terapia de acceptare și angajament (ACT), o formă de psihoterapie care îi ajută pe oameni să învețe să se adapteze la schimbările din lume și în ei înșiși, rămânând fideli valorilor și obiectivelor lor personale.[9]

Cercetările au arătat o corelație semnificativă între flexibilitatea cognitivă și cele 5 mari trăsături de personalitate. S-a constatat că flexibilitatea cognitivă are o corelație semnificativă și pozitivă cu cele 5 mari trăsături de personalitate:

- *Extraversia* (deseori scrisă și extroversiunea)- nivel mai ridicat de vorbăreț, asertivitate, sociabilitate și expresivitate emoțională.
- *Conștiinciozitatea*- a fi organizat, disciplinat, chibzuit și orientat spre obiective.
- *Amabilitatea*- curiozitate puternică pentru concepte inovatoare și o înclinație pentru noutate și varietate.
- *Deschiderea* (denumită și deschidere către experiență)- pune accentul pe imaginație și înțelegere.
- *Nevroticismul*- instabilitate emoțională, incontrollul impulsurilor și anxietatea.

Oamenii care pot recunoaște schimbările prospective pe baza variabilelor de mediu au mai multă flexibilitate cognitivă decât cei care văd o singură reacție comportamentală acceptabilă sau adecvată. Au existat studii care au examinat flexibilitatea cognitivă în funcția executivă sau controlul cognitive. Adaptabilitatea sistemelor investigate, inclusiv clasificarea și limbajul, a fost abordată în alte studii. Dacă sa privim către domenii mai practice, flexibilitatea cognitivă a fost examinată în cercetările despre autism, depresie și matematică.

Astăzi, modelul "cinci factori" este cea mai preferată metodă pentru descrierea structurii trăsăturilor umane. Conform acestui model, cinci aspecte fundamentale descriu majoritatea trăsăturilor de personalitate. Oamenii pot exercita flexibilitatea cognitivă atunci când se confruntă cu provocări prin utilizarea evaluării și corecției cognitive.[10]

Concluzie. Flexibilitatea cognitivă este o funcție cognitivă de o importanță majoră care permite să ne adaptăm ușor la diverse situații noi. Folosim flexibilitatea cognitivă zilnic fără să realizăm aceasta. Acest lucru se întâmplă atunci când facem mai multe sarcini una după alta sau când trecem de la o sarcină la alta. Flexibilitatea cognitivă bine dezvoltată oferă o mai mare rezistență la schimbare, crearea de noi idei inovative și bunăstare mentală, având o importanță la scară, pentru toate speciile de pe Pământ. Iar minimalizarea sau pierderea flexibilității cognitive este un factor cheie în mai multe boli neuropsihiatrice. Flexibilitatea cognitivă la fel ca oricare funcție cognitivă, are nevoie în continuu de antrenamentul creierului.

Flexibilitatea cognitivă poate fi îmbunătățită pe tot parcursul vieții prin activități precum:

- meditație
- activități artistice
- activități creative
- învățare continuă
- rezolvarea de rebusuri
- jocuri de societate
- yoga
- mindfulness.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE:

1. Katharina Zühlsdorff, Jeffrey W Dalley, Trevor W Robbins, Sharon Morein-Zamir. Flexibilitatea cognitivă: corelații neurocomportamentale ale schimbării minții. *Psihodul din față*. doi.org/10.1093/cercor/bhac431
2. <https://www.clarehall.cam.ac.uk/news/cognitive-flexibility-the-science-of-how-to-be-successful-in-business-and-at-work/>
3. <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/cognitive-flexibility-thinking-iq-intelligence/>
4. Sarah A. Thomas, Sarah K. Ryan, Jodi Gilman. Conectivitatea rețelei în stare de repaus este asociată cu performanța flexibilității cognitive la tineri în Studiul de dezvoltare cognitivă a creierului la adolescenți. *Psihodul din față*. doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2023.108708
5. Dina R Dajani, Lucina Q Uddin. Demistificarea flexibilității cognitive: Implicații pentru neuroștiința clinică și de dezvoltare PMID: PMC5414037 DOI: 10.1016/j.tins.2015.07.003
6. <https://www.sciencedirect.com/topics/neuroscience/cognitive-flexibility>
7. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2015.01244/full>
8. <https://www.weforum.org/agenda/2021/06/cognitive-flexibility-thinking-iq-intelligence/>
9. Zhang CQ, Leeming E, Smith P, Chung PK, Hagger MS, Hayes SC. Terapia de acceptare și angajament pentru schimbarea comportamentului de sănătate: O abordare condusă de context . *Psihodul din față*. 2018;8:2350 doi:10.3389/fpsyg.2017.02350
10. International Journal of Research Publication and Reviews Flexibilitatea cognitivă și cele cinci trăsături de personalitate ale studenților: Doi: <https://doi.org/10.55248/gengpi.2022.31281>

COMUNITATEA ÎNTRE ONLINE ȘI OFFLINE. NOI INTERPRETĂRI ȘI CONSIDERAȚII PSIHOLOGICE

ROȘCA Tatiana,
doctorand, asistent universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
tatianarosca37@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4318-6610

ROȘCA Neonil,
doctorand, asistent universitar,
Universitatea Tehnică a Moldovei
neonil.rosca@calc.utm.md
ORCID: 0009-0008-2770-5162

Rezumat. *Noutatea cercetării este reprezentată de rolul pe care imaginația l-a dobândit în viața socială a oamenilor prin cinema, televiziune, computere și platforme digitale. Această întâlnire dintre circulația imaginilor și spectatorii care nu mai sunt legați de un loc, a produs o gamă tot mai variată de afiliere și alianțe comunitare, rețele sociale de interacțiune la nivel transnațional, care trebuie privite ca elemente cruciale ale lumii prezente, locuri de reproducere a noilor identități culturale, rezultatul recompunerii dintre elementele locale și translocale disponibile. Datorită bogăției variabilelor implicate și a semnificației repercusiunilor practice în țesătura coexistenței cotidiene și a relațiilor etno-sociale, considerăm utilă aprofundarea relației dintre migrație, identitate culturală și mediul digital. Lucrarea de față reprezintă așadar o primă și limitată abordare exploratorie a problemei diasporei, obiectivul principal constând în înțelegerea modului în care experiența migrației este modelată, la intersecția dintre mediul online și offline.*

Cuvinte-cheie: *tehnologii informaționale, spațiu cibernetic, diaspora, mobilitate umană, rețele sociale.*

Abstract. *The novelty of the research is represented by the role that imagination has acquired in people's social life through cinema, television, computers and digital platforms. This encounter between the circulation of images and spectators who are no longer bound to a place has produced an increasingly varied range of community affiliations and alliances, social networks of transnational interaction that must be seen as crucial elements of the present world, sites of reproduction of new cultural identities, the result of the recombination between available local and translocal elements. Due to the richness of the variables involved and the significance of the practical repercussions in the fabric of everyday coexistence and ethno-social relations, we consider it useful to deepen the relationship between migration, cultural identity and the digital environment. The present paper therefore represents a first and limited exploratory approach to the issue of diaspora, the main objective being to understand how the experience of migration is shaped at the intersection of online and offline environments.*

Keywords: *information technologies, cyberspace, diaspora, human mobility, social networks.*

JEL: I20

INTRODUCERE

Făcând o călătorie în istoria omenirii, putem spune cert că niciodată până acum nu a fost atât de ușor pentru oameni să se deplaseze și să comunice. În fiecare an, aproape șase sute de milioane de persoane trec

frontiera pentru a urmări tendințele și oportunitățile turismului de masă, în timp ce sute de milioane de oameni (femei și bărbați, fiind singuri, cu familii sau în grupuri) care emigrează din motive economice, se trezesc exilați sau refugiați în urma conflictelor și deportărilor sau pur și simplu aleg să locuiască în străinătate, proiectându-și astfel destinele în spațiile imense ale planetei noastre.

Varietatea noilor nomazi este vastă și deschide spații de reflecție, care nu țin doar de caracteristicile structurale ale noii migrații, redenumite „2.0”, datorită legăturii ei cu rețelele sociale, dar, precum ne amintește antropologul Appadurai [2], migrația și noile mijloace de comunicare caracterizează contemporaneitatea noastră, ca fiind un mod de transmitere și reproducere a culturii chiar și „la distanță”, răspândind semnificații pe care antropologia, în contextul cercetărilor sale, pare să nu le ia încă în considerare.

Conceptul de migrație, în mod surprinzător, a dus la crearea de noi categorii disciplinare, fiind etichetate într-un mod încă destul de nedeterminat, ca antropologia urbană, a societăților complexe, a globalizării sau, mai generic, ca antropologia despre noi.

De aceea, atunci când știința cercetează fenomenele privind migrația, își asumă riscul care constă în dificultatea de a îmbrățișa scenariul mai larg în cadrul căruia aceasta se află și se manifestă, străbătut de nomadisme de diferite feluri, care afectează lumea contemporană în ansamblu, o lume în care, ne place sau nu, suntem cu toții implicați.

În lumea în care trăim azi, presărată cu ecrane minusculе și uriașe, totul pare să se întâmple din ce în ce mai rapid, în timp real „aici și acum”. În percepția fiecăruia, evenimentele se înmulțesc, spațiul se extinde și se restrânge paradoxal, deoarece fiecare loc poate fi atins în câteva ore de zbor și orice mesaj poate ajunge la un destinatar situat fizic la mii de kilometri [5, pp. 481-498].

Astfel, se produce un fel de extindere semnificativă a spațiului, o abatere de la ecuația tradițională: localitate = familiaritate, care este un preludiv la noi forme de socializare, inclusiv relațiile la distanță.

Cu cât viața socială devine mai mediată de piața globală prin intermediul călătoriilor internaționale, ale imaginilor din rețelele sociale și ale sistemelor de comunicare, cu atât identitatea este mai detașată, dezagregată de vremuri, locuri, povești specifice și tradiții, devenind în final „fluctuantă” [2].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În ziua de azi, totul pare să se întâmple din ce în ce mai rapid, în timp real „aici și acum”. În percepția fiecăruia, evenimentele se înmulțesc producând un fel de accelerare a istoriei: spațiul se extinde și se restrânge paradoxal, întrucât fiecare loc poate fi atins în câteva ore de zbor și orice mesaj poate ajunge la un destinatar aflat fizic departe la mii de kilometri. Distanțele sunt desființate de mijloacele de transport și de comunicare care ne înconjoară și pe care ne bazăm din ce în ce mai mult pentru a ne informa, a comunica, a ne putea organiza relațiile publice și personale.

Această desființare aproape totală a distanței, a dat naștere la un spațiu pe care Paul Virilio [10, p. 16], în 1994, l-a definit drept „*telecity*”. Paul Virilio afirmă că din momentul în care lumea este redusă la nimic, în ceea ce privește extinderea și durata, în ceea ce privește câmpul de acțiune, nimic nu poate fi lumea, „adică eu, aici, în refugiul meu, în apartamentul meu, pot fi lumea; ca să spunem altfel, lumea este peste tot, dar nicăieri”.

Mobilitatea și nomadismul au devenit parte integrantă a vieții noastre de zi cu zi, acestea fiind caracterizate din ce în ce mai mult ca figură constitutivă a contemporaneității. Datorită tehnologiilor informaționale și a transporturilor, în mod fizic (sau doar imaginativ) ne deplasăm, emigrăm, putând accesa rapid una dintre multele forme de existență date să le trăim în orizontul modern.

Experiența pe care o putem avea despre lume este așadar, din ce în ce mai puțin personală și din ce în ce mai indirectă, întrucât zilnic asistăm la reprezentarea realității prin mass-media a unor evenimente și

întâmplări îndepărtate în timp și în spațiu, dar la fel de prezente în conștiința noastră. Prin urmare, timpul, spațiul, locul sunt fragmentate și în același timp, duplicate.

Astfel, instituțiile precum: familia, clasele sociale, statele, sunt progresiv golite și private de sensul și puterea lor de agregare. Punctele de reper și relațiile afective devin fluide. Dar această fluiditate, determinată de libertatea absolută de mișcare (cel puțin aparentă) generează nesiguranță: cetățeanul „global”, cufundat într-o societate în care certitudinile trecutului (înrădăcinate în timpuri și spații bine definite) sunt spulberate, se trezește singur cu nevoia sa umană de a se agăța de ceva, de a găsi niște rădăcini sau repere.

Totuși, această nevoie de comunitate este legată de figura constitutivă a modernității lichide, a individualismului de masă, generat de faptul că lumea muncii, toate rolurile profesionale, rolurile sociale și chiar timpul liber, sunt un complot, în care indivizii devin din ce în ce mai diferențiați și eterogeni și, în același timp, din ce în ce mai orientați spre consumul nelimitat de bunuri, servicii, profitând din urma relațiilor sociale.

Individul și comunitatea trebuie așadar „rescrise” pe baza unui paradox aparent, care leagă individualismul de nevoia de relații, iar dorința de comunitate - de forme de relație, care nu mai sunt înrădăcinate într-un timp, spațiu, teritoriu definit, ci „fluctuează” și sunt întruchipate în *networking-ul* centrat pe Eu.

Această contradicție, având în vedere complexitatea momentului prezent, ar putea fi rezolvată cu condiția acceptării unei ambiguități epistemologice, care relevă (în spatele aparentei crize de legături sociale tradiționale, fiind în favoarea unui egocentrism în creștere) apariția unei legături sociale globale, favorizată pe de-o parte de intensificarea și întărirea extraordinară a fluxului de comunicare, iar din altă parte, de reorganizarea spațiului social, din ce în ce mai puțin caracterizat de contiguitate teritorială, în favoarea funcțiilor sistemice și a medierii culturale.

Prin urmare, putem afirma fără îndoială că, nu este ușor de identificat contribuția pe care disciplinele antropologice o pot aduce la interpretarea acestor noi realități culturale, care sunt încă fluide și pline de contradicții.

De aceea o asemenea abordare din ultimii ani, critică dur ideea (adânc înrădăcinată în gândirea contemporană) privind modelele comunitare și atracțiile spre localism, considerate entități naturale și înnăscute, fiind rezultate ale practicilor politice și sociale, care formează identitatea.

Cu alte cuvinte, reflecția contemporană trebuie deci separată de așa-numita „metafizica sedentarismului” [8], care consideră că înrădăcinarea și atașamentul față de propria comunitate sunt inevitabile, de parcă omul și însăși existența lui ar fi determinate exclusiv și automat de experiențele legate de locurile unde a trăit și relațiile sociale de zi cu zi construite din întâlniri față în față.

Ceea ce trebuie luat în considerare este coexistența unei pluralități de întâlniri posibile și experiențe imaginabile.

Din acest motiv, reflecția propusă, intenționează să se distanțeze de contribuțiile teoretice radicale, care consideră incomparabilă experiența față în față și critică experiența care are loc în mediul online, aceasta din urmă fiind în general considerată lipsită de valoare reală și un simptom al unui model agregator pseudo-comunitar.

Punctul de plecare este aici acceptarea faptului că existența oamenilor și a lucrurilor, este supusă unui dublu proces de deterritorializare (deplasarea fizică a subiecților) și delocalizare (conexiunea realizată prin *social media*). În al doilea rând, aceasta înseamnă că experiența aparent imediată și directă a vieții comunitare, ascunde de fapt un spectru mai larg de relații sociale și locale, care trăiesc și se manifestă în experiențe nomade.

Individul este cel care alege, astăzi, locul, timpul și metodele de interacțiune. „Noile” comunități, în scenariul astfel conturat, sunt smulse din contextele de prezență și reorganizate pe baza unor relații

sociale, care se creează cu ușurință la distanțe mari, care presupun și definesc un model de socializare bazat pe individ [4].

Prin urmare, aceasta este o nouă răspândire a cunoștințelor, care depășește granițele teritoriale și oferă idei noi pentru întâlniri interculturale.

Comunitatea și rețelele sociale. De la comunitate cu rol de loc la comunitate cu rol de simbol

Cercetările din ultimul timp, care au fost realizate privind modul de interacțiune între indivizi, a făcut necesară adoptarea unei abordări a studiului comunităților, favorizând sporirea complexității culturilor față de categorii univoce și uniliniare, interrelațiile și interdependențele care leagă grupurile.

Definirea agregatelor, care se dezvoltă astăzi datorită comunicării mediate de computer, este problematică, mai ales pornind de la faptul că încercăm să descriem contextul actual bazându-ne pe categorii și caracteristici tradiționale greu de găsit în agregatele contemporane: un centru geografic foarte specific, o bază teritorială relativ îngustă, o cultură bazată pe experiențe istorice împărtășite și comportamente zilnice guvernate de aceleași obiceiuri și credințe.

Acest lucru, evident, nu înseamnă că colectivitățile de acest tip au dispărut sau s-au pierdut iremediabil, așa cum se temeau mulți critici când își imaginau posibilele daune colaterale ale postmodernității. Pur și simplu, dimensiunea ecologică, a lăsat loc unei alte viziuni, capabile să reflecte caracteristicile unei societăți, care se bazează pe cultura imaterialului și pe consolidarea relațiilor dispersate fizic.

Începând cu anii 1990, în concordanță cu utilizarea progresivă a tehnologiilor în viața de zi cu zi, apare un model teoretic care se articulează în principal în două direcții: pe de o parte, ideea că individul și nu grupul este elementul central de conexiune și coeziune socială; pe de altă parte, înlocuirea comunităților geo-spațiale cu rețele ca forme de socializare, care se ramifică de la individ și de la rețeaua lui de relații.

Totuși, în vâltoarea teoretizării lumii virtuale, trecerea conceptului de comunitate la cel de rețea, nu exclude ideea că comunitatea nu a dispărut din orizontul posibilităților umane, ci pur și simplu s-a îndreptat către un spațiu mai larg, mai răspândit, caracterizat nu prin anularea sentimentului la loc, ci pe pluralizarea tipului de spațiu și a relațiilor sociale. De aceea, este nevoie de notat aici că, transformarea legăturilor sociale către dominația logicii despre rețelele sociale nu este un obiect de studiu recent. Din anii '50 sociologii privind *Social Network Analysis* și-au propus, printre obiectivele cercetării lor, studiul legăturilor dintre membrii sistemului social și fluxurile de resurse care vin pe liniile trasate de aceste relații sociale.

Barry Wellman [11], unul dintre principalii teoreticieni ai rețelei sociale, recunoaște două etape în evoluția morfologiei sociale a societății. Prima etapă, pe care o putem plasa între secolul al XIX-lea și secolul al XX-lea, se caracterizează prin transformarea legăturii sociale din ușă-n ușă, înrădăcinate în baza conceptului de teritoriu fizic și caracterizate prin densitate și omogenitate, o comunitate de tip *dintr-un loc în altul*, rezultat al dezvoltării tehnologiilor de comunicare și transport.

În a doua etapă, devine clar că relațiile sociale nu se mai pot baza doar pe împărtășirea unui anumit loc sau pe proximitatea legată de spațiu, așa cum s-a menționat deja, dar trebuie valorizate și alte aspecte, mai strâns legate de pluralizarea contextelor de interacțiune și de partajarea resurselor sociale.

În acest context, Virginia Hine [7], în eseu *The Basic Paradigm of a Future Socio-Cultural System*, aprofundează noile paradigme sociale și evidențiază caracteristicile fundamentale ale acestora: descentralizarea (conexiunea în legături orizontale, neierarhice), segmentarea (comunități parțiale, dar specializate), interschimbabilitatea rolurilor și a conducerii, ansamblul de valori împărtășite. Importanța acestui model constă, astăzi, în punerea în valoare a dinamismului, care presupune structura relațiilor sociale: relațiile sunt supuse unei negocieri constante, se transformă, se schimbă, pentru că absorb și devin purtătoare ai „mişcării” de utilizatori ai rețelei sociale, trăind într-o stare de tensiune dinamică.

Cel mai important rol al internetului în structurarea relațiilor sociale este contribuția sa la noul model de socializare bazat pe individualism. Astfel, nu internetul este cel care creează un model de individualism

pe net, dar dezvoltarea internetului este cea care oferă suport material adecvat pentru răspândirea individualismului pe net, ca formă dominantă de socializare [1].

Mai mult decât atât, în acest flux de oameni și lucruri (care caracterizează socialitatea), se reproduc elementele care asigură funcționarea agregatelor: dialectica întreg/parte, care permite indivizilor să fie în același timp parte a activității de rețea socială și un întreg autosuficient, descentralizarea, flexibilitatea și pluralitatea perspectivelor, care facilitează și favorizează cooperarea. Ansamblul acestor caracteristici care acționează ca un lipici social în ciuda caracterului provizoriu și a caracterului episodic al relațiilor, în același timp, îmbunătățește coexistența diferitelor moduri interactive, care combină comunicarea față în față, mobilitatea fizică și virtuală, interacțiunile mediate electronic și alternarea (productivă) a mediului social *online* și *offline*.

Ne mișcăm așadar într-o paradigmă schimbată a societății, care dintr-o structură stabilă, autosuficientă, marcată de frontiere bine conturate și greu de trecut, se transformă progresiv într-un sistem hibrid, fluid, „contaminat” de logica diferențelor, permeabil. O societate de rețele sociale și fluide, noduri și legături interconectate între indivizi, organisme transnaționale, state, orașe, companii, tehnologii, obiecte materiale și simbolice.

În această complexitate sistemică, care supraviețuiește fragmentării contemporane datorită acceptării dialecticii dintre mobilitate și imobilitate, contaminare și hibridism, este foarte importantă narațiunea și lumea simbolurilor, care este împărtășită într-un context și care încearcă să reproducă capitalul social tradițional, permițând indivizilor să recreeze structuri sociale noi.

Identitatea și comunitatea în mediul digital

Atunci când vorbim despre noul model de socializare, teoretizat de Maria Bakardjieva [3, pp. 67-83], ne referim la două concepte: conceptul de *networked individualism* sau individualismul bazat pe rețeaua socială și conceptul de *virtual togetherness* – modul de a sta împreună în mediul virtual.

Astfel, ideea din spatele rețelei sociale și a individualismului, coincide cu trecerea de la legăturile sociale bazate pe apropierea fizică a oamenilor, la un model de socializare, bazat pe relații între oameni aflați fizic în diferite locuri, cu consecința că grupul nu mai este elementul fundamental al conexiunii sociale, ci individul și rețeaua sa socială de contacte. Chiar dacă întreaga umanitate este conectată, totuși, indivizii își compun și își recompun constant rețelele sociale, care devin, într-un cuvânt, un portal: fiecare controlează în mod independent rețeaua sa socială pentru a obține informații, colaborare, sprijin, oportunități de întâlnire și socializare, fiecare își creează propria comunitate personală. În acest nou scenariu, rețelele sociale par a fi puțin compacte, chiar dacă ele sunt formate din grupuri destul de coezive. Diverse studii arată cum relațiile sociale în situații de individualism, bazate pe rețelele sociale, apar adesea între grupuri eterogene din exterior, dar coezive în cadrul acestora [5]. Semnificația acestor legături rămâne intactă în ciuda absenței contactelor sociale realizate în prezență fizică, motiv pentru care relațiile la distanță pot fi susținute de rețelele sociale cu o ușurință relativă.

În al doilea rând, acestea sunt relații extrem de permeabile, ele se pot construi rapid și la fel de repede pot fi distruse. Aceasta este o consecință a deconectării dintre relațiile sociale și spațiul fizic social: atunci când legătura socială (dat fiind numărul de întâlniri posibile) este prezentată ca o resursă, care este întotdeauna disponibilă, este ușor să o abandonezi atunci când nu mai este considerată interesantă sau utilă din punctul de vedere de utilizare.

În al treilea rând, o ultimă caracteristică, este legată de forța relațiilor sociale astfel construite, sau mai degrabă de natura legăturilor slabe care par să distingă modul de relaționare pe *net*. Contrastul dintre cât de puternice și cât de slabe sunt legăturile umane, nu trebuie citit ca o antinomie de valoare, dimpotrivă, Granovetter [6, pp. 123-131] insistă asupra oportunității de a lua în considerare natura strategică a legăturilor umane slabe în asigurarea accesului la informații și resurse externe, în comparație cu cele disponibile în cercul social mai restrâns.

În acest sens, o atenție adusă elementului procedural care stă la baza socializării din mediul *online* poate fi observată în teoretizarea comunității virtuale, termen pe care Maria Bakardjieva [3, pp. 67-83] l-a inventat în același timp cu cercetarea modalităților în care internetul se încadrează în viața de zi cu zi a oamenilor. Potrivit autoarei, conceptul este util pentru depășirea semnificațiilor normative care stau la baza ideii de comunitate, care, ca atare, este văzută acum ca una dintre numeroasele posibilități de dezvoltare a relațiilor în mediul online. „Partida” teoretică nu se mai face doar între comunicarea față în față și comunicarea mediată de computer, ci se ramifică într-o multitudine de intervenții posibile, cu multe implicări personale pe diferite rețele sociale: utilizatorii se abonează la diferite forumuri de discuții, grupuri de știri, comunități de interes, participând activ sau pur și simplu observând. Elementul interesant care stă la baza acestei reflecții, este că, în toate formele de socialitate descrise de autoare, utilizatorii produc ceva, care este considerat de valoare de către alți membri ai relației sociale, conceptul de *virtual togetherness*, așadar, fiind interpretat ca un proces care, pe baza modului în care sunt organizate nevoile pe care le satisface, dă naștere la diferite tipuri de relații sociale.

Astfel, există cel puțin trei modele care pot fi identificate în relația dintre individ și rețeaua socială: *modelul infosumer*, care se conectează la rețea pentru a obține informații fără a participa la viața socială a comunității; *modelul consumatorul „ocazional”*, care participă mai activ la viața comunității, dar care, odată ce nevoia este satisfăcută, abandonează conversația și interacțiunea cu ceilalți membri; și *modelul chatter*, care reprezintă în modul cel mai fidel potențialul de socializare posibil de rețea, deoarece stabilește relații și conversații bazate pe emoții și experiențe personale [5].

Complexitatea celor trei modele ne oferă imaginea unui mediu digital, în care pare să predomine interesul pentru a culege informații. Totuși, dacă informațiile sunt importante, este și mai important să interacționezi. Acesta va fi un aspect de luat în considerare atunci când vine vorba de reflectarea asupra motivațiilor care încurajează identitatea diasporică să creeze comunități cu compatrioții lor online.

Așadar, conceptul de individualism din rețelele sociale și cel de asociere virtuală, ne permit să observăm rețeaua ca un spațiu social cu drepturi depline, în care oamenii caută un suport, în ciuda variabilității formelor reprezentate de mediul digital.

În acest sens, „aspectul” social al tehnologiei este absolut prioritar în sensul nesustenibilității dihotomiei dintre mediul *online* și *offline*: ambele moduri de relaționare reprezintă extremele unui continuum în cadrul căruia persoana decide unde să se plaseze, hotărând în mod autonom strategiile cu care să-și guverneze identitatea socială.

Comunicarea mediată de calculator ca infrastructură a comunității virtuale

Fenomenul așa-numitelor „comunități virtuale” este doar una dintre numeroasele declinații ale socialității umane posibile prin combinarea noilor tehnologii informaționale și telecomunicații, care s-au dezvoltat enorm în ultimii douăzeci de ani.

Acesta nu este doar un fenomen extrem de complex, ci și unul destul de controversat pentru savanții care s-au ocupat de el, iar cercetările care se desfășoară de câteva decenii, în special în domeniul comunicării mediate de calculator, nu au reușit încă să-l înțeleagă și să-l definească complet.

Pe de o parte, termenul de „comunitate” nu ne convine, întrucât pare să se refere la categorii și conceptualizări clasice în studiul societății care, așa cum s-a subliniat deja, este foarte greu de înțeles anumite elemente de noutate radicală față de trecut.

Pe de altă parte, chiar și adjectivul „*virtual*” pune sub semnul întrebării o serie întregă de aspecte problematice, care pot fi rezumate în opoziția dintre real și virtual care și astăzi deviază o parte a teoriei către distincția dintre comunitate în sensul propriu, față în față și pseudo-comunitatea considerată a fi o mistificare tehnologică a versiunii tradiționale.

O abordare similară a predominat mai ales în prima fază a studiilor privind comunicarea mediată de computer, în special în *Reduced Social Cues Theory*, care afirmă că interacțiunea socială din rețeaua socială este limitată de capacitatea mijlocului de comunicare propriu-zis.

Pentru acest model, lipsa unor elemente de *feedback* (gesturi, tonuri ale vocii, expresii faciale) și posibilitatea de a păstra anonimatul în ceea ce privește coordonatele și indicatorii precum aspectul fizic, sexul, identitatea etnică și statutul social, ar plasa comunicarea mediată, într-un vid social, care pentru autori exclude orice posibilitate de interacțiune pe termen lung.

Nu doar la nivel academic, ci și în sensul comun, rețelele sociale reprezintă un instrument de comunicare care, permițând depășirea „barierelor” de spațiu și timp, nu poate garanta fiabilitatea lucrurilor și oamenilor, în principal din cauza identificării slabe a subiecților implicați în interacțiune, care ar putea avea ca rezultat pierderea identității personale și sociale și slăbirea regulilor în cadrul grupurilor de discuții online.

Ceea ce nu a putut explica această teorie, a fost frecvența mare cu care comunicarea mediată a fost folosită și în scopuri recreative, și nu pur și simplu pentru a se ascunde de contactul „real”. Pentru a umple acest gol, modelul *Social Identity De-Individualization*, pornind de la distincția dintre identitatea personală și identitatea socială, observă, cum indivizii tind să dezvolte relații interpersonale adaptându-și strategiile de comunicare la oportunitățile oferite de mediu, cu condiția să apară următoarele situații:

- prezența unei motivații care încurajează participarea membrilor;
- capacitatea de a construi un set de impresii pornind de la indicii disponibili;
- capacitatea de a transmite informații de tip relațional;
- prezența timpului disponibil.

Pe baza acestor indicatori, diferențele dintre comunitățile *online* și comunitățile *offline* par, la prima vedere, a nu fi atât de multe, ambele fiind configurate ca produsul unei construcții sociale și rezultatul unei reprezentări comune a realității, așa cum spune Anderson, realități imaginate [1].

La fel, este redimensionat și conceptul de spațiu. A considera în mod obișnuit că există un singur spațiu real, spațiul fizic și geografic, este fals, pentru că există un număr mare de spații: există spațiu fizic, geografic și spațiu afectiv. Deci, dacă cândva exista o suprapunere a spațiilor, în ultimele două sau trei secole, asistăm la o disociere a spațiilor unele de altele. Dezvoltarea *cyberculturii* este o extensie a acestui proces de disociere. Dar trebuie înțeles că, de fapt, *cybercultura* reunește oamenii: îi apropie pe cei care se mișcă în aceeași sferă de interese. Nu există pierdere de teritoriu sau pierdere a corpului. Pierderea, într-un anumit sens, este în disocierea spațiilor unele de altele. Adevărul este că spațiul fizic nu mai corespunde spațiului economic, spațiului semantic și spațiului relațional.

Spațiul, deci, este un mediu, care continuă să se „jocă” în apropierea și frecvența contactelor, în complementaritate și în similitudine. Ceea ce contează este modul în care utilizatorii își imaginează și experimentează acest spațiu „alternativ”, cum ar fi imaginile partajate care construiesc, un spațiu simbolic.

Partea fundamentală constă, pe scurt, în *a concepe comunitatea nu ca loc, ci ca simbol*. Ca orice construct social, de fapt, chiar și comunitatea virtuală are propria sa dimensiune simbolică: caracteristicile materiale, geografice și de mediu îi dau formă, dar membrii săi sunt cei care construiesc un sens, un simț în jurul ei.

Acesta este un rezultat important pentru investigarea comunităților care, ca simboluri, dobândesc „dreptul” de a exista în spațiul cibernetic, în ciuda lipsei unui spațiu fizic destinat tradițional.

De aici, derivă una dintre cele mai cunoscute definiții ale comunității virtuale, ca fiind *o agregare socială provenită din rețeaua socială atunci când un anumit număr de oameni poartă discuții publice suficient de lungi, cu un anumit nivel de emoții umane, astfel încât se formează o rețea de relații sociale personale în spațiul cibernetic* [4].

Pentru Rheingold [9], ceea ce caracterizează cel mai mult o comunitate virtuală și o ține consolidată, este prezența relațiilor interpersonale între membri. Dimensiunea comunicativă a jucat încă de la început un rol fundamental, atât de mult încât comunitățile din spațiul cibernetic s-au născut parțial din cauza nemulțumirii cauzate de dispariția spațiilor publice informale din viața reală și parțial datorită spiritului de pionierat al așa-numiților „Netsurfers” atrași de lumea *online*, ca mijloc de a interacționa cu alți oameni la un nivel cu totul nou. Prin urmare, conceptul de comunitate *online* nu trebuie considerat ca o fantezie tehnologică în mâinile unor indivizi care trăiesc în simbioză cu computerul lor, experimentând viața prin tehnologia care dezumanizează, ci mai degrabă ca una dintre numeroasele posibilități disponibile pentru interacțiune.

Mai mult decât atât, Rheingold [9], pornind de la propria experiență și fiind membru al unei dintre primele, cele mai cunoscute și cele mai populare comunități virtuale americane, numită *The WELL*, este martorul modului în care prietenii și relațiile intime sunt valorizate datorită solidarității și disponibilității fiecăruia față de nevoile altor utilizatori.

În general, suntem de acord asupra definiției privind virtualul ca o creștere a posibilităților oferite omului în direcția comunicării în timp real.

Totuși, în mod mai specific, studiile diferă între poziții mai favorabile spațiului cibernetic ca nou loc de producție și dă sens pe de altă parte și pozițiilor concentrate pe apariția unor fenomene de izolare în jurul intereselor și valorilor comune, care ar determina o închidere și mai mare a individului în sine.

La fel, din cauza dificultăților de natură etică, pe care termenul virtual pare să le scoată la suprafață, comunitatea științifică a preferat să adopte recent termenul „*online*”, respectiv a numi comunitatea *online* și nu comunitatea virtuală, din motiv că termenul *online* prin neutralitatea lui, ar fi mai potrivit pentru a distinge cu adevărat ceea ce înseamnă a fi prezent în rețeaua socială.

Din motive de claritate, totuși, este posibil să rezumăm caracteristicile comunității *online* asupra cărora majoritatea cercetătorilor sunt de acord:

- ⇒ prezența unor oameni devotați și statornici, de obicei cu nume sau pseudonime pe care nu le schimbă frecvent;
- ⇒ prezența relațiilor interpersonale desfășurate prin diferite modalități (forum, *e-mail*, *chat*, contacte telefonice, întâlniri față în față);
- ⇒ dezvoltarea unui sistem de reguli și roluri;
- ⇒ efectuarea unor ritualuri mai mult sau mai puțin complexe, care delimitează limitele comunității.

Astfel, din cele expuse, rezultă că comunitatea *online*, este mai presus de toate un proces, definit de locuitorii săi și descris în limite precise, în care semnificațiile sunt reînnoite și împărtășite în mod constant pe baza unei alegeri libere și spontane.

Relațiile dintre membrii comunității *online* depind așadar de doi factori: împărtășirea unui imaginar în care să fie posibil de deplasat și utilizarea unui vocabular lingvistic, normativ și cu valori utile pentru definirea de sine și pentru succesul interacțiunii. Fiecare individ reprezintă, pentru a reveni la cele spuse anterior, o legătură ca membru al comunității. Prin urmare, comunitatea *online* reintră pe deplin în conceptul de comunitate ca rețea socială, unde individualismul, absența unei ierarhii adevărate, toleranța dezacordului, concepția de limbi potrivite pentru mediu, împărtășirea intereselor, spațiului cibernetic și intruziunea limitată în sfera privată sunt trăsăturile proeminente ale acestei noi socialități.

Tipuri de comunități online

Pentru realiza o anumită clasificare a comunității online, este necesar să existe o anumită interacțiune și ca membrii comunității să aibă un sentiment de apartenență și coeziune cu ceilalți utilizatori. Astfel, este posibil să distingem diferitele roluri sociale, care predomină în mediul digital.

Pentru a încerca o primă clasificare, să ne amintim de: vizitatori simpli (*lurkers*), care doar observa fără a participa; nou-veniții (*newbies*); utilizatori „stabili”, care participă în mod regulat la viața comunității;

liderii - puncte de reper în cadrul așa-numitului *newsgroup* și „vârstnicii”(oldbies), utilizatori care participă de cel mai mult timp la viața comunității.

Ierarhiile sunt totuși flexibile, iar utilizatorul individual își poate controla poziția și își poate schimba statusul prin dobândirea de cunoștințe, abilități tehnice și relaționale, participând activ la viața de grup.

Rheingold [9] descrie puterea legăturilor, care se formează în cadrul comunităților virtuale, accentuând că oamenii din comunitățile virtuale se folosesc de ecrane pentru a glumi și a discuta, pentru a avea discursuri intelectuale, pentru a se angaja în afaceri, pentru a face schimb de cunoștințe, de idei, de bârfe, de certuri, pentru a împărtăși sprijinul emoțional, a face planuri, a se îndrăgosti, a găsi prieteni și a-i pierde, a se juca, a flirta, a crea o artă adevărată sau pur și simplu a arunca vorbe în vânt. Oamenii din comunitățile virtuale fac aproape tot ceea ce fac în viața lor reală, uitând de propriile corpuri. Nimeni nu poate fi sărutat și nimeni nu poate lovi pe cineva, dar multe alte lucruri se pot întâmpla. Bogăția și vitalitatea culturilor conectate la calculator, sunt fascinante și chiar creează dependență pentru mulți oameni implicați acolo.

Există, așadar, trei elemente asupra cărora merită să insistăm:

- ⇒ capitalul social al rețelei sociale, adică capacitatea comunităților online de a „coloniza” noi spații sociale, primind noi elemente;
- ⇒ capitalul cunoștințelor: ansamblul de abilități și experiențe individuale puse la dispoziția comunității;
- ⇒ comuniunea socială: sentimentul de apropiere, prezența și împărtășirea pe care o simte un membru participând în rețeaua socială.

Ținând cont de aceste elemente, este posibil să stabilim o primă distincție pur tehnică în multiplicitatea formelor posibile de comunitate.

Astfel, așa numitul *newsgroup* reprezintă niște conferințe sau panouri electronice în care utilizatorii postează mesaje și inițiază discuții; tipul de comunicare este asincron, adică mesajele nu sunt schimbate în timp real între participanți și pot fi și citite ulterior. Structura lor este formată din arhive împărțite sau identificate după tipul de subiect discutat, care funcționează ca un buletin.

MUD-urile - Multi User Dungeon sunt medii în care te joci sau lucrezi, simulând și construind ceva; aici participanții pot construi un personaj, cu un rol și caracteristici bine definite. La fel, pot construi medii sau artefacte, unde să stabilească relații de colaborare sau conflictuale cu ceilalți membri.

Așa-zisa *mailing list* nu reprezintă o comunitate virtuală reală, deoarece constă mai mult dintr-o listă de adrese de *e-mail* către care sunt trimise *e-mailuri* referitoare la un anumit subiect. Pentru a participa, trebuie să te înregistrezi și să furnizezi adresa de *e-mail*. Totuși, utilizatorii aceleiași liste, nu se cunosc între ei și de cele mai multe ori nu fac schimb de mesaje personale.

Nici măcar așa-numita *chat line* nu se potrivește pe deplin definiției unei comunități *online*, pentru că utilizatorii diferitelor domenii de interes variază cu o anumită ușurință și viteză și pentru că au un tip de comunicare mediată de calculator, realizată în mod sincron, pentru care utilizatorii fac schimb de mesaje în timp real, ca într-o conversație tipică față în față. Cu toate acestea, *chat-ul* are un impact social fundamental, pentru a „distribui” un sentiment de apartenență, iar nu de puține ori cei care comunică prin *chat* organizează moduri mai tradiționale de întâlnire.

Pravettoni [8] distinge comunitatea *online* în trei tipuri: structurată, nestructurată și mixtă. Prima este caracterizată de reguli foarte specifice și de un scop comun și explicit; ea promovează adesea extinderea relațiilor sociale în viața offline și prin întâlniri față în față, care sporesc coeziunea de grup și rezistența relațiilor interpersonale. Este o comunitate puternică și stabilă, deoarece este adesea înrădăcinată într-o realitate teritorială specifică, membrii lor sunt uniți printr-o implicare intensă și experimentează un puternic sentiment de apartenență și spirit comunitar, deoarece împărtășesc în general unul sau mai multe interese și un fel de *background* comun.

Comunitățile nestructurate în schimb, sunt mai fluide și mai instabile, „populația” lor este mai eterogenă și relațiile dintre membri sunt mai puțin solide. Ele se bazează pe o metodă de comunicare sincronă, bazate

pe schimburi rapide și informale, subiectele de discuție sunt foarte variate și contextul comunicativ nu este definit.

În cele din urmă, comunitățile cu structură mixtă sunt plasate într-o poziție intermediară. Nu există o structură socială deosebit de rigidă: există roluri definite, dar nu sunt asociate cu anumite ierarhii. Există un sentiment de apartenență, dar nu este la fel de puternic ca cel prezent în comunitățile structurate; conținuturile sunt rigide și definite, identitatea participanților este mai stabilă decât în comunitățile nestructurate.

CONCLUZII

Indiferent de tipul de comunitate *online*, de câțiva ani cercetările au observat cum internetul și formele de comunicare prin telefonie mobilă, devin practici din ce în ce mai integrate în experiențele de călătorie fizică. Legătura dintre călătorie și tehnologie, evidențiază capacitatea noilor practici de comunicare ale mediului virtual de a face permeabile granițele dintre sferele de experiență anterior distincte. Noile mijloace de comunicare, cu alte cuvinte, fac posibilă reproducerea de la distanță a legăturilor, a interacțiunilor și a rutinelor cotidiene, dând astfel formă și structură relațiilor și configurându-le în termenii unei societăți extrem de mobile, care se bazează pe integrarea mobilității fizice și simbolice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Anderson, B. Comunità immaginate. Origine e diffusione dei nazionalismi. Roma: Manifesto Libri, 1996.
2. Appadurai, A. Modernità in polvere. Roma: Meltemi, 2001.
3. Bakardjieva, M., Smith, R. The Internet in Everyday Life. Computer Networking from the Standpoint of the Domestic User. In: *New Media & Society*, vol. 3, nr.1, 2001, pp. 67-83.
4. Bourdieu, P. La distinzione. Critica sociale del gusto. Bologna: Il Mulino, 2001.
5. Georgiou, M. Diasporic media across Europe: multicultural societies and the universalism particularism continuum. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, nr. 31(3), 2005, pp. 481- 498.
6. Granovetter, M. The Strength of Weak Ties. In: *American Journal of Sociology*, vol. 78, n. 6, 1973, pp. 123-131.
7. Hine, C. Virtual Ethnography, London: Sage, 2000.
8. Pravettoni, G. Web Psychology. Milano: Guerini e Associati, 2002.
9. Rheingold, H. Comunità virtuali. Milano: Sperling & Kupfer, 1994.
10. Virilio, P. Lo schermo e l'oblio. Milano: Anabasi, 1994, p. 16.
11. Wellman, B., Berkowitz, S. D. Social Structures: A Network Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.